

Ombudsman Akademik

OMBUDSMAN ACADEMIC

OMBUDSMAN AKADEMİK • YIL/YEAR: 7 • SAYI/ISSUE: 14 • OCAK-HAZİRAN / JANUARY-JUNE 2021



KAMU DENETÇİLİĞİ
KURUMU

T.C.
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU
HAKEMLİ DERGİ

Akademik Ombudsman

OMBUDSMAN ACADEMIC

YIL/YEAR: 7 • SAYI/ISSUE: 14 • OCAK-HAZİRAN / JANUARY-JUNE 2021

T.C.
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU
HAKEMLİ DERGİSİ

Kamu Denetçiliği Kurumu Adına İmtiyaz Sahibi

Şeref MALKOÇ
Kamu Başdenetçisi

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Ümit ŞAHİN

Editör
Dr. Nurullah GÜNGÖR

Editör Kurulu
İbrahim KILINÇ
Mehmet SARI
Dr. Ümit ŞAHİN
Doç. Dr. Oğuzhan ERDOĞAN
Dr. Nurullah GÜNGÖR

ISSN
2148-256X

Baskı Adedi
1.000

Yayın Türü

Yerel süreli yayın
Ombudsman Akademik Dergisi
altı (6) ayda bir yayımlanır.

Yönetim ve İletişim

Kavaklıdere Mah. Zeytinoldu Cad. No: 4
Çankaya/ANKARA
e-posta: dergi@ombudsman.gov.tr
Tel: 0312 465 22 00 Faks: 0312 465 22 65

Ajans Düş Pınarı

Birlik Mh. 465. Cd. No: 1/5 Çankaya / ANKARA
Tasarım Uygulama: Bekir Kenan COŞGUN
Genel Ağ: www.duspinari.com
E-Posta: bilgi@duspinari.com

Baskı

Ombudsman Akademik Dergisinde yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.

© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere çoğaltılma hakları sadece Kamu Denetçiliği Kurumu'na aittir. Yazıların tamamının veya bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Yazılar ancak kaynak gösterilerek alıntılanabilir.



Ombudsman Akademik Hakemli Dergisi, TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı'nda, ASOS, SOBIAD, ESJI (Eurasian Scientific Journal), SIS (Scientific indexing Services), ResearchBip (Academic Resource), DRJI (Directory of Research Journals), Cite Factor (Academic Scientific Journals) ve İdealonline İndeks'te taranmaktadır.

Ombudsman Akademik

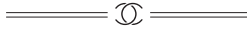
OMBUDSMAN ACADEMIC

OMBUDSMAN AKADEMİK • YIL/YEAR: 7 • SAYI/ISSUE: 14 • OCAK-HAZİRAN / JANUARY-JUNE 2021

DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Ahmet GÖKCEN Marmara Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU İstanbul Medeniyet Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilim Fakültesi
- Prof. Dr. Aydın GÜLAN İstanbul Üniversitesi/ Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Birol AKGÜN Maarif Vakfı Başkanı
- Prof. Dr. Burhanettin DURAN Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı
- Prof. Dr. Cemal FEDAYİ Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Prof. Dr. Cemil KAYA İstanbul Üniversitesi/ Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Ekrem YILDIZ Kırıkkale Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Prof. Dr. Ender Ethem ATAY Ankara Hacı Bayram Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Gülnur AYBET Cumhurbaşkanlığı Başdanışmanı/Yıldız Teknik Üniv. İktisadi ve İdari Blm. Fakültesi
- Prof. Dr. Haluk ALKAN İstanbul Üniversitesi/İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
- Prof. Dr. Hamza ATEŞ İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi
- Prof. Dr. Hasan Nuri YAŞAR Cumhurbaşkanlığı Başdanışmanı/YÖK Üyesi
- Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Başkanı
- Prof. Dr. Hasan TUNÇ Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı
- Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ İstanbul Ticaret Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Kaşif Nevzat TARHAN Üsküdar Üniversitesi Rektörü
- Prof. Dr. Kudret BÜLBÜL Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı
- Prof. Dr. Metin GÜNDAY Atılım Üniversitesi/Hukuk Fakültesi

- Prof. Dr. Nihat BULUT İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Ramazan ŞENGÜL Kocaeli Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Prof. Dr. Recep BOZDAĞAN Marmara Üniversitesi/ Siyasal Bilgiler Fakültesi
- Prof. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI Hacı Bayram Veli Üniversitesi Maliye Bölümü
- Prof. Dr. Ulvi SARAN Bürokrat
- Prof. Dr. Yavuz ATAR Cumhurbaşkanı Başdanışmanı
- Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi
- Prof. Dr. Yusuf Şevki HAKYEMEZ Anayasa Mahkemesi Üyesi
- Prof. Dr. Zakir AVŞAR Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı
- Prof. Dr. Erbay ARIKBOĞA Marmara Üniversitesi/ Siyasal Bilgiler Fakültesi
- Doç. Dr. Cenker GÖKER Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Ergin ERGÜL Ankara Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Esra ÇUHADAR Bilkent Üniversitesi/ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Doç. Dr. Oktay KOÇ Kocaeli Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi



BU SAYININ HAKEMLERİ

- Prof. Dr. Erhan DEMİRELİ Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Prof. Dr. Hasan ÇİÇEK Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- Prof. Dr. Ramazan ŞENGÜL Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Prof. Dr. Cem ÇUHADAR Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- Prof. Dr. Müslüm AKINCI Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Prof. Dr. Muharrem ÖZEN Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Başkanı
- Doç. Dr. Süleyman DOST Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Ergin ERGÜL Ankara Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Oğuzhan ERDOĞAN Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Ağlasun Meslek Yüksekokulu
- Doç. Dr. Levent MEMİŞ Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Doç. Dr. Doğan BOZDOĞAN Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Doç. Dr. Murat YAMAN Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Doç. Dr. Mehmet Emin AKGÜL Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Şerif ÖNER Balıkesir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
- Doç. Dr. Cem IŞIK Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi
- Doç. Dr. Tekin AVANER Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü
- Doç. Dr. Volkan GÖÇÖĞLU Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Dinar Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
- Doç. Dr. Elvettin AKMAN Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Doç. Dr. Harun KIRILMAZ Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi
- Dr. Öğr. Üyesi Gülay DEMİR Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
- Dr. Öğr. Üyesi Sûha ÇELİKKAYA Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Dr. Öğr. Üyesi Özhan HANCILAR Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ferhat USLU Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Dr. Ahmet ULUTAŞ Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Md. Yrd.
- Dr. Öğr. Gör. Oğuzhan ASLANTÜRK Aksaray Üniversitesi
- Dr. Öğr. Gör. Burçin DEMİRBİLEK Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Dr. Tamer SOSYAL Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Md. Daire Bşk.



ÖN SÖZ

Merhaba değerli okuyucular;

İstikrarlı bir şekilde yoluna devam eden Ombudsman Akademik dergimizin yeni sayısıyla sizlerle buluşmanın heyecanı ve mutluluğunu yaşıyoruz. Editör ve danışma kurulları, hakemleri ve yazarları ile büyük bir aile olan akademik dergimiz kendini daima yenilemekte ve geliştirmektedir. Bu doğrultuda, 2021 yılı içerisinde dergimizin internet sitesini faaliyete geçirdik, üniversiteler ile işbirliklerini sürdürdük, dijital ve basılı olarak dergimizin birçok alanda tanıtımını ve duyurusunu yaptık.

Gerçekleştirdiğimiz tüm çalışmalarda sizlerden aldığımız geri bildirimleri de dikkate alarak akademik ilkeler doğrultusunda kamusal alanda bilimsel katkıyı destekliyor ve bu doğrultuda aksiyonlar alıyoruz. Yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de bildirdiği üzere **"Ey Rabbim! ilmimi artır de."** (Tâhâ, 20/114) ayeti bizlerin bu serüvendeki kılavuzu niteliğindedir. Çünkü Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadisi şerifinde **"Kim ilim tahsil etmek için bir yola girerse, Allah o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır."** buyurmuştur.(Müslim, Zikr 39).

Değerli Okuyucular;

Kurumumuzun varlığı, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi açısından çok önemli bir güvencedir. Vatandaşlar açısından bir güvence olduğu kadar; idare açısından da demokrasi ve hukukun yerleşmesine öncülük eden rehber niteliğindedir. Bu suretle çalışma anlayışımızda **"hükümlerin efendisi barıştır"** ilkesini benimsedik. İdare ile insanımız arasındaki ihtilaflara dostane çözümler arıyoruz. Yöneticilerimiz ile vatandaşlarımız arasında barış ve uzlaştırma köprüsü olmaya çalışıyoruz. Alternatif çözüm yolları üreterek konuların mahkemelere gitmeden çözülmesi sayesinde mahkemelerin de yükünü hafifletiyoruz.

Görevimiz, ülkemizde insanımızın refahını arttırmaya çalışmak, iyi yönetim ilkelerini kamu da hâkim kılmak ve insan hakları konusunda duyarlı olup Türkiye'yi bu alanda daha iyi noktalara taşımaktır. Sizlerden aldığımız güç ve destek sayesinde hep bir adım daha ileri gideceğimizden kuşku yoktur.

Değerli okuyucular, 14. sayımızda sekiz adet birbirinden değerli makale yer almaktadır.

Dergimizin ilk özgün yazısı Ömer DEMİR'in "Kızıl Kraliçe Etkisi Bağlamında Kamu Denetçiliği Kurumu" adlı çalışmasıdır. Makale, hak ihlali yaşadığını düşünen vatandaşlar için yeni bir hak arama imkânı olan KDK'nın Kararlarının tavsiye şeklinde olması, hem takdir yetkisi alanını daraltmadığı, hem de bu yetkiyi kullananlara ilave seçenek ve rehberlik yaptığı için devlet sistemi içinde özgün bir yere sahip olmasını konu almaktadır.

Mustafa ÖNEN ve Enis ERGÜZEL'in gerçekleştirdiği "İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı Sistemi ve Türkiye'ye Uygulanabilirliği" başlıklı çalışmada İskandinavya ülkelerinde uzun zamandan beri varlığını sürdüren Çocuk Ombudsmanlığı Kurumunun temel özellikleri ve işleyişi ele alınarak, Türkiye'de KDK'ya bağlı veya ayrı bir kurumsal yapı olarak alanında uzmanlaşmış bir Çocuk Ombudsmanlığının kurulmasının gerekliliği incelenmiştir.

İsmail DURSUNOĞLU, Handan BOYALI ve Serkan GÜNDOĞDU'nun gerçekleştirdiği "Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) İmajına Yönelik Bir Araştırma"da KDK'nın halk tarafından bilinirliği, imajı ve nasıl algılandığı tespit edilmeye çalışılmış olup, nispeten genç bir kurum olan KDK'nın imajının belirlenmesi hedeflenmiştir.

Ali KABLAN ve Evrim ALTUK'a ait makalede "Kamu Denetçiliği Kurumunun Finansal Performansının TOPSIS ve MABAC Yöntemleri ile Analizi" başlıklı bir çalışma hazırlanmıştır. Makalede, kamu otoritesi arasında önemli bir yer tutan KDK'nın finansal performansının çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerinden TOPSIS ve MABAC yöntemleri ile analiz edilmiştir.

Gizem GÜRDAY tarafından oluşturulan bir diğer makalede "Türkiye'de Öğrenci Ombudsmanlığı: Bir Örnek Olay İncelemesi" konusu ele alınmıştır. Çalışmada, ombudsmanlık kavramı ve tarihçesi genel hatlarıyla değerlendirildikten sonra; örgütsel ombudsmanlık uygulamalarından biri olan öğrenci ombudsmanlığının yapısı, işlevi ve gelişimi incelenmiştir.

Canan Yavuz'a ait "Üniversite Ombudsmanlığı" adlı makalede ülkemizde idarenin denetimine dair yeni ve esaslı bir model olarak benimsenen ombudsmanlık kurumunun üniversiteler yönünden incelenmesi, üniversitelerin iş ve

işlemlerinin denetiminin sağlanmasında üniversite ombudsmanlığı adı altında ayrı bir birim oluşturulmasının mümkün ve gerekli olup olmadığı tartışılmıştır.

Deniz ACARAY tarafından yazılan "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye'de İnsan Haklarının Korunmasında Polisin Rolü" adlı çalışmada, insan haklarının korunmasında polisin görev ve yetki alanı mevzuat ve uygulama çerçevesinde ele alınmakta ve bu kapsamda Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurulara ilişkin kararlarında ortaya çıkan insan hakları ihlalleri tablosunda polisin rolünün 2012 yılından bu yana seyri incelenmekte olup literatüre ve uygulamaya katkı sunması amaçlanmıştır.

Bu sayımızın son makalesi Mehmet ÇATLI ve Salih KESKİN tarafından kaleme alınmıştır. "İnsan Haklarının Değişime Açık Konusu: Dijital Vatandaşlık Kavramı Üzerine Bir İnceleme" adlı çalışmada klasik vatandaşlığın ortaya çıkışı, genel esasları ve hukuki boyutu, dijital vatandaşlık ve dijital vatandaşlığın dokuz boyutuyla ilgili bilgiler verilmiştir.

Ombudsman Akademik Dergisinin 14. sayısında da yine zengin bir içerik oluşturduk. Dergimiz için bizlerden desteğini esirgemeyen değerli hakemlerimiz, makaleleri ile çalışmalarımıza katkısı sağlayan tüm akademisyenlere, araştırmacılara ve emeği geçen tüm çalışma arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum. Dergimizin herkese faydalı olmasını temenni ediyorum. Bir sonraki sayıda buluşmak umuduyla iyi okumalar diliyorum. 30/06/2021

Şeref MALKOÇ
Kamu Başdenetçisi

İÇİNDEKİLER

ARAŞTIRMA

- Kızıl Kraliçe Etkisi Bağlamında Kamu Denetçiliği Kurumu**
The Ombudsman Institution of Turkey In the Context of Red Queen Effect 13
Prof. Dr. Ömer DEMİR
- İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı Sistemi ve Türkiye'ye Uygulanabilirliği**
Scandinavian Ombudsman System for Children And Applicability To Turkey 33
Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN - Öğr. Gör. Enis ERGÜZEL
- Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) İmajına Yönelik Bir Araştırma**
Ombudsman Institution In Turkey (Ombudsman) An Investigation For Image 67
Dr. Öğr. Üyesi İsmail DURSUNOĞLU - Öğr. Gör. Handan BOYALI
Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDOĞDU
- Kamu Denetçiliği Kurumunun Finansal Performansının TOPSIS ve MABAC Yöntemleri ile Analizi**
Analysis of Financial Performance of Ombudsman Institution Using TOPSIS and MABAC Methods 95
Dr. Öğr. Üyesi Ali Kablan - Dr. Öğr. Üyesi V. Evrim Altuk
- Türkiye'de Öğrenci Ombudsmanlığı: Bir Örnek Olay İncelemesi**
Student Ombudsmanship in Turkey: A Case Study 115
Gizem GÜRAY, Öğrenci Ombudsmanı
- Üniversite Ombudsmanlığı**
The University Ombudsman 151
Öğr. Gör. Canan YAVUZ
- Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye'de İnsan Haklarının Korunmasında Polisin Rolü**
The Role of Police at Protection of Human Rights In Turkey In the Light of Judgements of Constitutional Court 171
Dr. Öğr. Üyesi Deniz ACARAY

İNCELEME

İnsan Haklarının Değişime Açık Konusu: Dijital Vatandaşlık Kavramı Üzerine Bir İnceleme

The Subject of Human Rights Open to Change: an Investigation on The Concept of Digital Citizenship.....199

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇATLI - Salih KESKİN

KARAR ÖRNEKLERİ

Şikayetçinin, engellilere sağlanan su bedeli indiriminden faydalanmaya ilişkin talebi hakkındadır231

Rize L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda hükümlü olarak barındırılan vejetaryen olan başvuranın protein ihtiyacının cezaevi koşullarında karşılanmadığı, bir kısım eşyaların kullanımına izin verilmeyerek, Ceza İnfaz Kurumu Emanet Eşya Biriminde muhafaza altına alındığı ve bir kısım dilek elerinin işleme alınmadığı şikayetlerine havidir.241

YAYIN KURALLARI

Ombudsman Akademik Dergisi Yayın Kuralları259

ARAŞTIRMA

KIZIL KRALIÇE ETKİSİ BAĞLAMINDA KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU

The Ombudsman Institution of Turkey In the Context of Red Queen Effect

Prof. Dr. Ömer DEMİR*

Geliş Tarihi: 05.04.2021 | Yayına Kabul Tarihi: 23.06.2021

Öz

Kızıl kraliçe etkisi, devleti ve bireysel özgürlükleri eş zamanlı güçlendirmenin yaratacağı sinerjiyi ifade eder. Gelişmiş toplumlarda hem devlet gücü hem de onu dengeleyecek kurumsal hak arama yollarının eş zamanlı geliştiği gözlenmektedir. 2012 yılında kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) hak ihlali yaşadığını düşünen vatandaşlar için yeni bir hak arama imkânı oluşturmuştur. Teftiş, iç denetim, disiplin soruşturması ve yargı denetimi kamu çalışanlarının iş ve işlemleri kendilerine ilgili mevzuatla tanınan yetkiler çerçevesinde yapıp yapmadıklarını denetler. Bir de çalışanların takdir yetkisi kapsamında yaptıkları işler vardır. Takdir yetkisinin tanınma amacı, kamu görevlilerinin bilgi, yetenek ve deneyimlerini işlem ve kararlarına o işi olabilecek en iyi biçimde yansıtmalarına imkân sağlamaktır. Yüksek yetki ve sorumluluk, yüksek takdir yetkisi kullanmayı gerektirir. Takdir yetkisinin yerinde kullanılıp kullanılmadığı tam olarak disiplin veya yargı denetimine tabi değildir. Medya denetimi bu konuda etkili olur. Kamu Denetçiliği Kurumu takdir yetkisinin yerinde kullanılıp kullanılmadığı konusundaki şikâyetleri inceleyip vardığı sonuçları ilgili kamu kurumlarına bağlayıcı olmayan tavsiye kararı şeklinde iletir. Kararlarının tavsiye şeklinde olması, hem takdir yetkisi alanını daraltmadığı, hem de bu yetkiyi kullananlara ilave seçenek ve rehberlik yaptığı için devlet sistemi içinde özgün bir yere sahiptir.

Anahtar kelimeler: Etkin devlet, Kamu Denetçiliği Kurumu, Kızıl kraliçe etkisi, Takdir yetkisi.

Abstract

The red queen effect expresses the synergy created by simultaneously strengthening power of the state and individual freedoms. In developed societies, it is observed that both the power of the state and the institutional ways to protect the civic rights to balance that power developed simultaneously. The Ombudsman Institution of Turkey (KDK), established in 2012, created a new opportunity for citizens thinking that they have experienced violations of rights by public institutions. Inspection, internal audit, disciplinary investigation, and judicial reviews are used in controlling the public employees for their compliance with the relevant legislation. There are also decisions the employees make by the use of their discretionary power. The purpose of recognizing discretionary power is to enable public officials to reflect their knowledge, skills, and experience to their actions and decisions in the best possible way. Having high authority and responsibility requires high discretionary power. On the other hand, whether discretion is exercised appropriately is not subject to disciplinary or judicial control. Media control is effective in this regard. The Turkish Ombudsman Institution examines the complaints about whether the discretionary power is exercised properly and transmits the results to the relevant public institutions in the form of a non-binding recommendation. This advisory feature of its decisions is unique in the state system for keeping the scope of discretionary power broad and providing additional options and guidance to those who exercise this power.

Keywords: Efficient state, Ombudsman Institution of Turkey, Red queen effect, Discretionary power.

* Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, omer.demir@asbu.edu.tr, ORCID 0000 0001 8684 1932

Yazının taslağını okuyup önerilerde bulunan Cem Eyerçi, Ünal Gündoğan, Ömer Toprak, Metin Toprak, Abdullah Cengiz Makas, Sermet Erdem, Mehmet Emin Zararsız ve Ömer Torlak ve anonim hakemlere çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Lewis Carroll 1871 yılında *Aynanın İçinden: Alice Harikalar Ülkesinde* isimli bir masal kaleme alır. Bu, birçok dile çevrilen ve çok okunan klasik eserlerden biridir. Aynaya bakarak insanların müdahale edemeyeceği ve sadece aynada görülebilen bir dünya tasavvur eden bir okul müdürünün ortanca kızı olan Alice'in dünyasına diğer birçok aktörün yanı sıra bir kızıl kraliçe konuk olur. Masala göre Alice harikalar diyarında bu kızıl kraliçe ile karşılaşır. Yarışa tutuşurlar, her ikisi de çok koştukları halde Alice etrafındakilerin hiç değişmediğini fark eder. Bu kadar hızlı koşmasına rağmen aynı yerde bulunuyor olmasının sebebini, Kraliçe, Alice'in yaşadığı dünya ile harikalar diyarı arasındaki temel farklılıkla açıklar. Açıklamaya göre Alice'in yaşadığı dünya çok yavaş bir dünyadır, bu yüzden insanlar koşunca buldukları yerden uzaklaşabilirler. Hâlbuki harikalar diyarında hayat çok hızlıdır ve ancak çok hızlı koşanlar olduğu yerde kalabilirler. Başka bir yere gitmek isteyenlerin ise iki kat daha hızlı koşması gerekir (Carrol, 2001).

Birçok eserde aynen alıntılanan bu durum kitapta şöyle anlatılmaktadır:

Alice büyük bir şaşkınlıkla çevresine baktı. “Bunca zamandır aynı ağacın altındaymışız sanki, olamaz! Her şey tıpatıp eskisi gibi!”

“Tabii öyle” dedi Kraliçe. “Ne bekliyordun sen?”

“Şey *bizim* ülkede” dedi Alice, kesik kesik, “genellikle başka bir yere ulaşırsın, hele bizim koştuğumuz gibi uzun süre çok hızlı koşarsan.”

“Yavaş bir ülkeymiş” dedi Kraliçe. “Oysa bizim *burada*, yerinde kalmak uğruna koşuşturabildiğin kadar koşuşturma gerekir. Başka bir yere ulaşmak istiyorsan, bundan iki kat hızlı koşman şart.” (Carrol, 2001: 41-42)

Bu masaldaki Kızıl Kraliçenin hareket ettiği halde yerinde saymaya dair çarpıcı betimlemesi, cinsellik ve biyolojik olarak hayatta kalmak için çoğalma (Reisman, 2003; Ridley, 2003), tarımsal üretimde başarılı olma (Dyer, 2014), şirketlerin durumlarını korumak için sürekli yenilik yapmaları (Barnett, 2008), Çin gibi ülkelerin üretim ve teknolojide konumunu koruması için yapılması gerekenler (Breznitz and Murphree, 2011) başta olmak üzere birbiriyle dengeli gelişme ihtiyacı olan birçok alanda *kızıl kraliçe etkisi* veya *kızıl kraliçe hipotezi* adıyla farklı yazarlara ilham kaynağı olmuştur.

Son olarak kızıl *kraliçe etkisinin*, Daron Acemoğlu ve James Robinson'un yazdığı *Dar Koridor* isimli kitapta (Acemoğlu ve Robinson, 2020) özel bir anlam yüklenerek yeniden tanımlandığını görmekteyiz. Aşağı yukarı uyarlandığı her alanda, birbirini dengeleyecek iki gücün birbiri aleyhine olmayacak biçimde eşanlı olarak gelişmesinin yapıcı ve olumlu etkisini ifade etmek üzere kullanılan bu kavramın politik iktisat alanındaki bu yeni kullanımının devlet-toplum ilişkilerinde izlenmesi gereken yöntem konusunda kolay anlaşılabilir bir yol da önerdiği söylenebilir. Ne de olsa masaldan uyarlanmış!

Dar Koridor kitabının ana teması, yüksek refah ile birlikte bugünkü kurumuş haliyle demokrasi ve özgürlüklerin neden Batı Avrupa merkezli geliştiğini açıklamaktır. Bu, tersinden bugünkü modern kurumsal düzenlemelerin her birinin farklı coğrafyalarda, değişik zamanlarda nüve halinde veya gelişmiş başarılı uygulamalarının olmasına rağmen neden oralarda Avrupa'dakine benzer bir durumun ortaya çıkmamış olmasını açıklamayı da mümkün kılacaktır. Açıkça söylemek gerekir ki, yapılmaya çalışılan şey çok zor ve tümüyle başarılı olunması biraz da şansa bağlı bir iştir. Çünkü yüzyıllar boyu medeniyetlerin yükselişi ve düşüşü, her bir coğrafya veya dönem için aynı biçimde gerçekleşmemektedir. Dönemlerin kendilerine özgü koşulları, doğal sebepler, iklim, kültür, coğrafya farklılığı, her şeyi kapsayacak tek açıklayıcı bir model önermeyi alabildiğine zorlaştırmaktadır.

Ancak dünya tarihinde olup biteni tek bir kuram etrafında açıklama arzusu, açıkça basitleştirmeler, indirgemeler ve eksiklikler olduğu görülse de, bu tür açıklayıcı modelleri yine de cazip kılmaktadır. Toplumların veya kültürlerin özgüllüklerine, tekrarlanmayan veya benzerlik taşımayan biricik özelliklerine vurgu yapan modeller, görece daha "gerçekçi" olsalar da, yeterli "açıklama" sunma konumundan giderek uzaklaşmakta, betimsel olmaya mahkûm kalmaktadırlar. Ne kadar iyi ve gerçekçi olursa olsun açıklamaya dönüşmeyen betimlemenin bugünkü toplumların farklılaşmasının nedenlerini anlamaya olan katkısı düşük düzeyde kalmaya mahkûmdur. Bu yüzden eksiklikleri olduğunu düşünsek de genellemelere kulak kabartmak faydalı bir faaliyet olarak görülmektedir.

Yazarların bu refah ve özgürlük dengesinin bugünkü haliyle Avrupa'da başarılı olmasına getirdikleri temel açıklama, merkezî kurumları yoluyla gücü elinde tutan devlet ile devlet gücünden hem yararlanan hem de ondan olumsuz etki-

lenebilecek olan bireylerden oluşan toplumun, eş zamanlı olarak gelişmesine imkân sağlayacak bir kültürel, tarihsel ve ekonomik ortamın bu coğrafyada bir araya gelmiş olması biçiminde özetlenebilir. Eserde, Germen kabilelerinde ege-men olan eşitlik temelli karar alma süreçleri ile Doğu ve Batı Roma imparatorluklarının biriktirdiği merkezî devlet tecrübesi ve kurumlarının, *kızıl kraliçe etkisi* denebilecek bir yolla eşzamanlı gelişerek, bir yandan güçlü merkezî devletler kurulmasına imkân verirken diğer yandan da büyük bir ejderhaya benzetilen bu merkezî gücü dizginleyip, adeta onu kontrol edilebilir, dizgini toplumun elinde uysal bir canavara dönüştüren süreç sayesinde özgürlüklerin devlet gücü ile birlikte geliştiği çok özel bir durum ortaya çıkardığı ileri sürülmektedir.

Yazarlara göre bu durum bilinçli bir sentez olarak değerlendirilebileceği gibi, tesadüflerin büyük rolünün olduğu tarihi bir süreç olarak da görülebilir. Toplum ve devleti eş zamanlı olarak güçlendiren bu *kızıl kraliçe etkisi*, insanlık tarihinde sadece Avrupa'ya özgü bir durum olmayabilir. Benzer uygulamalar dünyanın dört bir yanında farklı dönemlerde peyderpey görülebilir, nitekim görülmektedir. Ancak fark yaratanın, bu *kızıl kraliçe etkisinin* Avrupa'da ortaya çıkıp sonra kaybolan arızı bir durum olarak değil, düzenli ve uzun soluklu bir süreç olarak gerçekleşmesi olduğu savunulmaktadır (Acemoğlu ve Robinson, 2020).

Sonunda özet olarak, Avrupa merkezli gelişme örüntüsü, toplum içinde bir şekilde güç biriktiren kişilerin diğerlerini tahakküm altına almalarını önleyecek güçlü bir merkezî otorite ile (Hobbes'un deyimi ile Leviathan) bu güçlü otoritenin istenmeyen güç kullanımını önleyecek şekilde toplumu koruyacak mekanizmaların sürekliliğinin, özgürlük ve refahı birlikte artırdığı iddia edilmektedir. Devletsiz güçlü toplumun anarşiye, bireylerin hak ve özgürlüklerini koruyan güçlü toplumsal kurumlar olmadan da güçlü devletin otoriterliğe ve sonunda gücün keyfi kullanımına yol açtığı ileri sürülmektedir.

Devlet-toplum ilişkilerine dair bu yaklaşım, dünyanın dört bir yanından örnekler içerse de sömürgeciliği, kültür ve coğrafyanın farklılaştırıcı etkilerini yeterince içermediği biçiminde eleştirilebilir. Ancak "doğal hâl"den devlete geçişin gerekçesi ve sonuçları ne olursa olsun, devlet yoluyla oluşan artırılmış iktidarın olumlu sonuçları ile olumsuz sonuçlarının dengelenmesinde *kızıl kraliçe etkisi* metaforunun açıklama gücü olduğunu kabul etmemiz gerekir. Kitapta günümüz toplumları için örtük olarak önerilen çözüm, özgürlükleri güçlendirecek düzen-

lemelerle birlikte devlet kurumlarını da güçlendirmek veya tersinden merkezî devlet kurumlarını güçlendirirken bunu halkın katılımı ve hesap sorabileceği mekanizmalarla birlikte gerçekleştirerek yapmak şeklinde özetlenebilir.

Bunu gerçekleştiren toplumlar hem merkezî devlet gücünün yarattığı pozitif dışsallıklar (kamusal mal ve hizmetlerin üretimi, ortak işleri yerine getirmede güçlü karar mekanizmaları vb.) hem de bireylerin güçlenmesinin yarattığı negatif dışsallıkları (birbirinden farklı ekonomik, sosyal, kültürel, dinî, etnik vb. farklılığa bağlı oluşan dengesiz bireysel güç birikimi nedeniyle görece güçlü bireylerin diğerleri üzerinde tahakküm kurmasının önüne geçilmesi) törpüleyerek refah artışını güçlendirebilecek bir dar koridor üzerinde ilerlemektedirler.

Bu makalede, *kızıl kraliçe etkisinin*, Türkiye’de devletin kurumsal yapılanma modeline uygulanabilir olup olmadığına bakılacaktır. Bu çerçevede, modern Türkiye’de bir yandan devlet kurumları güçlendirilirken, güçlü merkezî kurumların ortaya çıkarabileceği negatif sonuçları da bertaraf edecek biçimde bireylerin hak ve özgürlüklerini teminat altına alacak dengeli bir sürecin oluşumunda 2012 yılında kurulan Kamu Denetçiliği Kurumunun (KDK) özel konumu ele alınacaktır.

Özgür medya, etkili idari ve yargısal denetim, şeffaflık, Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) gibi uygulamalar güçlü devlet karşısında bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma amaçlıdır. Ancak yasayla kurulmuş bir devlet kurumu olan KDK’nın kendine özgü bir konumu ve diğerlerinden farklı bir rolü bulunmaktadır. Bu rol bürokratik elitlere devlet gücünü etkili biçimde kullanmalarına imkân sağlamak için tanınan *takdir yetkisinin* toplum geneli aleyhine kullanılmamasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bunu ortaya koymak için önce takdir yetkisinin varlık nedeni sonra da KDK kararlarının bağlayıcı değil de tavsiye niteliğinde olmasının gerekçeleri irdelenecektir.

Genel itibarıyla değerlendirildiğinde KDK’nın kamu yönetimi içerisinde sadece takdir yetkisi değil onunla beraber kanunların ve mevzuatın uygulanış şekli, hakkaniyet, ihtiyaca uygunluk, yerindelik, iyi yönetim ilkelerinin kamu idaresine yerleştirilmesi, kamu yönetiminin daha etkin hale getirilmesi, vatandaş memnuniyeti, insan hakları ve özgürlükler alanının genişletilmesi, demokrasi standartlarının geliştirilmesi, kamu hizmetlerinin niteliğinin artırılması ... gibi alanlarda

da önemli bir fonksiyon icra etmesi beklenmekle birlikte burada en ayırıştırıcı özelliğin takdir yetkisinin etkin kullanımı olduğu varsayılmaktadır.

1. İDARİ HİYERARŞİDE TAKDİR YETKİSİNİN GEREKÇELERİ

Hem özel sektör hem de kamu çalışanları, sadece tanımlanan işleri yerine getiren birer basit icracı değil aynı zamanda yöneticilik ve uzmanlık düzeylerine göre farklılaşan geniş yetkiler kullanan birer karar verici konumundadırlar. Karar verme, kişiye yapıp yapmama veya eldeki farklı meşru seçeneklerden birini seçme hakkı tanırıyorsa orada takdir yetkisi denilen bir yetkinin kullanılmasının beklenildiği söylenebilir. Takdir yetkisinin, sadece kamu çalışanlarında değil, üst karar vericilerin alttakilere tanıdığı (yukarıdan aşağıya verilen) veya alttakilerin fiilen gerçekleştirdikleri (aşağıdan yukarıya kullanılan) bir esnek karar alanı olarak bütün iş süreçlerinde bir şekilde var olduğu söylenebilir (Thomann, van Engen ve Tummers, 2018). Kamu yönetiminde takdir yetkisinin kullanım gerekçeleri diğer alanlardakilerden farklı değildir. Bunlara aşağıda ayrıntılı olarak değinilecektir.

Kamusal alanda genel olarak takdir yetkisinin siyasetçilerin vaatlerini yerine getirmek üzere yaptıkları tasarruflar, yargıçların mevzuatı yorumlama ve karar verme esnekliği ile kamu yöneticilerinin kendilerine çizilen sınırlar çerçevesinde yaptıkları iş ve verdikleri kararlara yansımaları olmak üzere üç ana uygulama alanı vardır. Her birinin çerçevesi, denetimi ve sonuçları farklıdır.

Takdir yetkisi, etki seviyesi ve sonuçlarının yaygınlığı bakımından çok geniş bir alana yayılır. Geniş kitleleri ilgilendiren kararlar ile görece daha az insanı ilgilendiren kararlarda takdir yetkisinin alanı ve kullanım biçimi farklılaşır. Kamuda takdir yetkisinin kullanımı, siyasetin etkili olduğu Cumhurbaşkanlığı ve bakanlardan başlayıp hiyerarşik olarak alt makamlar tarafından kanuna uygun olarak kullanılır. Ulusal düzeyde veya kamu kurumu düzeyinde politika belirlemede daha çok üst yöneticiler takdir yetkisini kullanırken; uygulamaları gerçekleştirirken önceliklendirme, konulan hedeflere ulaşmayı sağlayacak uygun araçları bulma ve işlerin zamanlamasını yapma gibi konularda daha çok orta kademedeki yöneticiler bu yetkiyi kullanırlar (Miller, 1988). Alt kademelere indikçe takdir yetkisinin alanı politika oluşturmadan mevcut görevlerini yürütmeye doğru daralır. Örneğin kamu kesiminde vergi oranları, yeni otobanın nereden geçeceği,

kota ve tarifelerin nasıl uygulanacağı gibi konulardaki kararları seçimle gelen (bir kısmı TBMM olmak üzere) üst düzey yöneticiler verir. Bunlara karar vermede konunun önemine göre üst makamlar daha fazla takdir yetkisi kullanırlar.

Takdir yetkisi kapsamındaki bazı kararlar, az sayıda kişiyi ilgilendirdiği veya etkileri az olduğu için sıradan çalışanlar tarafından verilebilir. Örneğin nasıl yapılacağı tanımlanmış bir işin haftanın hangi günü ve günün hangi saatinde ve ne kadar sürede yapılacağı gibi ayrıntılar, çalışanların takdir yetkisi çerçevesinde gerçekleşir. Bu kapsamda çok iyi tanımlanmış rutin gibi gözüken bir işi yapan kişilerin de takdir yetkisi kullanmaları mümkündür. Örneğin rutin bir asayiş kontrolü yapıldığını düşünelim. Bir polis memurunun yol kenarında olağan asayiş kontrolü sırasında hangi sürücüleri durduracağı ve onlara hangi soruları sorup kaçar dakika bekleteceğinde bile takdir yetkisi kullanması söz konusu olabilir. Bu takdir yetkisinin memurlar tarafından farklı kullanılması sonucu, aynı yoldan geçen bazı sürücüler sadece hızını yavaşlatırken bazıları az, bazıları da daha çok vakit kaybedebilirler.

Kolayca anlaşılabilceği gibi görece basit ve rutin işlere göre uzmanlık ve fazla sorumluluk gerektiren işlerde takdir yetkisinin daha çok kullanılması söz konusudur.

Çalışanlara takdir yetkisi tanınmasının başlıca nedenleri şöyle sıralanabilir (Demir, 2019):

- a. İşlem maliyetlerinden kaçınma,
- b. Verimliliği arttırma, güçlendirme,
- c. Çalışanlara motivasyon ve iş tatmini sağlama,
- d. Değişime imkân sağlama.

Bu unsurlar sıraya incelenecektir. İlk olarak işlem maliyetlerini düşürmek için her iş görene belirli düzeyde takdir yetkisi tanınmanın makul olduğunu söylemek gerekir. İşlem maliyetlerini düşürmek biraz da zorunluluktan kaynaklanır. Yani çalışanların tüm iş ve işlemlerini ayrıntılı tanımlamak ve buna aykırı davranışları hukuki veya ahlaki yaptırıma bağlamak çok zor ve maliyetli bir iştir. Yapılması

için harcanacak emek ve zaman elde edilecek yararlı sonuçları alıp götürecekse, düzenleme yapmamak daha makuldür.

Hukuki açıdan zorluk, ayrıntılı konularda hukuk kuralları oluşturmanın ve onları işler kılmanın maliyetli olmasından kaynaklanır. Örneğin her bir çalışanın günün hangi saatinde, hangi işi, hangi sürede ve hangi işlem aşamaları ile yapacağını belirlemek için yapılması gereken ayrıntılı tespit ve bu tespitlere göre alınması gereken tedbirler için harcanacak gayret ve yapılacak mali harcamalar, çalışana bu konularda takdir yetkisi tanınmasıyla olası ihmal, iş kaybı veya yanlış tercih veya işlem sonucu oluşacak maliyetlerden daha fazla ise bu konuda hukuki bağlayıcılığı olan bir düzenleme yapmak yerine çalışana takdir yetkisi tanımak daha makul olacaktır.

Sonuç olarak iş süreçleri belirlenip ayrıntılı görev ve sorumluluk tanımları yapılsa da çalışana işin yapımı sırasında önceliklendirme, duruma uygun araçları uygun zamanda kullanma gibi konularda takdir hakkı/yetkisi tanımının sonuçta işi uygun biçimde yapmanın maliyetlerini düşürmesi beklenir. Düşürür ise takdir yetkisinin alanı genişler. Tersine bu iş ve işlemlerde takdir yetkisi sonucu maliyetlerde artış gözleendiğinde, takdir yetkisinin kapsamı daraltılıp gerekli idari ve hukuki düzenlemeler yoluyla uygun yol ve yordam belirlenir.

Çalışanlara takdir yetkisi tanınmasının ikinci nedeni, çalışanların farklı bireysel yetkinliklerinin toplumsal üretim ve kamusal yarara dönüştürülme isteğidir. Yani her çalışana konumuna göre belirli bir takdir yetkisi tanımak, beşeri sermayenin daha etkili kullanımını sağlar. Yapılacak işlerin hepsinde neyin, nasıl ve ne zaman yapılacağını katı kurallar ve sürelerle belirlenmesi, özellikle yöneticilerin ve uzmanların vizyon ve becerilerini işe yansıtma imkânını âdeta imkânsız hâle getirir. Hâlbuki çalışanlardan bazıları eldeki imkânlarla hukuk çerçevesinde yapabilecek işlerin en iyisini, en verimli biçimde yapmaları için uzman olarak yetiştirilir veya yönetici yapılırlar. İş hayatının dinamizmi içinde “en iyi” ve “en verimli” olanın çoğu zaman önceden bilinmesi pek mümkün olmadığı için takdir yetkisinin nasıl kullanıldığı ancak işlem sonrasında, çoğu zaman da sadece geçmişe dönük olarak anlaşılabilir. Bu yüzden takdir yetkisinin genişliği aynı zamanda uzman veya yöneticilerden beklenen ilave katkının büyüklüğüne de işaret eder. Çalışanlara takdir yetkisi tanınmadan alanlarında yenilikler yapma, verimlilik artışı sağlama veya iş süreçlerinde güncelleme gerçekleştirmeleri bekle-

nemez. Birçok konuda uzman ve yöneticiler, deneme-yanılma veya pilot çalışma yaparak en uygunun ne olabileceğini belirlemeye çalışırlar. Onların bu imkândan yoksun kalmaları, yenilik yapmalarını veya sorunlara yeteneklerini tam kapasitede kullanarak en uygun çözümleri geliştirmelerini önler.

Bu yüzden takdir yetkisinin sıfırlanması, özellikle kamu yöneticilerinin, seçimle veya başka usullerle liyakat merkezli olarak belirlenmesinin gerekçesini tümüyle ortadan kaldırır. Çünkü kişinin yeteneklerinin uygulamada farklılık yaratacağı kabul edilmediği sürece liyakatin ne işe yarayacağı tam olarak bilinmez ve personel seçiminde liyakat gerekliliği için haklı gerekçeler oluşturulamaz. Bireysel yetenek farklılıklarının işlerin yapılmasında uygulamaya hiçbir şekilde yansıtılmaması hem özel sektörde hem de kamuda amaçlanan bir durum değildir; yansıtılması için de beklenen, yetenek farklılığıyla orantılı olarak takdir yetkisi tanınması gerekir (Demir, 2019).

Bu nedenle, çalışanlara takdir yetkisi tanındığı ölçüde kişilerden yeteneklerini kullanarak “en uygun” çözümler geliştirme veya üretim artışı yahut kamu yararı oluşturma beklentisi oluşur. Tersinden takdir yetkisini kısmak, belirli oranda üretim veya toplumsal fayda kaybına razı olmak demektir. Sonuçta takdir yetkisinin kötü kullanım ihtimaline karşı daraltılması, olası maksimum üretim ve kamu yararının oluşmasında da bir hacim daralması riskini ortaya çıkarır. Bu nedenle başta yöneticiler olmak üzere çalışanlara uzmanlık düzeylerine ve iş sürecindeki konumlarına göre en uygun takdir yetkisi vermeyi sağlayan bir insan kaynakları sistemi kurmak önemli sistemsel başarı göstergelerinden biridir.

Üçüncü olarak takdir yetkisi, çalışanlarda az ya da çok kurumsal/örgütsel bağlılık geliştirir ve onlara yaptıkları iş nedeniyle elde edecekleri gelir beklentileri yanında ilave çalışma motivasyonu da sağlar. Takdir yetkisi, iş tanımı dar yapılmış nihai uygulayıcıların bile alınan kararları uygulama isteklerini artırıcı etkide bulunur. Hatta takdir yetkisinin hizmet sunumunu gerçekleştirenler için zorunluluk denebilecek bir ön şart oluşturduğu durumlardan da bahsedilebilir (Thomann vd., 2018). Tamamen mekanik ve bir robot gibi yapacağı her şeyin belirlendiği bir çalışma ortamında, kişiler işlerine daha hızlı yabancılışır ve kendilerine verilen işleri yapmaktan mutlu olmamaya başlarlar.¹ Bu nedenle çalışan-

¹ Çalışma ortamı olarak kamu yerine özel sektörün tercih edilmesinde, kişilerin kamu sektörünün birçok alanında işler rutin olduğu, herkesin benzer işler yaptıkları ve görece daha az takdir yetkisi kullandıkları için kendi yeteneklerine müteneşip üretim yapamamaları önemli bir gerekçedir.

lara dar alanlarda ve az da olsa takdir yetkisi verilmesi, onların işe bağlılıklarını ve iş motivasyonlarını, dolayısıyla da iş verimliliğini artırır. Bu da hem kişisel hem de toplumsal bazda olumlu sonuçlar doğurur.

Dördüncü ve son olarak takdir yetkisi, işe dair kuralların seyri belirlenmesine ve kural değişiminin aşamalı olmasına imkân sağlar. Bütün bağlayıcı kurallar, ihtiyaçları imkânlar çerçevesinde karşılamak için oluşturulur. Hem ihtiyaçlar hem de onları karşılayacak imkânlar zamanla değişir. Bu değişimin düşük maliyetli ve aşamalı olması, kuralları uygulayanların takdir yetkilerini yerinde kullanma oranları ile yakından ilgilidir. Çünkü ucu açık bırakılıp takdir yetkisi kapsamında yapılan tercihler, zamanla ya olumlulanarak teamül hâline gelir ya da olumsuzlanarak onları engellemek için bir hukuk kuralının konmasına yol açar. Bu ikisi arasında kalınması ise henüz bir yönde kesinleşmiş bir yargının oluşmadığına işaret eder. Örneğin takdir yetkisinin yaygın biçimde yolsuzluk, usulsüzlük veya verimsizlik oluşturacak yönde kullanıldığı alanlarda, hemen bunu engelleyecek hukuki düzenlemeler yapılır, kamuoyu denetimini artırmak için şeffaflık sağlanır ve sonunda takdir yetkisinin kapsamı daraltılır. Ancak kötüye kullanma imkânını ortadan kaldırmak için çalışanların takdir yetkisinin tümüyle yok edilmesi, kamusal iş ve işlemlerin ve çalışma hayatının ne yöne evrileceğini belirlemeyi çok zor hâle getirir. İşlevi olmayan, günün koşulları ile bağdaşmayan “modası geçmiş” kuralların uzun süre yürürlükte kalmasına neden olur. Bu bağlamda denebilir ki çok hızlı biçimde her şeyi kanunla veya ikincil mevzuatla düzenlemek birçok işlevsiz düzenleyici metin biriktirmeyle sonuçlanır. Üstelik kanun koymak, bunu uygulamak, hatta yürürlükten kaldırmak da maliyetli bir süreçtir. Bu yüzden konumuna ve üstlendiği sorumluluk düzeyine bağlı olarak çalışanlara tanınan takdir yetkileri, toplumsal değişimin aşamalı biçimde ve daha düşük bedeller ödenerek seyretmesini sağlar.

Takdir yetkisinden beklenen yarar arttıkça, çalışanların tercih, tutum ve davranışlarını işin amacına en uygun biçimde yönlendirecek ve en etkili sonuçların alınmasını sağlayacak iş ahlakı kurallarına olan ihtiyaç da o derece önemli hâle gelir. Zira takdir yetkisi verilen kişinin bunu en uygun biçimde kullanmamasının iş ahlakı dışında belirgin bir ahlaki veya hukuki yaptırımı yoktur. Bu durumda ona hukuki yaptırım uygulanması için ilave düzenlemeler yapmak takdir yetkisi tanınmanın maksadına pek hizmet etmez.

Bu durum en açık biçimde, farklı kategorilerde takdir yetkisi kullanan siyasilere kararları, yargı ve üst yöneticilerin kararlarının denetlenmesi biçiminde görülür. Örneğin takdir yetkisi kapsamında yapılan siyasi tercihlerin beklenen sonucu vermemesini, toplum sadece seçim kaybettirmeyle değerlendirir. Bunu, hukuki sonuçları olacak biçimde genişletmek, (örneğin hükümetin enflasyonu düşürecek tedbirlerinin beklenen sonucu vermemesinin hesabını sormak için hükümet üyelerini Yüce Divan'a sevk etmek gibi) siyasetten beklenen çeşitliliği ve ataklığı yok eder. Bir milyar doları usulsüz olarak birilerine dağıttığı ortaya çıkan bir bakan bundan yargılanır ama yanlış politika yüzünden 10 milyar doların buharlaşmasına yol açan hükümet başkanı veya belediye başkanı seçimi kaybeder. Eğer "yanlış" politikaların hesabını mahkemede sorma yolu açılırsa hem siyasetçi hem de onların talimatıyla takdir yetkisi kullanan bürokratlar çalışamaz hale gelir.

Benzer şekilde yargı kararlarının sonuçlarını, yargı mensuplarına döndürmek, (örneğin üst mahkemece bozulan bir karar nedeniyle o kararı verenler aleyhine tazminat davası açılmasına imkân sağlamak) yargıçların takdir yetkilerini etkin biçimde kullanmalarını olumsuz yönde etkiler. Yargıçlar vicdanlarının öngördüğü biçimde değil, hiyerarşide kendilerinin kararlarını itirazden değerlendirecek mercilerin karar veya işaretlerine göre davranmaya başlarlar. Bunun onlar üzerinde oluşturacağı baskı bağımsız ve tarafsız yargısal uygulamaları sona erdirir ve kendine özel durumları olan davaların hepsinin daha çok şekli yönden ve tek biçimde değerlendirilmesine yol açar.

Benzer şekilde her düzeyde kamu çalışanlarının kendilerine tanınan takdir yetkilerini kullanmaları sonucu meydana gelen beklenmedik olumsuz sonuçların doğrudan onlara fatura edilmesi de takdir yetkilerini serbestçe kullanmalarına mani olur. Yöneticiler farklı bir şey yapmaktan korkan, her yönüyle daha önce akredite edilmiş birbirine benzer işler yapan birer "robot yöneticiye" dönüşürler. Bu nedenle, açıkça mağduriyet yaşayan vatandaşların açtığı tazminat davalarının kamu çalışanları aleyhine değil kurumlar aleyhine açılması sağlanır. Eğer kişiler aleyhine dava açılırsa hiçbir yönetici hiçbir konuda inisiyatif alıp takdir yetkisi kullanmak istemez. Bu da devlet gücünün etkin kullanımını engeller. Bu gibi inisiyatif kullanan kamu çalışanlarını koruma mekanizması oluşturmanın temel amacı, takdir yetkisinin olası olumsuz sonuçlarından çekinerek hiç kullanılma-

masının önüne geçmek ve bu yolla takdir yetkisini azami ölçüde etkili kılmaktır (Demir, 2019).

Kamu çalışanlarına takdir yetkisi tanınması, yukarıda özetlenen gerekçelerle etkin bir devlet oluşturmayı amaçlar. Bu yetki ne kadar geniş olursa, beklenen fayda da o kadar yüksek demektir. Nitekim aynı kurumda aynı yasal yetkilerle donatılmış iki farklı üst düzey yöneticinin meydana getirdiği farklılık, kurumlar özelinde gözlenebilir olduğu için, bu pozisyonlara kimlerin atandığı kamuoyu tarafından yakından takip edilir. Başarılı bir siyasetçi, bürokrat, sanatçı veya iş adamı bir kamusal pozisyona atandığında, kullanacağı takdir yetkisi ile diğerlerine göre fark yaratacağı beklentisi karşılık bulursa takdir yetkisinin alanı genişler. Ancak bu beklentinin çoğu zaman hayal kırıklığı ile sonuçlandığı da görülebilmektedir.

Geniş takdir yetkisinin etkin devlet oluşturma yönünde değil de kişisel veya mensup olduğu, sempati beslediği alt gruplar lehine kamusal kaynakları kullanmaya dönüşmesi halinde, yapılan işler takdir yetkisi kapsamında olduğu için yaptırımsız kalmaktadır. Yapılan tasarrufların yasal yetkileri aşması veya onların alenen kötüye kullanılması halinde önce teftiş kurulları, ardından da gerekirse yargı mercileri gerekli işlemleri yapmaktadır. Ancak alınan kararlar veya yapılan tasarruflar mevzuatın meşru gördüğü ve takdir yetkisinin kullanımını içinde yer alıyorsa bu durumda da, takdir yetkisinin kullanımının verilmiş amacına tam uygunluğu bağlamında *kızıl kraliçe etkisinin* oluşması için şeffaflığı artırma, etik ilkeler oluşturma gibi, bazı ilave düzenlemeler yapılması gerekebilir.

Takdir yetkisinin etkili kullanılmasında yardımcı olabilecek bir diğer düzenleme her bir alan için kısmen farklılık gösteren iş ahlakı kurallarıdır.

İşlerin amaca en uygun biçimde yürütülmesi ve takdir yetkisinin bunu destekler biçimde kullanılması için kanun, yönetmelik, yönerge ve diğer düzenleyici belgelerin yanında alana göre farklılaşan iş ahlakı kuralları vardır. Bunlar genel normların düzenlemediği alt alanlarda amaca daha uygun davranılmasını sağlamaya katkıda bulunurlar. Bu iş ahlakı kurallarına uyulması konusunda da özendiren ve düzenleyici işlemler yapan ve yine bir devlet kurumu olan Kamu Görevlileri Etik Kurulu vardır. Bu Kurul, oluşturduğu norm ve geliştirdiği şikâyete bağlı değerlendirme yolları ile disiplin ve yargı denetimi ile ulaşılmayan alanlarda kamu görevlilerinin işlerini yaparken toplumu rahatsız edecek uygulamalardan

kaçınmalarını sağlamaya çalışır. Bu yönüyle artırılmış kamu gücü kullananların bunu toplum yararına kullanmalarına olumlu katkı sağlar.

2. TAKDİR YETKİSİ KULLANIMI VE KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU

Özellikle takdir yetkisinin geniş bir alana yayıldığı durumlarda, bu yetkilerin yerli yerinde kullanılıp kullanılmadığı, devlet-toplum ilişkilerinde dengenin sağlanmasında çok önemlidir. Kamu çalışanlarının takdir yetkisi alanının genişlemesi, bir yandan her bir bireyin yetenek, tecrübe ve birikimlerini ortaya koymasına uygun zemin oluştururken, diğer yandan bunun yerli yerinde kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesi beklentisi oluşur. Çünkü takdir yetkisi nedeniyle oluşan karar verme esnekliğinin amaca uygun kullanılması yanında yetersiz motivasyon nedeniyle özenli ve etkin kullanılmamaya, hatta istismara da müsait olduğu açıktır.

Daha önce de ifade edildiği üzere, takdir yetkisi kullanımında yetkinin kötüye kullanıldığını gösteren açık bir kanıt sunulmadan sadece gerekli gayret ve özenin gösterilmemiş olması nesnel katı bir hukuki yaptırıma sahip değildir. Ülkemizde takdir yetkisinin açıkça kamu yararına aykırı kullanılması yargı denetimine tabidir. Ancak yapıp yapmama ve seçeneklerden birini seçme konusunda serbestlik tanınan bir yöneticinin bu takdir alanını, hukuk yoluyla bağlayıcı kararlarla denetlemek takdir yetkisi alanını daraltacağı için yargısal denetimin ihtiyatlı olması gereken bir alandır. Yani genel olarak takdir yetkisini iyi kullanmadığı düşünülen bir kamu görevlisi, hukukun tanıdığı serbestlik içinde karar verdiği için, disiplin veya adli soruşturmaya tabi tutulamaz. Bu durumda, söz konusu kamu görevlisini toplum adına, kamuoyu adına denetleyen özgür medya ve etik kurallar dışında resmî bir mekanizma da mevcut değildir.

Kurum içinde teftiş ve disiplin kurulları dışında düzeltici ve rehberlik görevi olan iç denetim birimlerinin ihdasının amacının biraz da bu olduğu söylenebilir. Mevzuata aykırılıklarla teftiş ve disiplin kurulları ilgilenirken, mevzuat içinde olsa bile yetkilerin “en uygun” biçimde kullanılmasını da iç denetim birimleri sağlamaya çalışır.

Ancak iç denetim birimleri, kamu kurumları içindeki işlem birimlerinde işlerin genel mevzuatın yanı sıra kurum yöneticilerinin oluşturduğu vizyon ve misyonlara uygun biçimde yapılmasına rehberlik eder, varsa aksaklık ve eksiklikleri

tespit edip düzeltilmeleri için ilgilileri uyarır ve gidişatla ilgili üst yöneticilere bilgi sunarlar. Aslında kurum içinde başta en üst yönetici olmak üzere yönetim kurullarının ve birim sorumlularının takdir yetkilerinin uygun kullanılıp kullanılmadığını kurumun en üst merciiine sunarlar. Kurumun yönetim kurulu gibi karar mercilerinin veya üst yöneticilerinin doğrudan kararlarıyla oluşan takdir yetkisi kullanımının yerindeliliğini iç denetim biriminin raporlaması beklenmektedir. Dolayısıyla kamu yöneticilerinin “hatalı” veya “yanlış” işlemleri çeşitli iç ve dış denetim süreçlerine tabiyse de takdir yetkisinin kullanımının uygunluğu konusunda, mali konularda performans denetimini de kapsamına alan Sayıştay denetimi istisna tutulursa, genel bir dışsal bir denetimleri söz konusu değildir. Özellikle 2010 yılında kabul edilen Sayıştay Kanunu ile getirilen performans denetimi, kamu kurumlarının takdir yetkisini de içine alacak nitelikler taşımasına rağmen bağlayıcılığı nedeniyle yargı denetimine benzemektedir.

İşte 2012 yılında 6328 sayılı kanunla kurulan Kamu Denetçiliği Kurumunun işlevi tam bu noktada başlamaktadır. Bu Kurum, kamu kurumlarının kurumsal kararları veya yöneticilerinin takdir yetkileri kapsamında yaptıkları işlerin sonuçlarından olumsuz etkilendiğini düşünenlerin şikâyetleri üzerine hareket geçen ve somut şikâyet konusunun giderilmesi ile sınırlı bir hak arama yoludur. KDK kamusal kararlardan zarar gören kişi veya kişilerin konuyu yargıya intikal ettirme hakkına sahip olsalar da, bu işlem öncesinde idarenin işlem veya kararını düzeltebileceği bir *yumuşak denetim* mekanizması sağlar. O nedenle KDK'ya başvuru dava açma süresini durdurur. Eğer sorun bu aşamada halledilirse dava açmaya gerek kalmaz, ama halledilemezse dava açma süresi kaçırılmamış olur. Ancak KDK'nın sisteme getirdiği asıl özgünlük, yargı öncesi ihtilaf çözme mekanizması olması değildir. Özgünlük, yargı konusu olmayan takdir yetkisini etkin kullanmaya olan katkısıdır. Çünkü KDK, doğrudan yargı denetimi dışında kaldığı düşünülen konularda da kamu yöneticilerine adeta “takdir yetkisini kullanırken çok da isabetli kullanmadınız, şu gerekçeleri dikkate alarak bu kararınızı tekrar gözden geçirmenizi bekliyoruz” anlamında uyarılar yapar.

KDK kararlarının yerine getirilmesi zorunluluk içermeyen ve bağlayıcı olmayan tavsiye kararları olması, onların asıl özgün olan yönünü oluşturur. Kararlara uymamanın yaptırımını, uymama gerekçesini kamuoyuna açıklamak ve bunu bir de Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe ve İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu üyelerinden oluşan Karma Komisyonunda milletvekilleri huzurunda

tekrarlamaktır. Kuvvetler ayrılığı gereği her ne kadar yasama ile yürütme arasında hiyerarşik bir ilişki olmasa da Meclis gündeminde aklanmak bürokratlar için önemlidir. Bu nedenle savunulamayacak gerekçelerle KDK kararlarına uymamak, idarenin rahatça göze alabileceği bir durum değildir. Bu yüzden KDK kararlarının bağlayıcı olmaması, hiçbir yaptırım güçlerinin olmadığı anlamına gelmemektedir. KDK listesinde tavsiyelere uymayan kurum sorumlusu olarak TBMM'ye raporlanmak, bir bürokratin en son isteyeceği şeydir.

KDK kararlarının bağlayıcı değil "tavsiye" niteliğinde olmasının sistem içinde bu kurumu özgün ve farklı kılan yön olduğu tespitine açıklık getirmek gerekir. Zira KDK kararlarını teftiş veya disiplin işlemleri ve yargı denetiminden farklılaştıran tam da bu özelliğidir. Eğer bir kamu kurumunun işleminin veya görevlilerinin idari tasarruflarının mevzuata aykırılığı açıksa bunun düzeltileceği yer KDK'dan önce ilgili birincil denetim mercileridir. İlgili kurumların iç denetim, teftiş ve disiplin süreçleri, CİMER veya doğrudan yargı mercilerinin oluşturduğu hak arama yolları, mevzuata aykırılıklar nedeniyle ortaya çıkan vatandaş mağduriyetlerini düzeltmek için yeterlidir. Sadece bu kapsamda görev yapmak üzere KDK gibi yeni bir kurumu ihdas etmeye, mevcut kurumların yanına benzer işler yapan yeni bir kurum daha eklemeye gerek yoktur. KDK'nın rolü, başka hiçbir kurumsal yapının toplum adına düzeltme yapmadığı kamu görevlilerinin takdir yetkilerini uygun kullanıp kullanmadıkları konusunda şikâyet üzerine inceleme yaparak, kamu kurumu olmasına rağmen hiyerarşik bir üstünlük iddia etmeden ilgili yöneticilerin karar ve işlemlerini tarafsız bir dış gözlemci olarak değerlendirmek, sonuç ve önerilerini ilgililere ileterek, eğer şikâyetçinin haklı olduğu sonucuna varılmışsa, ilgili kurum yöneticilerini sahip olduğu kamusal güçle değil, açıklama ve değerlendirmeleri ile ikna ederek kararlarını değiştirmelerini sağlamaktır. Yani KDK, sahip olduğu inceleme ve araştırma, her türlü bilgi toplama imkânlarıyla, yargı erki gibi işlem veya karar iptal yetkisi ile değil, yorum ve çıkarımlarıyla ilgili kişi veya kurumları, yaptıkları hukuken herhangi bir sorun içermese de, takdir yetkisinin yerinde kullanılmadığına ikna etmeye, takdir yetkisini o yönde kullanmaya yöneltmekle görevlidir. Bu, kamu görevlilerinin kullandıkları takdir yetkilerinin etkinleştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlayan ve sadece bu Kuruma özgü bir işlemdir.

Kararlarının bağlayıcı olmamasının etkili kamuoyu denetimi, rehberlik ve dinamik yenilenme olmak üzere üç yönden önemli olduğu ileri sürülebilir. İlk

olarak, KDK'nın bağlayıcı olmayan tavsiye niteliğindeki kararları, kamu kurumlarının karar mercilerinin takdir yetkisi alanını daraltarak onları verimlilikten uzaklaştırmadan, isterlerse verdikleri bazı kararları değiştirmelerine imkân sağlamaktadır. Bu yolla aynı konuda mevzuatla tanımlanması ve hükme bağlanması zor özellikleri nedeniyle farklı hüküm tesis etme imkânı korunarak, somut olay özelinde takdir yetkisinin kişiler lehine kullanılması kolaylaşmaktadır. Kamu kurumları takdir yetkileri kapsamında bazı kararları aldıktan sonra bir şekilde onların tam isabetli olmadığını fark etseler de, hemen değiştirme konusunda isteksiz davranma eğilimindedirler. Verilmiş karardan dönememe isabetsiz olduğu kanaati oluşan kararlarda da direnilmesi sonucunu ortaya çıkarır. Hatta bazı yöneticilerin yargıdan döneceğini bildikleri bazı tasarrufları “ben yapayım, dönüyorsa mahkemeden dönsün” diyerek yargıya havale ettikleri dahi görülür. Mahkeme kararı bağlayıcı olduğu için kurum yöneticileri herhangi bir açıklama yapmadan karara uyarlar. Ancak KDK kararlarını uygulamama halinde bunun için kamuoyuna ve Dilekçe Komisyonu yoluyla Türkiye Büyük Millet Meclisine makul bulunabilecek bir açıklama yapmak zorundadırlar.

KDK tavsiye kararları, sonradan isabetli olmadığı anlaşılan kararları geri alma isteksizliğini gidermede yöneticilere ek gerekçe sunar. Çünkü kararlar bağlayıcı olmamakla birlikte uymama gerekçesinin kamuoyuna açıklanması gerektiği için, kamuoyunu ikna edecek bir uymama gerekçesi sunulamadığında kamuoyu basıncı ile karşı karşıya kalınır. Bu yolla etkili kamuoyu denetimi sağlanmış olur.

İkincisi, KDK kararları, kamu yöneticilerine takdir yetkilerini kullanırken yeni seçenekler sunar. Yargı kararları iptal ve ret şeklinde işlerken, KDK kararları sorunun çözümü için öneriler de içerir. Çoğu zaman somut olaylara ilgili yöneticilerin bakmadığı yönlerden de bakıp gerekli değerlendirmeleri yaparak, belki de başlangıçta ellerinin altında olsaydı onlardan birini seçebilecekleri yeni seçenekler sunmak suretiyle, takdir yetkilerini daha iyi kullanmalarına yardımcı olur. Bu da işin rehberlik yönüdür. Karar hukuken bağlayıcı olmadığı için, açıklama ve ikna yönüne ağırlık verildiğinden, KDK kararları sadece ilgili kararın muhatapları olan kurum ve yöneticiler için değil diğer kamu çalışanları için de rehberlik fonksiyonu icra eder.

Üçüncüsü, KDK tavsiye kararlarının tümüyle isabetli olması her zaman mümkün değildir. Çünkü KDK kararlarını oluşturanlar da diğer kamu görevli-

leri gibi işlerini yaparken kısıt ve sorunlarla karşılaşabilir, bilerek veya bilmeyerek yanlış tutum alabilirler. Aynen yargı kurumları gibi KDK da topladığı bilgiler çerçevesinde yaptığı incelemelerle bir sonuca varmaktadır. Vardığı sonucun isabetli olması ya da olabilecek en uygun sonuç olmaması da daima ihtimal dâhilindedir. Bu durum her tür denetim, hatta yasama, yürütme ve yargılama kararı için de geçerlidir. Bu nedenle, her bir karar sürecine itiraz etme yolları tanımlanmış, örneğin yasama organının kararlarının iptali için Anayasa Mahkemesine götürülme imkânı getirilmiş, yürütmenin tüm kararları yargı denetimine açılmış, yargı kararları için de her evrede itiraz ve temyiz mercileri oluşturulmuştur. “En uygun” kararın verilmemiş olma ihtimali, öngörülen mekanizmalarla önemli ölçüde azalmış olsa da, tüm itiraz süreçleri sonunda oluşan kararlar için halen geçerli olabilir. Nitekim geriye doğru kişiler lehine çıkarılan yasal ve diğer ikincil mevzuat düzenlemeleri, değiştirilen idari uygulamalar, yıllar sonra bozulan yargı kararları, sadece değişen koşullar ve gelişen yeni ihtiyaçların bir gereği olarak görülemez. Bu aynı zamanda, şu veya bu nedenle karar mercileri tarafından zamanında yeterince isabetli kararlar verilemediğini de gösterir. Bir yasa teklifinin usulüne uygun olarak yasama organınca yasalaştırılması veya yargı organının usulüne uygun verdiği hüküm meşrudur. Ancak meşru olmak yüzde yüz isabetli ve olabilecek “en uygun” karar olduğu anlamına gelmez. Aksi taktirde meşru kararların tümünün olabilecek en uygun kararlar olduğunu kabul etmemiz ve geçmişte ve şimdi meşruiyeti olan hiçbir şeyi sorgulamadan onaylamamız, meşru olduğu için doğru olduğunu düşünmemiz gerekir ki, bireysel ve toplumsal tecrübe bu tutumun isabetli olmadığını gösteren örneklerle doludur. TBMM dahil tüm kurumların kararlarının bir yolla denetim altına alınmasına rağmen KDK üzerinde bir denetleyici mekanizmanın tanımlanmamış olmasının nedeni, kararlarının bağlayıcı olmamasıdır.

Eğer ilgili kurum KDK kararlarını ikna edici bulmaz ve bu kararlara karşı kendi kararının kamuoyuna açıklayacak ve TBMM’de savunacak kadar arkasındaysa, orada takdir yetkisinin yerli yerinde kullanılmaması değil, bir değerlendirme, yorum veya bakış açısı farklılığı söz konusu olabilir.² Bir konuda bakış açısı farklılığı ortaya çıktığında, daima haklı tarafın KDK olması için bir neden

² Bu konuda örneklerden biri ÖSYM’nin 15 dakika kuralı konusundaki KDK tavsiye kararına uymamasıdır. ÖSYM Yönetim Kurulu, 15 dakika kuralı nedeniyle zamanında sınav binasına gelmeyen ve bu yüzden sınav hakkını kaybeden öğrencilerin talebini değerlendiren KDK’nın mağduriyetin giderilmesi tavsiyesine, geniş bir açıklamayla uymayacağını açıklamıştır (Demir, 2021: 189-193).

yoktur. KDK değerlendirmelerinin de değişime, yenilenmeye açık olması bu sayede mümkün olmaktadır.

Yargı mercilerinin yasalarca açıkça yasaklanmasına rağmen ellerindeki bağlayıcı karar verme yetkisini yerindelik denetimi yapar biçimde kullanmaları, yürütme ve yargı erkleri arasında öngörülen dengeyi yargı lehine bozmaktadır. Bu da zamanla takdir yetkisinin alanını daraltıcı sonuçlar doğurmaktadır. KDK tam da bu sorunu çözmek için sistemde yerini almıştır. Yerindelik denetimi yapılacaksa bunun en uygun adresi Kamu Denetçiliği Kurumudur. Çünkü KDK takdir yetkisinin yerinde kullanılmadığını tespit ettiğinde bunu tavsiye ve rehberlik biçiminde ilgili kurumlara ve kamuoyunun takdirine sunan, halk iradesinin nihai adresi olan TBMM'ye raporlayan, kamu kurumlarının yöneticilerini de TBMM önünde takdir yetkilerini nasıl yerinde kullandıklarını izaha zorlayan bir kurumdur. Bu sistemin, kamu adına karar verenlerin, kendilerine tanınan takdir yetkilerini, bu yetkilerin kapsamı daraltılmadan, etkin biçimde kullanmalarına katkıda bulunması beklenir. Bu yönüyle KDK, devlet sisteminde özgürlük ve hak arama yollarına yeni ve özgün bir boyut katan ve diğer kurumlarla yeri doldurulamayacak bir nitelik taşımaktadır.

SONUÇ

Toplum bireylere, devlet ise bireyler üzerinde etkide bulunan başka varlıklara vurgu yapan iki soyut kavramdır. Denebilir ki, her iki kavramın betimlediği şeylerin insan hayatına etkisi somut bireyler aracılığı ile gerçekleşmesine ve ikisi de soyut birer varlık olmalarına rağmen; devlet, topluma göre biraz daha soyuttur ve bu yönüyle bireyler üzerinde görünür etkisi ile toplumdan farklılaşır. İşlevlerini somut bireyler aracılığı ile yerine getirirse de devlet kendini kurumları ile gösterir. Bir masaldan alınan ve farklı alanlarda kullanılan *kızıl kraliçe etkisi* devlet-toplum ilişkileri bağlamında, karmaşık toplumlarda refah artışı ve özgürlüklerin güçlü merkezî devlet kurumları ve onların kontrolden çıkmasını engelleyecek dengeleyici toplumsal kurumların birlikte gelişmesi ile mümkün olduğunu ifade eder. Bu bağlamda güçlü devlet oluşturmak için toplumsal güç odaklarının hepsine galip gelebilecek gücü olan bir devlet oluşturma tarafına odaklanıldığında baskıcı, despot yönetimlere kayma riski ortaya çıkmaktadır. Bu merkezî gücü denetleyip dengeleyecek, özgür medya ve yargı denetimi kamusal yetki kullananların kullanmalarını sağlayacak ilave kurumsal düzenlemeler yapılma-

sı gerekmektedir. Bu düzenlemelerin önemli kısmı kamu yöneticilerinin görev tanımları içinde iş yapış yapmadıklarını denetleyen teftiş, disiplin kurulları ve nihayet yargıdır.

Ancak kamu görevlilerinin tüm yetki ve sorumlulukları kanun, yönetmelik ve daha alt düzey mevzuatla belirlenebilir nitelikte değildir. Çünkü kamu görevlilerinin neyi, nasıl ve ne zaman yapacaklarının ayrıntılı ve kesin biçimde belirlenmesi, o göreve atananların taşıdıkları nitelikleri toplum yararına üretime dönüştürmelerini önler, yönetici veya karar vericileri birer robota dönüştürür. Bu yüzden her kamu görevlisine, yetki ve sorumluluğu ile mütenasip bir takdir yetkisi tanınır. Üst düzey yöneticilerden aşağıya doğru inildikçe takdir yetkisi azalır. Takdir yetkisinin hiç olmadığı yerlerde kişiler birer robota dönerler. Bu yüzden, duruma özgü kararlar alabilecek ve kişilerin yaratıcılık ve diğer yeteneklerini kararlarına yansıtabilecekleri bir esneklik içinde görevlerini yürütmelerinin beklendiği ölçüde takdir yetkileri artırılır.

Ancak kamu çalışanlarına tanınan geniş takdir yetkisi, onun yerinde kullanılıp kullanılmadığı tartışmasını da beraberinde getirir. Takdir yetkisinin yerinde kullanılıp kullanılmadığını nesnel olarak belirlemek hayli zordur. Çünkü bu yetki, meşru alternatifler arasından yapılan tercihlerle kullanılır ve çoğu zaman isabet düzeyi geriye doğru bakınca anlaşılabilir. Özgür medya takdir yetkisinin etkin kullanımına katkı sağlar. Karar vericiler medyada dile getirilmesi durumunda kamuoyunda rahatsızlık yaratacağını düşündükleri şeyleri, takdir yetkileri kapsamında da olsa oluşacak kamuoyu denetimi nedeniyle yapmamayı tercih ederler. Bu da, takdir yetkisinin alanını daraltmadan etkin kullanımına katkı sağlar.

2012 yılında kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu da bu işlevi bağlayıcı olmayan tavsiye kararları yoluyla yapan sistem içindeki yeri özgün bir kurumdur. Yargıya götürülecek konuları da inceliyor olmakla birlikte, bu Kurumun onu özgün kılan özelliği, dava konusu edilemeyecek doğrudan takdir yetkisi sınırları içinde kalan konularda tavsiye niteliğindeki değerlendirmeleri ile kamu yöneticilerinin takdir yetkilerini ellerinden almadan, toplumsal kabul oranı daha yüksek kararlar almalarına katkı sağlama işlevinden kaynaklanmaktadır. Bu yönüyle Anayasal sistem içinde önemli bir yeri vardır.

KAYNAKÇA

- ACEMOĞLU, Daron ve James A. Robinson (2020). **Dar Koridor: Devletler, Toplumlar ve Özgürlüğün Geleceği**, Doğan Kitap, İstanbul.
- BARNETT, William P. (2008). **The Red Queen Among Organizations How Competitiveness Evolves**, Princeton University Press.
- BRENZNITZ, Dan ve Michael Murphree (2011). **Run of the Red Queen Government, Innovation, Globalization, and Economic Growth in China**, Yale University Press.
- CARROL, Lewis (2021). **Aynanın İçinden Alice Harikalar Ülkesinde**, (çev. Tomris Uyar), Can Yayınları, İstanbul.
- DEMİR, Ömer (2019). "İş Ahlakı Oluşturma Gereççeleri ve İşlevleri: Bir Kurumsal İktisat Yaklaşımı", *İş Ahlakı Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, ss. 63-94.
- DEMİR, Ömer (2021). **O Gece ÖSYM: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Öncesi ve Sonrası**, Kadim Yayınları, Ankara.
- DYER, Andy (2014). **Chasing the Red Queen the evolutionary race between agricultural pests and poisons**, Island Press, London.
- MILLER, S. (1988). **Authority, discretion and accountability: The case of policing**. Editör C. Sampford, N. Preston ve C. A. Bois. **Public sector ethics: Finding and implementing values** içinde (ss. 37-52), Routledge, London.
- REISMAN, Judith (2003). **Kinsey: Crimes & Consequences The Red Queen & The Grand Scheme**, Institute for Media Education.
- RIDLEY, Matt (2003). **The Red Queen. Sex and the Evolution of Human Nature**, Perennial Publisher.
- THOMANN, E., N. van Engen, ve L. Tummers (2018). "The necessity of discretion: A behavioral evaluation of bottom-up implementation theory". *Journal of Public Administration Research and Theory*, Cilt: 28, Sayı: 4, ss. 583-601.

İSKANDİNAVYA ÇOCUK OMBUDSMANLIĞI SİSTEMİ VE TÜRKİYE'YE UYGULANABİLİRLİĞİ

Scandinavian Ombudsman System for Children And Applicability To Turkey

Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN* - Öğr. Gör. Enis ERGÜZEL**

Geliş Tarihi: 06.04.2021 | Yayına Kabul Tarihi: 24.05.2021

Öz

Çocuk ombudsmanı, çocukların yasal olarak korunmasını geliştirmeye yönelik güvence sağlayan ve savunmasız konumdaki çocuklarla ilgili her türlü şikâyeti inceleyen, tavsiye kararı alan bir kamu otoritesidir. Çocukların toplum genelinde ve tüm kurumlarda ihtiyaç ve çıkarlarını öncelikle savunan İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı; çocukların sahip oldukları hakların ihlal edilmesi durumunda onların başvuracakları yol ve yöntemleri öğrenmeyi kolaylaştırmakta ve zor durumdaki çocukların haklarını korumayı üstlenmektedir. Bu ombudsmanlık türü ile özellikle Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde çocukların her alanda korunması ve haklarının geliştirilmesi öngörülmektedir. Çalışmada önce İskandinavya ülkelerindeki çocuk ombudsmanlığına ait özellikler ve uygulamalar açıklanmış; sonra Türkiye'de çocuk ombudsmanlığının uygulanabilirliği yasal ve kurumsal düzenlemeler üzerinden tartışılmıştır. Bu kapsamda çalışmada İskandinavya ülkelerinde uzun zamandan beri varlığını sürdüren Çocuk Ombudsmanlığı Kurumunun temel özellikleri ve işleyişi ele alınarak, Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu'na bağlı veya ayrı bir kurumsal yapı olarak alanında uzmanlaşmış bir Çocuk Ombudsmanlığının kurulmasının gerekliliği incelenmiştir. Bu çalışmada nitel yaklaşım bağlamında dolaylı ve alıntısal bir araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ombudsman, Çocuk Ombudsmanı, İskandinavya Çocuk Ombudsmanı, Kamu Denetçiliği Kurumu.

Abstract

Ombudsman for Children is an independent public authority that provides an assurance to improve the legal protection of children, reviews all complaints about vulnerable children, and makes recommendations. The Scandinavian Ombudsman for Children, which primarily defends the needs and interests of children in society and throughout all institutions, facilitates learning the manners and methods to apply in case of violation of children's rights, and undertakes to protect the rights of children in distress. This type of ombudsmanship envisages the protection and development of children's rights in all areas, especially within the framework of the United Nations Convention on the Rights of the Child and the relevant legal regulations. In the study, the characteristics and practices of Ombudsman for Children in Scandinavian countries were explained first, and then the applicability of Ombudsman for Children in Turkey was discussed through legal and institutional regulations. In this context, the study investigated the basic characteristics and methods of implementation of the Ombudsman Institution for Children, which has existed in Scandinavian countries for a long time, and the requirements for the establishment of a specialized Ombudsmanship for Children in Turkey which is affiliated to the Ombudsman institution or as a separate organizational structure. In this study, an indirect and citation method was used in the context of qualitative approach.

Keywords: Ombudsman, Ombudsman for Children, Scandinavian Ombudsman for Children, The Turkish Ombudsman Institution.

* İnönü Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mustafa.onen@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7284-2616

** İnönü Üniversitesi, Malatya MYO, Mülkiyet, Özel Güvenlik ve Koruma Bölümü, enis.erguzel@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6658-481X

GİRİŞ

Çocuklar, toplumun en zayıf ve en narin kişileridir. Çocuğun kendini koruma yeteneğinin olmaması, çocuğu çevresinden gelebilecek her türlü maddi ve manevi tehlikeye karşı açık hale getirmektedir. Toplumda korunma gereksinimi en fazla hissedilen gruplar olmaları nedeniyle bedensel, zihinsel ve mali yönden toplumun en zayıf ve güçsüz konumdadırlar. Bu yüzden çocukların toplumun diğer gruplarına göre daha hassas ve titiz bir şekilde korunmaları gerekir. Çocuklar; bazen zorla çalıştırılma, esaret altında kalma, şiddet, cinsel istismar, taciz, ağır şartlar altında çalışma, yoksulluk, dilencilik, suça sürüklenme gibi kimi haksız ve hukuksuz uygulamalara maruz kalabilmektedirler.

Bu tür olumsuzluklar karşısında çoğu zaman kendilerini savunamadıkları gibi, kendilerine yardımcı olacak bir kurum veya kişiye de zaman zaman ulaşamamaktadırlar. İşte çocuk ombudsmanı toplumda çocukların uğradıkları kötü davranış ve haksızlıklar karşısında onları en makul ve en hızlı bir şekilde koruyan, onlara yönelik saldırıları önleyen veya devam eden saldırıların ise sona ermesini sağlayan önemli bir denetim mekanizmasıdır. Çocukların hak ve çıkarlarını korumada çocuk ombudsmanı; toplumda yankı uyandırıcı bir ses olarak çocukları dış çevreye karşı koruyan bir bekçi görevi üstlenmektedir. Çocuk ombudsmanlığı kurumu, bazı ülkelerde ulusal düzeyde faaliyet gösteren ombudsmanlık kurumları olarak, bazı ülkelerde ise ayrı bir uzmanlık ombudsmanlığı olarak kurulmaktadır. Türkiye'de ise Kamu Denetçiliği Kurumu, çocuklar tarafından yapılan başvuruları kabul etmekle birlikte, uzman bir çocuk ombudsmanlığı olarak kurulmuş değildir.

Bu çalışmanın amacı İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı sistemini incelemek ve bu kapsamda çocukların hak ve çıkarlarının korunmasında Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu(KDK)'nun yapısını ve işleyişini irdeleyerek İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı sisteminin Türkiye'de uygulanabilirliğini değerlendirmektir. Dolayısıyla çalışmada esas olarak İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı sisteminin Türkiye'ye uygulanabilirliği sorusuna yanıt aranmaktadır. Çalışmada çocuk ombudsmanlığı sistemine dünyada örnek gösterilen İskandinavya'daki çocuk ombudsmanlıklarının özellikleri ve çalışma yöntemleri ile Türkiye'de KDK'nın çocuk sorunları karşısındaki faaliyetleri açıklanırken nitel araştırma yönteminden, ilgili verilerin yorumlanmasında ise betimsel araştırma

tekniklerinden yararlanılmıştır. Çocuk ombudsmanlığı hakkında literatürde sınırlı sayıda çalışmanın olması, bu çalışmayı bilimsel açıdan daha katkı sağlayıcı bir niteliğe büründürmektedir.

1. ÇOCUK VE ÇOCUK OMBUDSMANLIĞI KAVRAMI

Çocuk kavramı, hukuksal açıdan değerlendirdiğinde küçüğü yetişkinden ayırmak ve çocuğun ana babasına karşı soy bağıny ifade etmek için kullanılmaktadır. Çocuk kavramının kullanımında daha çok küçüğü yetişkinden ayırmak anlamı tercih edilmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesine göre, kanunen erken reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk kabul edilmektedir (UN, 1990: 2). Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre çocuk terimi, 18 yaşının altında yer alan tüm kişilere uygulanmalıdır (ILO, 1999). Türk Medeni Kanunu'na (md.11) göre ise, 18 yaşın doldurulmasıyla erginliğin başlayacağı, Çocuk Koruma Kanunu'na (md.3/a) göre ise erken yaşta erginlik kazanılsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişinin çocuk sayılacağı ifade edilmektedir. Bununla birlikte her devlet, kendi hukuk düzeni içinde ve toplumun şartlarına göre farklı yaş sınırı belirleyebilmektedir (Akıntürk & Ateş, 2017: 123).

Ombudsmanlık kurumunun uzmanlık alanlarından birisi olan Çocuk Ombudsmanı veya Çocuk Hakları Ombudsmanı, çocukların hak ve çıkarlarının korunması amacıyla kurulmuştur. Çocukların yönetime doğrudan katılamamaları, hukuki işlemlerde kendileri adına bizzat işlem yapamamaları, fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimlerini tamamlayamamış olmaları ve özel olarak korunmaya gereksinim duymaları gibi nedenlerle çocuklara yönelik her türlü haksız müdahale ve saldırılar karşısında Çocuk Ombudsmanlığı günümüzde giderek ön plana çıkmaktadır.

Tablo 1. Avrupa Ülkelerinde Çocuk Ombudsmanlığı Kurumunun Yayılması

Ülke	Kurumun Adı	Kuruluş tarihi
Norveç	Çocuk Ombudsmanı (Ombudsman For Children)	1981
İsveç	İsveç Çocuk Ombudsmanı (The Ombudsman For Children in Sweden)	1993
Danimarka	Danimarka Çocuk Hakları Konseyi (Danish Council For Children's Rights)	1994
İzlanda	İzlanda Çocuk Ombudsmanı (The Ombudsman For Children)	1995
Belçika	Belçika Çocuk Hakları Komiseri (Children Rights Commissioner)	1997
Polonya	Çocuk Ombudsmanı (The Ombudsman For Children)	2000
Luxemburg	Çocuk Hakları Ombuds Komitesi (Ombuds-Committee For The Rights Of The Children)	2002
Birleşik Krallık	Galler Çocuk Komiseri (Children's Commissioner For Wales)	2001
	Kuzey İrlanda Çocuk ve Gençlik Komiseri (Northern Ireland Commissioner For Children and Young People)	2003
	İngiltere Çocuk Komiseri (Children's Commissioner For England)	2004
	İskoçya Çocuk ve Gençlik Komiseri (Children and Young People's Commissioner Scotland)	
Malta	Çocuk Komiseri Ofisi (Commissioner For Children Office)	2003
İrlanda	Çocuk Ombudsmanı (Ombudsman For Children)	2004
Finlandiya	Finlandiya Çocuk Ombudsmanı (Ombudsman For Children in Finland)	2004
Litvanya	Haklar Ombudsman Ofisi (Office Of The Ombudsperson For Rights)	2007
Kıbrıs Rum Kesimi	Kıbrıs Rum Kesimi Çocuk Haklarının Korunması Komiseri (The Cypriot Commissioner For The Protection of Children Rights)	2007
Sırp Cumhuriyeti	Çocuk Ombudsmanı (Ombudsman For Children)	2008
İtalya	Çocuk ve Yetişkinler Bağımsız Otoritesi (Independent Authority For Children and Adolescents)	2011
Hollanda	Çocuk Ombudsmanı (De Kinderombudsman)	2011
Slovakya	Çocuk Komiseri (Commissioner For Children)	2015
Hırvatistan	Çocuk Ombudsmanı (Ombudsman For Children)	2017

Kaynak: Avrupa Çocuk Ombudsmanları Ağından (ENOC, 2019) yararlanılarak oluşturulmuştur.

Çocukların karşılaştıkları sorunları, kolaylıkla ulaşabilecekleri bir kuruma iletebilmesi ve seslerini duyurabilmesi amacıyla devletler, bir takım tedbirler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu tedbirler arasında en etkili olanların başında Çocuk Ombudsmanlığı gelmekte olup, ilk kez Norveç'te kurulmuştur (Jørgensen vd., 2011: 842). Bunu Norveç'ten sonra bir başka İskandinavya ülkesi olan İsveç

ve diğer Avrupa ülkeleri (tablo-1) takip etmişlerdir. BMÇHS'nin kabulüyle, bu kurum daha sonraki yıllarda giderek yaygınlaşmıştır.

Çocuk ombudsmanının işlevlerini etkin ve bağımsız bir şekilde yerine getirmesi için şu özellikleri taşıması gerekmektedir (Cheshmedzhieva, 2015: 138):

- ◇ Özel durumlarda soruşturma yapabilmelidir. Çocuk hakları ihlallerinde gerek bağımsız olarak, gerekse devlet organlarıyla birlikte denetimlerini başlatabilme gücü bulunmalıdır.
- ◇ Hükümet organlarını, yerel özyönetim organlarını ve yerel yönetimleri ziyaret etme hakkına ve çocuk kurumlarına sorunsuz bir şekilde ziyaret etme hakkına sahip olmalıdır.
- ◇ Çocuk haklarını etkileyen konularda mevcut mevzuatta değişiklik önerileri hazırlayabilmelidir.
- ◇ Çocuk haklarının güvence altına alınması ve çocuk haklarıyla ilgili prosedürlerin iyileştirilmesi ile ilgili yetkili makamlara öneri yapabilmelidir.
- ◇ Çalışmalarında, çocuklarla çalışan profesyonellerden oluşan uzman gruplardan yararlanabilmelidir.

2. İSKANDİNAVYA'DA ÇOCUK OMBUDSMANLIĞI UYGULAMASI

İskandinavya; Avrupa'nın kuzeyinde yer alan İskandinavya yarımadasını (İsveç, Norveç), İskandinav ülkelerini (İsveç, Norveç ve Danimarka), Fennoskandiya'yı (İskandinav ülkeleri ve Finlandiya'yı) ve buna bağlı irili ufaklı adaları (İzlanda, Faroe, Aland ve Svalbard'ı) içeren bir coğrafik alanı kapsamaktadır (Büyük Larousse Ansiklopedisi, 1986: 5784). Bu coğrafik alanda yer alan ülkeler, Avrupa'nın bir parçası olmakla beraber ortak tarih, kültür ve aralarında yaşanmış savaşlar ve işbirlikleri bakımından kendi aralarında birtakım farklılıklar göstermektedir. Ancak bu ülkelerin hukuk sistemleri, kendilerine has özellikler göstermekle birlikte Kıta Avrupası hukukuna daha yakındırlar (Karcı, 2016: 102-103). Çocuk ombudsmanlığı sistemi tarihsel olarak ilk defa İskandinavya'da yer alan ülkelere uygulanmaya başlamış ve bu açıdan dünyada bir model olarak kabul edilmektedir.

İskandinavya ombudsmanlığı genellikle iki modele ayrılmaktadır: Bunlardan biri İsveç ve Finlandiya odaklı disiplin otorite modeli, diğeri ise Danimarka ve Norveç odaklı yarı idari nitelikli mahkeme modelidir (Gotze, 2009: 174). Ombudsmanların ne birinci modelde kamu görevlileri üzerinde geniş bir otoriteyi kullandıkları, ne de ikinci modeldeki gibi mahkemelere benzer kesin ve emredici karar aldıkları bilinmektedir. Aksine kararlarını genellikle tavsiyede bulunma ve eleştiri yapma yönünde kullandıkları görülmektedir. Bu çalışmada İskandinavya çocuk ombudsmanlıkları, ombudsmanlıkların kuruluş sırasına göre Norveç, İsveç, Danimarka, İzlanda ve Finlandiya ülkeleri altında incelenmiştir.

2.1. Norveç Çocuk Ombudsmanlığı

Çocuk Ombudsmanlığı (Barneombudet) ilk kez 1981 yılında Norveç'te kurulmuş olduğundan özel bir öneme sahiptir. Norveç, çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi bakımından hukuki ve kurumsal yapıların oluşturulmasında ayrıcalıklı konumda yer almaktadır. Çocukların korunması görevi, ilk defa 1896 yılında çıkarılan ve günümüzde de birtakım değişikliklerle yürürlükte olan 1986 tarihli "Guardianship and Administration Act" düzenlemesiyle devlete verilmiştir. Bu kanunda çocuklarını ihmal eden ailelerin devlet tarafından uyarılmasına, çocuk bakımından tehlikeli bir durumun ortaya çıkması halinde çocuğun koruyucu aile yanına verilmesi öngörülmüştür (Victorian Legislation, 2021). 8 Ocak 1991 tarihinde ise Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS)'nin kabul edilmesiyle çocuklar, uluslararası andlaşmalara uygun korunması güvence altına alınmıştır.

Norveç Çocuk Ombudsmanı, çocukların ve gençlerin haklarının korunması için bir sözcü, temsilci gibi yönetimin veya karar verici konumunda olanların, BMÇHS'ye uygun hareket etmesini sağlamayı en önemli görev olarak kabul etmektedir (Barneombudet, 2019). Norveç'teki Çocuk Ombudsmanı, bağımsız ve özerk bir kurumdur; temel amacı çocukların çıkarlarını koruma ve politika oluşturmada çocukların temsilcisi olarak ve politikaların yerine getirilmesinde bir vasi olarak hizmet etmektir (Jørgensen vd., 2011: 8. Çocukların çıkarlarını sağlamak için bir temsilci görevini üstlenirken aynı zamanda çocukların sesi konumunda ilgili politikaların yapımında ve uygulanmasında bir koruyucu konumundadır (Melton, 1991: 202).

Norveç Çocuk Ombudsmanlığı Kurumu 6 Mart 1981 tarihli Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu (Act No. 5 of March 6. 1981 Relating to The Ombudsman For Children) ile kurulmuştur. Bu kanuna göre ombudsman altı yıllık görev yapmak üzere Kral tarafından atanmaktadır. Yeniden aynı kişi ombudsman olarak atanmamaktadır. Ombudsmanın temel görevi çocukların menfaatlerini kamu otoriteleri ve özel kişilere karşı korumak, çocuğun büyüdüğü ortamların gelişimini ve durumunu takip etmektir. Ombudsman, çalışmalarına yardım edebilecek bir sekreteryaya sahiptir. Sekreteryaya personeli, Bakanlıkça belirlenen kurallara göre istihdam edilmektedir.

Norveç Çocuk Ombudsmanının görevleri şunlardır (The Ombudsman For Children Act, No. 5/3):

- ◇ Reşen veya şikâyetle ilgili her alandaki planlama ve çalışma raporlarıyla bağlantılı olarak çocukların çıkarlarını korumak,
- ◇ Norveç kanunları ve idari işlemleri ile BM Çocuk Hakları sözleşmesine göre Norveç'in yükümlülüklerine uygun olup olmadığını ve çocukların çıkarlarının korunmasına ilişkin mevzuatın gözetilmesini sağlamak ve buna yönelik faaliyetlerde bulunmak,
- ◇ Çocukların güvenliğini güçlendirecek kanuni düzenlemeler konusunda önerilerde bulunmak,
- ◇ Çocuklar ve toplum arasındaki çatışmaları çözebilecek veya önleyebilecek tedbirler için önerilerde bulunmak,
- ◇ Çocuk hakları ve çocuklar için alınması gerekli önlemler konusunda kamu ve özel sektörü bilgilendirmektir.

Çocuk ombudsmanı şikâyet yoluyla yapılan başvuruların kabul edilebilir olup olmadığına karar vermektedir. Ombudsman görevini yaparken tüm kamu ve özel kuruluşlara erişme yetkisine sahiptir. Ombudsmanın inceleme ve araştırma yapması için gerekli olan bilgi ve belgelerin, gizli belgelerde dâhil olmak üzere devlet, kamu kuruluşları ve özel kuruluşlar tarafından verilmesi zorunludur. Bu konuda ortaya çıkacak ihtilafları ise mahkemeler karara bağlamaktadır (The Ombudsman For Children Act, No. 5/4). Ombudsmanın örgütlenmesi ve diğer prosedürler hakkında genel talimatların verilmesi Kral tarafından belirlenmekte;

bunun dışındaki alanlarda ise Ombudsman görevini yaparken tamamen bağımsız hareket etmektedir.

İlk olarak 11 Eylül 1981 tarihinde çıkarılan ve son 17 Temmuz 1998 tarihli kararnameyle değişikliğe uğrayan Norveç Kraliyet Kararnamesi ile “Çocuk Ombudsmanlığı Talimatı” (The Ombudsman For Children Instruction) yürürlüğe girmiştir. İlgili talimatla ombudsmanın çalışma usul ve esasları kapsamlı olarak belirlenmiştir. Norveç Çocuk Ombudsmanı, “Çocuk Ombudsmanlığı Talimatı”na göre (no.1) Çocuk Ombudsmanı Kanunu’ndan doğan görevlerini yerine getirirken toplumun her alanında, çocukların hak ve menfaatleri ile ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır.

Norveç Çocuk Ombudsmanı özellikle şu iki hususta çocuklara yardımcı olmamaktadır (Barneombudet, 2019): Birincisi, sosyal refah kuruluşları, göç idareleri, okullar veya mahkemeler gibi yetkili otoritelerin kararlarını geçersiz kılmak yönde hareket edemez. İkincisi ise, çocukların gözetimine alınmasına ilişkin ebeveynler arasındaki anlaşmazlıklara veya ebeveynler ile çocuklar arasındaki anlaşmazlıklara müdahale edemez. Ombudsman, yetkilileri, çocuklar ve gençler için daha iyi bir toplum yaratmak amacıyla ilgili kesimleri doğrudan etkilemeye çalışmaktadır.

Çocuk Ombudsmanı çocuk haklarını kanunlarla sağlayamayan belediyeleri de polise şikâyet edebilir. Bu durumda şikâyet mutlaka sonuçlandırılmalıdır (Altuğ, 2002: 98). Norveç Parlamentosu (Storting), Kamu İdaresi Ombudsmanı’nın görevine giren konularda, mahkemelerde görülmekte olan bir dava ile ilgili konularda, çocuk hakkında suç işlediği iddiasıyla şüpheli olarak polis soruşturması yapılan hususlarda ise görüş bildiremez; ancak kararlarını eleştirme yetkisi bulunmaktadır. Ombudsman, her yılın nisan ayında yıllık faaliyet raporunu Bakanlığa sunar; bu rapor halkın erişimine de açıktır.

Norveç Çocuk Ombudsmanı, çocuklarla iletişim kurmaya özel önem vererek çocuklarla tanışmak, konuşmak, onlardan bilgi ve fikir almak amacıyla bazı yöntemler uygulamaktadır. “Doğrudan İletişim” projesi ile çocukların, internet üzerinden Ombudsman’a mesajlar yazabilmesi sağlanmıştır. Hatta uzman grupların deneyimlerinden yola çıkılarak ombudsmanlara ve diğer profesyonel danışmanlara tavsiyelerde bulunmaktadır. Çocukların acil durumlarda kolay ve hızlı bir şekilde ulaşabilmesini sağlamak amacıyla “Acil Yardım Hattı” da kurulmuştur

(Mamur Işıkcı & İnce, 2019: 67). Ayrıca ombudsman öğrencilerin akranları ve öğretmenleri tarafından kötü muameleye uğramaması için gerekli önlemlerin alınmasına da büyük çaba göstermiştir (Hauge, 1998: 52-54). Bu sayede ülkede eğitim ve öğretim kapsamındaki çocukların eğitim hakkının korunması ve geliştirilmesi güvence altına alınmıştır.

2.2. İsveç Çocuk Ombudsmanlığı

İsveç, ombudsmanlık kurumunun ilk defa kurulduğu (1809) bir ülke sıfatına sahip olmakla birlikte çocuk ombudsmanlığının kurulması bir hayli geç bir tarihe rastlamıştır. 18 yaşının altındaki çocukların hak ve çıkarlarını güvence altına almak üzere kurulan Çocuk Ombudsmanı toplumun geniş bir desteğini almıştır (Akıncı, 1999: 317; Avşar, 2007: 106). 1980'li yıllarda, çocukların ve gençlerin sözcüsü niteliğinde bir temsilcinin olmaması, İsveç Parlamentosu'nda (Riskdag) tartışma konusu bile olmuştur. Çocukların haklarını hukuksal zeminde koruyabilecek bir temsilcinin olmaması çeşitli ortamlarda, özellikle sivil toplum örgütlerinin çalışmalarında, Norveç Çocuk Ombudsmanlığı örnek gösterilerek, dile getirilmiştir (Barnombudsmannen, 2021). 1989 yılında BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin taslağı hazırlanırken, İsveç komisyonunda etkili olan ülkeler arasında yer almıştır. İsveç delegasyonunun çalışmaları, farklı çocuk hakları ve insan hakları ile "İsveçli Çocukları Koruma Örgütü", "Rädda Barnen" de dâhil olmak üzere çeşitli sivil toplum kuruluşları (STK'lar) tarafından desteklenmiştir (Koren, 1995: 106).

İsveç BMÇH Sözleşmesini ilk imzalayan ülkelerden biridir (Heimer & Palme: 2016: 436). Bu sözleşme 1990 yılında İsveç tarafından imzalandıktan sonra bunun uygulanmasını sağlamak; çocuk ve gençlerin haklarını korumak, geliştirmek gibi amaçlar ile İsveç Hükümeti, 1991 yılında «Çocuk ve Gençlik Ombudsmanı» raporunu hazırlamıştır. Raporla İsveç'in çocuk ve gençlerinin, toplumdaki haklarını, ihtiyaçlarını ve çıkarlarını kullanmak ve bunlardan yararlanmalarını sağlamak görevini üstlenecek bir çocuk ombudsmanı oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Bu gelişme ile birlikte özellikle Norveç Çocuk Ombudsmanı örneği üzerinde durularak bir çocuk ombudsmanlığı kurulması fikri kabul görmüştür (Barnombudsmannen, 2021). İsveç Parlamentosu, bir Çocuk Ombudsmanı'nın kurulmasını 1 Temmuz 1993'te "Çocuk Ombudsmanı Kanunu" ve "Çocuk Ombudsmanlığı Yönetmeliği" ile onaylamıştır.

Çocuk Ombudsmanı Kanunu'na göre, İsveç Çocuk Ombudsmanının görevleri şunlardır:

- ◇ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında İsveçli çocukların ve gençlerin hak ve çıkarlarını temsil etmek,
- ◇ Kanunların ve diğer düzenlemelerin içeriğinin ve bunların uygulanmasının Çocuk Hakları Sözleşmesine uygun olmasına dikkat etmek suretiyle sözleşmeye uyumu sağlamak,
- ◇ Hükümete, çocukların ve gençlerin haklarını ve çıkarlarını korumak için gerekli kanun ve anayasa değişikliklerini veya diğer önlemleri önermek,
- ◇ Hükümeti, çocukların ve gençlerin haklarını ve çıkarlarını korumak için diğer konularda bilgilendirmek, görüş bildirmek ve gerekli işlemleri yapmak,
- ◇ Çocuk ve gençlerin kamuoyunda tartışılan hak ve menfaatlerini temsil etmek,
- ◇ Çocukların ve gençlerin yaşam koşulları ile ilgili bilgilerin toplanması ve istatistiklerin derlenmesi,
- ◇ Çocuk Hakları Sözleşmesinin yorumlanmasında ve uygulanmasında uluslararası gelişmeleri takip etmektir (barnombudsmannen.se, 2019).

Çocuk Ombudsmanı, Çocuk Hakları Sözleşmesinin toplumda nasıl yerine getirildiğini izler ve belediyelerde, il meclislerinde/bölgelerinde ve yetkililer tarafından uygulanmasını yönlendirir; uygulanmasındaki eksiklikleri belirleyerek kanun ve diğer düzenlemelerde yapılacak değişiklikleri önerir. Çocuk Ombudsmanı genellikle toplumdaki çocuk ve gençlerin hakları için çalışmalar yapar. Çocuklar şikâyetlerini ombudsmana yapabilmekte; ancak ombudsman doğrudan bireysel başvuruları ele alıp incelememektedir. Bu nedenle, Çocuk Ombudsmanı yalnızca geçerli kurallar ve yardımlar için çocuklara nereye başvurabilecekleri konusunda bilgi vermektedir (Barnombudsmannen, 2021). Çocuğun hakları zedelenmişse veya bunun ihlali konusunda birtakım deliller oluşmuşsa, çocuğun başvurusuna bakmaksızın olayı doğrudan inceleyebilir ve ilgililer hakkında soruşturma başlatabilir.

İsveç Çocuk Ombudsmanlığı, 2010 yılından itibaren çocuklar ve gençlerin yaşam koşulları hakkında toplu istatistikler sağlayan “Max18” olarak adlandırılan bir dijital istatistik servisi etkin olarak kullanmaktadır. İstatistik bilgileri üç yılda bir yenilenmektedir. İstatistikler, Çocuk Hakları Sözleşmesinin içeriğini kapsayacak yedi temaya bölünmüştür. Bu alanlar; “eşit değer ve kimlik”, “kendini iyi hissetmek”, “aile koruma”, “etki ve bilgi”, “eğitim, oyun, eğlence, kültür ve dinlenme” olarak belirlenmiştir. Her temada, İsveç'teki çocuklar için yaşam koşullarını tanımlayan bir dizi gösterge vardır. Her göstergeyi bir tabloda ve bir şemada göstermektedir. Tüm göstergeler, farklı coğrafi bölge, belirli bir süre boyunca ve farklı arka plan değişkenleri gibi istatistikleri belirleyerek istatistik laboratuvarında da görüntülenebilir. “Max18” ile Çocuk Hakları Sözleşmesini somutlaştırmaya ve farklı şekillerde çocuk haklarının nasıl korunduğuna (veya nasıl saygı gösterilmediğine dair bulgulara) ilişkin istatistikler bulmaya ve bu sayede İsveçli çocukları en iyi tanımlayan göstergeleri oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Barnombudsmannenmax18, 2021).

İsveç Çocuk Ombudsmanı, BM Çocuk Hakları Sözleşmesine dayanarak çocuk haklarının nasıl korunduğunu sistematik şekilde inceleme görevini yerine getirmek çerçevesinde her yıl, hükümetin farkında olması gerektiğine inandığı çocuklarla ve gençlerle ilgili konularda hükümete bir rapor sunmaktadır. Bu raporlar ile her yıl, farklı bir konuda çocuk ve gençlik sorunlarını tespit etmek suretiyle haklarının korunması ve geliştirilmesi hedeflenmektedir (Barnombudsmannen, 2021). Hatta İsveç hükümeti çocuğun yüksek yararı için belirleyici bir öneme sahip velayet, ikamet ve iletişim hakları dâhil çocuğun ve ailesinin istismara maruz kalmasını, kanun dışı bir şekilde uzaklaştırılmasını veya alıkonulmasını da yasaklamaktadır (Government Offices of Sweden, 2019: 57). Bu kapsamda çocuk haklarının korunmasında çocuk ombudsmanı bütün çocuk ve gençlerle ortak çalışma ve iletişim kurmak amacıyla bir çocuk hattı kurarak bu kesimlerin ombudsmanla doğrudan görüşmesine imkân sağlamaktadır (Fendöglu, 2011: 89).

2.3. Danimarka Çocuk Ombudsmanlığı ve Ulusal Çocuk Konseyi

Danimarka 1991 yılında BM Çocuk Hakları Sözleşmesini imzalamıştır. İlgili sözleşmenin uygulanmasını sağlamak amacıyla ülkede Ulusal Çocuk Konseyi (Borneradet), Çocuk Ombudsmanlığı Ofisi (Bornekontoret) ve Çocuk

Refahı-Çocuk Telefonu (Bornes Vilkar-Bornetelefonen) birimleri kurulmuştur (UNCRC, 2016: 5). Ulusal Çocuk Konseyi'nin temel işlevi, BM Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan hakların uygulanmasını sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır (Boerneaadet, 2021). Danimarka'da diğer İskandinavya ülkelerinden farklı olarak müstakil bir Çocuk Ombudsmanlığı birimi bulunmamaktadır (Haugli & Nylund, 2019: 400). Danimarka Ombudsmanlığına bağlı Çocuk Ombudsmanlığı Ofisi'nin temel görevi, yetkili makamlar tarafından verilen idari kararlara karşı çocukların şikâyetini incelemek, çocuk kurumlarını ziyaret ederek bu kurumlarda çocuklarla ilgili uygulamaları incelemek ve çocuk haklarının uygulanması için gerekli çalışmalar yapmaktır.

Çocuk Ombudsmanlığı Ofisinde görev yapanlar hukukçu olmak zorundadırlar. Ayrıca bu kurumda bir psikolog da görev yapmaktadır (Boernekontoret, 2021). Çocuk Ombudsmanlığı, Danimarka Ombudsmanlığı'nın bir parçası olarak görev yaptığından dolayı görev ve yetkileri ayrı bir kanun ile düzenlenmemiştir. Danimarka'da ombudsman on yıl görev yapmak üzere atanmaktadır (Folketingets, 2021). Ombudsmanın uzun yıllar görev yapması, yaptığı görevde zamanla uzmanlaşmasına ve daha isabetli kararlar almasına yol açmaktadır.

Danimarka'da çocukların korunmasına ilişkin kanuni düzenlemelerin uzun bir geçmişi vardır. Mevzuatta genel olarak toplum, ebevenler ve çocukların çıkarları arasındaki denge gözetilirken, özellikle çocukların istismar, ihmal ve kötü muamelelere maruz kalması önlenmeye çalışılmaktadır. Bugün Danimarka'da her vatandaşın temel hakları kabul edilse de çocuk hakları yetişkinlerin hakları kadar önemsenmemektedir (Jørgensen vd., 2011: 840). Hatta çocukları korumaya yönelik kurullarla aynı zamanda ebevenlerin hem özel yaşamına hem de aile yaşamı haklarına büyük önem verilmektedir (Adolphsen, 2020: 374). Ülkede insan haklarıyla ilgili sözleşmeler (örneğin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi düzenlemeler) de çocukların haklarını koruyacak şekilde Danimarka hukukuna dahil edilmiştir (Vitus & Liden, 2009: 68). Böylece çocuk haklarının geliştirilmesi uluslararası düzenlemelerle de güçlendirilmek istenmiştir.

Ulusal Çocuk Konseyi'nin görevleri 1367 sayılı Kararnamesinde (Executive Order No. 1367 of 20th December 2012, no.9) şöyle belirlenmiştir:

- ◇ Çocukların içinde bulunduğu şartlar ve koşullar hakkında, çocukların görüşlerini almak suretiyle, yerinde inceleme ve araştırma yapmak, örneğin

çocukların ikamet ettiği kurumları ziyaret ederek yetkililerden kararları ve uygulamaları hakkında bilgi almak,

- ◇ BMÇHS'nin özünü ve sözünü, diğer uluslararası sözleşmeler ile birlikte uygulayarak çocukların haklarına ve gelişimine böylece genel olarak toplumun gelişimine katkı sağlamak,
- ◇ Çocuklar hakkında yapılacak yasal düzenlemelerde yasama organına tavsiyelerde bulunmak, Danimarka Parlamentosu'na (Folketing), Hükümet'e ve yetkililere, toplumdaki çocukların hakları, ihtiyaçları ve çıkarlarını korumak için toplumsal önemi olan genel nitelikteki tüm konularda tavsiyelerde bulunmak,
- ◇ Kamuoyunda çocukların sesi olmak,
- ◇ Çocuk hakları ve çocukların gelişimi gibi konuları kamu gündeminde tutmaktır.

Ulusal Çocuk Konseyi'ne bireysel şikâyetler yapılamamaktadır. Ulusal Çocuk Konseyi çalışmalarının temeline çocuk katılımını koymaktadır. Çocukların ve gençlerinin görüşlerini, yaşamlarını ve geleceklerini etkileyen kararlar alırken seslerinin duyulmasını sağlamak amacıyla farklı yöntemler uygulamaktadır. 1998'den beri var olan "Çocuk ve Gençlik Paneli" ve 2010'dan itibaren "Uzman gruplar", "Tematik Araştırmalar" ve "Mini Çocuk Paneli" gibi yöntemler ile bu katılımı sağlamaya çalışmaktadır. Panelin amacı, anaokulu dönemindeki çocukların okula başlama, okuldan beklentileri konusunda görüşlerini belirlemektir (Boerneraadet, 2021). Bu sayede çocukların beklenti ve görüşleri belirlenerek varsa sorunları ilgililere aktarılmakta ve çözüm çareleri bulunmaktadır.

Çocuk Konseyi, Danimarka'daki çocuklar ve gençler ile sürekli diyalog içerisinde olmak ve günlük yaşamları hakkında daha fazla bilgi edinmek için onları sık sık kurumlar ve diğer yerleri ziyaret ederek "Tematik Çalışmalar" yapmaktadır. Çocukların kurumlara yerleştirilmesi, suça yönelimleri veya psikiyatri gibi belirli konulara odaklanılmaktadırlar. Yapılan ziyaretler ve görüşmelerden veya atölye çalışmalarından elde edilen bilgiler ile çocukların belli konulardaki bakış açısı ortaya çıkarılabilmektedir (Boerneraadet, 2021). Hatta mahkum çocukların sosyo-psikolojik sorunlarına kolay çözüm bulmak adına Danimarka'da bir sosyal hizmet uzmanı görevlendirilmiştir (Smith, 2015: 151). Dolayısıyla çocuk-

ların sosyal çevreyle karşılaşılabilecekleri dışlanmışlık psikolojisi de dâhil olmak üzere her türlü sorunlarına ülkede çözüm bulunmak istenmiştir.

Çocuk Ombudsmanlığı Ofisi, çocuklarla ilgili şikâyet ve soruları ele almakla görevli olarak, Danimarka Ombudsmanlığı'nın yapısı içinde yer alan birimdir. Çocuk ombudsmanlığı için ayrı bir ombudsmanlık kurulmamıştır. Ombudsmanlığa başvurular hem çocuklardan hem de yetişkinlerden gelebilir. Çocuklar bizzat şikâyette bulunabilecekleri gibi, yetişkinleri ise çocuklar adına şikâyet edebilirler. Ombudsman resen harekete geçebilir. Şikâyet başvuruları şahsen, posta yoluyla, telefon ile veya web sayfasında bulunan şikâyet formu doldurulmak suretiyle de yapılabilir. Ayrıca gizli kalması çocuğun özel bir menfaatini gerektirmiyorsa, hakkında şikâyette bulunulan kimse veya kuruma da bilgi verilmektedir (Boernekontoret, 2021). Şikâyetler kamu kurumları hakkında olabileceği gibi, ilgili kişiler hakkında da olabilir.

2.4. İzlanda Çocuk Ombudsmanlığı

İzlanda Çocuk Ombudsmanlığı, 1995 yılında kurulmuş olup, bu tarihten itibaren çocuk haklarını korumada aktif olarak faaliyette bulunmaktadır (Aldemir, 2020: 319). BMÇHS ve diğer uluslararası sözleşmeler kapsamında çocukların çıkarlarını iyileştirme ve çıkarlarını, ihtiyaçlarını ve haklarını koruma rolünü üstlenmek üzere 1 Ocak 1995 tarihinde 1994/83 sayılı Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu ile İzlanda Çocuk Ombudsmanlığı oluşturulmuştur.

İzlanda Çocuk Ombudsmanı, Başbakan tarafından beş yıllık bir süreliğine görev yapmak üzere atanmış olup, çalışmalarını yaparken ve kararlarını alırken tamamen bağımsız konumdadır. Başbakanın talimatlarına bağlı değildir. Görev süresi dolduktan sonra bir kez daha atanması mümkündür. Ombudsmanın hukuk fakültesi mezunu olması tercih edilmekle beraber, bu mümkün olmadığı durumda mutlaka bir avukatın ombudsmanlıkta görevlendirilmesi şartı aranmaktadır (Barn, 2021). Ombudsmanın ya bir hukukçu olması ya da bir avukatla desteklenmek istenmesi, çocuklarla ilgili hukuksal meselelere ombudsmanın daha çok hâkim olması gerektiği şeklinde düşünülebilir.

Çocuk ombudsmanının genel olarak amacı; hükümetin, bireylerin, derneklerin ve tüzel kişi temsilcilerinin ve diğer kuruluşların, çocukların haklarını, ihtiyaçlarını ve çıkarlarını tam olarak dikkate almasını sağlamak ve çalışmak-

tır. Çalışmaları ile toplumun tüm alanlarındaki çocukların çıkarlarını etkileyen iyileştirmeler yapmak, çocuklarla aktif olarak istişarelerde bulunarak İzlanda'daki çocuklarla ilgili konularda tavsiyede bulunmaktır. Çocuk Ombudsmanı, bireyler arasındaki anlaşmazlıklara bakmamakta; yasama organının, mahkemele- rin veya Parlamento Ombudsmanı gibi başka organların görevine giren konuları ele almamaktadır. Çocuklarla ilgili yetkili kılınmamış mercilerin dışında kalan alanları inceleyebilir ve birtakım tavsiye kararları alabilir. Çocuk Ombudsmanı Kanunu'nun 3. maddesine göre Ombudsmanın görevleri;

- ◇ Toplumda çocukların sorunları hakkında kamuoyu oluşturmak,
- ◇ BMÇHS'nin gelişmesini ve yorumlanmasını izlemek,
- ◇ Hükümetin, çocuk hakları ve refahı ile ilgili yaptığı düzenleyici işlemler- de, iyileştirmeler yapılması için önerilerde bulunmak,
- ◇ BMÇHS'ye ve İzlanda tarafından onaylanmış diğer çocuk hakları ve refa- hı ile ilgili uluslararası anlaşmalara saygı duyulmasını sağlamak,
- ◇ Kamu makamlarının, bireylerin, derneklerin ve diğer tüzel kişilerin tem- silcilerinin eylemleri veya ihmalleri nedeniyle toplumdaki çocukların hak- larının, ihtiyaçlarının ve çıkarlarının ihlal edildiğini düşündüğü zaman yasal yollarla harekete geçmek,
- ◇ Çocuklar ve gençler için mevzuatın ve diğer yasal kuralların geliştirilme- sini teşvik etmek ve bu alanda kamuoyunda farkındalığı artırmak ve araş- tırmayı teşvik etmek,
- ◇ Çocukların genel olarak durumları ve özelde belirli çocuk gruplarının du- rumu hakkında çeşitli taraflarla işbirliği içinde, her zaman veri ve bilgi toplamak ve dağıtmak,
- ◇ Çocukların sosyal diyaloga ve devlet ile yerel yönetimlerde çocuk işlerine ilişkin tüm politika ve karar alma süreçlerine katılımını teşvik etmek,
- ◇ BMÇHS'nin tanıtımını teşvik etmektir (Barn, 2021).

Çocuk Ombudsmanı Kanunu'nun 4. maddesine göre, İzlanda Çocuk Om- budsmanına çocuklarla ilgili her konuda olmak üzere herkes başvuru yapabilir.

Ombudsman da resen bir konu hakkında inceleme yapmaya başlayabilir. Başvuru bir çocuk tarafından veya bir yetişkin tarafından yazılı veya sözlü olarak, bizzat veya telefon, faks, elektronik posta, posta aracılığıyla yapılabilir. Başvuruların esaslı bir gerekçeye dayanması gerekmektedir. Ombudsman, yapılan başvuruların kabul edilebilir olup olmadığına karar verecektir. Bu yönde aldığı kararlar kesindir. Ombudsman başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verdikten sonra inceleme yapmaya başlar. İnceleme sırasında taraflardan bilgi ve belge isteyebilir. Ayrıca inceleme konusu hakkında diğer devlet kurumlarından, kişilerden ve tüzel kişilerden bilgi ve belge talep etme yetkisi bulunmaktadır. Ombudsman, iç veya dış devlet güvenliği veya ilgili kabine bakanının izni dışında gizli tutulacak dış meselelerle ilgili bilgi sahibi olmayı talep edemez. Ayrıca incelemeler sırasında elde ettiği kamu veya özel menfaatler gereği gizli kalması gereken bilgileri açıklayamaz. Bu yükümlülüğü inceleme karara bağlandıktan sonra da devam eder. Ombudsman tarafları çağırarak dinleme, keşif yapma yetkisine de sahiptir (Barn, 2021). Çocuk Ombudsmanı tarafından alınan kararların bağlayıcılığı bulunmasa da ilgililerin bu kararlara uyması beklenmektedir

İzlanda'da 1998 yılında çocukları koruyacak bir Çocuk Evi (Barnahaus) oluşturularak çocuğa yönelik her türlü suistimal ve kötü davranışlar bu türden çocuk dostu bir ortamla sağlanmaktadır (Byrne & Hansen, 2018: 24). Çocuk Ombudsmanlığı da gençlerin görüşlerini ifade etmek için bir araya geldikleri ve toplumda kendileri için önemli olan sorunlar hakkında etkili olabileme fırsatına sahip oldukları bir forum niteliğindeki Çocuk Ombudsmanlığı Danışma Grubu (Gençlik Konseyi) ile çalışmaktadır. Danışma Grubu, İzlanda'daki çocuklar ve gençlerle ilgili konularda bir danışma organı, gençlerin kendileri hakkındaki yasal düzenlemeler konusunda etkili olabilecekleri, çocuk ve ergenlerin sorunları ile hakları ve çıkarları hakkında tavsiyelerde bulunabilecekleri bir platformdur. Danışma Grubu 13-18 yaş arasındaki çocuk ve gençlerin temsilcilerinin katılımı ile oluşmaktadır. İzlandalı çocuk ve gençlerin temsilcisi olarak, çocukların ve gençlerin hak ve çıkarlarına ilişkin konularda görüş bildirmek, tavsiyelerde bulunmak, çocuklar ve gençlerin hakları konusunda farkındalık yaratmak, bakanlar ve parlamento üyeleri ile toplantılara katılmak gibi önemli rollere sahiptir. Danışma grubu, her ay Çocuk Ombudsmanlığı ofisinde toplantı yapmaktadır (Barn, 2021). Çocukların sorunlarının doğrudan ombudsmanın da katıldığı etkinliklerle tartışılması çocukların hak ve çıkarlarının daha iyi korunmasına yol açmaktadır.

2.5. Finlandiya Çocuk Ombudsmanlığı

Finlandiya'da ilk olarak İsveç Ombudsmanına benzer bir kurum olarak 1919-1920 yıllarında Finlandiya Parlamento Ombudsmanlığı, 1995 yılında İnsan Hakları Ombudsmanlığı, 2005 yılında ise çocukların haklarını ve korunmasını garanti altına almak ve Anayasanın (2000) ilgili hükmünün uygulanmasını sağlamak amacıyla Çocuk Ombudsmanlığı kurulmuştur (Reif, 2009: 40; Reif, 2004: 138-141). Finlandiya Çocuk Ombudsmanlığı, 1995 yılında 21.12.2004'te çıkarılan 01.01.2005 tarihinde yürürlüğe giren 1221 sayılı Çocuk Ombudsmanlığı Kanununa tabiidir. Çocuk Ombudsmanı, Finlandiya Parlamentosu tarafından seçilen, idari olarak Adalet Bakanlığı'na bağlı, çocukların haklarının geliştirilmesine yardımcı olan, ombudsman kurumunda çok sayıda uzmanın çalıştığı bağımsız ve tarafsız bir merkezi yönetim otoritesidir.

Çocuk Ombudsmanın görevleri, Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu'nun ikinci maddesinde tanımlanmıştır. Bu düzenlemeye göre, Çocuk Ombudsmanı, diğer yetkililer, alandaki kuruluşlar ve benzeri aktörler ile işbirliği içinde, çocuğun çıkarlarını ve haklarını en iyi şekilde tanıtmaktan sorumlu tutulmaktadır. Ayrıca kanun, ombudsmana şu görevleri vermiştir (CRIN, 2020a):

- ◇ Çocuğun hak ve çıkarını sağlamak ve çocuklar ile ergenlerin yaşam koşullarını izlemek,
- ◇ Mevzuatı ve karar vericileri izlemek ve çocuğun refahı üzerindeki etkisini değerlendirmek,
- ◇ Çocuğun sosyal hayatını geliştirmek ve çocuğun toplumdaki çıkarlarını arttırmaya yönelik önerilerde bulunmak,
- ◇ Çocuklar ve ergenler ile iletişimi sürdürmek ve onlardan aldıkları bilgileri karar vericilere iletmek,
- ◇ Farklı aktörler arasında işbirliği biçimleri geliştirmek,
- ◇ Çocuklarla ilgili bilgileri çocuklara, çocuklarla çalışanlara, yetkililere ve kamuoyuna yaymak;
- ◇ BMÇHS'nin uygulanmasını sağlamaktır.

Ombudsman, devlet kurumları, yerel yönetimler, okullar, yetimhane, bakım evleri, sağlık merkezleri gibi kurumlar, polisler, sağlık merkezi doktorları, bir kamu hizmetini yerine getirmek üzere kamu kurumlarıyla hizmet alım sözleşmesi yapmış özel şirketler gibi geniş bir denetim alanına sahiptir. Ombudsmana şikâyetler bizzat başvuru, telefon, şikâyet formu, e-posta veya mektup yoluyla yapılabilmektedir. Başvurular herhangi bir ücrete ya da harca tabi değildir. Çocuk ombudsmanına, çocukların yanı sıra çocuklarla ilgili yetişkinler de başvuruda bulunabilmektedir (Parliamentary Ombudsman of Finland, 2020). Bu şikâyetlerin çoğu ise, çocukları korumakla görevli kişi ve kuruluşlarla ilgili olmaktadır. Şikâyetlerin incelenmesinde Adalet Bakanlığı bünyesindeki çok sayıda uzmandan yararlanılmaktadır.

Çocuk Ombudsmanı kendisine yapılan başvurular sırasında incelemeler yaparken ilgili makamlardan bilgi ve belgelere isteme, belgelere ücretsiz bir şekilde erişme imkânına sahiptir (Finlex, 2021). Finlandiya Çocuk Ombudsmanı, Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu'nun dördüncü bölümünde belirtildiği üzere hükümet tarafından kurulan "Çocuk Danışma Kurulu" ile birlikte çalışmalarını sürdürmektedir. Danışma Kurulunun görevleri ise şunlardır (CRIN, 2020b):

- ◇ Çocukların durumuna ilişkin öneriler sunmak ve açıklamalar yapmak, çocuk haklarını teşvik etmek,
- ◇ Çocukların haklarına ilişkin konularda farklı ulusal ve uluslararası aktörler arasında işbirliğini geliştirmek,
- ◇ Çocuklarla ilgili konularda ulusal ve uluslararası gelişmeleri takip etmek ve değerlendirmek,
- ◇ Çocukların toplumdaki konumlarını güçlendirmek ve çocuklara karşı olumlu tutum geliştirmeye etki etmek ve çocukların durumu ve haklarıyla ilgili bilgilendirme çalışmaları yapmak,
- ◇ Çocuk Ombudsmanı tarafından gündeme getirilen çalışma alanındaki diğer meselelerle ilgilenmektir.

Danışma Kurulu, bölgesel ve yerel düzeylerde çeşitli idari temsilcilerinden, sivil toplum kuruluşlarından ve diğer organlardan oluşup; yılda dört kez toplanır. Danışma Kurulu, çocuk bilgisi ile ilgili çalışma grubu ve çocuk koruma

bölümü olarak iki bölüm halinde çalışır. Uluslararası çocuk politikalarını tartışmak, devlet, yerel yönetimler ve işgücü piyasası organizasyonlarının bütçelerinde çocuklarla ilgili düzenlemeleri değerlendirmek ve tavsiyelerde bulunmak, aile kurumunun güçlendirilebilmesi için aile hukukuna ilişkin mevzuatın gelişmesini desteklemek, çocuklar ile ilgili bilimsel araştırmaları teşvik etmek ve gelişimine destek olmak, ulusal çocuk refahı göstergelerini değerlendirmek, erken çocukluk eğitimini desteklemek ve yenilikler yapmak gibi konularda çalışma grupları oluşturmak suretiyle çalışmalarını etkin hale getirmeye çalışmaktadır (Lapsiasia, 2020).

Finlandiya Çocuk Ombudsmanı, çalışmalarında çocukların ve ergenlerin tecrübelerinden yararlanabilmek amacıyla yılda 4-5 defa "Genç Danışmanlar" ("NuoNe") toplantıları yapmaktadır. Farklı çocuk gruplarından ve gençlerden oluşan toplantılar düzenlenmektedir. Gruplar, çocukların ve gençlerin hayatlarının çeşitli yönlerini, azınlıklar da dahil olmak üzere farklı çocukların ve gençlerin günlük hayatlarını temsil etmek üzere seçilmektedirler. Toplantılarda çocuklar ve gençler kendi hayatlarındaki ve günlük yaşamdaki deneyimlerini Çocuk Ombudsmanı ile paylaşmaktadırlar. Çocuk Ombudsmanı çocukların ve gençlerin tecrübelerine dayanarak inisiyatif alabilir ve açıklamalar yapabilir.

3. ÇOCUK OMBUDSMANI OLARAK "KAMU DENETÇİSİ"

Ombudsman kurumu, yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişkilerde tarihsel olarak bir gelişim evresini göstermektedir. Bu ilişkiler ağında yönetenlerin davranışları "haklar", yönetilenlerin rolleri ise "yükümlülükler" olarak belirlenmiştir. Yönetilenlerin yönetenler karşısındaki haklarının korunması ve güçlendirilmesinde çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmişse de bunlar yeterli olmamıştır. Bu yüzden bağımsız bir ombudsman kurumu, bir ülkede halka hak, hukuk ve adalet anlayışı içinde davranıldığı ve kamu hizmetlerinin dürüst ve etkin bir şekilde yürütüldüğünün yönetenler tarafından kabul edilmesinin açık bir kanıtıdır (Eryılmaz, 2020: 388). Ombudsmanın güvenilirliğinin belki de en somut göstergesi güçlü konumdaki yönetime karşı zayıf ve güçsüz konumdaki yönetilenleri korumayı kendine bir rol ve sorumluluk olarak kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de ombudsman 1982 Anayasası'nda "kamu denetçisi" olarak düzenlenmiştir. Anayasanın "dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma

hakkı” başlığı altındaki 74/3-4. maddesine göre; “Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.” denilmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) ayrıca 6328 sayılı “Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu” ile de düzenlenmiş olup, bu kanunun 1. maddesinde kurumun varlık nedeni ve amacı; kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizmasıyla yönetimin her türlü eylem ve işlemleriyle tutum ve davranışlarının insan hakları doğrultusunda hukuka ve hakkaniyete uygunluğunu incelemek, araştırmak ve tavsiyelerde bulunmak olarak belirlenmiştir. KDK ulusal düzeyde genel yetkili bir ombudsman kurumu niteliğindedir.

KDK kamu hizmetlerinden kaynaklanan şikâyetleri çözmekte ve yönetimin faaliyetlerindeki aşırılıkları gidermekte; bu sayede kötü yönetimle mücadele etmektedir. Dolayısıyla KDK yargı organlarının yapamadığı yönetsel karar ve uygulamaların yerindeliğini denetleyerek bireysel mağduriyetlerin ortadan kaldırılmasından yükümlü olmaktadır (Şengül, 2013: 83; Şengül, 2005: 140-144). Yönetimin işlem ve eylemlerine karşı yargı yoluna başvurulması, yargı hizmetlerinin uzun sürmesi ve masraflı olması nedenleriyle yargı denetiminin etkinliği azalabilmektedir. Bu açıdan KDK, insan hakları ihlalleri ve idarenin kötü yönetimine karşı şikâyetlerini kısa sürede, masrafsız ve basit başvuru yolları ile çözüme kavuşturması bakımından yargı organlarının yükünü önemli ölçüde hafifletmekte; yönetim ile bireyler arasında önemli bir arabulucu rolü üstlenmekte ve özellikle insan haklarının geliştirilmesine ise önemli katkılar sağlamaktadır.

6328 sayılı Kanunu’na göre, kamu denetçisi görevini tarafsız ve bağımsız olarak yerine getirmek zorundadır. Kurumda bir baş denetçi ve beş denetçi görev yapmaktadır. Baş denetçi parlamento tarafından, denetçiler ise parlamentodaki komisyon tarafından dört yıl görev yapmak üzere seçilmektedirler. Kamu denetçisi parlamento tarafından seçilmekle beraber hem parlamentoya hem de diğer kurumlara karşı bağımsızdır. Halk tarafından kamu denetçisine duyulan güvenin sarsılmaması bakımından kurumun bağımsızlığı önem taşımaktadır. Ayrıca kamu denetçisi görevini yerine getirirken özellikle kararlarını tarafsız bir şekilde vermektedir (Fendoğlu, 2011: 80-81). Kamu başdenetçisi ve denetçinin görev süresi, ikinci kez seçilebilmesi, başdenetçi ve denetçi ayrımının yapılması, baş-

denetçinin denetçiler üzerinde yetkili kılınması gibi özellikler bakımından İsveç Ombudsman sistemine benzerlik göstermektedir (Şengül, 2013: 77).

6328 sayılı Kanun'un 7. maddesinde kadın ve çocuk hakları alanında bir kamu denetçisinin görevlendirileceği düzenlenmiştir. Çocukların bizzat başvurabilmelerini sağlamak amacıyla çocuklara özel ayrı bir internet sitesi (www.kdkcocuk.gov.tr) hazırlanmıştır. 23.04.2014 tarihinden itibaren çocuk haklarına ilişkin başvuruların hem yetişkinler hem de çocuklar tarafından web sayfası üzerinden yapılabilmesi mümkün olmaktadır. Çocuklar için düzenlenmiş olan internet sitesinde 5-12 yaş grubunda ve 12-18 yaş grubunda bulunan çocuklar ile görme engelli çocuklar için ayrı internet sayfaları düzenlenmiştir. Böylelikle çocuğun içinde bulunduğu yaş grubunun özelliklerine göre oluşturulmuş içerik ile erişim sağlanmaya çalışılmıştır.

KDK'ya çocuklar tarafından bizzat veya menfaat ihlali şartı aranmaksızın yetişkinler tarafından başvuru yapılabilmektedir. Çocuk hakları ile ilgili olarak yapılan başvurularda başvuruda bulunan kişinin başvuru konusunda doğrudan etkilenmiş olması şartı aranmaksızın sorun hakkında bilgi sahibi olan herkesin başvurusuna imkân tanınmaktadır. KDK'ya başvuru yapacak kişinin sadece hak ihlali yaşaması şartına bağlı kalmaksızın bu ihlali gören, duyan veya haberdar olan kimselere de başvurunun tanınması söz konusudur. Ayrıca başvuran kişinin başvurusundan vazgeçmesi ya da ilgili idarenin sorunu çözmesi durumunda ise, çocuk haklarına ilişkin inceleme ve araştırmaya devam edilmektedir. Başvurular bizzat yapılabileceği gibi posta, elektronik posta veya faks yoluyla da yapılabilmektedir (KDKcocuk, 2021).

6328 sayılı Kanun'un 17. maddesinin 4. fıkrası gereğince KDK'ya başvurmadan önce İdari Yargılama Usul Kanunu'nda belirtilen idari başvuru yolları ile özel kanunlarda yer alan zorunlu idari başvuru yollarının tüketilmesi de gerekmektedir. Aksi durumda başvurular ilgili kurumlara gönderilmektedir. Ancak telafisi güç ve imkânsız zararların doğması ihtimali olan hallerde, idari başvuru yolları tüketilmesi şartı aranmamaktadır.

Kamu Denetçilerinin İş Bölümüne İlişkin Yönerge'de 2016 yılında yapılan değişiklik ile istatistiklerin daha sağlıklı tutulması ve alana ilişkin daha net tespitlerin yapılabilmesi amacıyla kadın hakları ve çocuk haklarına ayrı bir yer verilmiştir. Bu kapsamda kurum; çocuk haklarına ilişkin almış olduğu inceleme ve araştırma

aşamasına geçilmesine karar verilen başvuruları ihmal ve istismarcılık, sosyal hizmet ve yardımlar, korunma, bakım ve yardıma ihtiyaç duyan çocuklar ve çocuk haklarına ilişkin diğer alt başlıklar altında incelemektedir (KDK, 2017: 122-123). KDK'nın 2018 yıllık raporundaki verilere göre; çocuk hakları konusunda yapılan şikâyetlerin alt başlıklarına ilişkin sayılar korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuklar konusunda 3 başvuru, çocuklara karşı nefret söylemleri konusunda 9 başvuru, çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri konusunda 12 başvuru, çocuk ihmali ve istismarcılığı konusunda 14 başvuru ve çocuk haklarına ilişkin diğer konularda ise 748 başvuru olmuştur (KDK, 2019: 67).

Tablo 2: Çocuk Hakları Başvurularıyla İlgili Sayısal Veriler

Şikâyet Konusu Yıllar	2013-2016 yılları	2017 yılı	2018 yılı	2019 yılı	2020 yılı
Çocuk Hakları	320	245	786	470	326

Kaynak: KDK'nın 2018 Yılı Faaliyet Raporu (2019: 52), 2019 Yılı Faaliyet Raporu (2020: 91) ve 2020 Yılı Faaliyet Raporu (2021: 67)'nden yararlanılarak araştırmacılar tarafından düzenlenmiştir.

KDK'ya çocuk hakları konusunda yapılan başvurular sayısal olarak incelendiğinde, şikâyetlerin 2018 yılında en üst düzeye çıktığı ve sonrasında hızla düşüğü görülmektedir. 2016 yılına kadar toplam 320 başvuru yapılmıştır (KDK, 2017: 87). 2017 yılında 245 başvuru, 2018 yılında % 220,82 oranında artarak 786 başvuru yapılmıştır (KDK, 2019: 52). Ancak başvurular sırasıyla 2019 yılında 470'ye, 2020 yılında ise 326'ya düşmüştür (tablo-2).

Türkiye'de KDK valilik, kaymakamlık, okul, hastane gibi kurumlar vasıtasıyla çocuklardan kendini ilgilendiren sorunlar konusunda başvuru alan tek kurum olma özelliğiyle Avrupa ülkeleri genelinde iyi bir uygulama örneği gösterebilecek niteliktedir ve çocuklar özelinde yararı ve etkisi yadsınamaz (Aldemir, 2020: 314). Ayrıca KDK, 6328 sayılı Kanun'un 18. maddesi gereğince, çocuk hakları konusunda yapılan şikâyetleri incelerken ilgili idarelerden bilgi ve belge isteme yetkisine sahiptir. İstenen bilgi ve belgelerin, isteğin tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde verilmesi zorunludur. Aksi durumda, kamu denetçisinin başvurusu üzerine ilgili mercinin soruşturma başlatması gerekir.

Kamu denetçisi, Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 22/4. maddesi gereğince şikâyet konusunun insan haklarına, temel hak ve özgürlüklere, kadın ve çocuk haklarına

ilişkin olması halinde KDK yerinde inceleme ve araştırma yapabilme yetkisine sahiptir. Bu düzenleme ile çocuk hakları ile ilgili şikâyet başvurularında denetçi şikâyet konusu ile ilgili olarak sadece dosya üzerinde değil, yerinde fiziken inceleme ve araştırma yapabilme ve gözlemlene fırsatına sahip olabilmektedir. KDK, Çocuk Destek Merkezinde “hayati tehlikesinin bulunduğu” belirterek başka bir Çocuk Destek Merkezine nakil olmak isteği ile yapılan başvuruda, çocuğun kaldığı Çocuk Destek Merkezi’ni yerinde incelemeye karar vermiş ve şikâyet konusu olayları ve iddiaları yerinde tespit etmeye yönelik çalışmalar yapmıştır.

KDK, inceleme ve araştırma konusu ile ilgili olarak özel ve teknik bilgiyi gerektiren hallerde de alanında uzman kişilerden bilirkişi görevlendirebilmektedir (KDK, 02.10.2014 karar ve 2014/3164 sayılı tavsiye kararı). Ayrıca yönetmeliğin 25. maddesine göre, tanık veya ilgili kişilerin dinlenmesi mümkün hale gelmektedir. Kamu denetçisi, çocuk haklarına yönelik şikâyet başvurularında, şikâyetten vazgeçilmesi, şikâyete konu talebin idarece yerine getirilmesi ve şikâyetçinin ölümü veya tüzel kişiliğin sona ermesi gibi hallerde de inceleme ve araştırmasına devam edebilmektedir. Ancak çocuklar çoğu zaman kendilerine yönelik istismar ve şiddet hareketleri karşısında korkabildikleri gibi, bazen kendi faillerinden hesap soracak bir ombudsman kurumunun varlığından bile haberdar olamamaktadırlar (Boyalı ve Gündoğdu, 2018: 119).

Şikâyet üzerine yaptığı inceleme sonucunda KDK tavsiye niteliğinde karar verebilme yetkisine sahiptir. Bu tavsiye kararlarında kamu denetçisi, idarenin ne yapması yönünde farklı tavsiyelerin birine veya birkaçına karar verebilmektedir. Bu tür faaliyetlerin hüküm ve sonuçları sadece hukuk âleminde değil, fiili hayatta ve ilgililer nezdinde de önemli neticeleri olmaktadır (Erdoğan, 2020: 473). KDK idarenin hatalı davranıldığı konusunda kabulüne, verilen zararın tazminine, idare tarafından bir işlem veya eylemde bulunulmasına, mevzuat değişikliği yapılmasına, idarenin yaptığı işlemi geri almasına, kaldırmasına, değiştirmesine veya düzeltmesine, uygulamanın düzeltilmesine, uzlaşmaya gidilmesine, tedbir alınmasına gibi tavsiye kararları da verebilmektedir.

KDK, çocuk haklarına ilişkin olarak Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ile birlikte 15 Nisan 2019 tarihinde “Çocuk Hakları Stratejisi”ni hazırlamıştır. Bu stratejide çocuk haklarının her bağlamda önemi ve KDK’nın çocuk haklarının uygulanmasındaki rolü ortaya konmuştur. “Çocuk

Hakları Stratejisi”nde KDK, Türkiye’de yaşayan bütün çocukların haklarını aramayı, korumayı ve hayata geçirmeyi hedeflemekte, çocukların kanunen bağımsız haklara sahip olduğunu kabul etmektedir (UNICEF, 2021). Ayrıca ilgili raporda KDK’nın Çocuk Hakları Sözleşmesine uygun hareket ettiği, çocukları ilgilendiren tüm şikâyetlerde çocuğun yüksek yararı ilkesine uyulacağı ve çocukların görüşlerinin dinlenip dikkate alınacağı da belirtilmektedir.

4. İSKANDİNAVYA ÇOCUK OMBUDSMANLIĞI İLE KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMUNUN KARŞILAŞTIRILMASI

İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı sistemine tabi ülkelerde ombudsmanın atanma şekli, görev süresi, başvuru şekli, araştırma ve inceleme yöntemleri gibi uygulamalar bakımından aralarında bazı küçük farklılıklar olsa da yapı ve işleyişleri genellikle benzer özellikler göstermektedir. Finlandiya dışındaki diğer İskandinavya ülkeleri, çocuk ombudsmanlığının dünya genelindeki ilk uygulamalarıdır. Bu bakımdan İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı dünyada sonradan kurulan veya kurulacak olan çocuk ombudsmanlıklarına önemli bir örnek oluşturmaktadır.

İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı, kurum bünyesinde genellikle “çocuk katılımı”nın özellikle önemsenmesi bakımından dikkat çekmektedir. Öyle ki; bu ombudsmanlıklar kendi içinde kurdukları çocuk panelleri, uzman gruplar, çocuk komisyonları, çocuk danışma grupları sayesinde çocukların bakış açısıyla olayları değerlendirebilme imkânı yaratmaya çalışmaktadırlar. Çocukların gelecekle ilgili konularda veya yaşadıkları sorunlarla ilgili olarak adeta onların sesleri olmaya gayret etmektedirler. Türkiye’de ise KDK’nın İsveç Çocuk Ombudsmanlığı hariç, diğer İskandinavya Çocuk Ombudsmanlıklarında olduğu gibi çocuk sorunlarıyla ilgili bir Çocuk Danışma Grupları ve komisyonları vasıtasıyla kapsamlı ortak çalışmalar ve projeler yürütmediği görülmektedir. Çocuklarla aktif katılımının sağlanması bakımından İskandinavya’daki çocuk ombudsmanlıkları incelenebilir.

Tablo 3. İskandinavya Çocuk Ombudsmanlıkları ile KDK Karşılaştırması

Kriterler	Ülkeler					
	Norveç	Danimarka	İsveç	Finlandiya	İzlanda	Türkiye
1. Ombudsmanlık Kurumu ayrı bir Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu ile kurulmuştur.	+	-	+	+	+	-
2. Politik yönden bağımsızdır.	+	+	+	+	+	+
3. Kararlarını bağımsız bir şekilde alır.	+	+	+	+	+	+
4. Doğrudan, kolay ve masrafsız bir şekilde ulaşılabilme özelliğine sahiptir.	+	+	+	+	+	+
5. Herkes başvuru yapabilme hakkına sahiptir.	+	+	+	+	+	+
6. Çocuklar bizzat başvuru yapabilirler.	+	+	+	+	+	+
7. Re'sen harekete geçebilme yetkisi bulunmaktadır.	+	+	+	+	+	-
8. Kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde çalışır, bilgi ve belge isteyebilir.	+	+	+	+	+	+
9. Parlamento ile işlevsel ve organik bir ilişkisi bulunmaktadır.	+	+	+	+	+	+
10. Parlamento'ya yıllık faaliyet raporu sunar.	+	+	+	+	+	+
11. Kararları bağlayıcı değildir, tavsiye niteliğinde karar vermektedir.	+	+	+	+	+	+
12. Yaptırım yetkisi yoktur.	+	+	+	+	+	+
13. Parlamento'ya yasal düzenlemeler açısından öneriler sunabilir.	+	+	+	+	+	+
14. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulanabilirliğini sağlamak yasal amaçları arasında yer alır.	+	+	+	+	+	-
15. Çocuk Danışma Grupları ile çalışır.	+	+	-	+	+	-
16. Atanma şekli	Kral	Parlamento	Parlamento	Parlamento	Başbakan	Parlamento
17. Uzman ombudsman niteliğinde olup genel görevli ombudsmandan ayrı örgütlenmiştir. Ayrı bir sekreteryası vardır.	+	-	+	+	+	-

Kaynak: Tablo araştırmacılar tarafından düzenlenerek oluşturulmuştur.

Danimarka Çocuk Ombudsmanlığı hariç, görev ve yetkileriyle çalışma usullerinin kendine özgü Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu ile düzenlenmiş olmaları Çocuk Ombudsmanlıklarının en temel ortak özelliklerindedir. Bunun yanı sıra ombudsmanlıkların en temel amaçları arasında BMÇHS'nin uygulanmasını sağlamak da gelmektedir (tablo-3). İskandinav Çocuk Ombudsmanlıklarının bu sözleşmenin gereğine uygun olarak çocukların hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek üzere örgütlendikleri de bilinmektedir. Türkiye'de ise, mevcut mevzuatın tekrar gözden geçirilerek özellikle çocuğa yönelik her türlü suiistimal ve kötü davranışı önleyecek tarzda başta KDK ve diğer kurumların görev ve yetkilerinin artırılması düşünülebilir.

İskandinav Çocuk Ombudsmanları çocukların doğrudan başvurularıyla veya bizzat kendileri resen harekete geçebilmektedirler. Oysa Türkiye'de KDK, çocuklarla ilgili duyum ve haberlerle "resen" soruşturma başlatma yetkisi bulunmamaktadır (tablo-3). KDK sadece şikâyet üzerine harekete geçmemeli, çocuğun başvuru yapmasının engellenebilme ihtimali veya çocuğun başvuru yollarını bilmemesi gibi nedenlerle de "resen" harekete geçebilme imkân ve yetkisine sahip olmalıdır. Gerçi, KDK'ya çocuğun erişebilmesi açısından bir engel bulunmamaktadır. Ancak KDK'nın çocuğun her türlü hak ve çıkarını koruma konusundaki yetkileri daha da artırılabilir.

Türkiye'de KDK Çocuk Sisteminin kurulması, çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi açısından yeni ve umut verici bir özelliktedir. Bu bakımdan KDK'nın çocukların doğrudan başvuru yapabildikleri tek kurum olması da önemlidir. Ayrıca, son yıllarda çocuk haklarına ilişkin KDK'ya yapılan başvuru sayısında ciddi düşüşler yaşanmışsa da şikâyetlerin hiçbir zaman belli sayının altına düşmediği (tablo-2) de bir gerçektir. Türkiye'de kendine özgü özel bir çocuk ombudsmanlığı kurulabileceği (Işıkçı, 2016: 132; Kahraman, 2020: 200) gibi; KDK bünyesinde sırf çocuktan sorumlu ve çocuk haklarıyla ilgili şikâyet başvurularını inceleyen bir kamu denetçisi de oluşturulabilir. Aslında İskandinav Çocuk Ombudsmanlığı uygulaması örneğinden elde edilen bulgular ışığında, Türkiye'de enerjisini sadece çocuk haklarına ayırabilecek ve onların sorunlarıyla doğrudan muhatap olan Çocuk Kamu Denetçiliği biriminin görevlendirilmesi ile çocukların sorunlarıyla doğrudan ilgilenen, alanında uzmanlaşmış, çocukların sesi olabilecek, ülkede çocuklarla ilgili temel politikaların oluşturulmasına ve geliştirilmesine önemli katkılar sağlayabilecek, aynı zamanda çocuk haklarıyla ilgili

kamu kurum ve kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları arasında görüşmeler yapacak ve bu konuda alternatif görüş ve düşüncelerin üretilmesine de yardımcı olacak bir yapılanmaya ihtiyaç vardır. Bu tür bir yapılanma sayesinde ülkede çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi daha güvence altına alınabilir ve sorunların çözümüne daha fazla katkı sağlanabilir.

Şu an ki KDK'yı çocuklarla ilgili uzman bir ombudsmanlık biçimi olarak düşünmek de mümkün değildir. KDK'nın ayrı bir çocuk ombudsmanlığı kanunu ile düzenlenmemiş olması (tablo-3) ve 6328 sayılı Kanun'un sadece çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik bir amaçla çıkarılmamış olması bunun en önemli nedeni sayılabilir. Hatta çocuk haklarına ilişkin sorunların KDK'ya bağlı birçok alandan sorumlu tek bir kamu denetçisi aracılığıyla yerine getirilmesini beklemek de çoğu zaman yeterli ve etkin bir çözüm olmayabilir. Aslında çocuk hakları konusunda Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 44. maddesi gereğince görevlendirilmiş olan kamu denetçisine sadece çocuk hakları ile ilgili şikâyetleri değil, aynı zamanda kendisine işbölümü ile belirlenen diğer konulardaki şikâyetleri inceleme yetkisi verilmiştir (KDK, 2018: 58). Halbuki çocuk sorunlarıyla doğrudan ilgili bir Çocuk Denetçisi çocuk haklarının geliştirilmesini ve sorunun çözümünü daha da kolaylaştırabilir.

İskandinavya'daki Çocuk Ombudsmanları, ayrıca kanunların çocuk haklarına ve çocukların etkisini belirlemek amacıyla çocuk hakları etki analizini yapabilecek bir yapıya ve yetkiye sahiplerdir. Buna karşılık, Türkiye'de çocuk haklarının durumu konusunda nitel ve nicel analiz sağlayan kapsamlı bir istatistikî veri oluşturacak doğrudan bir birim de söz konusu değildir. Her ne kadar TUIK, çocuklarla ilgili bazı istatistikler yapmış olsa da bunlar daha da geliştirilebilir. Türkiye'de oluşturulacak bir Çocuk Kamu Denetçiliği sayesinde çocuk hakları alanında gerekli ve kapsayıcı istatistikî veri tabanına sahip olunabilir; hatta bu durum çocukların sorunlarına etkili çözümler de getirebilir.

SONUÇ

BMÇH sözleşmesinin 3. maddesine göre, çocuklarla ilgili her türlü faaliyette çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esastır. Türkiye 14 Eylül 1990 tarihinde bu sözleşmeyi imzalayarak taraf devlet olmuştur. Ülkemiz açısından çocuk om-

budsmanlığı uygulaması İskandinavya örneğinden yola çıkılarak daha da geliştirilebilir. Günümüzde çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesinde KDK'nın faaliyetleri gerçekten kayda değer ve olumlu niteliktedir. Hatta Türkiye'de çocukların KDK'ya başvurması konusunda kanunda belirtilen şartlar dâhilinde hiçbir engel veya kısıtlama da mevcut değildir. Aslında çocuk haklarıyla ilgili olarak KDK'ya başvuru yapacakların sadece çocuğun hak ihlali şartına bağlı kalmaksızın bu ihlali gören, duyan veya haberdar olanlar yanında, aynı zamanda T.C. vatandaşlarıyla birlikte ülke sınırları içinde yaşayan yabancılara da bu başvuru hakkının tanınmış olması, bu yöndeki olumlu gelişmelerdendir.

Ancak ülkemizde çocukların sesi konumunda olacak, onların hak ve çıkarlarını sürekli gözeten ve doğrudan araştıran bir örgütsel yapılanmaya gidilmesinde fayda vardır. Bu yapılanma; ya Danimarka örneğinde olduğu gibi genel görevli ombudsmanlık/KDK yapısı içinde bağımsız bir Çocuk Kamu Denetçisinin oluşturulmasıyla ya da Norveç, İsveç, Finlandiya ve İzlanda ülke örneklerinde olduğu gibi bağımsız bir Çocuk Ombudsmanlığı/Çocuk Kamu Denetçiliği Kurumu kurularak sağlanabilir. Eğer ilk ihtimal uygulanacaksa, Danimarka'daki gibi ayrı bir Çocuk Ombudsmanlığı Kanununa gerek kalmadan mevcut Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu içinde gerekli değişiklikler yapılarak çocuk haklarının yeniden düzenlenmesi mümkündür. Ancak her iki ihtimalde de Türkiye'de çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi ile ilgili olarak çocuklarla doğrudan sorumlu bir Kamu Denetçisinin oluşturulmasının muhtemel faydalarının daha fazla olabileceği düşünülebilir.

Türkiye'de oluşturulabilecek bir Çocuk Kamu Denetçisi sayesinde çocuk haklarının korunmasında ilgili mevzuatın etkin uygulanmasıyla da toplumun tüm aktörleri arasında önemli bir denge kurulabilir. Ayrıca Çocuk Kamu Denetçisi siyasi partileri çocukların sorunlarının çözümü için işbirliği ve diyaloga teşvik edebilir; yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği kurmak suretiyle sistemik sorunların çözümüne önemli katkıda bulunabilir. Hatta Türkiye'de çocukların maruz kaldıkları fiziksel ve sözel şiddet, çocukların ağır işlerde çalıştırılmaları, çocuk gelinler, aile, okul ve kurumlarda yaşanan ihmal ve istismarlar gibi sorunlar da giderilebilir. Bunun yanı sıra çocukların ihtiyaçları doğrultusunda tarafsız incelemeler ve araştırmalar yapılabilir, raporlar hazırlanabilir, denetlemeler yapılarak kamuoyu bilgilendirilebilir, çocuklarla ilgili devletin iş ve işlemlerindeki aksaklıkları daha çok giderilebilir; hatta çok önemli çözüm önerileri bile geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- ADOLPHSEN, C. (2020). "Children's Right to Family Life in Denmark", **Children's Constitutional Rights in the Nordic Countries** (Ed. T. Haugli, Anna Nylund, Randi Sigurdson, and Lena R.L. Bendiksen). Publisher: Brill | Nijhoff, Stockholm Studies in Child Law and Children's Rights, Vol.5, 374-387.
- AKINCI, M. (1999). **Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman**, İstanbul: Beta Basım A.Ş., 1. Bası, Yayın No: 906.
- AKINTÜRK, T. ve D. Ateş (2017). **Medeni Hukuk**, İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- ALDEMİR, C. (2020). "Kadın, Çocuk ve Aile Ombudsmanlığı", **Ombudsmanlık: Dünyada Uygulanan Özel Amaçlı Ombudsmanlık Türleri ve Uygulamaları** (Ed. Oğuzhan Erdoğan), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım.
- ALTUĞ, Y. (2002). **Kamu Denetçisi (Ombudsman)**, İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayın No: 4343.
- AVŞAR, Z. (2007). **Ombudsman: İyi Yönetilen Türkiye İçin Kamu Hakemi**, Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 1. Baskı.
- BARN (İzlanda Çocuk Ombudsmanlığı) (2021). "Let us guarantee the right of children to participate", <https://www.barn.is/> (5.2.2021).
- BARNEOMBUDDET (Norveç Çocuk Ombudsmanlığı) (2021). "About the ombuds-person for children", <https://www.barneombudet.no/english> (10.1.2021).
- BARNOMBUDSMANNEN (İsveç Çocuk Ombudsmanlığı) (2021). "They think they know better", <https://www.barnombudsmannen.se/> (20.1.2021).
- BARNOMBUDSMANNENMAX18 (İsveç Çocuk Ombudsmanlığı-max18) (2021). "Statistics on children and young people", <https://www.barnombudsmannen.se/> (30.1.2021).
- BOERNERAADDET (Danimarka Ulusal Çocuk Konseyi) (2021). "The national council for children", <https://www.boerneraadet.dk/english> (10.1.2021).
- BOERNEKONTORET (Danimarka Çocuk Ombudsmanlığı) (2021). "Folketingets ombudsmand", <https://boernekontoret.ombudsmanden.dk/sporgsmal/fortrolighed/> (15.1.2021).
- BOYALI, H. & GÜNDOĞDU, S. (2018). "Kamu Denetçiliği Türü Önerisi Olarak Çocuk Ombudsmanlığı'nın Türkiye'de Uygulanabilirliği» **Güncel Akademik**

Araştırmalar: Sosyal Bilimlere Yönelik Stratejik Bakış Açısı, İstanbul: Hiper Yayın, 95-126.

BÜYÜK LAROUSSE ANSİKLOPEDİSİ (1986). İstanbul: Gelişim Yayınları A.Ş.

BYRNE, K. & Hansen, C. B. (2018). **Protected on Paper? Analysis of Nordic Country Responses to Asylum Seeking Children**, Florence Italy: United Nations Children's Fund Office of Research-Innocenti.

CHESHMEDZHIEVA, M. (2015). "Children's Rights Ombudsman, Efficient Defense Mechanism", **Journal of Politics and Law**, 8(2), 137-141.

CRIN (Child Rights International Network) (2020a). "Finland: law on the ombudsman for children", <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/finland-law-ombudsman-children.html> (5.3.2020).

CRIN (Child Rights International Network) (2020b). "Finland: act of government on the ombudsman for children 2005", <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/finland-act-government-ombudsman-children-200518b9.html> (5.3.2020).

ENOC (European Network of Ombudspersons for Children) (2019). "Organization of ENOC", http://enoc.eu/?page_id=2316 (09.12.2019).

ERDOĞAN, O. (2020). "Ombudsmanlık Kurumunun Ülkelere Sağladığı Katkılar", **Ombudsmanlık- Dünyada Uygulanan Özel Amaçlı Ombudsmanlık Türleri ve Uygulamaları**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 467-480.

ERYILMAZ, B. (2020). **Kamu Yönetimi -Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar-**, İzmit-Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 13. Baskı.

FENDOĞLU, H. T. (2011). **Kamu Denetçiliği (Ombudsman)**. Ankara: Yetkin Yayınevi.

FINLEX (2021). "Law on the ombudsman for children", <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20041221?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=laki%20lapsiasiavaltutetusta> (5.2.2021).

FOLKETINGETS (2021). "The ombudsman act", <https://en.ombudsmenden.dk/loven/> (30.1.2021).

GOVERNMENT OFFICES OF SWEDEN (2019). "Tenth periodic report by the government of Sweden on the measures in accordance with the convention on the elimination of all forms of discrimination against women", <https://www.>

- [government.se/49e953/contentassets/ebc1aadfe16d44a296e424a1ca-2d204e/tenth-periodic-report-by-the-government-of-sweden-on-cedaw.pdf](https://www.government.se/49e953/contentassets/ebc1aadfe16d44a296e424a1ca-2d204e/tenth-periodic-report-by-the-government-of-sweden-on-cedaw.pdf) (10.1.2021).
- GOTZE, M. (2009). "The Danish Ombudsman - A National Watchdog with European Reservations", **Transylvanian Review of Administrative Sciences**, No. 28 E SI/2009, 172-193.
- HAUGE, T. (1998). "Promoting Children's Interests And Rights In Education The Contribution of the Ombudsman for Children to the Compulsory School Reform", **International Journal of Early Childhood**, 30(1), 52-55.
- HAUGLI, T. & A. Nylund (2019). Children's Constitutional Rights in the Nordic Countries. *Children's Constitutional Rights in the Nordic Countries: Do Constitutional Rights Matter? In P. Leviner (General Ed.), T. Haugli, A. Nylund, R. Sigurdson, I.R.I Bendilesen (Eds.), Boston: Brill, 391-422.*
- HEIMER, M. & P. Joakim (2016). "Rethinking Child Policy Post-UN Convention on the Rights of the Child: Vulnerable Children's Welfare in Sweden", **Journal of Social Policy**, Volume 45, Issue 3, 435-452.
- ILO (International Labour Organization) (1999). **Worst Forms of Child Labour Convention**, No.182.
- IŞIKÇI, Y. M. (2016). "Türkiye'de Çocuk Refahı İçin Çocuk Ombudsmanlığı Önerisi", **Journal Of Emerging Economies And Policy**, Vol.1, 125-135.
- IŞIKÇI, Y. M. ve D. İnce (2019). "Çocuk Haklarının Korunması ve Geliştirilmesinde Örnek Bir Model: Norveç Çocuk Ombudsmanı", **Ankara Barosu Dergisi**, 76(4), 51-74.
- JORGENSEN, P. S., I. Leth, & E. Montgomery (2011). "The Children's Rights Convention in Denmark: A Status Report on Implementation", **Early Education and Development**, 22(5), 839-862.
- KARAMAN, Nilgün (2020). "Çocuk Haklarının Korunmasında Çocuk Ombudsmanlığının Önemi: Norveç ve Türkiye Çocuk Ombudsmanlığı Karşılaştırılması", **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, C.11, S.2, 186-204.
- KDK (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2017). *2016 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara.
- KDK (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2019). *2018 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara.
- KDK (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2020). *2019 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara.

- KDK (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2021). *2020 Yılı Faaliyet Raporu*. İstanbul.
- KDKçocuk (2021). *Hakkımızda*. <https://kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/hakkimizda/index.html?theme=the-box> (30.1.2021).
- KARCI, Ş. M. (2016). *Ombudsman, İskandinav Modelleri ve Türkiye Uygulaması*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- LAPSIASIA (Finlandiya Çocuk Ombudsmanlığı) (2020). "Promoting the Rights of children", <http://lapsiasia.fi/lapsiasiavaltuutettu/> (6.3.2020).
- MELTON, G. B. (1991). "Lessons from Norway: The Children's Ombudsman as a Voice for Children", *Case Western Reserve Journal of International Law*, School of Law Case Western Reserve University, Volume: 23, Issue: 2, 197-254.
- PARLIAMENTARY OMBUDSMAN OF FINLAND (2020). *More information*. <https://www.oikeusasiamies.fi/en/web/lasten-ja-nuorten-sivut/for-adults> (7.10.2020).
- REIF, L C. (2004). *The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights System*, Martinus Nijhoff Publishers.
- REIF, L. C. (2009). "The ombudsman and the protection of children's rights", *Asia Pacific Law Review*, 17(1), 27-52.
- SMITH, P.S. (2015). "Children of Imprisoned Parents in Scandinavia: Their Problems, Treatment and the Role of Scandinavian Penal Culture", *Law In Context*, Vol.32, 147-168.
- ŞENGÜL, Ramazan (2005). «Ombudsman Kurumu Kötü Yönetime Çare Olabilir Mi?», **2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu-18-19 Kasım 2005**, Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, <http://www.etiksempozyumu.sakarya.edu.tr/etik/2.1/Sengul.pdf> (25.05.2021).
- ŞENGÜL, Ramazan (2013). «Kamu Yönetimi ile Birey İlişkilerinin Dönüşümüne Ombudsman Kurumunun Etkisi», **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.18, S.3, 71-88.
- UN (United Nations) (1990). "Convention on the Rights of the Child", **United Nations Human Rights Office of the High Commissioner**.
- UNCRC (United Nations Convention on the Rights of the Child) (2016), Parliamentary Ombudsman Supplementary Report on Denmark's Fifth Periodic Report.

UNICEF (2021). *Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) Çocuk Hakları Stratejisi'ni hayata geçirdi*. <https://www.unicef.org/turkey/hikayeler/kamu-denet%C3%A7ili%C4%9Fi-kurumu-ombudsmanl%C4%B1k-%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1-stratejisini-hayata-ge%C3%A7irdi> (20.1.2021).

VICTORIAN LEGISLATION (2021). *Guardianship and administration act 1986*. <https://www.legislation.vic.gov.au/repealed-revoked/acts/guardianship-and-administration-act-1986/085> (10.1.2021).

VITUS, K. & L. Hilde (2009). "The Status of the Asylum-seeking Child in Norway and Denmark: Comparing Discourses, Politics and Practices", *Journal of Refugee Studies*, Vol. 23, No.1, 62-81.

TÜRKİYE'DE KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (OMBUDSMANLIK) İMAJINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Ombudsman Institution In Turkey (Ombudsman) An Investigation For Image

Dr. Öğr. Üyesi İsmail DURSUNOĞLU* - Öğr. Gör. Handan BOYALI**
Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDOĞDU***

Geliş Tarihi: 10.05.2021 | Yayına Kabul Tarihi: 04.06.2021

Öz

Tarihi 18. yüzyıla kadar giden Kamu Denetçiliği Kurumu, kamu örgütlerini devlet adına denetleyen bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Kamu örgütlerini denetleyerek vatandaşları idarenin keyfi uygulamalarına karşı koruması, devlet kurumlarını dışardan bağımsız ve tarafsız şekilde denetlemesi, yapılan başvurulara kısa süre içinde nihai çözümler üretmesi ombudsmanlık kurumunun önemini her geçen gün artırmıştır. Böylece kamu idarelerindeki kötü yönetim en aza indirilerek, insan hak ve özgürlüklerine yönelik ihlallerin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Dünyadaki gelişimine nazaran Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu ile ilgili çalışmalar daha geç ortaya çıkmıştır. Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kurulmasına yönelik ilk girişimler 2006 yılında başlamıştır. 2012 yılına gelindiğinde ise kurulum gerçekleşmiştir. Bu kurum, günümüzde birçok iletişim kanallarını kullanmak suretiyle etkili ve bağımsız bir şikâyet mekanizması oluşturmuştur. Vatandaşların gündelik hayatlarını kolaylaştırmayı, kamu idarelerini daha ikeli ve güçlü bir yapıya kavuşturmayı, idare ile vatandaş arasında arabuluculuk misyonu üstlenmeyi amaçlayan Kamu Denetçiliği Kurumu, her ge-

Abstract

The Ombudsman Institution, which dates back to the 18th century, has emerged as an institution that audits public organizations on behalf of the state. The importance of the ombudsman institution has increased day by day by supervising public organizations, protecting citizens against arbitrary practices of the administration, auditing state institutions independently and impartially from outside, and producing final solutions to applications made in a short time. Thus, by minimizing bad management in public administrations, violations of human rights and freedoms were tried to be prevented.

Compared to the world development in Turkey about the Ombudsman's work began later. The first attempts to establish the Ombudsman Institution started in 2006. By 2012, the installation was completed. This institution has established an effective and independent complaint mechanism by using many communication channels today. The Ombudsman Institution, which aims to facilitate the daily lives of citizens, to make public administrations more principled and stronger, to undertake a mediation mission between the administration and the citizen,

* Bayburt Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, idursunoglu@bayburt.edu.tr, ORCID: 0000 0002 9831 1119

** Munzur Üniversitesi, Çemişgezek MYO, handanboyali@munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4662-5124

*** Munzur Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, sgundogdu@munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7597-879X

29.04.2021 tarihli ve 02 nolu etik kurul kararı makale ekinde yer almaktadır.

çen gün devlet ve halk nezdinde itibar kazanmaya devam etmektedir.

continues to gain reputation in the eyes of the state and the public every day.

Bu çalışmada Kamu Denetçiliği Kurumu'nun halk tarafından bilinirliği, imajı ve nasıl algılandığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amacı, Türkiye'de nispeten genç bir kurum olan Kamu Denetçiliği Kurumu'nun imajını belirlemektir. CAWI yönteminin uygulandığı araştırma Türkiye örneklemini oluşturacak olan 26 ilde yapılmıştır. Çalışmada kurum imajına yönelik olumlu ve olumsuz bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

In this study, it has been tried to determine the public awareness, image and how it is perceived by the Ombudsman Institution. The purpose of the study, which is a relatively young institution in Turkey Ombudsman to determine the image of the organization. CAW applied research of the method has been applied in 26 provinces of Turkey, which will form the sample. In the study, some positive and negative results were obtained regarding the corporate image.

Anahtar Kelimeler: Ombudsman, Ombudsmanlık, Kamu Denetçiliği, Ombudsmanlık İmajı

Keywords: Ombudsman, Ombudsman Image

GİRİŞ

Toplum, devletten yapmış olduğu iş ve işlemlerde öncelikli olarak hak, adalet ve eşitlik ilkelerine riayet etmesini beklemektedir. Modern devlet anlayışında hukuka uygun ve vatandaşlara eşit mesafede gerek toplumsal gerekse bireysel ihtiyaçları gidermek için kurumsal yapıların oluşturulması gerekmektedir. Ancak topluma hizmet etmek için oluşturulan bu kurumlar, uygulamada bazen beklenenin tam tersi iş ve işlemlerde bulunabilmektedir. Hatalı, ihmal edilmiş, yetersiz veya kötü yönetim gibi nedenlerden dolayı vatandaşın bazı noktalarda mağdur olmasına yol açmaktadır. Bu gibi durumlarda yapılan hatanın veya mağduriyetin giderilmesi için bir yargı mekanizması söz konusudur. Fakat yargı sisteminin süre, yöntem ve maliyet gibi nedenlerle dezavantajları barındırması, insanların daha kolay ulaşabildiği, bağımsız ve daha hızlı işleyen uygulamalara ihtiyaç duymasına sebep olmaktadır (Giddings, 2001: 7; Magnetto, 2003: 679). Böylece hukuk devletinin temel unsurları olan özgürlükten, adaletten, demokrasiden ve eşitlikten ödün vermeksizin vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunması ve bunun güvence altına alınarak kurumsallaştırılması yolunda, özellikle 1970'li yıllarda yaygınlaşan idarenin kötü yönetim ve uygulamalarına karşı duran bir model olarak kamu denetçiliği gibi bazı denetim mekanizmaları geliştirilmiştir (Kahraman, 2011: 356). Günümüzde ise kamu denetçiliği, birçok ülkede oldukça önemli bir konuma gelmiştir. Farklı siyasi rejim ve devlet yönetimlerine sahip ülkelerde de kullanılmakta ve gelişimini sürdürmeye devam etmektedir.

Kamu örgütleri ile vatandaşlar arasında arabulucu niteliği gösteren kamu denetçisi, bağımsız ve tarafsız bir şekilde gelen şikayetleri dinlemekte, gerekli inceleme, araştırma ve soruşturmayı gerçekleştirmekte ve sonucu ilgililerle birlikte kamuoyunun bilgisine sunmaktadır. Kamu denetçisi, giderek karmaşık bir yapıya bürünen devlet mekanizması içerisinde, vatandaşların haklarını kamu idarelerine karşı koruyabilmek için önemli görev icra etmektedir. İnsan hak ve özgürlükleri hususunda eğitici, caydırıcı, düzeltici ve idareyi iyileştirici işlevlerine ilaveten yöneten ve yönetilenler arasında arabuluculuk yapan kamu denetçisi, bağımsız bir kamu görevlisi olarak, vatandaşın şikayetlerini dinlemekte, onlar hakkında inceleme, araştırma ve soruşturma yapmakta ve bunun sonucunu da taraflara ve kamuoyuna duyurmaktadır.

Kamu Denetçiliği Kurumu'nun etkili bir şekilde işleyebilmesi için önemli hususlardan biri de kurumun vatandaş nezdindeki imajıdır. Çünkü kamu gücünü elinde tutan idarelerin, yaptırım gücü olmadığı halde Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından verilen kararları uygulamasında bu imaj önem arz etmektedir.

Bu çalışma Kamu Denetçiliği Kurumu'nun imajına dair vatandaşın algılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca toplumun kurumun tanınırlığı, bilinirliği, özellikleri konularındaki algılarını da saptamayı hedeflemektedir. İlk olarak Kamu Denetçiliği Kurumu'nun teorik altyapısı ele alınmış ikinci bölümde ise yapılan araştırmanın sonuçlarına yer verilmiştir.

1. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (OMBUDSMANLIK): KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ombudsman kavramı, 19. yüzyılda vatandaşların kamu örgütlerine ilişkin şikâyetlerini soruşturmak için atanan kamu görevlisi olarak ortaya çıkmıştır (Man, 2017: 27). Ombudsman kelimesi İsveç dilinden yerleşmiş, biri “ombud”, diğeri ise “man” olmak üzere iki ayrı sözcükten oluşmuştur (Yüce ve Beyce, 2013: 26). “Ombud” sözcüğü temsilci, delege, sözcü olma anlamına gelmekte (Eren, 2000: 81), “man” ise adam, kimse, şahıs anlamlarını belirtmektedir (Tayşi, 1997: 106). Ombudsman kavramı İsveç dilinde delege veya Kral ile halk arasında bulunan elçi, avukat, vekil görevi ile yetkilendirilmiş kişi şeklinde tanımlanır (Fendoğlu, 2011: 26). Etimolojik olarak bakıldığında Ombudsman kavramı “*vatandaş haklarını koruyan, halk temsilcisi*” anlamında kullanılmaktadır. Yapısal

bakımdan ise söz konusu başvuruların yapıldığı görevli memur veya ofis- birim anlamına gelmektedir (Önen, 2016: 65). Ombudsmanlık, her ülkenin kendi yönetim felsefesine bağlı olarak idari, siyasi ve hukuki şartlarına göre değerlendirilerek oluşturulan bir kavram olduğu için üzerinde mutabık olunan bir tanımın yapılması zordur. Bu nedenle ülkelerin kendi yönetim anlayışlarına bağlı olarak değişik biçimlerde ele alınmaktadır.

Hansen, ombudsmanı şu şekilde tanımlanmaktadır. “Ombudsman, duyguları incinmiş olan kişilerin, hükümet kuruluşlarına, memurlarına ve iş görenlerine karşı, adaletsizlik ve kötü yönetime ilişkin olarak yakınmalarını alan, bağımsız bir üst düzey kamu görevlisinin başında bulunduğu, anayasal ve yasal bir temeli olan bir kurumdur” (Hansen, 1996: 195). Bir başka ifadeyle “ombudsmanlık, idarenin eylemleri, işlemleri ve davranışları üzerinde hukuka aykırılık ve yerinde denetimi yapmaya ve hukuka aykırı bulduğu veya yerinde bulmadığı işlemlerin geri alınması/kaldırılması veya bu işlem veya eylemlerden doğan zararların giderilmesi ve yurttaşlara yönelik uygunsuz davranışların düzeltilmesi için idare nezdinde girişimlerde bulunmaya ve bağlayıcı olmayan kararlar almaya yetkili olan, bağımsız bir devlet organıdır” (Erhürman, 1998: 89). Ombudsmanlık, kamu idareleri ile vatandaşlar arasında gerçekleşebilecek sorunlara “arabuluculuk” eden bir yapı olarak görülmektedir. Ombudsmanlıkla ilgili tanımlar incelendiğinde ortak yönün bir tarafın kamu idareleri, diğer tarafın ise vatandaş olduğu şeklindedir. Ombudsman, bu iki taraf arasında çıkabilecek sorunları yargı yoluna gitmeden önce çözmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla taraflara arabuluculuk yaparak çözüm önerileri sunmaktadır (Mıhçıoğlu, 1987: 169).

Ombudsman, daha çok kamu örgütlerine yönelik yapılan şikâyetleri ele almaktadır. Kamu örgütlerinin kusurlu, işlemeyen veya aksayan uygulamalarını belirlemektedir. Elde etmiş olduğu sonuçları meclis aracılığıyla kamuoyunun bilgisine sunmaktadır (Eryılmaz, 2018: 401). Ombudsmanlık kurumu, kapalı, klasik bürokrasinin aksine vatandaşın tarafında duran, vatandaş adına gerekli gördüğünde kamu örgütlerini sorgulayabilen, gerektiğinde bilgi ve belge talep edebilen kamusal bir kurum niteliği taşımaktadır (Özdemir, 2015: 28).

Ombudsmanın esas görevi, kamu idarelerinin denetlenmesinin yanı sıra idarenin yapmış olduğu hatalı eylemlerden dolayı meydana gelebilecek zararlara karşı halkı korumaktır (Yıldız, 1998: 32). Bu nedenle ombudsman, vatandaşla-

rın kamu idarelerine yönelik sorun ve şikayetlerini inceleyerek, vatandaş namına kamu idarelerini denetleme özelliğine sahiptir (Eryılmaz ve Şen, 1994: 55). Böylece vatandaşın kamu idarelerine karşı bir nevi avukatlığını yapmaktadır. Vatandaşların her türden hak ve çıkarlarının korunması yoluyla demokrasinin gelişimine olumlu katkılar sağlarken bir yandan da kamu idarelerinin hukuk kuralları içerisinde hareket etmesini sağlaması açısından hukuk devleti ilkesinin gelişimine önemli fayda sunmaktadır. (Parlak ve Doğan, 2016: 20). Buna ek olarak ombudsman, siyasi denetim ve kamuoyu denetimini de hukuk kuralları ve hakkaniyet ölçüleri çerçevesinde harekete geçirebilmektedir (Köse, 1999: 70). Özetle, ombudsmanlık kurumu, “yürütme amaçları bakımından düşünüldüğünde yasama organına bağlı olarak çalışmaktadır ve işlevlerini de yasama organından aldığı yetkiyle yerine getirmektedir. Ancak, yasama organından kesinlikle bağımsız faaliyet yürütmektedir” (Oosting, 2001: 5).

Ombudsman; fonksiyonları ile pozisyonları ayrı bir ombudsman kanunu ile belirtilmiş ve arkasında parlamentonun desteği olan, siyasi açıdan tarafsız, vermiş olduğu kararlarda bağımsız, kamu idareleri ile işbirliği içinde, her bakımdan yüksek standartlara sahip, kendisine kolayca ve masrafsız olarak ulaşılabilen ve medya ile aktif ilişkisi olan ayrıcalıklı bir kurumdur (Boyalı ve Gündoğdu, 2018: 102). Ombudsmanlığın geleneksel bir denetim mekanizması haline geldiği ülkelerde değişen toplumsal ihtiyaçlar, siyasal gelişmeler ve toplumların ekonomik taleplerine bağlı olarak ombudsmanlık kurumlarının uzmanlık alanlarında çeşitlenme olmuştur (Gülener, 2013: 5). Parlamento ombudsmanı, çocuk hakları ombudsmanı, askeri ombudsman, yargı ombudsmanı, insan hakları ombudsmanı, öğrenci ombudsmanı, tüketicici ombudsmanı, yerel yönetim ombudsmanı, basın ombudsmanı en yaygın uygulanan ombudsmanlık türleri arasında yer almaktadır (Özden, 2005: 39). Yeni gelişmelere ve ihtiyaçlara göre bu uzmanlaşmanın daha da artacağı düşünülmektedir.

2. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU’NUN (OMBUDSMANLIK) TARİHSEL ARKA PLANI

Ombudsmanlık, uygulandığı ülkelerde siyasal yapıya bağlı olarak farklı isimlerde anılmıştır. Bazı yerlerde kamu denetçisi, medyatör, arabulucu, halk koruyucusu, parlamento savunma delegeşi, parlamento komiseri, vekil, delege, avukat şeklinde isimlendirilmesine rağmen genel kabul görmüş isim olarak “ombuds-

manlık” kullanılmaktadır. Ombudsmanlık bu çalışmada, TBMM tarafından kabul edilmiş olan kamu denetçiliği kavramı ile birlikte kullanılacaktır (Abdioğlu, 2007: 81).

Ombudsmanlığın 1713 yılında İsveç'te kurulduğu bilinmesine rağmen, uygulama açısından ilk örneklerinin Osmanlı Devleti'nde olduğu iddia edilmektedir (Şahin, 2010: 133). Ancak kurumsal ve modern anlamda ilk ombudsmanlık, anayasasında da yer vermek kaydıyla İsveç'te ortaya çıkmıştır (Buck, vd., 2016: 10). Osmanlı'daki şeyhülislamlık kurumundan esinlenerek İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ın Osmanlı'ya sığındığı dönemdeki gözlemleri neticesinde uyarladığı bir mekanizmadır (Eken, 1998: 132- 133). Ombudsman hiçbir siyasi otoriteye sahip olmamasına rağmen, kralın temsilcisi sıfatıyla kamu düzenini temin eden bir başsavcı gibi görev yapmaktaydı (Akıncı, 1999: 266). Bu şekilde ülkesinde yasalara riayet edilmesini ve kamu görevlilerinin görev ve yükümlülüklerini düzgün bir şekilde yerine getirmesini denetlemektedir (Eryılmaz, 2018: 401). Osmanlı'daki sığınma süresinin bitmesi ve ülkesine dönmesi ile vatandaşların yönetime karşı sunmuş oldukları şikâyet ve isteklerini içeren raporlardan memnun kalmış, bu uygulamanın daimi olması kararını vermiştir (Avşar, 1988: 45). Bu uygulama yaygınlaşarak İskandinav devletlerinden Finlandiya'ya, Danimarka'ya, Norveç'e oradan da İngiltere'ye kadar ulaşmıştır. Diğer Batı demokrasilerinin ilgisini ise Anglo- Sakson ülkelerinde kurulmasından sonra çekmiştir (Seneviratne, 2002: 10- 24).

Ombudsmanlık kurumunun gelişimindeki en önemli unsurlar, “yargısal denetimin çok fazla etkin işleyememesi, sınırlı bir biçimde hareket etmesi, çağdaş yönetim ve yargı anlayışına cevap verememesi” gibi hususlar vardır (Avşar, 2007: 27; Gökçe, 2012: 205). Bunun yanı sıra kamu kurumlarının örgüt içerisinde gerçekleştirdikleri “yönetimsel denetim yöntemlerinin tek yönlü ve objektif bir biçimde işleyememesi” gibi faktörler de ombudsmanlık kurumunun ortaya çıkmasındaki en önemli unsurlardandır (Eroğlu, 1978: 361).

Geleneksel denetim yollarının eksikliklerini tamamlamak ve vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini daha etkili bir şekilde koruyabilmesi için pratik, maliyetsiz, daha hızlı işleyen kurumlar günümüzde idarenin denetiminde etkili olmaya başlamıştır. Tüm bu unsurları barındıran ve dünyada yüzün üzerinde

ülkede uygulanmaya başlayan ombudsmanlık kurumlarının önemi artmaya başlamıştır (Mutta, 2005: 106). Vatandaş ile kamu idareleri arasında arabulucu olan ombudsman, aynı zamanda yargı sisteminin eksikliklerini de giderici bir görev üstlenmiş ve bu süreçte önemli gelişmeler kaydetmiştir (Tortop, vd., 1993: 180). Örneğin; idare mahkemelerinin dava yükünü azalttığı ve onların daha iyi çalışmasına yardımcı olduğu gözlenmektedir (Kestane, 2006: 128). Günümüzde her geçen günü önemini artıran bu kurumlar, idare ile vatandaş arasındaki ilişkinin sürdüğü her dönemde işlevini devam ettirecektir.

3. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMUNUN (OMBUDSMANLIK ÖZELLİKLERİ, GÖREV VE YETKİLERİ

Ombudsmanlık kurumunun ülkelerin sosyo-politik yapısından hukuk sisteminde, kültürel özelliklerinden demografik yapısına göre farklı yetkileri ve çalışma alanları bulunmaktadır. Ancak genel hatlarıyla ve hemen hemen herkes tarafından ombudsmanlığın vatandaş ile idareler arasında hakemlik yaptığı, kamu kurumlarının yapmış olduğu iş ve eylemlerinde adil ve kamu yararına yapılıp yapılmadığını meclis adına denetleyen bağımsız ve tarafsız bir otorite olduğu kabul edilmektedir. Genellikle cumhurbaşkanı veya meclis tarafından seçilen ombudsmanlar kendisini atayan bu kurumlar tarafından başarısızlık ya da ihmalden dolayı görevden alınabilmektedir (Sezen, 2001: 75- 76).

Ombudsmanın taşıdığı özellikler, kendisine tanınan yetkiler ve seçilme yöntemi göz önünde bulundurulduğunda ombudsmanın yargıya başvurmadan önce vatandaşın sorunlarını çözebilecek donanıma sahip etkili ve yetkili bir mekanizma olduğu görülmektedir. Ombudsmanlar genellikle meclis tarafından seçilmekte, kendilerinde ahlaki ve hukuki yönden bazı özellikleri taşıması şartı aranmaktadır. Türkiye’de ise ilgili kanunda ombudsman seçilecek kişide bulunması gereken özellikler, “ahlaki bütünlük, eğitim, devlet tecrübesi ve hukuki bir kısıtın olmaması” şeklinde sıralanmaktadır (6328 sayılı KDK Kanunu, 2012: md.10).

Ombudsman için tanınmış olan yetkiler, onun siyasi baskılardan uzak ve tarafsız bir şekilde hareket etmesini sağlamaktadır. Ombudsmanlığın meclis tarafından seçiliyor olması, başarısızlık ve ihmal olmadığı sürece görevinden alınmaması, yürütmenin etkisine maruz kalmaması gibi özellikleri ise tarafsızlığını

göstermektedir. Aynı zamanda gerekli görmesi halinde kamu idarelerinden belge ve bilgi talep edebilmesi onun işlevselliğini ve gücünü artırmaktadır. Vatandaşlar tarafından maliyetsiz ve kolay erişilebilir olması özelliği de ombudsmanlık kurumunun etkinliğini artırmaktadır (Özden, 2007: 400).

Ombudsman idarenin eylem ve işlemlerine yönelik inceleme ve araştırma yaparak mevcut sorunların çözümüne ilişkin tavsiye kararları vermektedir. Yani, idarenin yapmış olduğu işlemi iptal etme veya hukuken bağlayıcı kararlar alma yetkisi olmamakta sadece tavsiye niteliğinde kararlar vermektedir (Usta, 2014: 60- 61). Ombudsmanın sahip olduğu yetkiler ile tarafsız olması kurumun ne derece önemli olduğunun bir göstergesidir. Ancak yaptırım gücünün olmaması kurumsal etkinliğinin önünde büyük bir engeldir. Ombudsman yıl içerisinde almış olduğu kararları bir rapor halinde meclise sunmaktadır (6328 sayılı KDK Kanunu, 2012: md.22- 23).

Yukarıda da bahsedilenlerden yola çıkarak Ombudsmanlık kurumunu tanımlayan genel özellikleri şöyle belirtebiliriz (Ataman, 1997: 779- 780):

- ◇ “Anayasayla veya kanunla kurulması,
- ◇ Genellikle parlamento tarafından seçilmesi,
- ◇ İdarenin dışında yer alan ve tarafsız bir yapıya sahip olması,
- ◇ Yasama ve yürütme organlarından bağımsız olarak çalışması,
- ◇ Yıl içindeki faaliyetlerini parlamentoya rapor halinde sunması,
- ◇ Devlet sırrı niteliği bulunanlar dışındaki kamu belgelerine rahat ve sınırsız şekilde ulaşabilmesi,
- ◇ Halkın güvenini kazanmış olması ve vatandaş tarafından rahatça ulaşılabilmesi,
- ◇ Uzman niteliklere ve tecrübeye sahip olması,
- ◇ Kararlarının hukuken bağlayıcılığının olmaması.”

Tüm bu özellikler dikkate alındığında ombudsmanlık kurumunun varlığından söz edilebilmesi için birtakım asgari şartların da var olması gerekmektedir. Ombudsmanlık kurumu sadece idarenin eylem, işlem ve davranışları ile ilgili araştırma ve incelemeler yapabilmektedir. Dolayısıyla özel kişiler arasındaki uyuşmazlıklar, yasama ve yargı organının işlemleri tasarruf alanının dışında kalmaktadır (Erdoğan, 2019: 235).

Etkili bir kamu denetçiliği sisteminde, üzerinde araştırma gücü bulunanların bağımsız olması temel özelliklerinden biri olarak görülmektedir. Ombudsmanların bağımsız olması ile onların hesap veremeyeceği anlamı çıkartılmamalıdır (Önen ve Engin, 2019: 27). Her ne kadar Ombudsman yasama organı tarafından seçilse de yasama ve yürütme organlarından bağımsız bir kurum olarak faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Yine ombudsman, mahkemeler gibi bağlayıcı nitelikte kararlar alamamaktadır. Özetle, genel özellikleri idareyi denetlemesi, bağımsız ve tarafsız olması, idarenin kötü işlemesi halleri ile bunlara sebep olan işlem, eylem ve davranışları adil bir şekilde değerlendirerek tavsiyelerde bulunması ve kararlarının bağlayıcı nitelikte olmaması şeklinde sıralanmaktadır (Gişi, 2017: 9). Ombudsmanın, ülkelerin hukuk sistemi içerisinde özenle ve ayrıntılı yasal düzenlemeler ile korunması, o ülkedeki bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin o kadar çok garanti altına alınmak istendiğini göstermektedir (Önen, 2015: 169).

4. TÜRKİYE'DE KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (OMBUDSMANLIK)

Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu, kamu idarelerinin işlem ve eylemlerini insan haklarına dayalı, adalet anlayışı çerçevesinde, hukuka ve hakkaniyete uygun olmaları açısından inceleyen, araştıran, tavsiyelerde bulunan bir kurumdur. Türkiye'de ombudsman ya da ombudsmanlık kurumu kurulması için uzun yıllar tartışmalar yapılmıştır. Özellikle 1970'li yıllardan sonra kalkınma planlarında, çeşitli sivil toplum örgütlerinin bültenlerinde, bazı hükümet programları ile siyasetlerin vermiş oldukları demeçlerde ombudsmanlığın kurulmasına ilişkin düşünceler dile getirilmiştir (Köksal, 2007: 64- 67). Türkiye'de ombudsmanlık konusu 2000'li yıllarda ciddi bir biçimde gündeme gelmiş ve 2006 yılında 5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Parlamento'dan geçerek yasalaşmıştır (Özden, 2010: 143). Anayasa Mahkemesi'ne 5548 sayılı kanunun bazı maddelerinin

anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile dönemin Cumhurbaşkanı tarafından iptali ve yürürlüğün durdurulması talebi ile dava açılmıştır. Davaya yönelik incelemelerini yapan Anayasa Mahkemesi, 5548 sayılı kanunun geçici birinci maddesinin Anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile 27.10.2006 tarihinde kanunun yürürlüğünün durdurulmasına karar vermiştir (Ünal, 2013: 160). 25.12.2008 tarihinde ise Anayasa Mahkemesi kanunu tümüyle iptal etmiştir. Bu iptal kararındaki gerekçeler de ele alınarak Anayasa'nın 74. maddesinde değişiklik yapılarak, TBMM'ne bağlı olarak kurulacak olan Kamu Denetçiliği Kurumu'nun yapısal ve işlevsel olarak genel bir görünümü oluşturulmuştur. Bu Anayasa değişikliği 12.09.2010 yılındaki halk oylamasının bir uzantısı olarak gerçekleşmiştir (Tutal, 2014: 176-179; Fendoğlu, 2011: 158- 159).

Türkiye'de "Kamu Denetçiliği Kurumu" şeklinde kurulan ombudsmanlık, 14.06.2012 tarihli "6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu" ile yasalaşmıştır (Parlak ve Doğan, 2015: 757; Özer, vd., 2015: 463). Kanunun amacı; "Kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumunu oluşturmak" şeklinde belirtilmiştir (6328 sayılı KDK Kanunu, 2012: md.1). Kamu Denetçiliği Kurumu, TBMM Başkanlığı'na bağlı, kamu tüzel kişiliğine sahip, özel bütçesi bulunan ve merkezi Ankara'da olan bir kurumdur. Kurum, başdenetçilik ve genel sekreterlikten oluşmaktadır. Kurumda bir başdenetçi ve beş denetçi ile genel sekreter ve diğer personel görev yapmaktadır. Başdenetçiyi, TBMM seçmekte; denetçileri ise, TBMM Dilekçe Komisyonu ile İnsan Hakları İnceleme Komisyonu üyelerinden oluşan Karma Komisyon seçmektedir (Eryılmaz, 2018: 404).

İlgili kanunda da belirtildiği gibi Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu'nun temel görevi; "idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmak" şeklinde ifade edilmektedir (6328 sayılı KDK Kanunu, 2012: md.5). Böylelikle tarafsız ve bağımsız bir yapı ile kurulan ombudsman tipi Kamu Denetçiliği Kurumu, hem bürokrasiden şikâyetçi, idarenin hatalı ve mağduriyet doğuran işlem ve eylemleri neticesinde vatandaşları haklarını aramaya

yöneltmekte hem de yargının ve diğer denetim mekanizmalarının yükünü büyük oranda azaltmaktadır (Esgün, 1996: 270).

6382 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununda, “Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler ile resen imzaladığı emirler, yasama ve yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemler, Silahlı Kuvvetlerin sırf askeri nitelikteki faaliyetleri Kurumun denetim yetkisinin dışında tutulmuştur” (6328 sayılı KDK Kanunu, 2012: md.5; Özden, 2010: 173).

Kuruma başvurunun kolay ve masrafsız olması kuruma yapılacak başvuruları kolaylaştırıcı bir unsur olarak görülmektedir. Bu kapsamda kuruma başvuruların nasıl ve ne şekilde gerçekleştirileceği kanunda da açıkça bahsedilmiştir. İdarenin eylem ve işlemleri ya da tutum ve davranışları sonucunda hak, özgürlük veya menfaatleri ihlal edilmiş olan gerçek ve tüzel kişiler Kamu Denetçiliği Kurumu’na başvuruda bulunabilmektedir. Bu çerçevede, tüm bireylerin yanı sıra; sivil toplum kuruluşları, dernekler, vakıflar, şirketler gibi tüzel kişiliğe sahip örgütler de başvuru hakkına sahiptir. Ancak şikâyet başvurusunun eğer insan hakları, temel hak ve özgürlükler, kadın hakları, çocuk hakları ve kamuyu ilgilendiren genel konulara yönelik olması durumunda, başvuru şartları aranmaksızın doğrudan başvurabilmektedirler. Şikâyet başvurusu bireyler tarafından doğrudan yapılabildiği gibi kanuni temsilcisi ya da vekili tarafından da gerçekleştirilebilmektedir (KDK, 2017: 120).

Kamu Denetçiliği Kurumu, kamu kurumlarının hukuka uygun bir şekilde hareket etmelerini sağlamak ve kamu görevlilerinin keyfi davranışlarda bulunmalarının önlenmesi amacıyla devlet geleneğimizde yerini almış köklü bir kurumdur (Özdemir, 2015: 11). Ülkemizde Kamu Denetçiliği Kurumu’nda şikâyet inceleme süreci beş temel aşamadan oluşmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır (KDK, 2017: 121).

- ◇ “Başvuruların Alınması ve İlk İncelemenin Yapılması (Başvurunun Kaydı, İlk İnceleme, Dağıtım, Bilgilendirme),
- ◇ Ön İncelemenin Gerçekleştirilmesi (Ön İnceleme, Geçersiz Başvuru, Birleştirme Kararı Ayrırma Kararı, İncelenemezlik Kararı, Gönderme Kararı),

- ◇ İnceleme ve Araştırmanın Yapılması (Bilgi ve belge İsteme, Tanık Dinleme, Bilirkişi Görevlendirme, Karar Verilmesine Yer Olmadığı Kararı, Dostane Çözüm),
- ◇ Kararların Verilmesi (Tavsiye Kararı, Ret Kararı, Kısmen Tavsiye Kısmen Ret Kararı),
- ◇ Kararların Takip Edilmesi (Tavsiye Kararlarının Takibi, Kısmen Tavsiye Kısmen Ret Kararlarının Takibi, Gönderme Kararlarının Takibi, Dostane Çözüm Kararlarının Takibi).”

5. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (OMBUDSMANLIK) İMAJ ARAŞTIRMASI

5.1. Araştırma Bilgileri

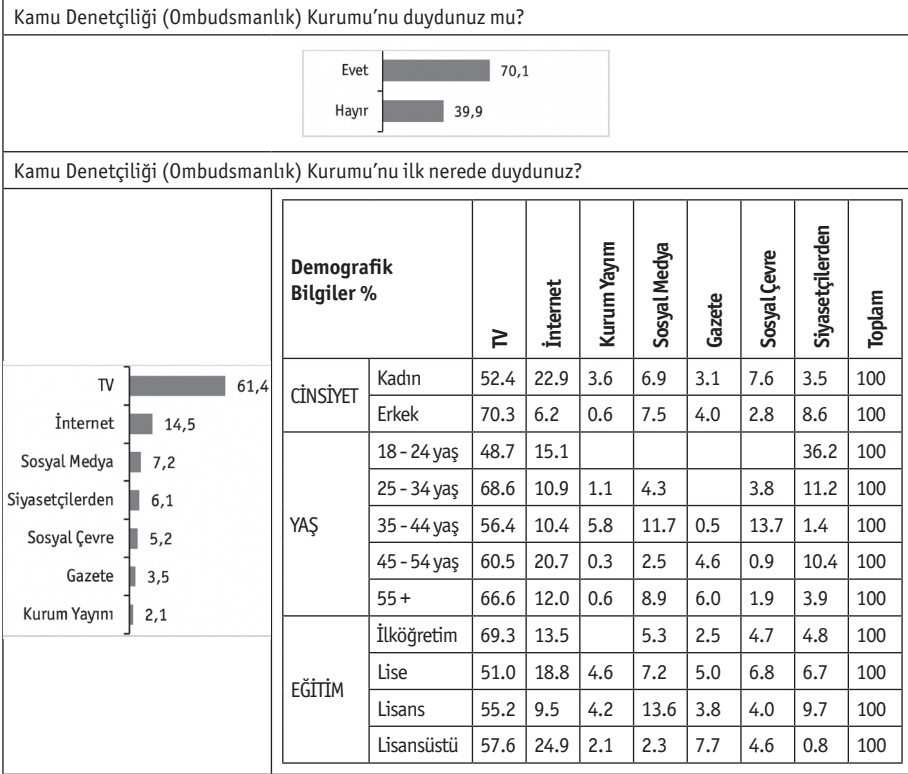
Bu çalışma kapsamında 1371 kişi araştırmaya katılmıştır. Bu çalışmada kantitatif araştırma yöntemlerinden CAWI (Computer Aided Web Interviewing) yöntemi uygulanmıştır. Araştırma 2-4 Şubat 2021 tarihleri arasında, İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Kocaeli, Konya, Tekirdağ, Balıkesir, Aydın, Manisa, Antalya, Adana, Hatay, Kırıkkale, Kayseri, Zonguldak, Kastamonu, Samsun, Trabzon, Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin illerinde (26 il) yapılmıştır. Araştırmada Kırçoğlu ve Pabuççu'nun 2018 yılında yaptıkları çalışmanın soru formu genişletilerek kullanılmıştır. Araştırmanın demografik bilgileri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Demografik Bilgiler

Cinsiyet		Yaş		Eğitim	
Erkek	%50,2	18-24	%15,3	İlköğretim	%52,2
Kadın	%49,8	25-34	%23,2	Lise	%26,0
		35-44	%24,0	Lisans	%18,7
		45-54	%16,7	Lisansüstü	%3,1
		55 +	%20,8		

Tablodaki verilere bakıldığında cinsiyet, yaş ve eğitim açısından Türkiye sosyolojisine uygun bir dağılımın olduğu görülmektedir. Bu durum, çalışmanın örneklem hedefinin gerçekleşmesi açısından önemlidir.

5.2. Araştırma Bulguları



Araştırmaya katılanların %70,1'i Ombudsmanlık Kurumu'nu daha önce duyduğunu beyan etmiştir. Bu kişilerin büyük çoğunluğu kurumla ilgili TV'den bilgi sahibi olduklarını belirtmiştir. TV'yi sırasıyla internet ve sosyal medya takip etmektedir. TV'den bilgi sahibi olma, büyük ihtimalle günlük haber sunumlarında yer alan kurumla ilgili haberler dahilindedir. Sosyal medyanın hayatın büyük kısmını kuşatmış olduğu günümüz gerçekliğinde, bu seçeneğin %7,2 düzeyinde kalması kurumun bu alandaki görünürlük eksikliğini yansıtmaktadır. Gazete, kurum yayını gibi erişilebilirlik ve okuma-yazma alışkanlığı ile ilişkili seçeneklerin son sırada olması normal kabul edilmiştir. Genç yaşlarda internet seçeneğinin ön plana çıkması ve yaş ilerledikçe TV'den öğrenmenin artması yine sosyolojik gerçekliğe uygundur.

Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu'nun resmi sitesini ziyaret ettiniz mi?	Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu'nun yayınlarını (dergi rapor vb) okudunuz mu?								
<table border="1"> <tr> <td>Evet</td> <td>9,1</td> </tr> <tr> <td>Hayır</td> <td>90,9</td> </tr> </table>	Evet	9,1	Hayır	90,9	<table border="1"> <tr> <td>Evet</td> <td>5,5</td> </tr> <tr> <td>Hayır</td> <td>94,5</td> </tr> </table>	Evet	5,5	Hayır	94,5
Evet	9,1								
Hayır	90,9								
Evet	5,5								
Hayır	94,5								

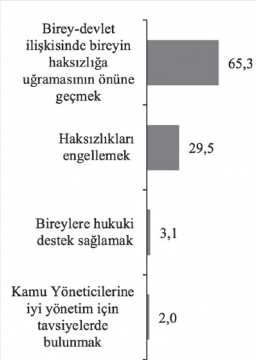
Ombudsmanlık Kurumu'nun resmi sitesini ziyaret edenlerin oranı oldukça düşüktür. Benzer şekilde kurumun dergi, rapor vb. yayınlarını okumuş olanların oranı %5,5'tir. İki sonuç bir arada ele alındığında, bu noktada kurumun vatandaş yöneltiği yeni bir strateji belirlemesi gerektiği açıkça görülmektedir. Ayrıca bu oranlar, yukarıdaki tabloda, internet, kurum yayını gibi seçeneklerin oranları ile benzeşmektedir.

Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu'nun en önemli özelliği ne olmalıdır?							
Demografik Bilgiler %		Güvenilirlik	Çözüm bulma	Bağımsızlık	Tarafsızlık	Şeffaflık	Toplam
		CİNSİYET	Kadın	18.2	10.9	7.6	48.8
Erkek	34.3		36.1	6.4	17.2	6.1	100
YAŞ	18 - 24 yaş	39.9	25.2	9.2	25.8	-	100
	25 - 34 yaş	34.9	20.1	12.8	6.6	25.5	100
	35 - 44 yaş	26.9	29.6	5.6	20.7	17.2	100
	45 - 54 yaş	36.6	20.9	3.9	36.2	2.5	100
	55 +	11.5	20.8	11.2	46.1	10.5	100
EĞİTİM	İlköğretim	21.5	19.1	8.7	38.7	12.0	100
	Lise	29.4	27.8	3.5	32.3	7.0	100
	Lisans	32.5	30.1	7.0	18.9	11.4	100
	Lisansüstü	48.7	16.8	14.8	14.0	5.8	100

Araştırmaya katılan her üç kişiden biri Ombudsmanlık Kurumu'nun en önemli özelliğinin tarafsızlık olması gerektiğini belirtmektedir. Bu seçeneği, sırasıyla güvenilirlik ve çözüm bulma takip etmektedir. Kadınlarda tarafsızlık, erkeklerde ise çözüm bulma seçeneği ilk sırada görülmektedir. Yaş açısından tarafsızlık seçeneği orta ve ileri yaş grubunda daha fazla tercih edilmiştir. Gençler ise güvenilirlik seçeneğine yoğunlaşmışlardır. Eğitim açısından ise eğitim düzeyi yükseldikçe tarafsız-

lık seçeneği zirveyi güvenilirlik seçeneğine bırakmaktadır. Tarafsızlık seçeneğinin en fazla tercih edilen başlık olması aynı zamanda toplumda, birey ve idare arasında yaşanan bir sorun karşısında ilgili kurumdan beklentiyi de ifade etmektedir. Dolayısıyla, bu ilkeye bağlı olacak kurumun aynı zamanda güvenilir olacağı da düşünülmektedir. Bu nedenle güvenilirlik seçeneğinin ikinci sırada yer alması kendi içinde anlamlı bir ilişkiyi göstermektedir. Hatta neticede bu kuruma başvurunun nihai amacı olarak çözüme ulaşmanın bu iki seçenektan sonra gelmesi bu minvalde değerlendirilmelidir. Yani toplum, tarafsız ve güvenilir özelliklere haiz Ombudsmanlık Kurumu'nun ancak çözüm üreteceğini düşünmektedir. Son olarak iyi yönetim kapsamında üzerinde en fazla durulan ilkelerden biri olan şeffaflık seçeneğinin son sıralarda yer alması, yönetim sürecinin toplumsal algısı açısından tartışmaya muhtaç bir sonuç şeklinde değerlendirilmektedir.

Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu'nun temel görevi ne olmalıdır?						
Demografik Bilgiler %	CİNSİYET	Bireylere hukuki destek sağlamak	Haksızlıkları engellemek	Birey-devlet ilişkisinde bireyin haksızlığa uğramasının önüne geçmek	Kamu Yöneticilerine iyi yönetim için tavsiyelerde bulunmak	Toplam
		Kadın	1.6	25.7	72.4	0.3
Erkek	4.7	33.3	58.3	3.7	100	
YAŞ	18 - 24 yaş	-	11.7	88.3	-	100
	25 - 34 yaş	12.0	35.9	45.1	7.0	100
	35 - 44 yaş	3.2	23.8	72.1	0.9	100
	45 - 54 yaş	2.2	28.4	66.7	2.7	100
	55 +	2.9	36.0	59.5	1.6	100
EĞİTİM	İlköğretim	2.7	35.9	60.5	0.9	100
	Lise	2.4	24.4	70.0	3.1	100
	Lisans	5.2	18.0	73.2	3.5	100
	Lisansüstü	6.8	32.0	57.3	3.9	100



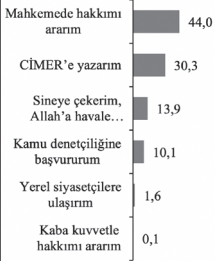
Araştırmaya katılanların üçte ikisi Ombudsmanlık Kurumu'nun temel görevi olarak, birey-devlet ilişkisinde bireyin haksızlığa uğramasının önüne geçmek olduğunu açıklamıştır. Bu seçeneği, daha genel bir ifade olarak haksızlıkları

engellemek seçeneği takip etmektedir. Bireylere hukuki destek sağlamak, kamu yöneticilerine tavsiyelerde bulunmak başlıkları oldukça düşük düzeyde kalmaktadır. Özetle, vatandaş Ombudsmanlık Kurumu'na haksızlıkları engelleyen bir misyon yüklemektedir. Bu hususta bireyin haksızlığa uğraması meselesinin altını çizmektedir. Bireyin korunması ile ilgili hassasiyet kadınlarda, 18-24 yaş arası gençlerde ve lisans mezunlarında daha yüksektir. Erkekler, 55 yaş üzeri kişiler ve ilköğretim mezunları ise konuya daha genel perspektiften bakarak haksızlıkları önleme seçeneğinde ön plana çıkmaktadır. Tablodan öne çıkan diğer sonuçlar ise eğitim arttıkça kamu yöneticilerine tavsiyelerde bulunmalı diyenlerin oranı da artmakta, tavsiye ve hukuki destek başlıklarında erkekler ilk sırada yer almaktadır. Tabloya bir bütün olarak baktığımızda vatandaşlar, kamu kurumları ile yaşadıkları veya yaşayacakları bir sorunda, bir haksızlığa uğrama durumunda Ombudsmanlık Kurumu'nun bu duruma engel olacağına inanmaktadır. Bir diğer ifadeyle, en azından toplumun beklentisinin bu yönde olduğu gerçeğinin altını çizmek gerekmektedir.

Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu'nun kararları sizce ne/nasıl olmalıdır.						
Demografik Bilgiler %		Görüş bildirme	Tavsiyede bulunma	Haksızlığa uğrayan kişinin yanında hukuki pozisyon alma	Kamu kurumlarına yaptırımında bulunma	Toplam
Haksızlığa uğrayan kişinin yanında hukuki pozisyon alma	Kadın	0.7	-	61.3	38.0	100
	Erkek	2.3	4.7	64.7	28.3	100
	18 - 24 yaş	4.5	-	34.8	60.7	100
	25 - 34 yaş	0.5	5.9	49.0	44.6	100
	35 - 44 yaş	1.3	2.9	70.4	25.5	100
Kamu kurumlarına yaptırımında bulunma	45 - 54 yaş	1.2	2.7	66.1	30.0	100
	55 +	2.2	1.0	54.7	42.1	100
	İlköğretim	0.5	1.3	61.6	36.6	100
	Lise	1.1	3.2	61.9	33.8	100
Tavsiyede bulunma	Lisans	4.7	4.2	70.3	20.8	100
	Lisansüstü	6.1	1.9	53.5	38.5	100
	Görüş bildirme	1.5				

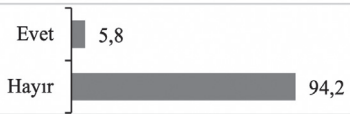
Toplumun %63'ü Ombudsmanlık Kurumu'ndan haksızlığa uğrayan kişinin yanında hukuki pozisyon almasını beklemektedir. Kurum, haksızlık yapan kamu kurumlarına yaptırımında bulunsun diyenler üçte bir düzeyindedir. Tavsiyelerde bulunsun veya sadece görüşünü bildirsın diyenlerin oranı ise %3'ün altındadır. Burada dikkat çeken husus, kurumun kararların tavsiye niteliğinde olmasına rağmen halkın beklentisinin farklı olduğu gerçeğidir. Kamu kurumlarına karşı doğrudan bireyi savunsun ve kamu kurumlarına yaptırım uygulasin seçeneklerin %96,1 gibi neredeyse toplumun tamamına karşılık gelmektedir. Bu sonuç, kurumunu yasal etki alanı ile toplumsal beklenti etki alanının uyuşmaması anlamındadır. Şüphesiz bu sonuçlarda kurumun verdiği tavsiye kararlarına uymayan kurumların olması ve bu hususta bir yaptırımın bulunmaması etkili olmaktadır. Demografik açıdan ele alındığında kadınların, orta yaş grubunun ve eğitim düzeyi düşük kişilerin, kurumun kararlarının daha etkili olması gerektiği (ilk iki seçenek) sonucuna ulaşılmaktadır. Tavsiyede bulunsun ve görüş bildirsın diyenlerin toplam oranı eğitim düzeyi yüksek kişilerde, erkeklerde ve gençlerde daha fazladır.

Kamu kurumları karşısında haksızlığa uğrarsanız ne yaparsınız?									
Demografik Bilgiler %			Mahkemede hakkımı ararım	Kaba kuvvetle hakkımı ararım	ÇİMER'e yazarım	Kamu denetçiliğine başvururum	Yerel siyasetçilere ulaştırırım	Sineye çekerim, Allaha havale ederim	Toplam
	CİNSİYET	Kadın		61.6	-	24.8	5.9	1.3	6.3
Erkek			26.4	0.3	35.7	14.3	1.8	21.4	100
YAŞ	18 - 24 yaş		31.3	-	8.7	-	16.5	43.5	100
	25 - 34 yaş		34.2	-	20.0	13.3	2.0	30.5	100
	35 - 44 yaş		23.3	0.2	54.0	5.7	0.6	16.2	100
	45 - 54 yaş		38.2	0.1	30.3	14.5	3.0	14.0	100
	55 +		73.8	0.2	8.5	9.1	0.5	7.9	100
EĞİTİM	İlköğretim		51.0	-	28.9	7.4	0.4	12.2	100
	Lise		32.6	0.4	39.3	6.4	3.8	17.5	100
	Lisans		42.3	0.1	18.7	25.1	1.4	12.4	100
	Lisansüstü		42.4	0.3	34.5	5.2	1.7	16.0	100



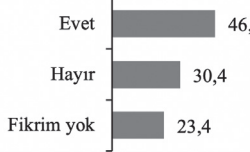
Araştırmaya katılanlara, *kamu kurumları karşısında haksızlığa uğradığımızda ne yaparsınız?* diye sorulmuştur. Bu soruya, mahkemeye başvururum diyenlerin oranı toplumun yarısına bile karşılık gelmemektedir (%44). Bu sonuç, yargı merciinde hak arama pratiğinin veya kültürünün zayıf olduğu anlamına gelmektedir. Şüphesiz bunda, mahkeme sürecinin zaman ve ekonomik açıdan bir imkan gerektirdiği gerçeği etkilidir. Türkiye’de, son yıllarda sıkça kullanılan CİMER’e şikayet başlığı araştırmada en fazla tercih edilen ikinci seçenektir ve her üç kişiden biri bu şekilde davranacağını beyan etmektedir. Ombudsmanlık Kurumu’na başvururum diyenlerin oranı %10,1 gibi oldukça düşük düzeydedir. Sineye çeker Allah’a havale ederim şeklinde haksızlığa karşı tepki göstermeme seçeneği dahi bu oranın üzerindedir. Bu sonuç, Ombudsmanlık Kurumu’nun dikkatle üzerinde durması gereken bir sonuçtur. Bu sonuçta, kuruma erişim, kurumla iletişim, kurumdan sonuç alınacağına dair inancın düşük olması, diğer seçeneklere daha fazla güven, kurumdan habersiz olunması, kurumun faaliyet ve yetki alanının tam olarak bilinmiyor olması vb. birçok faktör etkili olabilir. Tablo açısından sevindirici husus, kaba kuvvetle hakkımı ararım diyenlerin oranının neredeyse %0 olmasıdır. Ombudsmanlık Kurumuna başvururum diyenlere demografik açıdan bakıldığında, erkeklerin, 45-54 yaş arası kişilerin ve lisans mezunlarının kendi kategorilerinde ilk sırada yer aldıkları görülmektedir. Mahkemeye başvurmada kadınlar, 55 yaş üzeri kişiler, ilköğretim mezunları, CİMER’e başvuruda erkekler, 35-44 yaş arası kişiler ve lise mezunları ön plana çıkmaktadır.

Hiç Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu’na başvurduunuz mu?				
Demografik Bilgiler ve Seçim Tercihi %		Evet	Hayır	Toplam
CİNSİYET	Kadın	1.8	98.2	100.0
	Erkek	9.9	90.1	100.0
YAŞ	18 - 24 yaş	-	100.0	100.0
	25 - 34 yaş	0.6	99.4	100.0
	35 - 44 yaş	5.2	94.8	100.0
	45 - 54 yaş	6.0	94.0	100.0
	55 +	7.3	92.7	100.0
EĞİTİM	İlköğretim	7.8	92.2	100.0
	Lise	2.3	97.7	100.0
	Lisans	6.2	93.8	100.0
	Lisansüstü	2.7	97.3	100.0



Seçim	Oran (%)
Evet	5,8
Hayır	94,2

Kamu kurumları karşısında haksızlığa uğrarsanız Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu'na başvurur musunuz?

	Demografik Bilgiler %		Evet	Hayır	Fikrim yok	Toplam
	CİNSİYET					
	Kadın		45.7	34.2	20.1	100
	Erkek		46.6	26.7	26.7	100
	YAŞ					
	18 - 24 yaş		32.0	28.2	39.9	100
	25 - 34 yaş		40.1	31.5	28.4	100
	35 - 44 yaş		44.3	14.6	41.1	100
	45 - 54 yaş		57.4	23.2	19.4	100
	55 +		36.1	54.9	9.0	100
EĞİTİM	İlköğretim		36.1	40.3	23.7	100
	Lise		52.0	22.9	25.2	100
	Lisans		66.3	15.1	18.6	100
	Lisansüstü		52.0	15.9	32.1	100

Araştırmada katılımcılara daha önce Ombudsmanlık Kurumu'na başvurup vurmadıkları ve haksızlığa uğradıklarında başvurmayı düşünüp düşünmedikleri sorulmuştur. Bu iki tablo bir arada değerlendirilmiştir. Buna göre daha önce kuruma başvuranların oranı %5,8'dir. Bu yeni kurulmuş bir kurum için kayda değer bir oran olarak düşünülebilir. Başvuranlar arasında, erkekler, 55 yaş üzeri kişiler ve ilginç şekilde ilköğretim mezunları ilk sıradadır. Kurum imajı açısından ikinci soru daha önemlidir. Buna göre her üç kişiden biri haksızlığa uğrasa bile Ombudsmanlık Kurumu'na başvurmayacağını belirtmiştir. Başvururum diyenlerin oranı ise toplumun yarısından azdır. Başvururum diyenlerde, erkekler, 45-54 yaş arası kişiler ve lisans mezunları ön plana çıkmaktadır. Bu iki sonuç bir önceki tablo ile uyumaktadır.

%	Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum
Kamu denetçiliği imajını güçlendirmek için yetkili kişiler medyada daha fazla yer almalıdır.	10,0	18,7	71,3
Kamu denetçiliği imajını güçlendirmek için çözdüğü meseleleri kamuoyu ile sık sık paylaşılmalıdır.	3,3	12,3	84,4
Kamu denetçiliği imajını güçlendirmek için kurum, güvenilir ve tarafsız olmaktan taviz vermemelidir.	2,5	7,2	90,3
Kamu denetçiliği imajını güçlendirmek için eğitim müfredatında ve eğitim birimlerinde (lise, üniversite) kamu denetçiliğine daha fazla yer verilmelidir.	6,4	18,8	74,8
Kamu denetçiliği imajını güçlendirmek için medyada kamu spotu olarak daha fazla yer almalıdır.	2,7	11,2	86,1
Kamu denetçiliği imajını güçlendirmek için ulusal-uluslararası toplantılarla farkındalık oluşturmalıdır.	5,0	16,0	79,0
Kamu denetçiliği imajını güçlendirmek için sosyal medya görünürlüğüne ağırlık verilmelidir	6,5	17,7	75,8

Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu'nun toplum nezdinde imajının artırılmasına yönelik bazı faaliyetleri gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu konuda ön araştırma neticesinde belirlenen başlıklar katılımcılara yöneltilmiş ve verdikleri cevaplar tabloda gösterilmiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki belirlenen tüm başlıklar, vatandaş tarafından büyük çoğunlukla destek görmektedir. Kurum imajına yönelik, en fazla işaretlenen seçenek, kurumun güvenilir ve tarafsızlığından taviz vermemesi seçeneğidir. Bu sonuç yukarıdaki veriler ile uyusmaktadır. Bu seçeneği sırasıyla, kurumun medyada daha fazla yer alması ve kurumun çözdüğü meseleleri kamuoyu ile sık sık paylaşması seçenekleri takip etmektedir. Ulusal-uluslararası toplantılar, sosyal medya görünürlüğü, eğitim müfredatında yer alma ve yetkili kişilerin medyaya çıkması gibi başlıkların Ombudsmanlık Kurumu'nun imajını artıracakları sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ombudsmanlık, kuruluşundan bu yana birçok ülkede etkili bir şekilde uygulanmaya başlamış, demokratik yönetim felsefesiyle vatandaşların hak ve menfaatlerinin korunduğu bir sistem olarak her geçen gün artan bir ilgi odağı haline

gelmiştir (Boyalı ve Gündoğdu, 2020: 450). Ombudsmanlık, etkin ve kolay bir şekilde ulaşılabilen bir denetim mekanizması olarak hızla yayılmaktadır. Gerek vatandaşların kamu örgütlerinin yönetimlerinden kaynaklanan problemlere ilişkin şikâyetlerinin hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulması ve azaltılması gerekse bu kamu örgütlerinin Kurumun tavsiyelerini dikkate alması yolu ile idari yargının yükünün azaltılması asıl amaç olarak görülmektedir. Vatandaşların kamu idareleri ile olan ilişkilerinde ortaya çıkan uyuşmazlıklarda çözümünü sağlamaya çalışan, taraflardan ayrı ve bağımsız bir kişi durumunda yani arabulucu konumunda olan Ombudsman oldukça önemli bir yere sahiptir. Buna ek olarak masrafsız bir biçimde bireysel başvuruya olanak tanınması, şikâyetleri çok detaylı inceleme ve araştırma yetkisi ile donatılmış olması, değerlendirme yaparken ulusal ve uluslararası mevzuatı göz önünde bulundurması, kararlarını hukuka, hakkaniyete, insan haklarına dayalı adalet anlayışı çerçevesinde alması ve vermiş olduğu kararlarını da kamuoyu nezdinde paylaşması Ombudsmanlık kurumunun ayrıcalıklı olmasını sağlamakta ve kurumun kamuoyundaki imaj ve itibarını güçlendirmektedir.

Kararlarının bağlayıcı olmaması ve yaptırım yetkisinin olmamasına rağmen Ombudsmanlık Kurumu, gücünü yaptığı araştırmaların sonucunu raporlaması ve bunu kamuoyuna açıklamasından almaktadır. Kamuoyu baskısı kurumun etkinliğini ve gücünü artıran önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bu sebepledir ki, ulaşılması kolay ve masrafsız olan bu kurumu kamuoyunun tanınması ve kurumun imajının vatandaş tarafından olumlu algılanması gerçekleştirilen denetimlerin etkinliğinin sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu, henüz yeni sayılabilecek bir kurum olmasına rağmen, kurumsal yapılanmasını hemen hemen tamamlamış durumundadır. Bunun yanı sıra çocuklara, gençlere, kadınlara ve toplumun diğer kesimlerine ulaşarak, hak arama kültürüyle ilgili farkındalığı arttırmaya çalışmakta ve buna ilişkin önemli mesafeler kat etmektedir. Başvuru yöntemlerinin pratikliği, dijital olanaklardan yararlanması ve e-başvuru imkânının olması gibi nedenlerden tanınırlığının ve imajının hızla yükseldiği görülmektedir. Bu bağlamda faaliyetlerini nitel ve nicel olarak sürekli artırmakta ve her geçen gün daha fazla başvuru almaktadır.

Kurum imajının vatandaşlar tarafından olumlu algılanması ve daha etkin kullanımını için kurumun tanıtımı büyük önem taşımaktadır. Vatandaşların Kurumun amacı, statüsü, görevi ve yetkileri konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca kuruma başvurunun nasıl yapılacağı, bu başvuruların değerlendirme ve sonuçlandırma sürecinin nasıl işlediği hakkında bilgilendirme yapılmalı ve kurumun tanınması sağlanmalıdır. Buna ilişkin olarak kuruma dair haberlere medya iletişim araçlarında daha fazla yer verilmesi ve vatandaşların gözünde güvenilir imajını pekiştirecek biçimde bilgilendirmeye yönelik yayınların yapılması tanıtım açısından gereklidir. Bu amaçla tanıtım toplantıları, ziyaretler ve gerekli ise reklam harcamaları da yapılmalıdır. Yani kurumun her türlü iletişim kanalını kullanarak kurumu kamuoyuna tanıtması ve kamuoyunu desteğini alarak güce sahip olması gerekmektedir. Kurumun bağımsızlığını ve tarafsızlığını etkileyecek hiçbir tutum ve davranış olmamalıdır.

KAYNAKÇA

- ABDİOĞLU, Hasan (2007). “Yönetişim İlkelerinin Uygulanmasında Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye Açısından Önemi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 11, Bahar 2007/ 2, ss. 79- 102.
- AKINCI, Müslüm (1999). **Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman**, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- ATAMAN, Taykan (1997). **Ombudsman ve Temiz Toplum**, Yeni Türkiye Dergisi, Siyasette Yozlaşma II Özel Sayı, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri Yayını, S. 14, Ankara, ss. 779- 780.
- AVŞAR, B. Zakir (1988). **Ombudsman (Kamu Hakemi): Türkiye İçin Bir Model Önerisi**, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- AVŞAR, B. Zakir (2007). **Ombudsman: İyi Yönetilen Türkiye İçin Kamu Hakemi**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- BOYALI, Handan, GÜNDOĞDU, Serkan (2018). **Kamu Denetçiliği Türü Önerisi Olarak Çocuk Ombudsmanlığı'nın Türkiye'de Uygulanabilirliği**, *Güncel Akademik Araştırmalar: Sosyal Bilimlere Yönelik Stratejik Bakış Açısı*, Editör: Ömer Kürşad TÜFEKÇİ, 1. Baskı, Hiperlink Yayınları, İstanbul, ss. 95- 126.
- BOYALI, Handan, GÜNDOĞDU, Serkan (2020). Çevre Ombudsmanlığı, Ombudsmanlık: Dünyada Uygulanan Özel Amaçlı Ombudsmanlık Türleri ve Uygulamaları, Editör: **Oğuzhan ERDOĞAN**, 1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, ss. 447- 465.
- BUCK, Trevor, KIRKHAM, Richard ve THOMPSON, Brian (2016). **The Ombudsman Enterprise and Administrative Justice**, London and New York: Routledge.
- EKEN, Musa (1998). “Yönetim Karşısında Vatandaşın Korunmasında Ombudsman Kurumunun Rolü”, Editörler: **Dursun, Davut ve Al, Hamza**, Türkiye'de Yönetim Geleneği, İlke Yayıncılık, İstanbul.
- ERDOĞAN, Oğuzhan (2019). Çevre Ombudsmanlığının Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Reel Bir Değerlendirme, Editör: **B. Hergüner& E. Kalkan**, Türkiye'de Çevre Politikaları: Sürdürülebilir Kalkınma için Eksik Halkayı Tamamlamak, Nobel Yayıncılık, Ankara, ss. 231- 248.

- EREN, Hayrettin (2000). "Ombudsman Kurumu", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: IV, Sayı: 1, ss. 79- 96.
- ERHÜRMAN, Tufan (1998). "Ombudsman", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 31, Sayı: 3, ss. 87- 102.
- EROĞLU, Hamza (1978). *İdare Hukuku*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Kalite Matbaası, Ankara.
- ERYILMAZ, Bilal ve Şen, M. Lütfi (1994). **2000'li Yıllara Doğru Türkiye'de Yerel Yönetimler**, MÜSİAD Araştırma Raporları: 5, MÜSİAD Yayınları, Anadolu Matbaacılık, İstanbul.
- ERYILMAZ, Bilal (2018). **Kamu Yönetimi**, (11. Baskı), Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- ESGÜN, İbrahim Uğur (1996). "Ombudsman Kurumu'nun Türkiye için Gerekliği Üzerine Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 45 (1), ss. 251- 278.
- FENDOĞLU, H. Tahsin (2011). **"Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık)"**, Yetkin Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- GIDDINGS, Philip (2001). "Whither The Ombudsman?", **Public Policy and Administration**, Cilt: 16, Sayı: 1, ss. 20.
- GİŞİ, Selçuk (2017). "Ombudsmanlık Kurumu, İsveç ve Fransa Ülke Uygulamaları ile Avrupa Ombudsmanı Üzerine Bir İnceleme", **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, YBHD, 2.
- GÖKÇE, Ali Fuat (2012). "Çağdaş Kamu Yönetiminde Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) ve Türkiye İçin Askeri Ombudsmanlık Önerisi", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 2, ss. 203- 227.
- GÜLENER, Serdar (2013). "Ombudsman-Yargı İlişkileri ve Yargı Ombudsmanlığı Sistemi: Karşılaştırmalı Bir İnceleme", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, ss. 1- 27.
- HANSEN, Gammeltoft Hans (1996). "Ombudsman Kavramı", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 3, ss. 195- 202.
- KAHRAMAN, Mehmet (2011). "Hukuk Devletine Katkıları Bakımından Kamu Denetçiliği", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 16, ss. 355- 373.

- Kamu Denetçiliği Kurumu, 2017 Yıllık Raporu.
- KESTANE, Doğan (2006). “Çağdaş Bir Denetim Organizasyonu Olarak Ombudsmanlık (Kamu Denetçiliği)”, **Maliye Dergisi**, Sayı 151.
- KIRÇOĞLU, Tülay, PABUÇCU, Hakan (2018). “İyi Yönetim İlkeleri Bağlamında Kamu Denetçiliği Kurumu: Kamu Görevlileri Algısı”, **Ombudsman Akademik**, 2018 Yılı Özel Sayı/Kamu Hizmetlerinde İyi Yönetim İlkeleri, ss. 329- 365.
- KÖKSAL, Mustafa (2007). **Ombudsman: “Kamu Hakemi”**, Işık Eğitim Kültür Hizmetleri Yayınları, Ankara.
- KÖSE, H. Ömer (1999). Denetim ve Demokrasi, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 33, ss. 62- 85.
- MAGNETTO, Paul (2003). “Between Parliamentary Control And The Rule of Law: The Political Role of The Ombudsman in The European Union”, **Journal of European Public Policy**, Cilt: 10, Sayı: 5, ss. 677- 694.
- MAN, Fuat (2017). “Birleşik Krallıkta Kamu Denetçiliği: Parlamento ve Sağlık Hizmetleri Ombudsmanı”, **Söke İşletme Fakültesi Priene Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, ss: 23- 34.
- MIHÇIOĞLU, Cemal (1987). **Kamu Yönetimi Alanında Türkçe Terim Denemeleri**, Ankara Üniversitesinin Kuruluşunun 40.Yılına Armağan, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayını, Ankara.
- MUTTA, Serdar (2005). *İdarenin Denetlenmesi ve Ombudsman Sistemi*, Kazancı, İstanbul.
- OOSTING, Marten (2001). **Protecting the Integrity and Independence of the Ombudsman Institution: the Global Perspective**, Editör: L. C. Reif, The International Ombudsman Yearbook, (pp.1- 23). the Netherlands: Kluwer Law International.
- ÖNEN, S. Mustafa (2015). “Ombudsman Kurumu: İsveç Parlamento Ombudsmanlığı ile Kamu Denetçiliği Kurumu’nun Denetim Alanları ve Kararlarının Bir İncelemesi”, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, ss. 165- 186.
- ÖNEN, S. Mustafa (2016). “Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması: Kamu Denetçiliği Kurumu ile İsveç Parlamento Ombudsmanlığı’na Yapılan Şikayetlerin Değerlendirilmesi”, **Social Sciences**, Cilt: 11, Sayı: 2, ss. 62- 84.

- ÖNEN, S. Mustafa, ENGİN, Selin (2019). "Birleşik Krallık'ta Cezaevi Ombudsmanlığı: Türkiye'ye Uygulanabilirliği", **Ombudsman Akademik**, Yıl:5, Sayı: 10, ss. 15- 37.
- ÖZDEMİR, Birol (2015). **Kamu Denetçiliği Kurumu'nun İşlevi, Yapısı ve Devlet Teşkilatındaki Konumu**, Adalet Yayınevi, Ankara.
- ÖZDEN, Kemal (2005). **Ombudsman**, Tasam Yayınları, İstanbul.
- ÖZDEN, Kemal (2007). **Yerel Demokrasi Bağlamında Türkiye'de Ombudsman Denetimi**, Editör: B. Eryılmaz, M. Eken, M. L. Şen, Kamu Yönetimi Yazıları: Teoride Değişim, Yeniden Yapılanma, Sorunlar ve Tartışmalar, Nobel Yayınları, Ankara, ss. 384- 410.
- ÖZDEN, Kemal (2010). **Ombudsman: Türkiye'deki Tartışmalar**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ÖZER, M. Akif, AKÇAKAYA, Murat, YAYLI, Hasan, BATMAZ, Nazlı Y. (2015). **Kamu Yönetimi: Klasik (Yapı ve Süreçler)**, Adalet Yayınevi, Ankara.
- PARLAK, Bekir, DOĞAN, Kadir C. (2015). "Türkiye'de Ombudsmanın Uygulanabilirlik Analizi: Ampirik Bir Çalışma", **Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 10/10 Summer, p.749- 770. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8599> ISSN: 1308-2140, Ankara.
- PARLAK, Bekir ve DOĞAN, Kadir C. (2016). "**Ombudsman: Kavram ve Tarihsel Gelişim**", Karşılaştırmalı Ombudsman İncelemeleri, Editör: **Bekir Parlak ve Kadir Caner Doğan**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss. 19- 24.
- SENEVİRATNE, Mary (2002). **Ombudsmen: Public Services and Administrative Justice**, Butterworths-Reed Elsevier, United Kingdon.
- SEZEN, Seriyi (2001). "Ombudsman; Türkiye İçin Nasıl Bir Çözüm? Kamu Denetçiliği Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme", **Amme İdaresi Dergisi**, C.34, S.4, ss. 71- 96.
- ŞAHİN, Ramazan (2010). "Ombudsman Kurumu ve Türkiye'de Kurulmasının Türkiye'nin Demokratikleşmesi ve Avrupa Birliği Üyeliği Üzerine Etkileri", **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 468, ss. 131- 157.
- TAYŞI, İsmet (1997). "Ombudsman Kurumu ve Ülkemizde Uygulanabilirliği", **Sayıştay Dergisi**, Haziran, Sayı: 25, ss. 106- 124.

- TORTOP, Nuri., İSBİR, Eyüp ve AYKAÇ, Burhan (1993). **Yönetim Bilimi**, Yargı Yayınları, Ankara.
- TUTAL, Erhan (2014). **Dünyada ve Türkiye’de Ombudsmanlık**, Adalet Yayınevi, Ankara.
- USTA, Hasibe (2016). “Türkiye’de Ombudsman (Kamu Denetçiliği) Kurumu”, **Denetim**, (14), ss. 59-64. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/denetisim/issue/22467/240302>
- ÜNAL, Feyzullah (2013). **Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Denetimi ve Yerel Yönetim Ombudsmanı**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- YILDIZ, Nihat (1998). **Türkiye’de Belediyelerin Dış Yönetimsel Denetimi**, T.C. İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Kontrolörleri Derneği Yayını, No: 4, Ankara.
- YÜCE, Mehmet ve BEYCE, Atanur (2013). **Kamu Denetçiliği Hukuku**, Savaş Yayınevi, 1. Baskı, Ankara.
- 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, (2012), https://www.ombudsman.gov.tr/document/Kamu_Denetçiliği_Kurumu_Kanunu.pdf, (Erişim Tarihi: 22.03.2021).



T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
GİRİŞİMSEL OLMAYAN ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
BAŞKANLIĞI
ETİK KURULU KARARLARI



Oturum Tarihi	Oturum Saati	Karar No	Oturum Sayısı
29.04.2021	11:00	02	2021/7

Kurulumuz 29.04.2021 tarihinde saat 11:00'da Kurul Başkanı Prof. Dr. Fulya Benzer başkanlığında, aşağıda imzaları bulunan kurul üyelerinin katılımlarıyla toplanarak gündemdeki konuları görüşmüş ve aşağıdaki kararları almıştır.

KARAR NO 2021/07-02: Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDOĞDU'nun 15/04/2021 tarihli ve E. 11094 sayılı başvurusuna istinaden;

Munzur Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDOĞDU'ya ait "**Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) İmajına Yönelik Bir Araştırma**" konulu çalışma etik kurulumuzda görüşülmüş olup; çalışmanın etik kurallara **uygun olduğuna** oybirliği ile karar verilmiştir.

Kararın gereği için Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığına sunulmasına karar verilmiştir.

Kurul Üyeleri:
Prof. Dr. Fulya BENZER (Başkan)
Prof. Dr. Murat ÇİMEN (Üye)
Prof. Dr. Nuran CIKCIKOĞLU YILDIRIM (Üye)
Doç. Dr. Mevlüt ALATAŞ (Üye)
Doç. Dr. Ebru YÜCE BABACAN (Üye)
Doç. Dr. Banu KUTLU (Üye)
Doç. Dr. Doğançan ÖZSEL (Üye)
Doç. Dr. Savaş SERTEL (KATILMADI)
Dr. Öğr. Üyesi Yadigar ÇEVİK DURMAZ (Üye)
Dr. Öğr. Üyesi Bayram GÜNEŞ (Üye)
Dr. Öğr. Üyesi Eray Ekin SEZGİN (Üye)
Arş. Gör. Selim Orhun SUSAM (Üye)
Av. Serkan ERDOĞAN (Üye)

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Fulya Benzer
Kurul Başkanı

Prof. Dr. Nuran CIKCIKOĞLU YILDIRIM Üye	Prof. Dr. Murat ÇİMEN Üye
Doç. Dr. Banu KUTLU Üye	Doç. Dr. Mevlüt ALATAŞ Üye
Doç. Dr. Ebru YÜCE BABACAN Üye	Doç. Dr. Doğançan ÖZSEL Üye
Dr. Öğr. Üyesi Bayram GÜNEŞ Üye	Dr. Öğr. Üyesi Yadigar ÇEVİK DURMAZ Üye
Dr. Öğr. Üyesi Eray Ekin SEZGİN Üye	Arş. Gör. Selim Orhun SUSAM Üye
Av. Serkan ERDOĞAN Üye	

Oturum Tarihi	Oturum Saati	Karar No	Oturum Sayısı
29.04.2021	11:00	02	2021/7

Aktülük Mah. Üniversite Yerleşkesi Merkez / Tunceli
Tel: 0 428 213 17 94
E-Posta: universite@munzur.edu.tr

Ayrıntılı bilgi için irtibat: Necip Doğan
Faks: 0 428 213 18 61
Elektronik ağ: www.munzur.edu.tr

Sayfa 1 / 2

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMUNUN FİNANSAL PERFORMANSININ TOPSIS VE MABAC YÖNTEMLERİ İLE ANALİZİ

Analysis of Financial Performance of Ombudsman Institution Using TOPSIS and MABAC Methods

Dr. Öğr. Üyesi Ali Kablan* - Dr. Öğr. Üyesi V. Evrim Altuk**

Geliş Tarihi: 30.10.2020 | Yayına Kabul Tarihi: 16.06.2021

Öz

Türkiye’de kamu yönetimi reformuyla birlikte yönetimin denetimi konusunda da yeni kurumlar ve uygulamalar gündeme gelmiştir. 2010 yılında, 1982 Anayasanın 74. maddesinde yapılan değişiklikle, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak idarenin işleyişi ile ilgili şikâyetleri incelemek üzere Kamu Denetçiliği Kurumunun (KDK-Ombudsman Institution) kurulması öngörülmüştür. Bu gelişmenin ardından 2012 yılında, 6328 sayılı kanunla KDK kurulmuştur. Ombudsman adıyla anılan bu modelinin uzlaştırıcı ve arabulucu rolüyle yönetsel şikâyetleri çözmeye başarı göstermesi bu kuruma karşı olan ilgiyi arttırmıştır. Bu çalışmanın amacı kamu otoritesi arasında önemli bir yer tutan KDK’nın finansal performansının çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerinden TOPSIS ve MABAC yöntemleri ile analizidir. Analiz sonucunda kamu yönetiminde önemli bir rol oynayan kurumun finansal performans açısından TOPSIS yöntemine göre kurumun en iyi performans gösterdiği yıl 2016 yılı iken; en kötü performans gösterdiği yıl 2014 yılı olarak gerçekleşmiştir. MABAC Yöntemine göre ise, kurumun en iyi performans gösterdiği yıl 2017 yılı iken; en kötü performans gösterdiği yıl 2018 yılı olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Performans, Kamu Denetçiliği Kurumu, TOPSIS, MABAC

Jel Kodları: M40, M41

Abstract

With the public administration reform, new institutions and implementations in audit emerged. In 2010, with the amendment of article 74 of the 1982 Constitution, it was suggested to establish the Ombudsman Institution under The Grand National Assembly of Turkey to investigate complaints regarding the functioning of the administration. Following this development, the Ombudsman Institution was established in 2012 with the law numbered 6328 in 2012. The success of the Ombudsman Institution in solving administrative complaints with its reconciler and mediator roles has drawn attention. This study aims to analyze financial performance of the Ombudsman Institution, which has a significant place among public authorities, by using TOPSIS and MABAC of the multi-criteria decision making techniques. The results show that the Ombudsman Institution had the best performance in 2016 according to TOPSIS and that of 2017 according to MABAC but had the worst performance in 2014 according to TOPSIS and that of 2018 according to MABAC.

Keywords: Financial Performance, Ombudsman Institution, TOPSIS, MABAC

JEL Classification: M40, M41

* Trakya Üniversitesi, U.U.B.Y.O. Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, email: alikablan@trakya.edu.tr. ORCID: 0000-0003-2711-0034

** Trakya Üniversitesi, U.U.B.Y.O. Muhasebe ve Finans Yönetimi Bölümü, email: evrima@trakya.edu.tr. ORCID: 0000-0003-2139-8081

GİRİŞ

Yıllar itibarıyla hukuk devleti kavramının ve insan haklarının öneminin artmasıyla birlikte geleneksel denetim kurumlarının yetersiz kalması, idareler hakkındaki şikayetlerin artması ile daha fazla hesap verilebilirlik ve şeffaflık taleplerinin ortaya çıkması, ilk olarak 1809'da İsveç'te anayasal bir kurum haline gelen ombudsmanlık kurumunun dünyada yaygınlaşmasına sebep olmuştur (Aktel vd., 2014:21; Şahin, 2010: 131). Hukuk devleti çeşitli uygulamalarla bireyi, devletin karşısında korumak ve kişinin hak ve özgürlüklerini gözetmeyi amaçlamaktadır. Kamu denetçiliği bir diğer adıyla ombudsmanlık bu uygulamalardan en çok dikkate değer olanıdır (Abdioğlu, 2007: 80). Devletin temel fonksiyonu çeşitli organlar aracılığıyla kamu yararını temin etmektir (Atay, 2014: 1).

Şahin (2010) ombudsmanı:

“Bireylerin temel insan haklarını özellikle iyi idare edilme hakkını korumak, geliştirmek ve idareyi iyileştirmek amacıyla; parlamento, hükümet veya yerel idarelerce uluslararası, ulusal, bölgesel veya yerel düzeylerde atanan ve kamu idarelerinin herhangi bir eylem veya işleminden zarar gören veya haksızlığa uğrayan bireylerin yapacakları şikayetleri kabul edip bunları soruşturarak idarelere tavsiyelerde bulunan ve kendisini atayan otoriteye rapor veren ancak yargılama, işlemi değiştirme veya başka herhangi bir yaptırım uygulama yetkisi bulunmayan bağımsız, tarafsız ve güvenilir bir kurum veya kişidir” diye tanımlamaktadır.

Kamu denetçisi (ombudsman) vatandaşlara, yönetimle ilgili yaşadıkları sorunlarda yardımcı olan, yıl sonlarında çeşitli bulguları ortaya koyan ve önerilerde bulunan raporlar yayımlayan yasama organı tarafından seçilen, bağımsız bir denetçidir (Abdioğlu, 2007: 82).

Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK), Anayasanın 74. Maddesinde yer alan *“Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir”* açıklaması gereğince düzenlenmiş bir kurumdur. 6328 sayılı Kanunu 5. madde gereğince *“Kurum, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve ida-*

reye önerilerde bulunmakla...” görevlendirilmiştir. KDK, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bağlı denetimi sağlamak amacıyla 2013 yılından itibaren faaliyetlerini sürdürmektedir. KDK, hukukun üstünlüğünü sağlamak ve halka karşı sorumluluk anlayışı içinde aldığı kararlarla yol gösterici rolünü üstlenmektedir (KDK, 2016).

KDK’nın inceleme alanına merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri, döner sermayeli kuruluşlar, sosyal güvenlik kurumları ile kamu kurumu niteliğindeki mesleki kuruluşlar gibi kurumlar girmektedir. KDK yasaların yanlış yorumlanması sonucu ortaya çıkan uyuşmazlıklara çözümler sunması bakımından performans odaklı dış denetime katkı sağlamaktadır (Özer, 2015:34-37). KDK’ya gerçek ve tüzel kişiler başvuruları istekleri doğrultusunda gizli kalmak suretiyle şahsen veya elektronik ortamda başvuruda bulunabilirler (Aktel vd., 2014: 33).

Denetim ve kamu denetçiliği kurumları devletin yürütme organlarının kontrol edilmesi açısından demokratik araçlar olmalarının yanı sıra müşteri ilişkileri, vatandaş hakları, verimlilik ve etkililik konularında tavsiyelerde bulunan yönetim araçlarıdır (Van Acker; Bouckaert, 2019: 1).

Bu çalışmanın amacı, kamu idaresinin yönetiminde performans odaklı dış denetime katkı sağlayan KDK’nın finansal tabloların incelenmesi ve finansal performansının analizidir. Bu amaçla 2014 ve 2018 dönemlerine ait Sayıştay Denetim Raporları incelenmiş ve finansal tablolardan elde edilen rasyolar, çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerinden TOPSIS ve MABAC yöntemleri ile analize tabi tutulmuştur.

1. LİTERATÜR

Literatür incelendiğinde; Kamu Denetçiliği Kurumunun finansal tablolarının analizine ilişkin herhangi bir çalışma bulunmamakla birlikte; Kamu sektörüne ilişkin finansal performans araştırmalarına yer verilen çalışmalar aşağıda yer almaktadır.

Göçer (2015) çalışmasında, Pendik Belediyesi’nin 2008-2012 yılları arasındaki bilanço ve bütçe sonuçları tablolarını kullanarak yatay ve dikey analizler gerçekleştirmiştir.

Bozdoğan vd. (2016) çalışmalarında, beş büyükşehir belediyesinin, 6 yıllık finansal verilerini AHP ve TOPSIS yöntemleri ile analiz ederek finansal performansları karşılaştırmışlardır.

Alkan (2018) çalışmasında, 16 belediyenin Sayıştay denetiminden geçmiş 2016 yılına ilişkin finansal tabloları oran analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Uzunali ve Görmez (2019) çalışmasında, Türkiye'deki büyükşehir belediyelerinin 2014-2017 dönemine ait finansal tablolarını oran analizi yöntemiyle analiz etmişlerdir.

Serbes ve Çetinkaya (2019) çalışmalarında, Türkiye'deki belediyelerin borçluluk yapısını finansal tablolar analizi teknikleriyle incelemişlerdir.

Gümüş vd. (2018) çalışmalarında, devlet üniversitelerinin finansal tablolarını, finansal tablolar analizi teknikleriyle incelemişlerdir. Bu tekniklerin devlet üniversitelerinde uygulanabilirliği üzerine değerlendirmeler yapılmış ve üniversitelerin finansal durumları tespit edilmiştir.

Ersöz (2017) çalışmasında, bir büyükşehir belediyesi ile bir üniversitenin finansal tablolarını, finansal tablo analizi yöntemleriyle incelemiştir. Bu yöntemlerin kamu sektöründe de uygulanabileceği, önemli ve anlamlı sonuçlar verebileceğini ortaya koymuştur.

Ercan, Dayı ve Akdemir (2013) çalışmalarında, kamu hastaneleri için oran analizinin uygulanabilirliğini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Kastamonu ilinde bulunan 12 kamu sağlık işletmesinin 2008-2012 dönemine ait finansal tablolarını oran analizi tekniğiyle incelemişlerdir.

Songur vd. (2016), çalışmalarında, 829 kamu hastanesinin 2008-2015 dönemine ait finansal performanslarını finansal analiz teknikleriyle ortaya koymuşlardır.

Alper ve Biçer (2017) çalışmalarında, bir kamu hastanesinin 3 yıllık verilerine dayanarak oran analizi gerçekleştirmiştir.

Bülüş, Özkan ve Ağırbaş (2017) çalışmalarında, devlet üniversitesi hastanelerinin finansal performanslarını incelemişlerdir. Çalışmada, 43 kamu üniversitesi

hastanesinin 2013, 2014 ve 2015 yılları finansal tabloları oran analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde; kamu kurumlarında finansal tablolar analizinin ve finansal performansın araştırıldığı çalışmalar, belediyeler, üniversiteler ve kamu hastaneleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmanın önemi ise; KDK'nın finansal tablolarının analiz edilmesi ve finansal performansının araştırılması yönelik ilk çalışma olma özelliği ve bu açıdan literatüre katkı sağlamasıdır.

2. ARAŞTIRMA

2.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Kısıtları

Çalışmanın temel amacı, KDK'nın finansal performansının mali tablo verilerinden elde edilen finansal rasyolar kullanılarak incelenmesidir. Bu amaçla 2014 ve 2018 yılları arasında, Kamu Denetçiliği Kurumuna ait Sayıştay raporları mali tablolar açısından incelenmiş ve elde edilen finansal rasyolar TOPSİS ve MABAC yöntemleri ile analiz edilmiştir. Araştırmaya 2014 yılından itibaren başlamasının nedeni, Sayıştay tarafından KDK denetim raporlarının 2014 yılından itibaren yayınlanmaya başlanmasıdır. Araştırmanın 2018 yılında sonlandırılmasının nedeni ise, Sayıştay tarafından 2019 denetim raporlarının, araştırmanın yapıldığı tarih itibarıyla henüz yayınlanmamış olmasıdır. KDK'ya ait denetim raporlarına, Sayıştay'ın veri tabanından ulaşılmış olup; araştırma kapsamında finansal tablolardan elde edilen 9 adet finansal rasyo kriter değişken ele alınarak analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada, KDK'nın finansal performans ölçümünde özel sektör finansal performans ölçümünde kullanılan rasyolar ile kamu mali analiz rehberinde yer alan finansal rasyolar birlikte kullanılmıştır. Bu oranlara Tablo 1'de yer verilmiş olup; her bir rasyonun farklı bir finansal performans ölçümünü gerçekleştirdiği ve eşit öneme sahip olduğu varsayımı ile, araştırma kapsamında eşit entropi kullanılacak şekilde önem sevipleri rasyolara eşit olarak dağıtılmıştır.

Tablo 1. Finansal Rasyolar ve Formüller

Oranlar	Formüller
Cari Oran	Dönen Varlıklar / KVKY
Finansal Kaldıraç Oranı	Toplam Yabancı Kaynaklar / Aktif
Faaliyet Gelirleri / Faaliyet Giderleri	Faaliyet Gelirleri / Faaliyet Giderleri
Aktif Karlılığı	Olumlu Faaliyet Sonucu / Aktif
Duran Varlık Karlılığı	Olumlu Faaliyet Sonucu / Duran Varlıklar
Faaliyet Dengesi	Faaliyet Sonucu / Faaliyet Gelirleri
Yükümlülük Göstergesi	Toplam Yükümlülük / Faaliyet Gelirleri
Yükümlülük Dağılımı	KVKY / Toplam Yükümlülük
Personel Harcamaları Göstergesi	Personel Harcaması / Faaliyet Giderleri

3.2. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırma konusu çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSIS ve MABAC yöntemleri ile birlikte analize tabi tutulmuştur.

3.2.1. TOPSIS Yöntemi

Finansal performans ölçümünde kullanılan yöntemler arasında Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerinden biri olan TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yöntemi Chen ve Hwang tarafından 1992 yılında geliştirilmiştir. TOPSIS yöntemi alternatif seçeneklerin arasından belli kriterler doğrultusunda kriterlerin maksimum değeri ile minimum değerine olan uzaklıklarına göre kıyaslanması prensibine dayanmaktadır (Demireli, 2010). Başka bir ifadeyle, en iyi alternatifin, pozitif ideal çözüm noktasına olan en yakın, negatif ideal çözüm noktasına ise en uzak mesafede olması gerektiği prensibine dayanmaktadır (Cheng-Ru, Lin & Tsai, 2008). TOPSIS yöntemini diğer ÇKKV yöntemlerinden ayırtan özellik ise içeriğinin basit ve anlaşılır olması ve hesaplama becerisinin oldukça güçlü olmasıdır. Bu durum aşağıdaki gibi özetlenebilir.

TOPSIS Yöntemi içeriğinde 7 adımı içermekte olup; metodolojisinin 7 adımı aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Behzadien vd., 2012)

1. Adım: Karar Matrisi:

Karar matrisi m adet alternatif ile n adet kriterli karar verisinden oluşmaktadır. Burada Adeğerleri alternatifleri, x değerleri ise bu alternatiflerin kriterlerini ifade etmektedir.

Alternatifler	Kriterler				
	X_1	X_2	X_3	...	X_n
A_1	X_{11}	X_{12}	X_{13}	...	X_{1n}
A_2	X_{21}	X_{22}	X_{23}	...	X_{2n}
A_3	X_{31}	X_{32}	X_{33}	...	X_{3n}
...
...
A_m	X_{m1}	X_{m2}	X_{m3}	...	X_{mn}

2. Adım: Normalize Matrisin Oluşturulması:

Karar matrisinde yer alan ilgili sütun değerlerinin, kareleri toplamının kareköküne bölünmesiyle karar matrisi normalize hale getirilmektedir. Burada x_{ij} orijinal matris, r_{ij} ise normalize edilen matrisi ifade etmektedir. Karar matrisinde bulunan her $i= 1,2,3,..,m$ ve her $j= 1,2,3...n'$ ye aşağıdaki normalize metodu uygulanmaktadır.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum x_{ij}^2}}$$

3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisin Oluşturulması:

Bu aşamada değerlendirme faktörüne bağlı olarak atanmış olan ağırlık değerleri (w_{ij}), 2. adımda hesaplanan normalize edilmiş değerler ile çarpılarak, ağırlıklandırılmış normalize matris oluşturulmaktadır. Burada w_j her j kriterinin ağırlığını v_{ij} ise ağırlıklandırılmış normalize matrisi ifade etmektedir.

$$v_{ij} = w_j r_{ij}$$

4. Adım: İdeal ve Negatif İdeal Çözüm Değerlerinin Oluşturulması:

Amacın maksimizasyon olduğu durumda, her bir sütuna ait maksimum değer ideal çözüm değeri, minimum değer ise negatif ideal çözüm değerini ifade etmektedir. Amacın minimizasyon olduğu durumda ise her sütuna ait minimum değer ideal çözüm değeri, maksimum değer ise negatif ideal çözüm değerini ifade etmektedir.

İdeal çözüm değeri:

$$A^* = \{v_1^*, v_2^*, v_3^*, \dots, v_n^*\}$$
$$A^+ = \{J \in J^{max} \parallel \max v_{ij} ; J \in J^{min} \parallel \min v_{ij}\}$$

Negatif ideal çözüm değeri:

$$A' = \{v_1', v_2', v_3', \dots, v_n'\}$$
$$A^- = \{J \in J^{min} \parallel \max v_{ij} ; J \in J^{max} \parallel \min v_{ij}\}$$

5. Adım: İdeal ve Negatif İdeal Noktalara Olan Uzaklık Değerlerinin Elde Edilmesi:

Bu adımda, her karar noktasının yani her alternatifinin pozitif ideal çözümden uzaklığı S^+ ve negatif ideal çözümden uzaklığı S^- aşağıda yer almaktadır.

İdeal uzaklık:

$$S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^+)^2}$$

Negatif ideal uzaklık:

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2}$$

6. Adım: İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması:

Bu aşamada alternatifler arasında ideal çözüme göre göreli yakınlık hesaplanmaktadır C_i^* .

$$C_i^* = S_i^- / (S_i^+ - S_i^-)$$
$$0 < C_i^* \leq 1$$

7. Adım: İdeal Alternatifin Belirlenmesi:

Karar matrisi içinde bulunan alternatifler arasından göreceli yakınlığı (C_i^*) 0 ile 1 arasında bulunmaktadır. Bunların arasında göreceli yakınlığı 1'e en yakın olan alternatif ise TOPSİS yöntemine göre ideal alternatif kabul edilmektedir. Yapılan çalışma sonucunda finansal performansı ortaya koymak için belirlenen oranlar içinde en yüksek C_i^* değeri çalışmada en uygun sonuç ya da sonuçları verecektir.

3.2.2. MABAC Yöntemi

MABAC (Multi-Attributive Border Approximation Area Comparison) yöntemi, Pamucar ve Cirovic (2015) tarafından geliştirilmiş bir ÇKKV yöntemidir. Yöntemin temel prensibi, değerlendirmenin alternatiflerin kriter fonksiyonlarının sınır yakınlık alanına uzaklıklarına göre yapılmasıdır. Diğer bir ifadeyle, MABAC yönteminde bir sınır yakınlık alanı oluşturulur. Daha sonra her bir alternatif için kriter fonksiyonları hesaplanarak bunların sınır yakınlık alanından uzaklıkları belirlenir. Son olarak kriter fonksiyonlarının uzaklıklarının belirlenmesiyle birlikte alternatifler sıralanır ve optimal alternatif seçilir.

MABAC yöntemi, ilk olarak Pamucar ve Cirovic (2015) tarafından lojistik merkezleri için forklift seçimi probleminde kullanılmıştır. SAW, COPRAS, TOPSIS, MOORA ve VIKOR yöntemleri kullanılarak yapılan geçerlilik testinde ise yöntemin tutarlı sonuçlar verdiği ve rasyonel karar verme için güvenilir bir araç olduğu belirlenmiştir (Gigovic vd., 2017).

MABAC yönteminin adımları aşağıdaki gibidir:

1. Adım: Başlangıç karar matrisinin oluşturulması (X):

MABAC yönteminde de ilk olarak m alternatif ve n kriterden oluşan karar matrisi oluşturulur.

Alternatifler	Kriterler				
	X_1	X_2	X_3	...	X_n
A_1	X_{11}	X_{12}	X_{13}	...	X_{1n}
A_2	X_{21}	X_{22}	X_{23}	...	X_{2n}
A_3	X_{31}	X_{32}	X_{33}	...	X_{3n}
...
...
A_m	X_{m1}	X_{m2}	X_{m3}	...	X_{mn}

2. Adım: Karar matrisinin normalize edilmesi (N):

Karar matrisinde yer alan anomalilerin yok edilmesi amacıyla doğrusal normalizasyon işlemi gerçekleştirilir. Normalizasyon işleminde kriterlerin fayda ve maliyet özelliklerine göre sırasıyla aşağıdaki formüller kullanılır.

- a. Fayda kriteri için (maksimum olması arzu edilen kriterler);

$$n_{ij} = \frac{x_{ij} - x_i^-}{X_i^+ - X_i^-}$$

- b. Maliyet kriteri için (minimum olması arzu edilen kriterler);

$$n_{ij} = \frac{x_{ij} - x_i^+}{X_i^+ - X_i^-}$$

3. Adım: Ağırlıklandırılmış karar matrisinin oluşturulması:

Bu aşamada kriterlerin önem düzeyini ifade eden kriterler ağırlıkları analize dahil edilir.

$$v_{ij} = w_i \cdot (n_{ij} + 1)$$

4. Adım: Sınır Yakınlık Alanı matrisinin oluşturulması:

Bu aşamada her bir kriter için sınır yakınlık alanı değerleri belirlenir. Aşağıda yer alan formülde; v_{ij} ağırlıklandırılmış matris elemanlarını, m ise alternatif sayısını göstermektedir.

$$g_i = \left(\prod_{j=1}^m v_{ij} \right)^{1/m}$$

Kriterlere ait g_i değerlerinin hesaplanmasından sonra, sınır yakınlık alanı matrisi kurulur (G)

$$C_1 \quad C_2 \quad \dots \quad C_n$$

$$G = [g_1 \quad g_2 \quad \dots \quad g_n]$$

5. Adım: Alternatiflerin Sınır Yakınlık Alanından uzaklıklarının hesaplanması (Q):

Bu adımda matris elemanları için her bir hücrenin sınır yakınlık alanından uzaklıkları hesaplanır. Bu işlemin gerçekleştirilmesinde ağırlıklandırılmış matris elemanları ve sınır yakınlık matrisi elemanları arasındaki fark baz alınır. Aşağıda yer alan formülde; v_{ij} ağırlıklandırılmış matris elemanlarını, g_i ise kriterler için sınır yakınlık alanını göstermektedir. Bu noktada, en yüksek $v_{ij} - g_i$ değerine sahip alternatif optimal alternatif durumdadır.

$$Q = \begin{bmatrix} v_{11} - g_1 & v_{12} - g_2 & \dots & v_{1n} - g_n \\ v_{21} - g_1 & v_{22} - g_2 & \dots & v_{2n} - g_n \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ v_{m1} - g_1 & v_{m2} - g_2 & \dots & v_{mn} - g_n \end{bmatrix}$$

Yapılan hesaplama sonucunda, A_i alternatifi sınır yakınlık alanına olan uzaklığına göre konumlandırılır. Bu bölgeler ise; Sınır Yakınlık Alanı (G), Üst Yakınlık Alanı (G^+) ve Alt Yakınlık Alanı (G^-) şeklindedir. G^+ bölgesi ideal alternatifi içerirken, G^- bölgesi ise negatif ideal alternatifi içermektedir. Bu doğrultuda A_i alternatifinin G, G^+ ve G^- bölgelerine göre konumu aşağıdaki eşitlik (8) yardımıyla belirlenir.

$$A_i \in \begin{cases} G^+ & \text{ise } q_{ij} > 0 \\ G & \text{ise } q_{ij} = 0 \\ G^- & \text{ise } q_{ij} < 0 \end{cases}$$

A_i alternatifinin arzu edilebilir olması için kriter skorlarının çoğunun üst yakınlık alanında (G^+) bulunması gerekmektedir. Diğer yandan $q_{ij} > 0$ A_i alternatifinin idela alternatife yakınlığını gösterirken $q_{ij} < 0$ A_i ise alternatifinin negatif ideal alternatife yakınlığını göstermektedir.

6. Adım: Alternatiflerin sıralanması:

Son aşama olarak, alternatiflerin sınır yakınlık alanından uzaklıkları (q_i) toplamı kullanılarak alternatiflere dair sıralama elde edilir. Bu sıralama işlemi

sırasında en yüksek S_i değerine sahip alternatif optimal (en iyi) alternatif olarak kabul edilir.

$$S_i = \sum_{j=1}^n q_{ij}, \quad j=1,2,\dots,n, \quad i=1,2,\dots,m$$

3.3. Araştırmanın Bulguları

KDK'lara ilişkin, 2014-2018 yıllarına ait mevcut finansal tablo performansları TOPSİS ve MABAC yöntemleri ile analiz edilmiş ve karşılaştırılmıştır. Çalışmada 5 karar noktası ve toplamda 9 kriter değişken kullanılmış olup; kullanılan kriter değişkenlere Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Performans Kriterleri ve Amaçlar

KRİTERLER	AMAÇ	KOD
Cari Oran	J^{max}	CO
Finansal Kaldıraç Oranı	J^{min}	FK
Faaliyet Gelirleri / Faaliyet Giderleri	J^{max}	FG/FG
Aktif Karlılığı	J^{max}	AK
Duran Varlık Karlılığı	J^{max}	DVK
Faaliyet Dengesi	J^{max}	FD
Yükümlülük Göstergesi	J^{min}	YG
Yükümlülük Dağılımı	J^{min}	YD
Personel Harcamaları Göstergesi	J^{min}	PHG

3.3.1. TOPSİS Yöntemi ile Araştırmanın Bulguları

Araştırmada kullanılan TOPSİS yöntemine ilişkin uygulama adımları ise aşağıdaki gibidir:

1. Adım: Karar Matrisi;

Alternatifler	CO	FK	FG/FG	AK	DVK	FD	YG	YD	PHG
KDK(2014)	28,392	0,055	0,734	-1,724	2,945	-0,361	0,011	1	0,484
KDK(2015)	35,910	0,017	1,076	0,127	0,339	0,070	0,009	1	0,546
KDK(2016)	42,046	0,068	1,154	0,227	0,809	0,133	0,040	0,248	0,461
KDK(2017)	73,304	0,059	1,047	0,076	0,389	0,045	0,034	0,185	0,454
KDK(2018)	24,269	0,087	0,926	-0,156	-0,771	-0,079	0,044	0,375	0,644

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisinin Oluşturulması;

Alternatifler	CO	FK	FG/FG	AK	DVK	FD	YG	YD	PHG
KDK(2014)	0,286	0,401	0,328	-0,983	0,922	-0,898	0,164	0,668	0,414
KDK(2015)	0,362	0,125	0,481	0,072	0,106	0,175	0,135	0,668	0,466
KDK(2016)	0,424	0,495	0,517	0,129	0,253	0,332	0,570	0,166	0,394
KDK(2017)	0,739	0,424	0,469	0,043	0,122	0,112	0,489	0,124	0,388
KDK(2018)	0,244	0,629	0,414	-0,089	-0,241	-0,197	0,624	0,250	0,551

3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisinin Oluşturulması;

Alternatifler	CO	FK	FG/FG	AK	DVK	FD	YG	YD	PHG
KDK(2014)	0,031	0,044	0,036	-0,108	0,101	-0,098	0,018	0,073	0,045
KDK(2015)	0,039	0,013	0,053	0,007	0,011	0,019	0,014	0,073	0,051
KDK(2016)	0,046	0,054	0,056	0,014	0,027	0,036	0,062	0,018	0,043
KDK(2017)	0,081	0,046	0,051	0,004	0,013	0,012	0,053	0,013	0,042
KDK(2018)	0,026	0,069	0,045	-0,009	-0,026	-0,021	0,068	0,027	0,060

4. Adım: İdeal ve Negatif İdeal Çözüm Değerlerinin Oluşturulması;

Bu aşamada pozitif (A^+) ve negatif (A^-) ideal çözümleri oluşturulmaktadır. Pozitif ideal çözüm, ağırlıklı normalleştirilmiş karar matrisinin en iyi değerlerinden, negatif ideal çözüm en kötü değerlerinden oluşmaktadır.

5. Adım: İdeal ve Negatif İdeal Noktalara Olan Uzaklık Değerlerinin Elde Edilmesi

S_i^+	S_i^-
0,201	0,140
0,117	0,188
0,102	0,201
0,105	0,185
0,173	0,133

6. Adım: İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması:

Alternatifler	C_i^*
KDK(2014)	0,410
KDK(2015)	0,615
KDK(2016)	0,662
KDK(2017)	0,638
KDK(2018)	0,435

7. Adım: İdeal Alternatifin Belirlenmesi:

Alternatifler	C_i^*	Sıralama
KDK(2016)	0,662	1
KDK(2017)	0,638	2
KDK(2015)	0,615	3
KDK(2018)	0,435	4
KDK(2014)	0,410	5

TOPSIS yöntemi kullanılarak 2014-2018 yıllarına ait hesaplanan değerler doğrultusunda; Araştırmanın sonucuna göre 2016 yılı, KDK'nın finansal performans açısından en etkin olduğu yıl olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.2. MABAC Yöntemi ile Araştırmanın Bulguları

Araştırmada kullanılan MABAC yöntemine ilişkin uygulama adımları ise aşağıdaki gibidir:

1. Adım : Karar Matrisi;

Alternatifler	CO	FK	FG/FG	AK	DVK	FD	YG	YD	PHG
KDK(2014)	28,392	0,055	0,734	-1,724	2,945	-0,361	0,011	1	0,484
KDK(2015)	35,910	0,017	1,076	0,127	0,339	0,070	0,009	1	0,546
KDK(2016)	42,046	0,068	1,154	0,227	0,809	0,133	0,040	0,248	0,461
KDK(2017)	73,304	0,059	1,047	0,076	0,389	0,045	0,034	0,185	0,454
KDK(2018)	24,269	0,087	0,926	-0,156	-0,771	-0,079	0,044	0,375	0,644

2. Adım : Normalizasyon Matrisi;

Alternatifler	CO	FK	FG/FG	AK	DVK	FD	YG	YD	PHG
KDK(2014)	0,084	0,451	0	0	1	0	0,940	0	0,841
KDK(2015)	0,237	1	0,813	0,948	0,298	0,872	1	0	0,517
KDK(2016)	0,362	0,264	1	1	0,425	1	0,109	0,923	0,963
KDK(2017)	1	0,405	0,744	0,922	0,312	0,821	0,274	1	1
KDK(2018)	0	0	0,456	0,803	0	0,569	0	0,766	0

3. Adım: Ağırlıklandırılmış Normalizasyon Matrisi;

Alternatifler	CO	FK	FG/FG	AK	DVK	FD	YG	YD	PHG
KDK(2014)	0,120	0,161	0,111	0,111	0,222	0,111	0,215	0,111	0,204
KDK(2015)	0,137	0,222	0,201	0,216	0,144	0,207	0,222	0,111	0,168
KDK(2016)	0,151	0,140	0,222	0,222	0,158	0,222	0,123	0,213	0,217
KDK(2017)	0,222	0,156	0,193	0,213	0,145	0,202	0,141	0,222	0,222
KDK(2018)	0,111	0,111	0,161	0,2001	0,111	0,174	0,111	0,196	0,111

4. Adım: Sınır Yakınlık Alan Matrisi;

	CO	FK	FG/FG	AK	DVK	FD	YG	YD	PHG
<i>gi</i>	0,340	0,353	0,377	0,393	0,351	0,383	0,356	0,364	0,384

5. Adım: Alternatiflerin Sınır Yakınlık Alanı Matrisine Uzaklıkları;

Alternatif	CO	FK	FG/FG	AK	DVK	FD	YG	YD	PHG
KDK(2014)	-0,220	-0,192	-0,266	-0,282	-0,129	-0,272	-0,140	-0,253	-0,180
KDK(2015)	-0,203	-0,131	-0,176	-0,177	-0,207	-0,175	-0,134	-0,253	-0,216
KDK(2016)	-0,189	-0,213	-0,155	-0,171	-0,193	-0,161	-0,233	-0,151	-0,166
KDK(2017)	-0,118	-0,197	-0,183	-0,180	-0,205	-0,181	-0,214	-0,142	-0,162
KDK(2018)	-0,229	-0,242	-0,215	-0,193	-0,240	-0,209	-0,245	-0,168	-0,273

6. Adım: Alternatiflerin Sıralanması;

Alternatifler	Q	Sıralama
KDK(2017)	-1,588	1
KDK(2016)	-1,636	2
KDK(2015)	-1,676	3
KDK(2014)	-1,939	4
KDK(2018)	-2,019	5

MABAC yöntemi kullanılarak 2014-2018 yıllarına ait hesaplanan değerler doğrultusunda; Araştırmanın sonucuna göre 2017 yılı, KDK'nın finansal performans açısından en etkin olduğu yıl olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

TBMM'ye bağlı olarak 8 yıldır var olan ve halkın avukatlığı rolünü üstlenerek, idareye yol gösteren, aldığı kararlarla milyonlarca kişinin sorunlarını çözen böylesine önemli bir kuruluşun (KDK) şeffaf, hesap verilebilir ve finansal açıdan kaynaklarının etkin bir şekilde yönetilmesi büyük önem arz etmektedir.

KDK'nın faaliyetlerin etkinliği ve verimliliğinin finansal açıdan incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada; 2014 ve 2018 yıllarına ilişkin finansal veriler, Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerinden olan TOPSIS ve MABAC yöntemleri ile birlikte analiz edilmiştir. Araştırmanın TOPSIS Yöntemi sonuçlarına göre; KDK'nın 2016 yılı, finansal performansının en iyi olduğu yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yılı sırasıyla 2017 ve 2015 yıllarına ait finansal performanslar takip etmektedir. 2014 yılı ise, karşılaştırma yapılan yıllar arasında finansal açıdan performansı en düşük yıl olarak tespit edilmiştir. Araştırmanın MABAC Yöntemi sonuçlarına göre ise; KDK'nın 2017 yılı, finansal performansının en iyi olduğu yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yılı sırasıyla 2016 ve 2015 yıllarına ait finansal performanslar takip etmektedir. 2018 yılı ise, karşılaştırma yapılan yıllar arasında finansal açıdan performansı en düşük yıl olarak tespit edilmiştir. KDK en iyi performans sergilediği 2016 ve 2017 yıllarında olumlu faaliyet sonucu raporlamış olup; ilgili yıllarda kurumun kısa vadeli yükümlülüklerini karşılama gücünde son derece iyi görünmektedir. Ayrıca araştırmaya dahil edilen tüm yıllara ait sayıştay raporlarında; mali rapor ve tablolarının tüm önemli yönleriyle doğru ve güvenilir bilgi içerdiği kanaatine varıldığı belirtilmelidir.

Araştırmada kullanılan ÇKKV yöntemlerinin benzer sonuçlar verdiği dikkati çekmekle birlikte; KDK'nın varlık ve kaynak kullanım performanslarının analizi ve sonuçlarının değerlendirilmesi, KDK'nın stratejik olarak daha etkin ve verimli çalışmasını sağlayacaktır. Böylesine kamuya faydalı bir kuruluşun faaliyetlerinin finansal açıdan değerlendirilmesi ve kaynakların etkin kullanılması, elde edilecek kamusal faydanın artmasını sağlayacaktır.

KDK'nın finansal açıdan performans ölçümünün gerçekleştirildiği bu çalışma, bu amaçla gerçekleştirilen literatürdeki ilk çalışmadır. Bu açıdan bundan sonraki çalışmalarda, KDK'nın finansal performansına ilişkin başka değişken kriterler ve ağırlıklar ile başka ÇKKV yöntemleri kullanılarak yeni çalışmaların literatüre kazandırılması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- ABDİOĞLU, Hasan (2007). “Yönetişim İlkelerinin Uygulanmasında Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye Açısından Önemi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, ss. 79-102.
- AKTEL, Mehmet, KERMAN, Uysal, ALTAN, Yakup, LAMBA, Mustafa ve BURHAN, Orhan (2014). “Türkiye için Yeni Bir Denetim Modeli: Kamu Denetçiliği (Ombudsman)”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), ss. 21-37.
- ALKAN, Betül Şeyma (2018). “Yeni Kamu İşletmeciliği Yaklaşımından Hareketle Kamu İdarelerinde Mali Analiz Uygulaması”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Özel Sayı, ss. 799-812.
- ALPER, Ayşegül ve BİÇER, Enis Baha (2017). “Kamu Hastanelerinde Finansal Performansın Oran Analizi ile Ölçülmesi: Bir Kamu Hastanesi Örneği”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(2), ss.337-357.
- ATAY, Ender Ethem (2014). “Hukuk Devleti İlkesi Işığında İdarenin Denetimi ve Kamu Denetçiliği Kurumu”, *Ombudsman Akademik*, (1), ss.1-30. DOI: 10.32002/ombudsmanakademik.438220.
- BEHZADIAN, Majid, OTAGHSARA, S.Khanmohammadi, YAZDANI, Morteza ve IGNATIUS, Joshua (2012). “A State of The Art Survey of TOPSIS Applications”. *Expert Systems with Applications*, 39(17). <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2012.05.056>
- BOZDOĞAN, Tunga, TAYYAR, Nezih, ve ÖNER, Şerif (2016). “Yeni Kamu Mali Yönetim Anlayışı Perspektifinde Türkiye’de Kamu Kurumları Mali Performanslarının AHP ve TOPSIS Yöntemleriyle Değerlendirilmesi”. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18(2), ss. 477-514.
- BÜLÜÇ, Ferda, ÖZKAN, Ozan ve AĞIRBAŞ, İsmail (2017). “Oran Analizi Yöntemiyle Özel Hastane Finansal Performansının Değerlendirilmesi”, *International Journal of Academic Value Studies*, 3(11), ss. 64-72 (ISSN:2149-8598)
- CHEN, Shu-Jen ve HWANG, Ching-Lai (1992). *Fuzzy Multiple Attribute Decision Making: Methods and Applications*, Springer –Verlag- Berlin Heidelberg.

- CHENG-RU, Wu, LIN, Chin-Tsai ve Pei-Hsuan, Tsai (2008). "Financial Service of Wealth Management Banking: Balanced Scorecard Approach", **Journal of Social Sciences**, 4(4), pp.255-263.
- DEMİRELİ, Erhan (2010). "Topsis Çok Kriterli Karar Verme Sistemi: Türkiye'deki Kamu Bankaları Üzerine Bir Uygulama", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 5(1), ss.105.
- ERCAN, Cuma, DAYI, Faruk ve AKDEMİR, Erdem (2013). "Kamu Sağlık İşletmelerinde Finansal Performans Değerlemesi: Kamu Hastaneleri Birlikleri Üzerine Bir Uygulama", **Asia Minor Studies**. Sayı: 02, ss. 54-71.
- ERSÖZ, Mustafa (2017). "Kamu Kurumlarında Mali Tablo Analiz Yöntemlerinin Uygulanabilirliği", **Journal of Turkish Court of Accounts/Sayıstay Dergisi**, (105), ss.1-40.
- GÖÇER, Kenan (2015). "Mali Tablolar Analizi: Pendik Belediyesi Örneği". **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, 10(1). ss.139-161.
- GIGOVIC. L., PAMACAR. D., BOZANI. D., LJUBOJEVIĆ. S. (2017). "Application of The GISDANP-MABAC Multi-Criteria Model for Selecting The Location of Wind Farms: A Case Study of Vojvodina, Serbia". *Renewable Energy*. Sayı 103.
- GÜMÜŞ, Umut Tolga, SEZER, Durmuş SARAĞ, Gözde ve GÜMÜŞ, Ümran (2018). Kar Amacı Gütmeyen Kurumlardan Devlet Üniversitelerinin Finansal Analizi. *4th SCF International Conference on Economic and Social Impacts of Globalization and Future of Turkey-EU Relations*. 26th-28th April, Nevşehir
- KDK(2020). "Hakkımızda", <https://www.ombudsman.gov.tr/hakkimizda/index.html> (Erişim Tarihi: 05.10.2020)
- ÖZER, Mehmet Akif (2015). "Türkiye'de Kamu Yönetiminin Denetiminde Yeni Araştırmalar: Kamu Denetçiliği Kurumu Örneği". **Sayıstay Dergisi**, 98, ss. 19-40.
- PAMUCAR. D. ve ĆIROVIC. G. (2015). "The Selection of Transport and Handling Resources in Logistics Centers Using Multi-Attributive Border Approximation Area Comparison (MABAC)". *Expert Systems with Applications*. Sayı 42(6).
- SERBES, Halil, ÇETİNKAYA, Özhan (2019). "Türkiye'de Belediyelerin Mali Tabloları Temelinde Yabancı Kaynak Yapısının Analizi", **International Journal of Social Inquiry**, 12 (2) , ss. 757-800 . DOI: 10.37093/ijsi.659043.

- SONĞUR, Cuma, KAR, Ahmet, TOP, Mehmet, GAZİ, Ali, ve BABACAN, Ahmet (2016). “Türkiye Kamu Hastane Birlikleri Hastanelerinin Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi: Finansal Tablo Analizleri”, **Sayıştay Dergisi**, 100, ss. 1-26.
- ŞAHİN, Ramazan (2010). Ombudsman Kurumu ve Türkiye’de Kurulmasının Türkiye’nin Demokratikleşmesi ve Avrupa Birliği Üyeliği Üzerine Etkileri. **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 468. ss. 131-157.
- UZUNALİ, Emine ve GÖRMEZ, Abdurrahman Halit (2019). “Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Mali Yapıları ve Bütçe Sürdürülebilirliklerinin Oran Analiz Yöntemiyle Karşılaştırılması”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, (25), ss. 95-118 . DOI: 10.18092/ulikidince.549210
- VAN ACKER, Wouter ve BOUCKAERT, Geert (2019). “The Impact of Supreme Audit Institutions and Ombudsmen in Belgium and The Netherlands” **Financial Accountability & Management**, 35(1), pp. 55-71.

TÜRKİYE'DE ÖĞRENCİ OMBUDSMANLIĞI: BİR ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ

Student Ombudsmanship in Turkey: A Case Study

Gizem GÜRAY, Öğrenci Ombudsmanı

Geliş Tarihi: 03.05.2021 | Yayına Kabul Tarihi: 11.06.2021

Öz

Kampüs ombudsmanı veya yaygın olarak öğrenci ombudsmanı olarak anılan kurum; kampüs sorunları ile ilgilenen, bireyler için danışmanlık veya arabuluculuk rolü üstlenen, aynı zamanda kurumlar için geri bildirim sağlayan bir mekanizmadır. Bu makalede temel olarak, Altınbaş Üniversitesi'nde 2019 yılında kurulan öğrenci ombudsmanlığı birimi üzerinden bir vaka analizi yapılmış, birimin kurum içinde iyi yönetim prensiplerinin yerleşmesi için nasıl bir katkısı olduğu incelenmiştir. Bu bağlamda, öncelikle ombudsmanlık kavramı ve tarihsel çesi genel hatlarıyla ele alındıktan sonra; örgütsel ombudsmanlık uygulamalarından biri olan öğrenci ombudsmanlığının yapısı, işlevi ve gelişimi ele alınmıştır. Altınbaş Üniversitesi'ndeki uygulamanın ortaya konmasıyla, dünyadaki örnekleri ile karşılaştırma yapılması mümkün olmuştur. Birimin etkinliğinin analizinde, Altınbaş Üniversitesi'nde kurum içi derlenen yıllık faaliyet raporu ve öğrencilerin birimden aldıkları hizmeti değerlendirdikleri anket sonuçlarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ombudsman, Örgütsel Ombudsman, Öğrenci Ombudsmanlığı, İyi Yönetişim

Abstract

Campus ombudsman or commonly referred to as student ombudsman is a mechanism, that deals with campus issues, acts as a consultant or mediation for individuals, and also provides feedback for institutions. In this article, mainly, a case study was conducted through the student ombudsman unit established in Altınbaş University in 2019, and how the unit contributed to the establishment of good governance principles within the institution were examined. In this context, after the concept of ombudsman and its history were discussed in general terms, the structure, function and development of the student ombudsman which is one of the applications of organizational ombudsman, was discussed. With the demonstration of the application in Altınbaş University, it has made possible to make a comparison with its examples in the world. The annual report compiled in the University and the results of the survey in which the students evaluated the service they received from the unit, were used in the analysis of the effectiveness of the unit.

Keywords: Ombudsman, Organizational Ombudsman, Student Ombudsman, Good Governance

* Altınbaş Üniversitesi, e-mail: gizem.guray@altinbas.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6604-1444

Altınbaş Üniversitesi Rektörlüğü'nün 18.05.2021 tarihli ve E-96136591-050.06.04-5421 sayılı yazısına ilişkin Ek-2 kararına göre etik kurul kararının gerekli olmadığı bildirilmiş olup, makale ekinde ilgili karara ait kısımlar yer almaktadır.

GİRİŞ

1960'lerden itibaren insan hakları kavramının yükselen bir değer olması ve dünya toplumlarında bu anlamda bir farkındalığın oluşmasıyla beraber, hak arama kültürünün farklı mekanizmalar halinde yaygınlaştığı gözlenmiştir. Bunlardan biri, günümüz itibarıyla pek çok ülkede anayasa temelli bir kurum olarak denetim faaliyeti yapan “ombudsmanlık” kurumudur.

Toplumun bir yansıması olan yükseköğretim kurumları, eğitsel ve araştırma faaliyetleri ile değişimin öncü unsuru olmaktadır. Bu durum, yapısı zaman içinde gittikçe karmaşıklaşan yükseköğrenimin, kendi içindeki unsurlarının bizatihi değişime uğramasını kaçınılmaz hale getirmektedir. 1960'lar siyasi aktivizminin kampüslerdeki etkisiyle yükseköğrenimin geçirdiği değişim, üniversite içi meselelerin ele alındığı ve kurum içinde doğan anlaşmazlıkların çözümü için hizmet veren “öğrenci ombudsmanlığı” ya da diğer adıyla “kampüs ombudsmanlığı” kurumunun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Stieber, 2000: 50; Smith, 2020: 2).

Yükseköğretimde öğrenci ombudsmanlığı, kurum içi meseleleri tarafsız ve gayriresmî bir şekilde ele alır, uzlaştırıcı rolü üstlenir ve kurum paydaşlarının ilettiği sorunların yönetim tarafından ele alınmasına katkı sağlar (Leidenfrost, 2013). Bu özelliği ile bir üniversitede öğrenci ombudsmanlığı mekanizmasının olması, yükseköğretim kurumunun iyi yönetim ilkesini benimsediğine ya da en azından böyle bir gayret içinde olduğuna işaret etmektedir. Bu faaliyetin doğal sonucu hem yerel hem ulusal düzeyde çoğulcu ve demokratik yapıların gelişmesine katkı sağlamasıdır.

Bu çalışmada ilk bölümde ombudsmanlık kavramı ve gelişimi genel hatları ile ele alındıktan sonra; ikinci bölümde, üniversitedeki taraflar arasında “arabulucu” ve yönetime karşı bir “geri bildirim mekanizması” işlevi gören öğrenci ombudsmanlığının ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi incelenmektedir. Üçüncü bölümde, Türkiye’de kurumsal olarak bir ilk olan “Altınbaş Üniversitesi Öğrenci Ombudsmanlığı” biriminden elde edilen deneyim paylaşılmaktadır. Aynı bölümde, dünyada bu mekanizmanın yaygınlaşmasına ve standartlarının belirlenmesine katkı sağlayan iyi uygulama örneklerine de yer verilmektedir. Ayrıca Altınbaş Üniversitesi’ndeki öğrenci ombudsmanlığının kurumsal yapısı farklı uygulamalar ile karşılaştırmalı olarak incelenmekte, bağımsızlık ve tarafsızlık kriterleri

çerçevesinde yeniden değerlendirilmektedir. Birimin etkinliğinin incelenmesinde, vaka analizi yöntemi uygulanmış; kurum içi derlenen 2019 yılı faaliyet raporu ve öğrencilerin birimden aldıkları hizmeti değerlendirdiği anket sonuçlarından yararlanılmıştır.

Öğrenci ombudsmanlığının kurumsal olarak 50 yıllık bir maziye sahip olması nedeniyle, uluslararası literatürde fazlaca ele alındığı gözlenmektedir. Bu çalışmanın, Türkiye’de mevcuttaki ilk örneği olması üzerinden öğrenci ombudsmanlığını deneysel olarak ele alması, uluslararası iyi uygulama örnekleri ve standartlara göre birimin yeniden değerlendirilmesini, konumlandırılmasını ve ulusal düzeyde yaygınlaştırılmasına imkân sağlaması amaçlanmaktadır.

1. OMBUDSMANLIK KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Pek çok ülkede öncelikle anayasal bir kurum olarak ortaya çıkan “Parlamentar Ombudsmanlık”, Türkiye’deki diğer adıyla “Kamu Denetçiliği Kurumu”; genel olarak kurum ve kuruluşların denetlenmesini, birey (vatandaş) ve idare (yönetim) arasında uzlaşma sağlanmasını, hak arama kültürünün toplumun geneline yayılmasını sağlayan bir mekanizmadır.

Bu klasik ombudsmanlık modeli, kamu ve özel sektörde medya, sağlık, tüketici hakları alanında olduğu gibi, yükseköğretimde de öğrenci ombudsmanlığı mekanizmasının kurulmasında rehberlik etmiştir (Smith, 2020: 3). Öğrenci ombudsmanlığından önce, “ombudsmanlık” kavramına ve onun kurumsal olarak gelişimine kısaca değinmekte fayda vardır.

Ombudsmanlığın kurumsal olarak güçlenmesinde önemli bir rol oynayan Uluslararası Ombudsman Enstitüsü (*Institutional Ombudsman Institute, IOI*), bu mekanizmanın işlevini şu şekilde tanımlamaktadır: “Ombudsman kurumlarının rolü, insanları hak ihlallerine, yetkilerin kötüye kullanılmasına, haksız kararlara ve kötü yönetime karşı korumaktır”. (IOI, 2021) Bu özellikleri, Ayeni (2014: 498-499) tarafından ifade edildiği gibi, onun “yadsınamaz şekilde bir insan hakları kurumu” olduğunu doğrulamaktadır. Ombudsmanlık hem idareye hem de vatandaşa faydası olan çift taraflı bir mekanizmadır: bireylerin hakları konusunda bilinçlenmesini; kurumların iyi yönetim ilkelerini benimseyerek verdiği hizmetleri iyileştirmesini, eylem ve işlemlerinde hesap verebilir olmalarını sağlar. (Batalli, 2015: 236)

İnsanların bir arada, etkileşim içinde olduğu ve örgütsel bir yapıyı meydana getirdiği yerlerde birtakım anlaşmazlıkların veya hak ihlallerinin doğması kaçınılmazdır. Ombudsmanlığın, sorunu taraflar açısından anlamaya ve onu çözmeye odaklı bir mekanizma olması; merkezine insanı alan bir kurum olduğunu gösterir. Bir sorunun çözülmesi, sadece başvuru sahibine değil kuruma da maddi ve manevi olarak kazanç sağlamaktadır. Kurum veya kuruluşun sonraki eylemlerinde tedbir almasını sağlayabilmektedir. Her kurumun kendi iç dinamikleri gözetilerek oluşturulan ombudsmanlık kurumları, özünde “anlaşmazlık çözüm mekanizması”dır. Ortaya çıkış ve ihtiyaç duyulma nedenine göre, görev ve yetkileri bakımından ülkeden ülkeye hem kamu hem özel sektördeki uygulamalarıyla farklılık göstermekle beraber; hemen hemen hepsinde yargı mekanizmasına alternatif, herkes için ulaşılabilir, hızlı ve etkili çözüm sağlayan ve ücretsiz hizmet sunan bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. (OECD, 2018) Klasik ombudsmanlığın uluslararası ve ulus ötesi kurumuna 1993’te Avrupa Birliği vatandaşları ve devletleri arasındaki ilişkiyi güçlendirmek amacıyla kurulan “Avrupa Birliği Ombudsmanlığı” örnek verilebilir. Yine kamu veya özel sektörde kendiliğinden veya bir yasaya bağlı olarak kurulan karma ombudsman modeli de mevcuttur. Bu modelde, herhangi bir yasaya bağlı olarak hizmet veren bir kuruluşun eylemleri, ombudsman tarafından denetlenmektedir. (Reif, 2004: 25-28; Batalli, 2015: 235)

İsveç Kralı Charles XII, Rusya ile mücadelesi sonucu 1709’dan 1714’e kadar Osmanlı Devleti’ne sığınmak zorunda kalmıştır. 1713 yılında güvendiği bir yaverini, onun yokluğunda yargı ve diğer kamu görevlilerini denetlemek üzere meclise temsilci olarak atamıştır. (Rust, 1969: 39) Bazı metinlerde; kralın, halkın şikâyetlerini doğrudan iletmesi ve onlara çözüm aradığı Osmanlı’daki “kazarlık” kurumundan etkilenmiş olabileceği ifade edilmektedir. (Gellhorn, 1966; Reif, 2004: 5) 1719’da ülkesine döndüğünde temsilciliği kalıcı hale getirmek için, hukuka aykırı davranan yetkilileri ve hükümet görevlilerini soruşturmakla görevli bir “Justitiiekanslern” (Adalet Şansölyesi) atamıştır. (Batalli, 2015: 233) İsveççe kökenli bir kelime olan *ombuds*, “temsilci” anlamına gelmektedir. Nihayetinde Ombudsman, 1809 parlamento tarafından yeni anasayal bir kurum olarak; vatandaştan gelen şikâyetler doğrultusunda kamu idaresini ve yargıyı denetleyebilen, görevini suiistimal eden yetkilileri soruşturabilen bir mekanizma olarak şekillenmiştir. (Reif, 2004: 5; Batalli, 2015: 233)

Reif (2004: 6), İsveç ombudsmanlığı modelinde öne çıkan unsurları; kamu yönetimi ve yargıda hukukun üstünlüğünün sağlanması, hak ihlallerinin önüne geçilmesi olarak ifade etmektedir. İsveç'i 1919'da Finlandiya, 1955'te Danimarka, 1963'te Norveç gibi İskandinav ülkeleri izlemiş, 1962'den sonra başta Yeni Zelanda olmak üzere "İngiliz Milletler Topluluğu" ülkelerinde ve 1967'de İngiltere'de ortaya çıkmıştır. 1980'lerden sonra demokratik iyileştirme (reform) kavramının öne çıkmasıyla kurumun popülerleşerek diğer ülkelere hızlıca yayıldığı gözlenmiştir (Ayeni, 2014: 498; Yılmaz ve Akdemir, 2020: 18-19)

İsveç modelinden farklı olarak, 1955'te Danimarka'nın Parlamento Ombudsmanlığı ya da Komiserliği olarak bilinen ilk kurumunun; ilerleyen zamanda dünyadaki örgütsel-sivil ombudsmanlık kurumları için bir rol model olduğu bilinmektedir. Bunun nedeni; onu aynı zamanda İsveç modelinden de ayırtıran; adli denetimden ziyade, "yumuşak güce ve iknaya" dayalı bir mekanizma olarak çalışmaya ağırlık vermesidir. (Janzen, 1971: 47; Smith, 2020: 3)

Türkiye'de Ombudsman (Kamu Denetçiliği Kurumu) anayasal olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak 2012 yılında kurulmuş; 2013 yılında faaliyete geçerek vatandaşların başvurusu üzerine idarenin eylem ve işlemlerine karşı denetleme yapma görevi üstlenmiştir. (Kamu Denetçiliği Kanunu, 2012) Kurumun idare ve vatandaş arasındaki sorunları "dostane olarak çözmeye" anlayışını benimsediği görülmektedir.

2. ÖĞRENCİ OMBUDSMANLIĞI

"Öğrenci Ombudsmanlığı" diğer adıyla "Kampüs Ombudsmanlığı" yükseköğretim kurumlarında bireylerin doğrudan yazılı veya yüz yüze iletişime dayalı olarak başvuru yapabildiği, kampüs içi meseleleri ilk elden öğrenen, yapıcı bir şekilde ele alan ve anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması konusunda doğrudan destek sağlayan bir birimdir. (Janzen, 1971: 33; Katz, Sosa ve Kovack; 2018: 18) Janzen (1971: 66-71), yükseköğretimde ombudsmanlığın gelişimini incelediği doktora tezinde, onu bir "değişim ajanı" olarak tanımlamıştır. Ombudsmanlığın hizmet verdiği üniversite paydaşları genel olarak şu şekildedir: öğrenciler, (onların) aileleri, öğretim üyeleri, personel, yöneticiler, mezunlar, eski öğrenciler, aday öğrenciler vb. (IOA, 2021a)

Yükseköğretimdeki ombudsmanlık uygulamalarında, sık rastlanan iki model öne çıkmaktadır: (1) Kurum içindeki tüm yollar tüketildikten sonra; daha çok klasik ombudsmanlıktaki gibi başvurulmuş son merci olarak ombudsmanlık, (2) anlaşmazlığın başında veya sürecin herhangi bir aşamasında danışmanlık veya destek veren, gayriresmî çözüm sunan karma ombudsmanlık. (Stieber, 2000: 53-54)

Ombudsmanlık faaliyetinin başlangıcı öğrenci sorunlarına çözüm bulmaya dayanmaktadır. Ayrıca yükseköğretim kurumlarında ortaya çıkan hak ihlallerine, yanlış uygulamalara veya ayrımcılığa karşı bireyleri koruyucu görevi üstlenmektedir. (Behrens, 2017: 7-8) Herring ve Mendleson (1999: 566-567), ombudsmanlığın kampüsler için üç önemli işlevini şu şekilde belirtmektedir: sorunları dile getirmekten çekinen öğrenciler için “güvenli bir alan oluşturması”, bunların tespit edilmesinde hem fakülteler hem de üst yönetim için adeta bir “erken uyarı sistemi” olması, “öğrenciyi güçlendirmesi ve ona rol model oluşturması”. Uygulamanın geneli ele alındığında, birimin sorun çözümüne odaklı faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkan faydanın, üniversitenin tüm paydaşlarına ve dolaylı olarak topluma dağıldığı görülmektedir. (Sherman, 1969: 2; IOA, 2021b)

Reif (2004: 28), kamu ve özel sektörde uygulanan ombudsmanlık mekanizmalarını ele aldığı çalışmasında, yükseköğretimde uygulanan modeli “örgütsel ombudsmanlık” olarak sınıflandırmaktadır. Raines ve Harrison (2020: 6) örgütsel ombudsmanlığın görevlerini hiyerarşik bir düzlemde şu şekilde sıralamıştır: Dinlemek, tarafları bir araya getirerek arabulucu olmak, çatışmayı önleyici ve beceri geliştirici eğitimler vermek, anlaşmazlık yönetim sistemini tasarlamak ve yaygınlaştırmak, üst yönetime koçluk yapmak, kurum içi kültürel değişim için çaba göstermek. Ona göre, ombudsmanlık biriminin üst düzey görevlere ağırlık vermesi; kurumun ondan alabileceği potansiyel faydayı artırmaktadır. Bu durum, yüksek öğretimdeki ombudsmanlık faaliyetleri için de geçerlidir. Kampüs içinde, önemsiz görünen ancak genele yayılabilen müfredat, kabul, değerlendirme ve yönetim gibi daha kurumsal mevzularda bazı sorunların düzeltilmesinde ombudsman katkı sağlayabilir. (Rowland, 1969: 442-448)

Katz, Sosa ve Kovack (2018: 2), yükseköğretim kurumu açısından, onun eğitsel ve araştırma faaliyetlerini yerine getirirken, bir yandan da “yönetimsel olarak çatışan kültürleri yönetmek” zorunda olduğunu ifade etmektedir. Leidenfrost

(2013: 8) ise bunu destekler şekilde, günümüz üniversitelerinin karşılaştığı üç zorluğu şöyle özetlemektedir: kampüs içinde birbiriyle rekabet halinde olan talepler nedeniyle değişim zorluğu, artan üniversite sayısı nedeniyle rekabet gücü zorluğu, öğrenci hareketliliğinin (uluslararası öğrenci) artmasının bir sonucu olarak popülasyonun ve taleplerin çeşitlenmesi zorluğu.

Yükseköğretim kurumlarının hiyerarşik ve bürokratik yapısı, tüm paydaşları için zorlayıcı olabilmektedir. Bilhassa, üniversiteye yeni başlamış, sosyal becerileri gelişme aşamasında olan kampüs içinde yeni ilişki türleri kuran öğrenciler için; destek alabilecekleri profesyonel birimlerin olması önemlidir. Öğrenci ombudsmanlığı, öğrencilerin kampüs içindeki her türlü sorununda danışmanlık alabilecekleri bir yer olduğu için aslında sürekli bir oryantasyon merkezi gibi çalışır.

Öğrenciler ve çalışanlar, bazen üniversitenin yönetsel kararlarından bazen idari veya akademik birimlerin arasındaki uygulama farklılıklarından veya bunların ele alınış şekline etkilenmektedir. Öğrencilerin sorun yaşadığı alanlar, sıklıkla akademik, mali veya birtakım kural ve prosedürlerin uygulanması veya kampüs içi iletişim ile ilgili olabilmektedir. (Stuhmcke, 2001:183) Çalışanlar ise, özlük hakları ile ilgili birtakım sorunlarla, bir başka çalışan veya yönetici ile yaşanan iletişim sorunlarıyla, yıldırma (*mobbing*) veya taciz gibi durumlara karşı karşıya kalabilmektedir. Kampüs ombudsmanlığı, böyle durumlarda hem çalışanlar hem de öğrenciler için sorunlarla baş etmede bir yol gösterici, hak ihlaline uğrayanlar için bunu telafi etmede yardım alabilecekleri bir araç olabilmektedir. (Behrens, 2017: 18) Bu yüzden kampüs ombudsmanlarının, bağımsız düşünen ve hareket edebilen, üniversitenin kural ve prosedürlerine hâkim kişiler olması beklenmektedir (Buccieri, 1969: 3-4)

Ombudsmanın görevleri arasında; öğrencinin endişe ve sorunlarını dinlemek, onlara alternatif çözümler önermek, üniversitenin kural ve prosedürlerini açıklamak, sorunun tarafları arasında arabuluculuk yapmak, üniversitenin yönetimine raporlama yapmak ve sorunların giderilmesi için iyileştirici tavsiyelerde bulunmak yer almaktadır. Ancak sınav veya ödevlere verilen notlara veya dersin işlenişine müdahale etmek, bir kuralı değiştirmeye çalışmak veya bir başka birimin işleyişine müdahale etmek bu görevler arasında yer almaz. (Speck, 1971: 1-2; Stuhmcke, 2001: 182; Leidenfrost, 2013: 9-10) Bu bağlamda kampüs ombudsmanlığının öne çıkan iki amacı şöyle özetlenebilir: (1) Uyuşmazlık çözüm

mekanizması olarak bir konuda çözüm arayan bireylerin doğrudan gelebileceği bir ofis olmak, (2) temsilci olmak: organizasyonel değişiklikler için ombudsmanın gayriresmî bir şekilde elde ettiği bilgileri, üniversitenin bilmesi ve çözmesi için bir geri bildirim mekanizması olmak.

Uluslararası Ombudsman Kuruluşu (*International Ombudsman Association, IOA*) örgütsel ombudsmanlığın “uygulama standartlarını ve etik kodlarını” belirleyerek, bu alanda hem kurumlara hem de meslek olarak bu görevi yapan kişilere rehberlik etmektedir. (IOA, 2021a) Kampüs ombudsmanlığı bu standartlar ışığında değerlendirilirse, onun kurum içinde bağımsız ve tarafsız olarak hareket etmesi; şikâyetlerin gizliliğine önem vermesi, konuları gayriresmî olarak araştırması ve çözüm üretilmesi konusunda destek olması beklenmektedir. Bu bağlamda, kurum içinde bir nevi arabulucu görevi üstlenirken paydaşları nezdinde tarafsız ve güvenli bir bölge oluşturmaktadır. Ayrıca raporlama yapması nedeniyle, etkili bir geri bildirim mekanizması olarak yönetimin dikkatini sorunlara çeker ve kalıcı çözümler ortaya konulmasına katkı sağlar. (Leidenfrost, 2013: 9-10) Öğrenci ombudsmanlığı, faaliyetleri ile kampüsteki dezavantajlı bireylerin ve grupların sesinin duyulmasını da sağlayabilmektedir. (Raines ve Harrison, 2020: 10) Kampüs içindeki akademik ve idari birimlerin ayrı ayrı ve hepsinin bir bütün olarak fotoğrafını çeker; organizasyon içindeki sistemsel sorunları ve bunlara sebep olan verilerin analiz edilmesine katkı sağlar. (Loraleigh, 2018: 2)

Ombudsmanlık mekanizmasının doğru işleyebilmesi için, her şeyden önce bireylerin kendilerini rahatlıkla ifade edebileceği bir alan yaratması gerekir. Ombudsmanlık faaliyetinin her zaman çözümle sonuçlanmasını beklemek gerçekçi değildir. Bazı durumlarda, bireyler için şikâyet unsurunu -sadece- konuşmak bile rahatlatıcı bir aktivite, hatta çözümün kendisi olabilmektedir. Kampüs içinde öğrencilerin sıklıkla muhatap olduğu birimler, fakülte ve diğer idari ofislerdir. Dolayısıyla, iletişimin aksamasından kaynaklanan yanlış anlaşılmalara ortaya çıkabilmektedir. Böyle durumlarda ombudsman taraflar arasında durarak yanlış anlaşılmanın giderilmesi sağlayabilir; meselenin büyümesini, sonuçsuz kalmasını veya konunun olumsuz bir yöne doğru ilerlemesini engelleyebilir. Özellikle öğrenciler için, fakülte ve diğer birimlerle olan ilişkilerinden doğan sorunları, konuya dışarıdan bakabilecek, tarafsız ve gizlilik içinde birine anlatmaları ve dinlendiklerini hissetmeleri önemlidir. Ombudsman dinleyerek öğrenciden öğrenir, bu hem o andaki hem de sonraki vakalarda öğrencilere yardımcı olmak için veri

birikimi sağlar. (Rust, 1969: 43) Ombudsman bazı durumlarda kişilerin konuya daha farklı bir açıdan yaklaşmasını sağlayabilmektedir. Bir yanlış anlamının tüm taraflar açısından bilinir hale gelmesi sorunun çözümünü sağlayabilmektedir. (Garda Ombudsman, 2021)

Örgütsel yapılarda üst yönetimin “kötü” sayılabilen haberlerden haberdar olmaya daha az eğilimli olması, hataların üstlenilmesinde ve doğal olarak telafi edilmesinde tereddüt yaşanması, iş yerinde kişiler veya birimler arasında rekabet oluşması sık sık karşılaşılan durumlardan bazılarıdır. (Raines ve Harrison, 2020: 10; IOA, 2021b) Ombudsmanlığın işi, sadece sorunları yönetime açıkça dile getirmesi ve bunu yaparken etik ahlak boyutunu işe katması özelinde ele alınırsa Antik Yunan’da “açık sözlü olmak” veya “doğruları söylemek” olarak adlandırılan “*parrhesiazesthai*” eylemini çağrıştırmaktadır. Bu eylem, “*parrhesiastes*”in yani doğruları dile getiren kişinin bunu zorunluluktan değil; görev olarak benimsemesine, inandığı değil hakikat addettiği şeyi söylemesine dayanmaktadır. (Foucault, 2001) Ombudsman görevini yürüten kişi ise bu durumda modern bir “*parrhesiastes*” olarak düşünebilir.

Bu aşamada öne çıkan soru, öğrenci ombudsmanı görevini yürüten kişinin özelliklerinin nasıl olması gerektiğidir. Onun karakteristik özellikleri, işin yapılış şeklinde ne kadar etkili olursa olsun; aynı zamanda birtakım etik ve standart değerleri benimsemesi önemlidir. Ombudsman; tarafsız, güvenilir, adil, örgüt içinde kabul ve değer gören biri olmalıdır. IOA, yeni kurulan ombudsman ofislerine yol göstermek için yayınladığı rehberde ombudsman görevini yürütecek kişinin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır: iyi bir dinleme beceresine sahip olmak, sözlü ve yazılı iletişimi kuvvetli olmak, diplomatik becerilere sahip olmak, adil olmak, çeşitli konularda duyarlılık ve farkındalık sahibi olmak, insanlarla rahat anlaşılabilir olmak, mizah anlayışına sahip olmak. (IOA, 2021a)

Ombudsmanlar, rehberlik ve arabuluculuk yapmak benzer rolleri benimsemektedir. Bütün bunların temelinde ombudsmanın öne çıkan özelliği, etkin bir dinleyici olmasıdır. (Katz, Sosa, Kovack, 2018: 9) Ombudsmanların karşılaştığı birbirinden farklı durumlar karşısında sorun çözme becerisi ve empati duygusu geliştirmesi, kendisine başvuran kişilerin anlattıkları ve çözüm arayışları doğrultusunda şekillenebilmektedir. Escalante (2019: 5-9), ombudsmanların empatiyi, tarafsızlık ve insan doğası anlayışıyla dengeleme becerisi edindiklerini ifade et-

mektedir. İyi çalışan bir öğrenci ombudsmanlığı, kampüslerde taraflar arasında uzlaşma sağlayarak onları gerçekten barıştırebilmektedir. Ombudsmanlığın varoluş amacı, her bir tarafın konuyu diğerinin açısından görebilmesini; şikâyetin neden olduğu koşulları anlayabilmesini sağlamaktır. (Garda Ombudsman, 2021)

2.1. Tarihçesi ve Gelişimi

İsveç'te doğan ve diğer İskandinav ülkelerinden dünyaya yayılan klasik ombudsmanlık kurumu, yükseköğretimdeki örgütsel ombudsmanlık için rol model olmuştur. (Newhart, 2007: 1) Dünyadaki yükseköğretim kurumlarında kampüs ombudsmanlığına sıklıkla rastlanmaktadır. Ortaya çıkış motivasyonu, öğrenci sorunlarına çözüm bulmak olan öğrenci ombudsmanlığının yapısı, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde yaygın olarak rastlandığı gibi, zaman içinde tüm kampüse hizmet veren bir yapı olarak değişime uğramıştır. (Katz, Sosa ve Kovack; 2018: 3) Ancak bazı kurumlarda ayrı bir birim olarak sadece öğrenci sorunlarında destek veren, çıkış noktaları/ kaynakları öğrenci sorunları olduğu için özü itibarıyla tarafsız kabul edilmeyen birimler olduğu görülmektedir. (Behrens, 2017: 50) Bu uygulama farklılığı; kurumun yapısına, ombudsmanlık mekanizmasına olan yaklaşımına ve ihtiyacına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Örneğin Almanyadaki üniversitelerde ofisler verdikleri hizmete, hedef kitlesine, uzmanlık alanlarına göre farklılaşmaktadır. Araştırma üniversitelerinde bilimsel ombudsmanlığa, diğerlerinde öğrenciler için ayrı alanlarda ombudsmanlık hizmetlerine rastlanmaktadır (uluslararası öğrenci vb.) İsveç örneğindeki gibi sadece doktora öğrencilerine yönelik hizmet veren “*doktorandombudsman*” ofisleri de vardır. (Behrens, 2017: 15-32)

Ombudsmanlıktan önce üniversitelerde öğrenci dekanlıkları yaygın olarak hizmet vermekteydi. Günümüzde Türkiye'deki üniversitelerin bazıları da dahil olmak üzere, dünyada bu birimlere hala rastlanmaktadır. (Kaygısız, 2018; 132; Smith, 2020: 4) Öğrenci dekanlığı öğrencilerin üniversite hayatına uyum sağlamları için rehberlik, danışmanlık ve burs gibi çeşitli konularda hizmet veren bir birimdir. Ombudsmanlığı öğrenci dekanlığından ayıran nokta; öğrencileri kampüs bürokrasisi içinde sadece doğru adrese yönlendiren değil, sorunlara çözüm aranan alternatif bir birim olması; öğrencilerin, aynı zamanda diğer birimlere ilettikleri sorunların doğru ve adil bir şekilde ele alınıp alınmadığını izleyebilmesidir. Speck (1971: 5) bu yüzden öğrenci ombudsmanlıklarının ortaya çıkmaya

ilk başladığı zamanlarda, sistemi değiştirmesi özelinde bir nevi “tehdit” olarak algılandığını, ancak ombudsmanlık fikrinin çoğunlukla olumlu karşılandığını ifade etmektedir.

Yükseköğretimdeki ilk ombudsmanlık ofisi, 1965’te Kuzey Amerika’da Simon Fraiser University’de, daha sonra 1966’da ABD’de yer alan Eastern Montana University’de kurulmuştur. 1967’de ise onu büyük devlet üniversitelerden biri olan Michigan State University izlemiştir. (Smith, 2020: 2; Janzen 1971: 25) Bugün Kanada yükseköğretim kurumlarında 30, ABD’de ise 200’den fazla kurumda (toplam kurum sayısının dörtte birine yakın) ombudsman ofisinin olduğu bilinmektedir. (ACCUO, 2021a; University of California, MERCED, 2021)

Diğer kıta ve bölgelerde görülmesi; 1970’lerde Avustralya, 1980’lerde Avrupa ve Güney Amerika üniversitelerine doğru olmuştur. Avrupada ise ilk defa 1988’de İspanya’da, 1996’da Hollanda’da, Almanya’da ise ilk olarak 2004’te Goethe Universität Frankfurt’ta kurulmuştur. (Behrens, 2017: 12-14; Katz, Sosa, Kovack 2018: 3; Smith, 2020: 3)

Ombudsman mekanizmasının 1960’lardan itibaren Kuzey Amerika’daki üniversitelerde ortaya çıkması ve tüm kampüslere yayılmasında bazı toplumsal hareketlerin etkisi vardır. Bu hareketlerin temel insan hakları ile ilintili ortak konular etrafında geliştiği görülmektedir. Üniversite personelinin, çeşitli sendikalara ve derneklere üye olması, öğrencilerin birtakım yasal hizmetler alabileceği kuruluşların ortaya çıkması, bunlarla beraber toplumsal farkındalık düzeylerinin gelişmesi etkili olmuştur. ABD örneğindeki gibi, Vietnam Savaşı’na ve orduya karşı kampüslerde gösteriler düzenlemesi; buna karşılık üniversite yönetimlerinin öğrencilere karşı sert bir tutum izleyerek müdahalede bulunması sonucunda, kampüste yaşanan karmaşaya çare aranmıştır. (Janzen, 1971: 66-82; Stieber, 2000: 50-51; Conflict Management in Higher Education Resource Center, 2003); Smith, 2020: 2; Burton, 2020: 3) Yükseköğretimde doğan bu ihtiyacın bir diğer sebebi, kampüslerdeki öğrenci sayısının artması; akademik ve idari prosedürlerin ise bu durum için yetersiz kalmasıdır. (Speck, 1971: 1)

Kanada ve ABD’deki üniversitelerde kurumlar, fikir olarak birbirlerinden etkilenmekle beraber; ombudsmanlığı kendi iç düzenlerine uyarlamışlardır. Kimi üniversitelerde ombudsmanlığın işleyişi yasal metinlere dayandırılırken kimisinde daha deneysel şekilde gelişim göstermiştir. Yükseköğretimdeki ilk ombu-

dsmanlar genellikle üniversitenin akademik üyeleri arasından, rektör ve kurumun geneli tarafından güvenilen, öğrenci sorunlarına karşı empatik ve duyarlı olan, “içeriden” kişiler arasından seçilmişlerdir. Bazı üniversitelerde ise, seçim sürecine öğrencilerin de dahil edildiği bilinmektedir. (Buccieri, 1969: 4) Bu ilk öğrenci ombudsmanları arabulucu rolü üstlenerek yönetimin öğrenci sorunlarını anlamasını sağlamışlardır. Öğrenciyi destekleyen bir misyon benimsemişlerdir. (Stieber, 2000:51) Günümüzde bu uygulamaların çoğu geçerli olmakla beraber, bazen kurum dışından anlaşmazlık çözümü konusunda uzmanlaşmış kişiler görevlendirilebilmektedir. Bunun avantajı, kişinin görevi yerine getirirken kuruma dışarıdan bakan daha tarafsız bir bakış açısı kazandırması olabilir. Ancak kişinin kurumun yapısını, kural ve prosedürlerini tanınması ve kurum içinde benimsenmesi zaman alabilmektedir. (Kirk, 1968: 48-49; Behrens, 2017)

Bu alandaki literatürün oluşmaya başladığı ilk yıllardan itibaren tartışılan konulardan biri, öğrenci ombudsmanlığının tarafsızlığıdır. Tarafsızlığı etkileyen ombudsmanlık kurumunun bağlı olduğu kuruluş ve ona bağlı mevzuat düzenlemeleri ve finanse edilme şeklidir. Örneğin yukarıda bahsi geçen bazı üniversiteler ilk olarak öğrenci finansmanına dayanmaktaydı. Günümüzde, Kanada'daki üniversite ombudsman ofislerinde olduğu gibi hem öğrenciler hem kurum tarafından finanse edilen ofislere de rastlanmaktadır. (Behrens, 2017: 13) İsveç'teki üniversitelerde ombudsman “Öğrenci Birliği” tarafından seçilmektedir. Behrens'in (2017: 50) ombudsmanların özelliklerini ve çalışma biçimlerini incelediği araştırmasında, bu şekilde göreve gelen bir ombudsmanın kendi ifadesiyle “şikâyetleri araştırırken daha fazla özgürlük alanı olduğunu, çıkış noktasının öğrenci olması nedeniyle tarafsızlıktan çok faydayı öne koyduğunu” aktarmaktadır.

2.2. İyi Uygulama Örneklerinin Yayılması

Yükseköğretim kurumlarındaki örgütsel ombudsmanlıkların yanı sıra ulusal ve uluslararası kamusal bir düzenleme veya sivil toplum hareketine bağlı olarak ortaya çıkan ombudsmanlık kuruluşları vardır. Bu kuruluşlar, ombudsmanlığın fikren gelişimine ve kurumlarda yayılışına ön ayak olmuş, mesleki standartları belirlemiş ve böylece verilen hizmetin kalitesinin artırılmasını sağlamıştır. Ayrıca ombudsmanların bu kuruluşların düzenlediği çeşitli eğitim ve konferanslarda bir araya gelerek deneyimlerini paylaştıkları görülmektedir. (Behrens, 2017)

Kanada'da yükseköğrenim ombudsmanlarının bağlı olduğu ilk kuruluş, "ACCUO" (*Association of Canadian College and University Ombudspersons*), 1983'ten beri bu alanda çalışmalar yapmakta, mesleğin ve uygulamanın kurumsal standartlarını belirlemekte ve ombudsman topluluğunun gelişmesi için eğitim ve konferans gibi çeşitli etkinlikler düzenlemektedir. (ACCUO, 2021b)

1997 yılında, Avusturya'da kamusal bir üst kuruluş olarak ortaya çıkan ve öğrenci ile kurumu arasında arabuluculuk işlevi gören "Avusturya Öğrenci Ombudsmanı" kuruluşu vardır. Kurum; yerli ve uluslararası öğrenciler, yükseköğretim çalışanları, eski öğrenciler gibi geniş ölçüde bir topluluğa hizmet vermektedir. Öğrenciler veya yükseköğrenimin diğer paydaşları, üniversitede karşılaştıkları sorunları bu kuruluşa bildirilebilmektedir. Kurum ayrıca, öğrencilere danışmanlık ve çeşitli konularda destek sunmaktadır. (Austrian Student Ombudsman, 2021)

Bu alandaki ulus ötesi sivil bir örgütlenme olarak öne çıkan kuruluş, 2003 yılında, Avrupa'da kurulan "ENOHE" (*European Network Of Ombuds in Higher Education*)'dir. Yükseköğrenim alanında çalışan ombudsmanlar için oldukça etkili bir ağ olan ENOHE, yalnızca Avrupa'da değil bu alanda çalışan tüm ombudsmanlar için destek veren; üyeleri arasında düzenlediği çeşitli organizasyonlarla uluslararası ortak soru, sorun ve deneyimlerin paylaşıldığı bir platform olmuştur. (ENOHE, 2021a) Bu bağlamda kuruluş her yıl farklı bir tema ile konferans düzenlemekte ve sonuçlarını rapor halinde paylaşmaktadır. (ENOHE, 2021b)

İngiltere ve Galler Bölgesi'nde ise, bir diğer bağımsız örgütlenme olan "OIA" (*Office of the Independent Adjudicator for Higher Education in England and Wales*), 2004 yılından beri faaliyet göstermektedir. Yükseköğrenimle ilgili yine geniş bir paydaş kitlesinden çeşitli konularda şikâyetleri toplamakta, çözülmesi konusunda destek vermekte ve bunları yıllık raporlar halinde kamuoyu ile paylaşmaktadır. (OIA, 2021)

Behrens (2017: 76), öğrenci ombudsmanlığının gelişimine dair oldukça detaylı veriler paylaştığı makalesinde; Almanya, Avusturya ve Hollanda'da yerel veya çatı örgütlere rastlandığını kaydetmektedir. Bu kuruluşların genel özelliği, üyeleri arasında güvenli bilgi paylaşımına olanak vermesi ve ombudsmanlık faaliyetinin gelişmesine katkı sağlamasıdır. Ayrıca 2020 yılında imzalanan "Hollanda Üniversiteleri için Kolektif İş Sözleşmesi"ne göre, 14 üniversitenin Temmuz

2021 tarihine kadar ombudsman ofisi açması kararlaştırılmıştır. (ENOHE, 2021c)

Dünyadaki yükseköğrenim ombudsmanlık modellerinin temelde birbirine benzediği ve uygulamada bazı noktalarda ayrıldığı görülmektedir. Bütün bu çeşitlilik, ister kamusal isterse sivil toplum girişimine dayalı olsun; ulusal ve uluslararası yaygınlaştırma faaliyeti yapan örgütlenmelerin artmasını sağlamıştır. Bu alandaki deneyimin daha fazla paylaşılması ve yaygınlaştırılması, yükseköğrenimde görev alan ombudsmanlar için eğitici ve geliştirici bir kaynak yaratmaktadır.

3. TÜRKİYE'DE ÖĞRENCİ OMBUDSMANLIĞI DENEYİMİ

Türkiye yükseköğretim kurumlarında 2019 yılına kadar öğrenci ombudsmanlığı birimine rastlanmamaktadır. Bunun yerine bazı vakıf üniversitelerinde öğrencilere çeşitli konularda destek veren öğrenci dekanlıkları olduğu görülmektedir. (Kaygısız, 2018: 132) Öğrenci ombudsmanlığı biriminin kurumsal olarak ilk defa Altınbaş Üniversitesi'nde faaliyete geçtiği görülmektedir. (Altınbaş Üniversitesi, 2021a) Birimin kuruluş gerekçesini, yapısını, işleyişini ve etkinliğini açıklamak için "Öğrenci Ombudsmanlığı Yönergesi", kurum içi derlenen 2019 Yılı faaliyet raporu ve öğrencilerin birimden aldıkları hizmeti değerlendirdikleri anket verileri kullanılmaktadır. Buradan yola çıkarak, dünyadaki uygulamalarla olan benzerliklerinin ve farklılıklarının da ortaya konması ve bir gelecek projeksiyonu yapılması amaçlanmaktadır.

3.1. Kuruluş Gerekçesi, Yapısı, Görev ve İşlevleri

Üniversite, 2008 yılında kurulmuş, eğitim-öğretim faaliyetine 2011-2012 Akademik Yılı itibarıyla başlamıştır. (Altınbaş Üniversitesi, 2021b) Ombudsmanlık biriminin 2019 yılında, kurumun kendi kalite çalışmaları ile bağlantılı olarak hazırlanan "2016-2021 Yılı Stratejik Planı"nda yer alan hedefler doğrultusunda ve "Öğrenci Ombudsmanlığı Yönergesi" kapsamında kurulduğu görülmektedir. (Altınbaş Üniversitesi, 2021d) Birimin yapısı, bu yönergede (m.6) şu şekilde ifade edilmektedir:

"Ombudsmanlık, Rektör tarafından atanan yönetici konumundaki bir koordinatör ve ona yardımcı olan yeterli sayıda, nitelikli ve yabancı dil (İngilizce) bilen uz-

man personelden oluşur(...) (2) Ombudsmanlık, Üniversite Rektörlüğü tarafından üyeleri atanan idari ve akademik temsilcilerin yer aldığı Öğrenci Memnuniyeti Komisyonu ile eşgüdümle çalışır. Ombudsman, komisyonun doğal üyesidir. Komisyon, çalışmalarında ombudsman tarafından iletilen görüş, öneri ve raporlamaları dikkate alır.” Buna göre, birimin üniversitenin teşkilat yapısında doğrudan rektörlüğe bağlı olduğu, rektörlüğün yanı sıra bir komisyona raporlama yaptığı görülmektedir. (Altınbaş Üniversitesi, 2021c)

Yönergede yer alan Ombudsmanlığın bazı temel görevleri (m.7/1) şu şekilde ifade edilmektedir:

- a) Öğrencilerin ombudsmanlığa yönelttikleri istek, talep ve şikâyetleri hakkındaki dilekçelerin doğru ve hızlı bir şekilde ilgili akademik ve/veya idari birimlere yönlendirilmesini sağlamak,
- b) Öğrenciler tarafından iletilen taleplerin birimler tarafından 48 saat içerisinde öğrenciye tevdi edilip edilmediğinin denetimini yapmak; tevdi edilmeyen bildirimler için ilgili birimleri uyarmak ve Üniversitenin akademik ve idari birimlerinin en geç 15 gün, Mütevelli Heyetin ise en geç 30 gün içinde nihai kararının öğrenciye bildirilmesini sağlamak,
- c) Birimden hizmet alan her öğrencinin, aldığı hizmet ile ilgili değerlendirme anketine katılmasını sağlamak,
- d) Öğrencilerden gelen geri bildirimler ile birlikte öğrenci memnuniyetini somut verilerle ortaya koymak; bu verileri rapor haline getirmek ve komisyona sunmak,
- e) Üniversitenin öğrencilerin hak kaybına uğramasına yol açan ve/veya memnuniyetlerini olumsuz yönde etkileyen kural, uygulama ve davranışları komisyona bildirmek ve tartışmaya açılmasını sağlamak,
- f) Üniversite yönetimi ile eşgüdüm halinde üniversitenin stratejik planlamasına katkıda bulunmak.

Yönerge ve kurumun sayfasından, ombudsmanlığın işlevi şu şekilde tespit edilebilmektedir. (1) Danışmanlık: öğrenciler, öğrenimlerini ilgilendiren bir konuda birime doğrudan başvuru yapar; ombudsmanlık konuyu araştırır, kural ve prosedürler bağlamında alternatif çözüm yolları değerlendirilir, öğrenciye bil-

dirilir. (2) Arabuluculuk: Öğrencinin diğer birimlerle olan işlemlerinde sorun yaşaması halinde ombudsmanlık mekanizması devreye girer. Öğrenci ve birim arasında ortak bir çözüm arayışı aranır. Karar aşamalarında Ombudsmanlık, diğer birimlere çözüm ve yol gösterme açısından önerilerde bulunabilir. (3) Hak ihlalinin tespitinin ve tazmininin sağlanması: öğrenci başvurusuna istinaden konu araştırılır, öğrencinin hatalı, eksik veya yanlış bir işlemde dolayı mağdur olduğu tespit edilirse, yönetime bildirilerek bunun tazmin edilmesi yönünde öğrenci adına talepte bulunulur. Burada karar mercii idaredir. (4) Değişim ajanı: Ombudsmanlığın, bir sorunun üniversite nüfusunun genelini etkileyecek bir konu olması halinde onu komisyona taşıyarak önlem alınmasını ve kural veya prosedürlerde iyileştirme yapılmasını sağlayarak bir erken uyarı sistemi” ve “değişim ajanı” olarak çalıştığını göstermektedir. (Janzen, 1971: 69; Herring ve Mendleson, 1999: 577) Ayrıca, öğrencilerin herhangi bir konuyla ilgili olarak ilk aşamada ombudsmanlığa başvuru yapabildiği, bazı durumlarda ise kurum içinde son aşama olarak başvuru yaptıkları saptanmaktadır. Bu özelliği, yukarıda bahsedilen karma ombudsmanlık modelinin benimsendiğini göstermektedir. (Altınbaş Üniversitesi, 2021a)

3.2. Dünyadaki Uygulamalar ile Karşılaştırılması

Yükseköğretimde ombudsman ofislerinin uygulama standartları, IOA'nın örgütsel ombudsman uygulamalarının geneli için belirlediği standart uygulamalar ve ilkeler üzerinden ele alınabilir. Bu ilkeler 4 temel başlıkta toplanmaktadır: bağımsızlık, tarafsızlık, gizlilik ve gayriresmîlik (informellik). Bağımsızlık ve tarafsızlık; ombudsman ofisinin yetki, atanma şekli, bütçe kontrolü, kaynaklara ulaşabilir olması ile ilgilidir. (Behrens 2017: 47; IOA, 2021a)

Ombudsman, öğrenciyi dinler ve gerekmesi halinde konuyu ilgili birime veya yönetime iletebilir. Öğrencinin ilettiği konu ile ilgili diğer birimler arasında arabuluculuk işlevi görebilir. Gizlilik ilkesi, herhangi bir konuda ombudsmanlığa başvuran öğrencinin talep etmesi halinde, isminin gizli tutulmasını veya onun, konuyla ilgili ifade ettiklerini ilgili kişiye veya yönetime aktarırken öğrencinin aleyhine sonuçlanmasını engelleyecek şekilde davranmasını öngörmektedir. Bu yüzden ombudsmanın konuyu doğru tespit edebilmesi ve aktarabilmesi için, kurum kaynaklarına ve ilgili kişilere ulaşabilir olması ve konuyu gayriresmî şekilde araştırabiliyor olması gerekmektedir. Bu son iki ilke ombudsman mekanizması-

nın özünü oluşturduğu için, dünyada farklılık gösteren uygulamaları bağımsızlık ve tarafsızlık ilkeleri üzerinden ele almakta fayda vardır.

Yükseköğretimde ombudsman mekanizmasının yaygın olarak rastlandığı Kuzey Amerika, Avrupa ve diğer bölgelerdeki uygulamalarıyla arasında karşılaştırma yapılması imkânı doğmaktadır.

ABD’de ilk ombudsman ofislerinden birinin kurulduğu Michigan State University ve diğer pek çok kurum, ombudsman ofislerinin üniversite iç mevzuatı, IOA’nın etik kod ve uygulama standartları ve Amerikan Barolar Birliği (American Bar Association)’nın kuruluş ve uygulama standartlarını benimsediğini beyan etmektedir. Kanada yükseköğretim kurumlarında ise ACCUO’nun belirlediği benzer standartlar kabul edilmektedir. (ACCUO, 2021b)

3.2.1. Bağımsızlık ve Tarafsızlık Üzerinden Uygulamaların Ele Alınması

IOA uygulama standartlarına göre, ombudsman kurum içindeki diğer birimlerden bağımsız konumda olmalıdır, dolayısıyla görevine engel olacak başka bir pozisyonda yer alamaz. Ombudsman kendisine başvuran kişinin durumuyla ilgili nasıl hareket edeceğine kendi inisiyatif ile karar verir. Ayrıca kendi gözlemi doğrultusunda da bir konu ile ilgili araştırma yapabilir. Saklı tutulması gereken kişisel veya kurumsal bilgiler hariç, her türlü bilgiye ve kurumdaki kişilere ulaşılabilir olmalıdır. Ofis personelinin seçimi ve bütçesinin yönetiminden sorumlu olmalıdır. (IOA, 2021c)

Yukarıda bahsi geçen Altınbaş Üniversitesi kurum yönergesi, raporu ve birimin faaliyetleri göz önüne alındığında, ofisin bu kriterlerle genel olarak uyumlu olduğu görülmektedir. (1) Ombudsman, rektör tarafından sadece bu iş için idari görevli olarak kurumda uzun süre çalışmış ve diğer birimler tarafından kabul gören bir kişi arasından seçilmiştir. (2) Bir konu ile ilgili araştırmasında, kurumla ilgili bilgilere ulaşabildiği; ofisin yöneticisi olan ombudsman tarafından yönetilen bir bütçesinin olduğu görülmektedir. (3) Türkiye örneğinde raporlamanın en üst seviyeye yapılması, onun kurum içindeki faaliyetlerini diğer birimlerden ayırarak bağımsız ve tarafsız kılmaktadır. Öğrencilerin talep ve sorunlarını yönetime özelleştirilmiş veya kurumun geneline açık rapor olarak sunabilmektedir. Yukarıda bahsi geçen komisyona raporlama yaparak öğrencilerin talep ve sorunlarının gündeme getirilmesini ve uygulamada iyileştirme yapılmasını sağla-

maktadır. Komisyon ombudsman için aynı zamanda bir danışma kurulu işlevi görmektedir. (Raines ve Harrison, 2020: 7) Komisyondaki idari ve akademik üyelerle yapılan görüş alışverişi öğrenci konularını araştırırken ombudsman için kaynak oluşturmaktadır. Ancak ombudsmanın öğrencilerin bireysel sorunlarını ele alırken komisyona veya kurumdaki başka bir birime karşı bağlayıcı bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Herhangi bir haksız uygulamaya maruz kalan öğrencinin durumunu tarafsız bir şekilde ortaya koyabilmektedir.

Ombudsmanın atanma şeklinin bağımsızlığına etkisi tartışmalı bir konu olarak görülmektedir. İsveç ve Almanya'daki bazı üniversitelerde ombudsmanın personel ve öğrenciden oluşan geniş katılımlı bir komite ile seçildiği, Polonya ve Belçika'daki bazı kurumlarda ise rektör tarafından atandığı saptanmıştır. İskoçya'daki kurumların ayrıca, kamusal hizmetlerden sorumlu ombudsmanlık yönetimi kapsamında, ilgili kuruma raporlama yaptığı görülmektedir. Bu da onların karar alma ve uygulamalarında daha bağımsız hareket ettiklerini göstermektedir. Kanada'da bazı kurumlarda, rektör yardımcısına veya bir komiteye raporlama yapıldığı, Almanya'da ise bazı üniversitelerde rektörlüğe bağlı ancak "bağımsızlığı sorgulanmayan" bir yapının olduğu görülmektedir. Yine İsveç'te bazı kurumlarda ombudsman kurumdan bağımsız bir öğrenci sendikası tarafından seçilmektedir. (Behrens, 2017: 51).

Bir diğer farklılık, ombudsmanlığın doğrudan hizmet verdiği kitleyle ilgilidir. Kuzey Amerika'da ve Avrupa'da yaygın görülen uygulama ombudsmanın çalışan ve öğrenci başvurusuna açık olmasıdır. (Wajngurt, 2019) İsveç'te ve Almanya'da bazı üniversitelerde, ombudsmanlık ofislerinin akademik veya sosyal konularda ayrı ayrı mekanizmalar olarak işlediği görülmektedir. Örneğin, tek bir çatı altında intihal ve disiplin soruşturmalarını araştırarak veya ayrımcılık ve tacizle mücadele eden birimler bulunmaktadır. (Lund University, 2021) İsveç'teki kurumlarda yaygın olmasına rağmen, Danimarka'da sadece bir üniversitede "öğrenci elçiliği" adı altında benzer faaliyetler yürüten bir birim olduğu görülmektedir. (University of Copenhagen, 2021) Yine bazı üniversitelerde, fakülte içinde konulara göre ayrı ayrı ombudsman atandığı görülmektedir.

3.3. Öğrenci Ombudsmanlığı Biriminin Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Öğrenci ombudsmanlığının etkinliği, birimin derlediği yıllık rapor ve öğrencilerin ondan aldıkları hizmeti değerlendirdikleri anket üzerinden ölçülebilmek-

tedir. Yıllık raporda derlenen veriler, ombudsmanlığa ulaşan tüm öğrenci başvurularının birim tarafından analiz edilmesiyle elde edilmiştir.

Rapora göre, öğrenciler ombudsmanlığa; e-posta, telefon, elektronik talep formu, online veya yüz yüze görüşme sağlayarak ulaşmaktadır. Birimin faaliyete geçme tarihi olan Ağustos 2019'dan Ağustos 2020'ye kadar Ombudsmanlığa yapılan başvuru sayısı 1224'tür. Çeşitli konularda birden fazla başvuru yapan öğrenci sayısı 366'dır. Bu başvurular; konunun içeriğine göre akademik, mali, idari veya altyapı olarak sınıflandırılmıştır. Yine konunun içeriğine göre, bazı başvurular bilgi veya danışmanlık alma, bazıları talep veya şikâyet olarak ele alınmıştır.

Tablo 1. Toplam Başvurunun Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Program Düzeyi	Toplam Öğrenci Sayısı	Program Düzeyine Göre Başvuru Sayısı	Başvuru Sayısının Program Nüfusuna Oranı
Ön lisans	988	47	%21
Lisans	6143	1058	%17
Lisansüstü	1387	102	%13
Doktora	179	17	%21
Toplam	8697	1224	%14

Tablo 1'de ombudsmanlığa başvuru yapan öğrenci sayıları ve program düzeyine göre başvuru sayısı ve oranı görülmektedir. Raporun derlendiği tarih olan Ağustos 2020 itibarıyla Üniversitenin toplam öğrencisi sayısı 8697'dir. Bunun 6143'ünün lisans, 988'inin ön lisans, 1387'sinin yüksek lisans, 179'unun ise doktora düzeyinde eğitim alan öğrenci olduğu saptanmaktadır. Bunlardan kayıtlanmayan öğrenci olarak başvuru yapan kişi sayısı lisans düzeyinde 22, lisansüstü düzeyinde 5'tir. Buna göre, nicel olarak en çok başvuru lisans düzeyindeki öğrencilere ait olduğu tespit edilmektedir. Bunun nedenleri arasında, öğrenci sayısının en fazla lisans programlarında toplanması ve sosyal hayata yeni adım atan genç bireylerin diğer düzeydekilere göre daha fazla yardıma gerek duyması olarak yorumlanabilir. Bir sebeple kayıtlanmamış aday öğrencinin de birime başvuru yapabildiği görülmektedir. Bazen öğrenciler adına ebeveynlerinin veya yakınlarının birime ulaştığı belirtilmektedir. Yine mezun öğrencilerin çeşitli konularda başvuru yaptığı görülmüştür.

Tablo 2. Toplam Başvurunun Kayıtlanma Şekline/Uyruğa Göre Dağılımı

Kayıtlanma Şekli/ Uyruk	Toplam Öğrenci Sayısı	Başvuru Sayısı	Toplam Nüfusuna Oranı
Uluslararası	3582	511	%14
Yerli	5115	713	%14
Toplam	8697	1224	%14

Tablo 2'de başvuran öğrencilerin kayıtlanma şekline bağlı uyruğa göre dağılımı verilmektedir. Buna göre Üniversite öğrenci nüfusunun %40'ını uluslararası öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir. Yerli ve uluslararası öğrenci başvurusunun ayrı ayrı toplamının her ikisinde de dağılımı %14 olarak saptanmaktadır. Farklı ülke ve kültürden gelerek Türkiye yükseköğrenimine ve üniversiteye adapte olmaya çalışan bireylerin, bu bağlamda yerli öğrenciye göre daha dezavantajlı konumda olması; uluslararası öğrenciler için ombudsmanlığın danışma veya bir soruna çözüm aramada alternatif olabileceğini göstermektedir.

Tablo 3. Toplam Başvurunun Konuya Göre Dağılımı

Konuya Göre Başvuru Dağılımı	Sayı	Olumlu Sonuçlanan	Oranı
Akademik	460	327	%71
Akademik/Mali	63	10	%15
Mali	551	336	%60
Altyapı	8	8	%100
İdari	142	99	%69
Toplam	1224	780	%69

Tablo 3'te başvuruların içeriğine göre dağılımı görülmektedir. Buna göre en çok başvurunun akademik ve mali konularda yapılmış olduğu görülmektedir. Başvuruların 83'ü (%7'si) şikâyet olarak kaydedilmiştir, bunun 58'inin olumlu (%69), 15'inin olumsuz (%18), geri kalanının öğrenciye kuralın açıklanarak kurumla öğrenci arasında uzlaşma sağlanarak çözüldüğü görülmüştür. Toplam başvurunun yaklaşık %69'u olumlu sonuçlanmıştır. Öğrencilerin bazı konularda sadece yönlendirildiği veya danışmanlık hizmeti aldığı görülmektedir. Şayet

bir talep veya sorunun sonuçlanması ilgili birimden veya üst yönetimden gelen cevaba bağlı ise, yönergeye göre ombudsmanlığın konu hakkında öğrenciye makul bir sürede geri dönüş yapması gerekmektedir. Raporla öğrenciye dönüş süresinin ortalama 3 gün olduğu kaydedilmiştir. Bütün bunlar göz önüne alındığında ombudsmanlığın çalışmalarının kurum içinde etkin olduğu, üst yönetim dahil bu mekanizmanın idari ve akademik birimler tarafından benimsediği görülmektedir.

Öğrenciler tarafından iletilen konuların içeriği üstteki kategoriler ışığında şöyle özetlenebilir. (1) Akademik konular: ders kaydı, notun işlenmesi, sınavla itiraz (sadece not itirazı ile ilgili prosedür açıklanır), kayıt dondurma, devamsızlık hakkına dair soru veya itiraz, başarı bursu hakkında soru veya sonuca itiraz, ders veya hazırlık eğitimi muafiyeti, sınav takvimi, dersin işlenişi, öğretim üyesi ile iletişimde aksaklık yaşanması, ek ders alma, öğrencilik hakkının süresi ile ilgili sorular, müfredat değişimine bağlı yaşanan sorunlar, fazla veya eksik ders kredisi alma, online eğitimde karşılaşılan durumlar vb. (2) Mali konular: çeşitli burs veya indirim başvurusu tarihlerine geç kalınması, burs alma, ödeme erteleme, ödeme taksitlendirme, öğrenim ücreti muafiyeti, kayıt dondurmaya bağlı ödeme işlemleri, öğrenim ücreti depozito iadesi (uluslararası öğrenciler için), yurt ücreti veya depozito iadesi, yaz okulu ücretleri ile ilgili soru veya talepler vb. (3) İdari konular: kurumun toplu taşıma güzergah ve saatleri ile ilgili değişiklik, öğrencilikle ilgili belge taleplerinin ilgili birimlere iletilmesi, kayıp eşya, konukevi veya kampüs içi düzenlemeleri hakkında talepler ve şikâyetler, kayıt işlemlerinin yapılmasıyla ilgili talepler vb. (4) Alt yapı konuları: dersliklerin düzeni, ısınma ve havalandırma sistemleri ile ilgili talepler, kütüphane düzenlemeleri, ortak sosyalleşme alanına dair talep veya şikâyet vb.dir.

Anket, elektronik posta yöntemi ile öğrencilerin kurum posta adreslerine gönderilmesi üzerinden uygulanmıştır. Bu şekilde, hem öğrencilerin birimden haberdar olup olmadığı hem de ombudsmanlığa herhangi bir konuda başvuru yapmış öğrencilerin aldıkları hizmeti değerlendirmesi amaçlanmıştır.

Ankete katılan toplam öğrenci sayısı 451'dir. Bunun, 298'i (%66'sı) yerli, 153'ü (%34'ü) uluslararası öğrenciden oluşmaktadır. Birimden haberdar olduğunu belirten öğrenci sayısı 251 (%56)'dır. Ombudsmanlığa başvuru yaptığını belirten 83 (%19'u) öğrenci vardır. Soruların tamamını yanıtlayan öğrenci sa-

yısı 61'i (%75'i)'dir. Bunların 53'ü (%90'i) lisans, 8'i (%10'u) lisansüstü düzeyinde eğitim aldığını bildirmiştir. Öğrencilerin 2'si Hazırlık sınıfında, 21'i 1. sınıfta, 14'ü 2. sınıfta, 7'si 3. sınıfta, 10'u 4. sınıfta, 3'ü 5. sınıfta, 3'ü 6. sınıfta eğitim almaktadır. Öğrencilerin 22'si ofisin varlığını; akademisyen ya da idari birim çalışanı, 9'u başka bir öğrenci, 8'i ofisten gönderilen bilgi e-postası, 4'ü üniversitenin web sitesi aracılığı ile öğrendiğini bildirmiştir.

Birinci bölümdeki sorular "hizmet kalitesi"nin ölçülmesini hedeflemiştir. Bu bölümdeki anket soruları **Tablo 4** ve **Tablo 9** arasında gösterilmiştir.

Tablo 4. Sunulan Hizmetten Duyulan Memnuniyet

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Öğrenci Ombudsmanlığı Ofisinin sunduğu hizmetlerden memnunuz.	Katılıyorum	33
	Katılmıyorum	9
	Kesinlikle Katılıyorum	18
	Kesinlikle Katılmıyorum	1
	Genel Toplam	61

Tablo 5 ve 6. Öğrenci İhtiyaçlarına Gösterilen Özen

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Öğrenci Ombudsmanlığı ihtiyaçlarına özen gösterir.	Katılıyorum	35
	Katılmıyorum	9
	Kesinlikle Katılıyorum	17
	Kesinlikle Katılmıyorum	1
	Genel Toplam	61

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Başvurumun özenli bir şekilde ele alındığını düşünüyorum.	Katılıyorum	30
	Katılmıyorum	5
	Kesinlikle Katılıyorum	20
	Kesinlikle Katılmıyorum	6
	Genel Toplam	61

Tablo 7. Öğrenci Sorununa Yaklaşım

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Öğrenci Ombudsmanlığı sorunuma önyargısız yaklaştığımı düşünüyorum.	Katılıyorum	30
	Katılmıyorum	5
	Kesinlikle Katılıyorum	20
	Kesinlikle Katılmıyorum	6
	Genel Toplam	61

Tablo 8. Ofisin Yetkinliği

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Öğrenci Ombudsmanlığı Ofisi'nin üniversite politikaları, prosedürleri ve düzenlemeleri konusunda bilgili olduğunu düşünüyorum.	Katılıyorum	35
	Katılmıyorum	5
	Kesinlikle Katılıyorum	16
	Kesinlikle Katılmıyorum	4
	Genel Toplam	61

Tablo 9. Başvurunun Gizli Tutulması

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Başvuruda kimliğimin gizli tutulmasını talep ettiğimde, bu bilginin ilgili birimle/birimlerle paylaşılmayacağını düşünürüm.	Katılıyorum	34
	Katılmıyorum	6
	Kesinlikle Katılıyorum	16
	Kesinlikle Katılmıyorum	5
	Genel Toplam	61

İkinci bölümde, öğrencilerin ombudsman ofisi ile olan iletişiminin kalitesi ölçülmüştür. Bu bölümdeki sorular **Tablo 10** ve **Tablo 15** arasında gösterilmiştir.

Tablo 10. Öğrenciye Ayrılan Zaman

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Öğrenci Ombudsmanlığı yüz yüze/online görüşmede bana yeterince zaman ayırır.	Katılıyorum	32
	Katılmıyorum	10
	Kesinlikle Katılıyorum	16
	Kesinlikle Katılmıyorum	3
	Genel Toplam	61

Tablo 11. Öğrenci Sorunlarına Gösterilen İlgi

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Öğrenci Ombudsmanlığı, ihtiyaçlarım ve endişelerim konusunda benimle bire bir ilgilenir.	Katılıyorum	31
	Katılmıyorum	12
	Kesinlikle Katılıyorum	15
	Kesinlikle Katılmıyorum	3
	Genel Toplam	61

Tablo 12. Ombudsman – Öğrenci İletişimi

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Ombudsmanın öğrencilerle olan iletişimi tatmin edicidir.	Katılıyorum	30
	Katılmıyorum	7
	Kesinlikle Katılıyorum	18
	Kesinlikle Katılmıyorum	6
	Genel Toplam	61

Tablo 13. Ofis Çalışanlarının Öğrenci Sorununa Yaklaşımı

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Öğrenci Ombudsmanlığı Ofisi çalışanlarının ilettiğim soruna yaklaşımı duyarlıdır.	Katılıyorum	32
	Katılmıyorum	8
	Kesinlikle Katılıyorum	17
	Kesinlikle Katılmıyorum	4
	Genel Toplam	61

Tablo 14. Sorun Çözümünde Öğrenci Memnuniyeti

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Öğrenci Ombudsmanlığının sorunumu çözüme şeklienden memnunum.	Katılıyorum	28
	Katılmıyorum	9
	Kesinlikle Katılıyorum	15
	Kesinlikle Katılmıyorum	9
	Genel Toplam	61

Tablo 15. Başvuruya Geri Dönüş Hızı

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Öğrenci Ombudsmanlığımın başvuruma geri dönüş hızından memnunum.	Katılıyorum	31
	Katılmıyorum	6
	Kesinlikle Katılıyorum	21
	Kesinlikle Katılmıyorum	3
	Genel Toplam	61

Üçüncü bölümde “genel durum değerlendirmesi” yapılmıştır. Bu bölümdeki sorular **Tablo 16** ve **Tablo 18** arasında gösterilmiştir.

Tablo 16. Ofisin Sunduğu Hizmetlerden Duyulan Memnuniyet

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Genel olarak, Öğrenci Ombudsmanlığı Ofisinin sunduğu hizmetlerden memnunum.	Katılıyorum	31
	Katılmıyorum	5
	Kesinlikle Katılıyorum	19
	Kesinlikle Katılmıyorum	6
	Genel Toplam	61

Tablo 17. Öğrenci Sorununa Sunulan Çözümlerin Etkinliği

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Öğrenci Ombudsmanlığı Ofisi tarafından sorunuma etkin çözümler veya alternatifler sağlandığımı düşünürüm.	Katılıyorum	34
	Katılmıyorum	7
	Kesinlikle Katılıyorum	12
	Kesinlikle Katılmıyorum	8
	Genel Toplam	61

Tablo 18. Ofisi Diğer Öğrencilere Önerme

Anket Sorusu	Cevap	Sayı
Öğrenci Ombudsmanlığı Ofisine başvuru yapmayı diğer öğrencilere tavsiye ederim.	Katılıyorum	36
	Katılmıyorum	3
	Kesinlikle Katılıyorum	16
	Kesinlikle Katılmıyorum	6
	Genel Toplam	61

19 öğrenci görüş ve öneri belirtmiştir. Bunlardan 7'si olumlu, 7'si olumsuz görüş; 3'ü öneri, 2'si kararsız görüş içermektedir. Olumlu görüşlerin bazılarında; ofisin öğrencinin sorununa karşı anlayışı ve çözüm odaklı görülmesi ve böyle bir birimin varlığından memnuniyet duyulduğu, ofisin etkili ve ulaşılabilir bulunduğu ifade edilmiştir. Görüş ve tespit olarak; ofisin, bir başvurunun sonuçlanması beklemek için tahmini bir süre vermesinin iyi olacağı, sorunların oluşmadan önlenmesi için daha aktif rol alması gerektiği, sorunun çözümünün duruma göre değişkenlik gösterebildiği ifade edilmiştir. Olumsuz görüşler arasında, ombudsmanlığın kurumu savunduğu ve idareden yana olduğu izlenimi yer almaktadır.

Anket verileri genel olarak yorumlanırsa, öğrencilerin ombudsmanlıktan aldıkları hizmet ile ilgili memnuniyet oranının yüksek olduğu saptanmaktadır. Öğrenciler nezdinde ombudsmanlıkla kurulan iletişimin olumlu algılandığı tespit edilmektedir. Ofisin öğrenci sorunlarına hızlı ve etkili çözümler ürettiği, öğrencilerin ofise başvuru yapılmasını diğer öğrencilere tavsiye edilir bulunduğu görülmektedir. Memnuniyet oranının yüksek olması ilerleyen zamanda ofis faaliyetlerinin kapsamının genişlemesine imkan sağlayabilir. Bu veriler aynı zamanda geliştirilmesi gereken yönlerde de işaret etmektedir. Üniversitenin kalite politikalarında "yönetişim" alt başlığında yer alan açıklık ve şeffaflık, hesap verilebilirlik, sürekli iyileştirme, proaktif yaklaşım (sorun oluşmadan önleme), etkinlik ve paydaşlarla iletişim gibi ilkelerin, öğrenci ombudsmanlığı biriminin kurulması ve faaliyetleri ile yakından ilgilidir. Ombudsmanlığın yönergede belirtilen görev sorumlulukları ve faaliyet raporu ışığında öğrencilerin talep ve şikâyetlerinde doğrudan ulaşılan bir birim olması, haksız bir uygulama ile karşılaştığını düşünen öğrencinin şikâyetinin ombudsman tarafından gayriresmî olarak araştırılması, başvuru sahibine (öğrenciye) sonucun belli bir süre aralığında bildirilmesi, haksızlığın tazmin edilebilir olması halinde bağlı olunan komisyon veya üst yönetime (rektörlüğe) bildirilmesi; üniversitenin açık, şeffaf ve hesap verilebilir olma hedefi ile ilintilidir. Üst yönetime hem komisyon aracılığı ile hem doğrudan raporlama yapılması; bunun sonucunda idarenin öğrenci talep ve şikâyetlerine karşı etkin ve iyileştirici bir yaklaşım benimseme niyetinde olduğunu göstermektedir.

Ombudsmanlığın çıkış noktası olan üniversite stratejik planında yer alan hedeflerden bazıları, akademik ve idari hizmetlerin etkin, verimli ve hızlı sağlanması ve kurum kültürünün geliştirilmesidir. Ombudsmanlığın, öğrenciden gelen

talep veya şikâyet doğrultusunda üniversitedeki akademik ve idari birimlerden alınan hizmetin ölçülmesine katkı sağlaması mümkün olmaktadır. Kurum kültürü, kurum paydaşları arasındaki iletişimle doğrudan ilintilidir. Öğrenci, personel veya iki farklı birimde çalışanlar arasında herhangi bir iletişim sorununa bağlı olarak anlaşmazlık yaşanması halinde, ombudsmanlığın devreye girerek tarafların birbirine karşı empati ile yaklaşması ve anlaşmazlığın çözülmesi; kurum kültürünün gelişmesinde rol oynamaktadır.

Yönetim politikalarında bu birimin kuruluşu ile bağdaşan bir diğer yaklaşım “paydaş katılımını dikkate almak” olarak ifade edilmektedir. Öğrenci Ombudsmanlığı biriminin, üniversitenin tüm paydaşlarının erişimine açık olması ve öğrencilerden gelen talep ve şikâyetleri doğrudan yönetime raporlaması ve yönetsel kararlarda bunların dikkatine alınmasını sağladığı görülmektedir. (Altınbaş Üniversitesi, 2021e)

SONUÇ VE ÖNERİLER

2021 yılı itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren yükseköğretim kurum sayısı (129’u devlet, 78’i vakıf olmak üzere) 217’dir. Özellikle 90’lardan sonra hem vakıf hem devlet üniversitesi sayısının artması ile kurumlar arası rekabetin arttığı görülmektedir. Bunun sonucu olarak kurumlar, yerelde ve uluslararası arenada tercih edilebilir olmak için eğitim ve araştırma gibi konularda standartları yakalamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda ulusal ve uluslararası sıralama, akreditasyon ve kalite ölçümü konularının ön plana çıktığı görülmektedir. Kalite ölçümünde, ulusal kamu kurumu olarak YÖKAK (Yükseköğretim Kalite Kurumu), üniversiteler arası sıralamada ise Türkiye merkezli URAP (University Ranking by Academic Performance) ve Times Higher Education (THE) aklı ilk gelen kurumlardır.

Üniversitelerin bu gibi faaliyetlerin içinde yer edinmesi, iyi yönetim ilkelere benimsenmesi ile yakından ilgilidir. Bu çalışmada, Türkiye’de öğrenci ombudsmanlığının ilk uygulamasına odaklanılarak birimin kurum içinde iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesindeki katkısı ele alınmıştır. Çalışmanın bulguları, bu mekanizmanın; kurumun paydaşları ile olan iletişiminin düzenlenmesinde, oluşabilecek hak ihlallerinin önlenmesinde ve yanlış uygulamaların tazmin edilmesinde önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir. Üniversitenin bu mekaniz-

mayı gönüllü olarak bünyesine katması, doğrudan kurum kültürünün gelişmesine dolaylı olarak akademik faaliyetlerinin gelişimine katkı sağlamaktadır.

Yükseköğretimde ombudsmanlık, dünya üzerinde 50 yıldan fazla bir deneyim ve bilgi birikimine sahip bir mekanizmadır. Türkiye'de ilk defa bu mekanizmanın bir vakıf üniversitesinde ortaya çıkması iyi uygulama örneği olarak değerlendirilebilir. Bu yüzden hem yerelde hem ulusal düzeyde tüm üniversitelere doğru yaygınlaştırma faaliyetlerinin yapılması gerekmektedir. Kurum içinde öncelikli alanlar, birimin işleyişinin, standartlarının ve bilinirliğinin tüm paydaşlar nezdinde artırılması ve uygulamalarının benimsetilmesi; bu bağlamda mevzuatının da önceki bölümlerde geçen uluslararası standartlar açısından ele alınması olabilir. Ulusal düzeyde ise, iyi uygulama örneği olarak diğer üniversitelerin birimin varlığından haberdar edilmesi adına farklı çalışmalar yapılabilir. Bunlar arasında sempozyum, arama konferansı düzenlenmesi ve yerel projeler ile kaynak yaratarak bu alanda bir eğitim merkezi kurulması olabilir. Ayrıca bu kurumun yaygınlaşması yükseköğremin gelişimine topyekün bir katkı sağlarken, birey-vatandaş ilişkisinin daha sağlıklı kurulması için üniversiteden başlayan bir farkındalık oluşturması açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- ACCUO (2021a). A Word About The Association, <http://accuo.ca/about/a-word-about-the-association/> (Erişim Tarihi: 13.04.2021)
- ACCUO (2021b). Standards Of Practices, <http://accuo.ca/wp-content/uploads/2019/06/SoP.pdf> (Erişim Tarihi: 22.04.2021)
- Altınbaş Üniversitesi (2021a). Öğrenci Ombudsmanlığı, <https://altinbas.edu.tr/p/31/ogrenci-ombudsmanligi> (Erişim Tarihi: 11.04.2021)
- Altınbaş Üniversitesi (2021b). Tarihçe, <https://altinbas.edu.tr/p/19/tarihce>, (Erişim Tarihi: 11.04.2021)
- Altınbaş Üniversitesi (2021c). Öğrenci Ombudsmanlığı Yönergesi, https://altinbase-dutrstorage.blob.core.windows.net/altinbasedutr/blob/c239700b_OgrenciIOmbudsmanligiYonergesi.pdf (Erişim Tarihi 18.04.2021)
- Altınbaş Üniversitesi (2021d). 2016-2021 Stratejik Planı, https://altinbasedutrstorage.blob.core.windows.net/altinbasedutr/blob/f963bed1_Alt%C4%B1n-ba%C5%9F%20%C3%9Cniversitesi%20Stratejik%20Plan.pdf (Erişim Tarihi: 18.04.2021)
- Altınbaş Üniversitesi (2021e). Kalite Politikaları, <https://altinbas.edu.tr/p/425/ilkel-politikalar> (Erişim Tarihi: 18.04.2021)
- AYENI, Victor O. (2014). "Ombudsmen as Human Rights Institutions, **Journal of Human Rights**, Cilt: 13, Sayı: 4, ss. 498-499.
- AUSTRIAN STUDENT OMBUDSMAN (2021). About the Office of the Austrian Student Ombudsman, <https://hochschulombudsmann.at/ueber-uns-en/> (Erişim Tarihi: 22.04.2021)
- BATALLI, Mirlinda (2015). "Role of Ombudsman Institution Over the Administration", **Academic Journal of Business, Administration, Law and Social Sciences**, Cilt: 1, Sayı: 3, ss. 233-236.
- BEHRENS, Rob (2017). "Being An Ombudsman in Higher Education", European Network of Ombudsman in Higher Education (ENOHE), ss. 7-50. <http://www.enohe.net/wp-content/uploads/2017/06/Being-an-ombudsman.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2021)

- BUCCIERI, Claudia, (Mayıs, 1969). **Ombudsman: New Troubleshooter on The Campus**, “Ombudsman in Higher Education” konferansında sunulan bildiri, Burlingame, California. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED037169.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2021)
- CONFLICT MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION RESOURCE CENTER (2003). “Institutional and Program Level Guidelines for Conflict Management in Higher Education”, https://culture.miami.edu/_assets/pdf/institutional-and-program-level-guidelines-for-conflict-management-in-higher-education-warters--wendy-2003.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2021)
- BURTON, Shannon (2020). “Taking Arms Against a Sea of Troubles: The Experience and Legacy of Michigan State University’s First Ombuds”, **Journal of the International Ombudsman Association**, Cilt 13, Sayı 1, ss. 3.
- ENOHE (2021a). What is ENOHE? <https://www.enohe.net/what-is-enohe/> (Erişim Tarihi: 17.04.2021)
- ENOHE (2021b). Past Conferences, <https://www.enohe.net/past-conference/> (Erişim Tarihi: 17.04.2021)
- ENOHE (2021c). All Dutch Universities will have an Ombuds in 2021, <https://www.enohe.net/2021/03/all-dutch-universities-will-have-an-ombudsman-in-2021/> (Erişim Tarihi: 17.04.2021)
- ESCALANTE, Hector (2019). “Abrasive Conduct in Higher Education and the Ombuds Role”, **Journal of the International Ombudsman Association**, Cilt 12, Sayı 1 ss. 5-9.
- FOUCAULT, Michel (2001). **Doğruyu Söylemek**, Çev. Kerem Eksen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GARDA OMBUDSMAN, (2021). “How is Informal Resolution Done?”, <https://www.gardaombudsman.ie/about-gsoc/faqs/engage-informal-resolution/> (Erişim Tarihi: 17.04.2021)
- GELLHORN, Walter (1966). **Ombudsmen and Others: Citizens Protectors in Nine Countries**, Harvard University Press, Cambridge
- HERRING, Robert A. ve MENDLESON, Jack L. (1999). “Use of A Student Ombudsperson to Enhance Communication in University Classes”, **Journal of Management Education**, Cilt: 23, Sayı: 5, ss. 566-577

- IOA (2021a). “Nuts And Bolts: Establishing And Operating A College Or University Ombuds Office”, <https://www.ombudsassociation.org/assets/docs/Nuts-and-Bolts-for-Establishing-a-New-Ombudsman-Office.pdf> (Erişim Tarihi: 10.04.2021)
- IOA (2021b). “Why An Organizational Ombuds?”, https://www.ombudsassociation.org/assets/docs/IOA_Why_an_Organizational_Ombuds.pdf (Erişim Tarihi: 17.04.2021)
- IOA (2021c). “IOA Best Practices: A Supplement to IOA’s Standards of Practice”, https://www.ombudsassociation.org/assets/docs/IOA_Standards_of_Practice_Oct09.pdf (Erişim Tarihi: 04.04.2021)
- IOI (2021). “About the IOI”, <https://www.theioi.org/the-i-o-i> (Erişim Tarihi: 17.04.2021)
- JANZEN, Fred G. (1971). **A Historical Study Of The Campus Ombudsman In United States Higher Education**, Doktora Tezi, Texas Tech University, Texas.
- KAMU DENETÇİLİĞİ KANUNU (2012). https://www.ombudsman.gov.tr/document/Kamu_Denetciligi_Kurumu_Kanunu.pdf Erişim Tarihi: 11.04.2021)
- KATZ, Neil H., SOSA, Katherine J.ve KOVACK, Linda N. (2018). “Ombuds and Conflict Resolution Specialists: Navigating Workplace Challenges in Higher Education”, **Journal of the International Ombudsman Association**, Cilt 11, Sayı 1 ss. 3-18.
- KAYGISIZ, Ümmühan (2018). Üniversitelerde Uyuşmazlık Çözümü Aracı Olarak Kampüs Ombudsmanlığı: Öğrencilerin Algılarını Ölçmeye Yönelik Bir Analiz, **Ombudsman Akademik Dergisi**, Yıl 4, Sayı 2, ss.132.
- KIRK, Henry P. (Mayıs, 1969). “**An Ombudsman For The University**”, Ombudsman in Higher Education” konferansında sunulan bildiri, Burlingame, California. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED037169.pdf> (Erişim Tarihi: 13.04.2021)
- LEIDENFROST, Josef (2013). “Ombudsmen in Higher Education: Helping the Single Student, Contributing to the Universities’ Institutional Changes”, **Creative Education**, Cilt: 4, Sayı:7, ss. 8-10, https://www.researchgate.net/publication/271293004_Ombudsmen_in_Higher_Education_Helping_the_Single_Student_Contributing_to_the_Universities'_Institutional_Changes, Erişim Tarihi: 11.04.2021)

- LORALEIGH, Keashly (2018). "Ombuds and Bystanding: Embracing Influence", **Journal of the International Ombudsman Association**, Cilt 11, Sayı 1, ss.2.
- LUND UNIVERSITY (2021). "Getting help, making a complaint", <https://www.lunduniversity.lu.se/current-students/academic-matters-and-support/student-rights-and-guidelines/getting-help-making-complaint> (Erişim Tarihi: 11.04.2021)
- NEWHART, Mary J. (2007), **Ombudsmen In Higher Education: Similarities, Divergences, And The Rise Of Alternative Dispute Resolution**, Yüksek Lisans Tezi, Cornell University.
- OECD (2018). The role of Ombudsman Institutions in Open Government, OECD Working Papers on Public Governance, No. 29 <https://www.oecd.org/gov/the-role-of-ombudsman-institutions-in-open-government.pdf> (Erişim Tarihi: 17.04.2021)
- OIA (2021). "Annual Reports", <https://www.oiahe.org.uk/resources-and-publications/annual-reports/> (Erişim Tarihi: 11.04.2021)
- RAINES, Susan ve HARRISON, Tavia (2020). "Overcoming Groundhog Day: Changing Organizational Culture While Institutionalizing the Ombudsman Role", **International Ombudsman Association (IOA)**, Cilt 13, Sayı 1, ss. 6-10.
- REIF, Linda C. (2004). **The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights System**, Springer Science+Business Media B.V., Dordrecht.
- ROWLAND, Howard Ray (1969). **The Campus Ombudsman: An Emerging Role**, Educational Record 50, ss. 442-448.
- RUST, James (Mayıs 1969). The Ombudsman at Michigan State University, "Ombudsman in Higher Education" konferansında sunulan bildiri, Burlingame, California. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED037169.pdf> (Erişim Tarihi: 11.04.2021)
- SHERMAN, Beck (Mayıs 1969). **Comments Regarding the Ombudsman**, "Ombudsman in Higher Education" konferansında sunulan bildiri, Burlingame, California. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED037169.pdf> (Erişim Tarihi: 11.04.2021)
- SMITH, Ryan (2020). "A Brief History of the Student Ombudsman: The Early Evolution of the Role in US Higher Education", **Journal of the International Ombudsman Association**, Cilt 13, Sayı 1, ss. 2-4.

- SPECK, David G. (1971). "Ombudsman on Campus: A Review", **Eric Clearing House on Higher Education**, ss. 1-5. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED045861.pdf> (Erişim Tarihi: 10.04.2021)
- STIEBER, Carolyn (2000). "57 Varieties: Has the Ombudsman Concept Become Diluted?", **Negotiation Journal**, 16(1), ss. 50-54.
- STOCKHOLM UNIVERSITY (2021). Department of Social Anthropology, <https://www.socant.su.se/english/staff/ombudsmen> (Erişim Tarihi: 13.04.2021)
- STUHMCKE, Anita (2001). "Grievance Handling In Australian Universities: The Case Of The University Ombudsman And The Dean Of Students", **Journal of Higher Education Policy and Management**, 23(2): 182-183.
- WAJNGURT, Clara (2019). "The Faculty Ombudsperson: Maintaining Civility and Academic Freedom in Higher Education", **Journal of the International Ombudsman Association**, Cilt 12, Sayı 1.
- UNIVERSITY OF CALIFORNIA, MERCED (2021). Office of Ombuds, <https://ombuds.ucmerced.edu/content/what-origin-term-ombuds-and-profession> (Erişim Tarihi: 11.04.2021)
- UNIVERSITY OF COPENHAGEN (2021). Student Ambassador, <https://student-ambassador.ku.dk/> (Erişim Tarihi: 11.04.2021)
- YILMAZ, Abdullah ve AKDEMİR ŞAHYAR, Duru (2020). "**Ombudsmanlık Kurumunun Etkinliğinin Kurum Kararları Üzerinden İncelenmesi**", **Ombudsman Akademik**, Yıl 7, Sayı 13, ss. 18-19.
- <https://yokak.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 27.04.2021)
- <https://www.timeshighereducation.com/> (Erişim Tarihi: 11.04.2021)
- <https://urapcenter.org/> (Erişim Tarihi: 27.04.2021)



T.C.
ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Sayı : E-96136591-050.06.04-5421
Konu : Kararlar

18.05.2021

DAĞITIM YERLERİNE

Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun 06.05.2021 tarihli ve 2021/9 ve 14.05.2021 tarihli ve 2021/10 sayılı toplantısında alınan kararlar ekte yer almakta olup, bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof.Dr. Çağrı ERHAN
Rektör

- Ek:
1- ETİK KURUL 2021-10 (2 sayfa)
2- ETİK KURUL 2021-9 (3 sayfa)

Dağıtım:
Enstitüler Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü Müdürlüğüne

Gizem GÜRAY

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : BS4UR9FSF

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/altinbas-universitesi-ebys>

Adres: Mahmutbey Dilmenler Caddesi, No:26, 34217 Bağcılar - İstanbul
Telefon: (0 212) 604 01 00 Faks: (0 212) 445 81 71
e-Posta: info@altinbas.edu.tr Web: <http://www.altinbas.edu.tr/>
Kep Adresi: altinbasuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Saim KILIÇ
Unvanı: Kurul Başkanı
Tel No: (0 212) 604 01 00



Evrak Tarih ve Sayısı: 18.05.2021-6757

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURUL TOPLANTISI
KARAR TUTANAĞI

Ek-2

Toplantı No: 2021/9
Toplantı Tarihi: 06/05/2021
Toplantı Yeri: Çevirim içi

Kurul Başkan ve Üyeleri:

Prof. Dr. Saim KILIÇ -İşletme Fakültesi/Öğretim Üyesi- Başkan
Prof. Dr. Osman Nuri UÇAN -Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi/Öğretim Üyesi -Üye
Prof. Dr. Cevat DEMİR -Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi/Öğretim Üyesi -Üye
Prof. Dr. Mümin ERTÜRK- Uygulamalı Bilimler Fakültesi/Öğretim Üyesi -Üye
Doç. Dr. Hasan SINAR -Hukuk Fakültesi/Öğretim Üyesi- Üye
Dr. Öğr. Üyesi Gülkızılca YÜRÜR -Tıp Fakültesi/Öğretim Üyesi -Üye
Dr. Öğr. Üyesi Gaye HAFEZ -Eczacılık Fakültesi/Öğretim Üyesi- Üye
Dr. Öğretim Üyesi Hakan KAYGUSUZ- Bilimsel Araştırma ve Projeler Daire Başkanı- Üye

Kararlar:

5. Üniversitemiz Öğrenci Ombudsmanlığı biriminde görev yapmakta olan **Gizem Güray**'ın “*Yükseköğretim Kurumlarında İyi Yönetişim ve Türkiye’de Öğrenci Ombudsmanlığı Uygulaması*” başlıklı çalışmasında kullanmak üzere Üniversitemiz öğrencilerinden daha önce Üniversitemiz tarafından yaptırılan anket için etik onay talebi önerisi görüşüldü. Söz konusu anketin Üniversite tarafından yaptırılan ve tamamlanmış anket çalışması olması nedeniyle söz konusu anket verisinin kullanılması için “etik kurul kararının gerekli olmadığına” ve bu hususun Rektörlük Makamına arz edilmesine karar verildi.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Saim KILIÇ
Başkan

e-imzalıdır
Prof. Dr. Osman Nuri UÇAN
Üye

e-imzalıdır
Prof. Dr. Cevat DEMİR
Üye

e-imzalıdır
Prof. Dr. Mümin ERTÜRK
Üye

e-imzalıdır
Doç. Dr. Hasan SINAR
Üye

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Gülkızılca YÜRÜR
Üye

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Gaye HAFEZ
Üye

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Hakan KAYGUSUZ
Üye

ÜNİVERSİTE OMBUDSMANLIĞI

The University Ombudsman

Öğr. Gör. Canan YAVUZ*

Geliş Tarihi: 06.11.2020 | Yayına Kabul Tarihi: 06.06.2021

Öz

Ombudsmanlık hizmetleri, kurumları insanlaştırır. Bir ombudsmanın varlığı, kurumun üyelerini önemsemediği ve hem kurum üyeleri hem de uluslararası toplum için gayri resmi uyuşmazlık çözümü sağlamanın değerini anladığı mesajını verecektir. Bu makalede, ülkemizde idarenin denetimine dair yeni ve esaslı bir model olarak benimsenen ombudsmanlık kurumunun üniversiteler yönünden incelenmesi, üniversitelerin iş ve işlemlerinin denetiminin sağlanmasında üniversite ombudsmanlığı adı altında ayrı bir birim oluşturulmasının mümkün ve gerekli olup olmadığı tartışılmıştır. Ombudsmanlık dünyada konularına göre çeşitlenme ile gelişim gösterme eğiliminde olup bu çeşitlilikle ilgilenilmesi ve pratiğe dökülmesi ombudsmanlığın başat maksadına yarar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: ombudsman, üniversite ombudsmanı, yükseköğretim kurumu ombudsmanı

Abstract

Ombudsman services humanise the institutions. The existence of an ombudsman gives the message that the institution considers its members and understands the importance of informal dispute resolution both for its members and the international community. Ombudsman institution is a recent and essential model in administrative law. This paper discusses the ombudsman institution in terms of universities and discusses whether it is necessary and possible to have a separate ombudsman institution for the governance of the universities administrative acts. Ombudsman institution is disposed to develop according to its various fields among the world. Paying attention to its diverse areas and putting it into practice will provide benefit to the core aim of the ombudsman institution.

Keywords: ombudsman, university ombudsman, ombudsman in higher education institution

* Trakya Üniversitesi İpsala Meslek Yüksekokulu, e-posta: cananyavuz@trakya.edu.tr, ORCID ID No: 0000 0003 2014 4485

GİRİŞ

Yüksek öğrenim dünyası; eğitim, öğretim, bilgi, yaşam boyu öğrenme, kişisel becerilerin geliştirilmesi, akademik derece elde etme imkânı sunmaktadır. Bilginin hızlı elde edildiği ve gelişen, küreselleşen dünyaya ayak uydurmak isteyen öğrenciler ile, akademik ve idari personelin bu sebeple üniversitelerden talepleri ve beklentileri artmaktadır. Bu talep ve beklenti artışı da üniversitelerin bu taleplere daha etkili ve hızlı yanıt vermesini beraberinde getirmektedir.¹

Üniversitelerin artan hacmi; örneğin bilgi sistemleri, öğrenci destek hizmetleri, yeni iletişim ve öğrenme teknolojileri gibi birçok öğeden oluşan bu altyapıların gelişimini de beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra bu alanlarda işbirliğinin geliştirilmesine de teşvik etmek suretiyle katkıda bulunmuştur. Bu sistemlerin akademik hayata girmesi özellikle öğrenci, akademik personel ve idari personel nüfusu fazla olan üniversitelerde olumsuz yönleri de beraberinde getirmiştir: Üniversiteler içinde artan anonimlik, personelin azalan yükümlülüğü, öğrenciler ve öğretim elemanları arasında kişisel temas eksikliği gibi.² Değişen ve gelişen eğitim öğretim sisteminin günümüzde geldiği uzaktan eğitim modelinin de akademik hayatta büyük yer kaplaması öğrencilerin ve öğretim elemanlarının okul ile fiziki bağlantısını zayıflatmış, öğrencileri problem çözmek üzere e-posta, telefon gibi iletişim araçlarına yöneltmiştir. Hâlihazırda uzaktan eğitime hızlı geçişin yaşandığı şu dönemde aksaklıklar yaşanması ihtimaline binaen hızlı ve etkili bir çözüm üretme yöntemi olarak üniversite ombudsmanlığının varlığı yadsınamaz bir gerçektir.

1. OMBUDSMANLIK VE ÜNİVERSİTE OMBUDSMANLIĞI KAVRAMI

Ombudsmanlık kurumu, devlet ile vatandaş arasındaki insan hakları önceliğine dayanan ilişkilerde bir nev'i hakemlik yapan bir teşkilattir³. Bu kurum, günümüz dünyasında ulusal düzeyden yerel ve bölgesel düzeylere kadar çeşitli

¹ William G. Turney, (1993), **The responsive university. Restructuring for high performance**, Baltimore: Hopkins University Press, Akt. Josef Leidenfrost, (2013) **Ombudsmen in Higher Education: Helping the Single Student, Contributing to the Universities' Institutional Changes**, <https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=34177>, ss. 8-10, s.9

² Josef Leidenfrost, (2013), **Non-hierarchical conflict resolution in higher education: In-house mediation as a tool**, Vienna: Ministry of Science and Research Akt. Leidenfrost, **a.g.m.**, s.8-9

³ Ekaterina Zemskova, (2020), "The Legal Status of The Ombudsman", **Young Scientist**, Cilt:42, Sayı:332, ss.205-207, s.205

biçimleriyle uygulama alanı bulmuştur. Nitekim doğrudan ulusal bazda ombudsmanlık uygulamaları kadar yerel düzeyde il ve belediye ombudsmanlıkları, bankacılık, cezaevleri ve üniversiteler gibi çeşitli alanlara yönelik özel ombudsmanlıklar da yaygınlaşmaya başlamıştır.⁴

Kamu yönetiminde vatandaşların hak ve menfaatlerinin korunması misyonuna sahip ombudsmanlığın, yoğun şikâyetleri üstlenebilecek ve çözüm bulabilecek bir durumla karşı karşıya kalması halinde kuruluş hedefleriyle örtüşen bir sonuç vermektten çok kamu kurum ve kuruluşlarındaki işleyiş sorunlarına ek bir ya da birden fazla mekanizmanın daha ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu durumda, ulusal düzeydeki aksaklıkların çokluğu ve çeşitliliği ulusal ya da parlamenter ombudsmanın iş yükünü arttıracığından yerel ve bölgesel düzeyde hatta belirli sorun odaklaşmalarının olduğu alanlarda ombudsmanlık uygulamalarına geçiş yönetsel işleyişin güçlendirilmesi açısından değerlendirilebilir bir husus olacaktır.⁵ Ancak ombudsmanlık vatandaş merkezli olsa da idare karşıtı bir kurum da değildir⁶.

Hukuk devleti ilkesinin benimsendiği ülkelerde, idari işlem tesis etmek veya idari eylem yoluyla kişilere birçok müdahalede bulunan idarenin, bu müdahale yetkisinin denetim mekanizmalarıyla dengelenmesi gerekmektedir. Böylece fren-denge mekanizmasıyla çalışan idarenin kişiler hakkında kararlar verirken tamamen serbest olmadığını bilincinde olması sağlanır. İdarenin bu bilincinin varlık sebebi olan, diğer deyişle idarenin denetimini sağlayan mekanizmalar yargı dışı denetim ve yargısal denetim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İdarenin yargısal denetimi idari yargı olarak karşımıza çıkmakta ve yargısal denetimde idarenin denetimi bir yargı organı tarafından yapılmaktadır. Yargı organları, teminatlı ve meslekten hakimlerden oluşmuş bağımsız mahkemelerdir. Ancak idare, yargısal yollar haricinde de denetlenebilmektedir. İdarenin yargı dışı yollardan denetimi ülkemizde siyasi denetim, idari denetim ve bağımsız denetim olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi denetim; idarenin yazılı soru, genel görüşme, meclis araştırması, meclis soruşturması, Dilekçe Komisyonu ve İnsan Hakları İnceleme Komisyonu aracılığıyla TBMM tarafından denetlenmesidir. İdarenin bir

⁴ Önder Kutlu, Erhan Örselli ve Selçuk Kahraman, (2018), "Türkiye'de Yerel Ombudsmanlığın Uygulanabilirliği: İtalya Yerel Ombudsmanlığı Üzerinden Bir Analiz", **Ombudsman Akademik**, Yıl:4 Sayı: 8, ISSN: 2148-256X, ss:15-38, s.16

⁵ Kutlu, Örselli, Kahraman, **a.g.m.**, s.17

⁶ **Aditi Singh**, (2020), "Administrative Law Assignment On Concept Of Ombudsman", **BBA LLB**, s.7

diğer denetlenme şekli, idari denetimdir. İdari denetim; idarenin kendi içinde denetlenmesi, diğer deyişle yasama ve yargı organı tarafından değil, yine idare tarafından denetlenmesidir. Bunun da başlıca; isti'taf denetimi, hiyerarşik denetim, vesayet denetimi, denetleme kurulları tarafından denetim, Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu tarafından denetim ile il ve ilçe insan hakları kurulları tarafından denetim olmak üzere altı yolu vardır. İdarenin siyasi ve idari denetimi haricinde yargı dışı denetim yollarından bir diğeri de bağımsız organlar olan İnsan Hakları Kurumu ve Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK)⁷ tarafından denetlenmesidir. KDK, TBMM başkanlığına bağlı, kamu tüzelkişiliğini haiz ve özel bütçeli bir kuruluştur. Diğer adıyla ombudsmanlık olarak da anılan KDK'nin görevi, ülkelerde idareyi denetlemek, vatandaş ile idare arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünü kolaylaştırmaktır.⁸ Ombudsmanlığın diğer denetim yollarının eksikliklerini tamamlayıcı ve denetim etkinliğini artırıcı bir işlevi vardır.⁹ Kararlarının bağlayıcı nitelikte olmaması da, adeta idare ile kişiler arasında bir arabulucu işlevi üstlendiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra etkin bir ombudsmanlık kurumu için, aşırı kuralcı bir ombudsmanlık yapısı yerine, sonuç odaklı ve vatandaş yanlısı bir mekanizmanın uygun olacağı açıktır¹⁰.

Ombudsmanlık, ülkemizde ulusal ve genel amaçlı uygulanmakta olup yerel ve özel amaçlı ombudsmanlık henüz kabul görmemektedir. Ancak ombudsmanlık kurumuna ihtiyacın giderek artmasıyla birlikte ombudsmanın görev alanının genişlemesi, denetim konularına göre bir uzmanlaşmayı beraberinde getirmiştir. Bu yüzden ombudsmanlar için genel amaçlı ombudsmanlar ile tek ve özel amaçlı ombudsmanlar olmak üzere çeşitli ombudsman türleri karşımıza çıkmaktadır. Genel amaçlı ombudsmanlar ulusal düzeyde olabileceği gibi bölgesel veya yerel düzeyde de olabilmektedir.¹¹ Genel amaçlı ombudsmanlık kurumunda ombudsmanlar konu ayrımı ve kısıtlamasına tabi tutulmamışlardır. Ancak bazen tüm ülke çapında görevli olabileceği gibi bazen bir eyalette ya da yerel yönetim

⁷ Bundan sonra KDK olarak anılacaktır.

⁸ Kemal Gözler ve Gürsel Kaplan, (2020), **İdare Hukuku Dersleri**, Ekin Yayınları, Güncellenmiş 22. Baskı, Bursa, ss.737-745

⁹ Doğan Kestane, (2006), "Çağdaş Bir Denetim Organizasyonu Olarak Ombudsmanlık (Kamu Denetçiliği)", **Maliye Dergisi**, Sayı 151, ss. 128-142, s. 128

¹⁰ Yaşar Orçun Küçükylmaz, (2021), "Kamusal Bir Denetim Aktörü Olarak Ombudsman: Türkiye Örneği", https://www.researchgate.net/publication/349426700_Kamusal_Bir_Denetim_Aktoru_Olarak_Ombudsman_Turkiye_Ornegi, (E.T. 02.06.2021), ss.361-378, s.374

¹¹ Engin Şahin ve Mehmet Şabaplı, (2016), "Dünyada Ve 2010 Anayasa Değişikliği Sonrası Türkiye'de Genel Özellikleriyle Ombudsmanlık", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 9 Sayı: 42, ss.768-778, s.773

düzeyinde de görevli olabilmektedir. Özel amaçlı ombudsmanlıkta ise, idarenin sadece belirli bir alanından doğan şikâyetleri, uzmanlaşma ihtisas alanına göre denetime tabi olmaktadır. Özel amaçlı ombudsmanlar belirli bir konuda uzmanlaşarak, ihtisas alanlarına göre yapılan başvuruları kabul etmektedir.¹² Üniversite ombudsmanlıkları da özel amaçlı ombudsmanlık türlerinden biri olup ülkemizde henüz yasal bir alt yapısı bulunmamaktadır. Bireylerin üniversite ile yaşadığı problemler hâlihazırda ulusal çapta tekel nitelikte görev yapan KDK tarafından yürütülmektedir. KDK Türkiye’de genel nitelikli bir kurum olup ayrı bölümler halinde çalışmamaktadır. Diğer deyişle KDK, üniversite ombudsmanlığı, polis ombudsmanlığı, kamu personeli ombudsmanlığı gibi yerel, bölgesel veya kurumsal çapta teşkilatlanmamıştır. Genel olarak şikâyetler, tek çatı altında toplanan KDK’ye yapılmaktadır.

Üniversite veya akademik yahut daha genel tabirle yüksek öğrenim kurumu ombudsmanı; öğrencilerin, akademik ve idari personelin yükseköğrenim kurumu ile ilgili şikâyetlerini, gizlilik esasına tabi kalarak çözmeyi amaç edinmiştir. Üniversite ombudsmanı; bağımsız ve tarafsız bir kişidir. Tıpkı bir hakem veya hakim bağımsızlığı ve tarafsızlığında olması gereken ombudsman, ombudsmanlık sürecinde ne yüksek öğretim kurumunun ne de başvuruçunun tarafında yer alacaktır. Üniversite ombudsmanı, sorunları, öncelikle alternatif çözüm yöntemiyle çözmeyi hedeflemektedir. Yüksek öğrenim kurumu ombudsmanının bir diğer önemli görevi ise, yapısal sorunları belirlemek ve ileride yaşanabilecek benzer sorunların yeniden yaşanmasını engellemek için sorumlu makamlara tavsiyelerde bulunmaktadır.¹³ Ancak üniversite ombudsmanı, akademik veya idari personel ile öğrenciler arasındaki uyumsuzlukları geleneksel yöntemlerle çözümenin yerine geçmemektedir. Geleneksel çözüm yöntemlerini tamamlayıcı niteliktedir.¹⁴

1.1. Üniversite Ombudsmanlığının Tarihsel Gelişimi

Üniversite ombudsmanlığı, öncelikle öğrencilere hizmet vermek üzere ortaya çıkmıştır. Üniversitelerde artan çatışmaya karşılık olarak 1960’ların ortasında halk protestoları ve öğrenci savunuculuğu bağlamında Kuzey Amerika’da ortaya

¹² Emine Çeliksoy ve Büşra Bayan, (2020), “Genel ve Özel Amaçlı Ombudsmanlık Örnekleri: İngiltere ve Türkiye”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, ss.92-103, s.95

¹³ Leidenfrost, a.g.m., s. 9

¹⁴ Anita Stuhmcke, (2001), “Grievance Handling In Australian Universities: The Case Of The University Ombudsman And The Dean Of Students” **Journal of Higher Education Policy and Management**, Cilt 23, Sayı:2, s.182

çıkmaya başlamıştır. Kuzey Amerika'nın ilk üniversite ombudsmanı, Kanada'daki Simon Fraser Üniversitesi'nde öğrenciler tarafından kurulmuştur.¹⁵ Bu sosyal hareket, ırkçılığa dayalı olarak altı Batı Hintli¹⁶ öğrenciye haksız not verilmesini protesto eden dört yüz öğrenci tarafından bilgisayar laboratuvarının işgal edilmesiyle başlamıştır.¹⁷ Benzer ofisler, kısa bir süre sonra, özellikle Montreal'deki Sir George Williams Üniversitesi'nde (şimdiki Concordia Üniversitesi) olmak üzere, bir dizi başka Kanada üniversitesinde kurulmuştur.¹⁸

Üniversite ombudsmanlığı, 1970'lerde Avustralya'ya, 1980'lerde Avrupa ve Güney Amerika'ya yayılmıştır. Öğrenci dernekleri ve öğrenci birliklerinin üniversite ombudsmanlarının oluşturulması, geliştirilmesi ve desteklenmesine yönelik kampanyalarda önemli bir etkisi olmuştur.¹⁹

Avustralya'da, ilk üniversite ombudsmanlık ofisi 1977 yılında New England Üniversitesi'nde kurulmuş ve on iki farklı üniversitede ofislerin açılmasının önünü açmıştır.²⁰

Avrupa'da ise, ilk üniversite ombudsmanlık ofisinin 1988'de İspanya Leon Üniversitesi'nde kurulduğu kabul edilmektedir. Bunu aynı yıl Granada ve Valencia üniversitelerindeki ombudsman ofisleri izlemiştir.²¹ Üniversite ombudsmanlığının kuruluşunu Hollanda, Avusturya ve Belçika izlemiştir.²² Akabinde Avrupa'da, 2003 yılında Avrupa Yüksek Öğrenim Ombudsman Ağı (ENOHE) kurulmuştur. Bu ağ; Hollanda, İspanya, Avusturya, İsviçre, Almanya, Birleşik

¹⁵ <http://calcaucus.com/5/post/2013/11/canadian-and-us-ombuds-what-are-we-doing-and-why-are-we-doing-it.html> (E.T. 17.10.2020)

¹⁶ Batı Hint Adaları, Karayip Denizi'ni, adalarını ve sahillerini kapsayan bölgedir. Günümüzde Karayipler olarak da anılmaktadır.

¹⁷ <http://www.cbc.ca/news/canada/montreal/a-look-back-at-montreal-s-race-related-1969-computer-riot-1.2538765>. (E.T. 17.10.2020)

¹⁸ <http://calcaucus.com/5/post/2013/11/canadian-and-us-ombuds-what-are-we-doing-and-why-are-we-doing-it.html> (E.T. 17.10.2020)

¹⁹ Rob Behrens, (2017), "Being An Ombudsman In Higher Education", <http://www.enohe.net/wp-content/uploads/2017/06/Being-an-ombudsman.pdf> (E.T. 20.10.2020), s.12

²⁰ Anita Stuhmcke, Bronwen Olliffe Ve Maxine Evers, (2015), 'Resolution of Student Grievances within Universities' in Sally Varnham, Patty Kamvounias and Joan Squelch (vd), Higher Education and the Law, The Federation Baskısı, Sydney, pp.117-118. Akt. Behrens, **a.g.m.**, s.13

²¹ Marta Elena Alonso de la Varga, (2015), "30 years of Solitude? Looking back into the Spanish Ombuds pioneering institution", **Paper presented to 12th ENOHE Annual Conference**, Austria, Akt. Behrens, **a.g.m.**, s.13

²² Behrens, **a.g.m.**, s.14

Krallık, Belçika ve diğer ülkelerdeki üniversite ombudsmanlarını bir araya getiren üniversite ombudsmanları için bir ağıdır.²³

Şu anda üniversite ombudsmanlığı artık dünyadaki birçok yükseköğretim sisteminin parçası haline gelmiştir. Ombudsmanlar hem ortaya çıkan çeşitli sorunlara karşı kurumun farkındalığının artmasına hem de kurumlar adına karar verenlerin üniversite mevzuatında değişiklik ve uyarlamalar yapmalarına yardımcı olmaktadır.²⁴

1.2. Bir Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Üniversite Ombudsmanlığı

Üniversitelerin, yaşanan aksaklıkları gidermek adına itiraz, bilgi edinme hakkının kullanılması gibi çeşitli resmi prosedürleri vardır. Bunun yanı sıra idari bir makam olan üniversitelerin tesis ettiği işlemlerin idari yargıda iptali istenmeden önce üniversiteden işlemin geri alınması veya kaldırılması da talep edilebilmektedir. Bu resmi olarak oluşturulmuş prosedürlerin bir sonucu olarak, öğrencilerin, akademik veya idari personelin yaşadığı sorunlar ve/veya endişeler genellikle hantal, zaman alıcı veya masraflı hale gelmektedir. Ve yargısal yol, anlaşmazlıkların temelini her zaman da çözememektedir. Örneğin kurumuna karşı davasını kaybeden öğretim elemanının çalışma motivasyonuna olumsuz etkisi olabilecektir. Öğrenci yönünden bakıldığında; öğrencinin içinde bulunduğu ekonomik durum ve hayat tecrübesinin zayıflığı onu dava açmaktan uzaklaştıracak, hak arama özgürlüğünü içten içe kısıtlayacaktır. Dolayısıyla, öğrencilerin ve diğer ilgililerin yüksek öğretim kurumuyla yaşayacağı problemlerin öncelikle yargı makamlarına taşınmadan pratik şekilde kurum içerisinde, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleriyle çözüme ulaştırılabilmesi düşünülmeli gereken bir yoldur.

Üniversite ombudsmanlığı, bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi, her iki tarafın ihtiyaçlarını karşılayarak; çıkar ve endişelerini yeterince ele alarak anlaşmazlıkları çözme sürecidir. Alternatif uyuşmazlık çözümü, uyuşmazlıkları başlamadan önce veya en azından tırmanmadan önce bitirmeyi amaçlamaktadır. Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi,

²³ Carlos-Maria Alcover, (2009). "Ombudsing in higher education: A Contingent model for mediation in university dispute resolution processes". The Spanish J. of Psychology, 1(1), 275-287., s.277

²⁴ Leidenfrost, a.g.m., s. 9

yasal prosedürlerden olabildiğince kaçınmaya yardımcı olmaktadır.²⁵ Bu nedenle üniversite ombudsmanlığı böyle bir alternatif uyuşmazlık çözüm aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üniversiteler, özellikle öğrencilerin iddialarını ispat değeri olmaması veya sorunları karıştırma eğilimi sebebiyle önemsiz görüp reddedebilmektedir. Oysaki ombudsmanlar aracılığıyla yapılacak üniversite içi bir ombudsmanlık hizmeti kişilerarası iletişime odaklandığı için, uyuşmazlığı daha kısa sürede ve en uygun çözüme kavuşturabilecek bir enstrümandır. Öğrencilere yönelik ombudsman hizmetleri günümüzde öğrencilerin geleneksel adli süreçlerin yarattığı kopukluğu en aza indirmek ve özellikle akademik konularda alternatif çözüm sunmak amacıyla kurulmaktadır. Bazı Avrupa ülkelerinde (İspanya gibi) ombudsmanlar üniversitenin tüm üyelerinden sorumlu olup kurulmaları mevzuat gereği zorunludur.²⁶

2. ÜNİVERSİTE OMBUDSMANI

2.1. Üniversite Ombudsmanının Görevleri

Üniversite ombudsmanlığı dünyada büyüyen ve farklı bir kadrodur. Üniversite ombudsmanları; öğrencileri, akademik ve idari personeli, üniversite yaşamıyla ilgili yaşayabileceği adaletsizliğe, ayrımcılığa ve kötü hizmet sunumuna karşı korumak için hayati bir işlev görürler.²⁷

Üniversite ombudsmanlığı esasen sadece öğrencilerin başvurabileceği bir yol değildir. Bir üniversite ombudsmanı; öğrencilerin, akademik ve/veya idari personelin üniversite ve topluluğu hakkındaki şikâyetleri için resmi/gayri resmi ve gizli bir şekilde yardım alabilecekleri bağımsız ve tarafsız bir kişidir.²⁸

Üniversite ombudsmanlarının temel görevi, mevzuatın uygun, doğru ve hızlı uygulanmasını kontrol etmektir. Diğer görevi ise, yaşanan ihtilaflarda tarafların

²⁵ James T. Ziegenfuss ve Patricia O'Rourke, (2011), *The Ombudsman Handbook Designing and managing an effective problem-solving programme*, Akt. Leidenfrost, a.g.m., s. 9

²⁶ Leidenfrost, a.g.m., s. 9

²⁷ Behrens, a.g.m., s.7

²⁸ Frances Bauer, (2000), "The practice of one Ombudsman", <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1007598421411> (E.T. 22.10.2020), *Negotiation Journal*, 16, 59-79, s.76

mahkemelerden önce yasal çözüm yöntemiyle adil muamele görmesine yardımcı olmaktadır.²⁹

Ombudsman ofisleri, kime hizmet verdiklerine bağlı olarak öğrencilere, akademik ve idari personele gizli, tarafsız şikâyet yönetimi hizmetleri sunarlar. Kişilerarası yanlış anlamalar veya anlaşmazlıklar içeren şikâyetlerin yanı sıra akademik veya idari konularla ilgili şikâyetleri olanlara yardımcı olurlar.³⁰

Bir ombudsmanın görevleri şunları kapsamaktadır:

- ◇ soruları ve şikâyetleri dinlemek ile tartışmak;
- ◇ endişeleri gidermek için çeşitli seçeneklerin değerlendirilmesine yardımcı olmak;
- ◇ soruları yanıtlamak
- ◇ üniversite politikalarını ve prosedürlerini açıklamak;
- ◇ sorunları gayri resmi olarak çözüme adımları hakkında bireylere tavsiyelerde bulunmak;
- ◇ bireylere resmi ve idari seçenekler hakkında tavsiyelerde bulunmak;
- ◇ sorunların çözümü için anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapmak;
- ◇ gayri resmi seçenekler işe yaramadığında uygun yönlendirmeler yapmak ;
- ◇ kurumdaki yöneticilere/karar verenlere veya organlara sorun/şikâyet modellerini göstermek.³¹

Üniversite ombudsmanlarının yükseköğretim hayatına değer katabilecekleri birçok nokta vardır. Bunlar; bir kurumun adil olması, çatışma çözümüne yapıcı ve kullanıcı dostu bir yaklaşıma teşvik etmesi, uzun ve maliyetli davalardan kaçınmayı sağlaması ve sistemdeki politika zayıflıklarını ve boşluklarını belirlemeye yardımcı olma taahhüdünü sembolize etmesidir. Üniversite ombudsmanı çoğunlukla bu işlevleri yerine getirmektedir. Üniversite ombudsmanına başvuru

²⁹ Leidenfrost, (2013), a.g.m., Akt. Leidenfrost, a.g.m., s.9

³⁰ Leidenfrost, a.g.m., s.9

³¹ Ibid.

yolu taraflar için hem ücretsiz hem de yargılamaya nispeten hızlı bir çözüm yolu sunmaktadır.³²

Öğrencilerle ilgili olarak her yıl kelimenin tam anlamıyla milyonlarca idari işlem gerçekleştirilmektedir. Buna örnek olarak derece ve diploma verilmesi, çeşitli bireysel konular, intihal değerlendirmeleri, müfredat ve sınav değerlendirmeleri verilebilir. O halde şikâyete konu olabilecek çok sayıda işlemin var olabileceğini görmekteyiz.³³ Öğrencilerle ilgili tesis edilen idari işlemlerin yanı sıra akademik ve idari personeli ilgilendiren idari işlem ve eylemleri de düşünürsek, üniversite ombudsmanının aktif rol oynayacağı birçok idari ilişkinin olabileceğini gözler önüne serecektir.

Tüm bu iş yükünün karşısında ombudsmanların, olayları değerlendirip kararlarını tesis ederken hassas olmakla birlikte, bu konuların ciddiyetini her çalışmada hesaba katması gerekmektedir. Zaman zaman işyerinde mobbing veya fiili şiddet içeren olaylara da rastlanabilmektedir. Yine akıl hastalığı, engellilik ve cinsel taciz başvuruçuların şikâyet konusu edebilecekleri meselelerdendir. Tüm bu karmaşık ve hassas konularla uğraşmak yeterince meşakkatlidir, ancak bu gibi olaylarda üniversite ombudsmanlarının çok daha fazlasını yapması gerekmektedir. Her halükarda ombudsman erişilebilir olmalı ve bazen de duygusal, parano-yak veya saldırgan olan şikâyetçilere tavsiyelerde bulunmalıdır.³⁴

Üniversite ombudsmanlarının temel işlevlerini ne ölçüde yerine getirdiklerini değerlendirmenin yolları vardır. Bu yöntemler; sonuçları incelenen vaka sayısı, yardım edilen öğrenciler/akademik ve idari personel, çözülen vakalar ve yük-seköğretim kurumlarına verilen geribildirim kalitesini ölçen yeterlilik testleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Creutzfeldt tarafından Avrupa'daki kamu denetçileriyle ilgili yapılan araştırmada, belirli türdeki ombudsman davranışlarının diğerlerinden daha fazla güven uyandırdığı ortaya çıkmıştır. Aslında, ombudsmanlardan beklenen hizmet, ulusal kimliklere göre değişkenlik göstermektedir. Örneğin Almanya'daki yükseköğretim kurumu ombudsmanlığı hizmetine başvuranlar yasal ve resmi prosedürler beklerken, Birleşik Krallık'taki başvuruçular,

³² Behrens, a.g.m., s.19-20

³³ Ibid.

³⁴ Ibid., s.19-20

dinlenilmeye değer vermektedir.³⁵ Ülkemizde uygulanması halinde ise üniversite ombudsmanlığından beklenen hizmet, başvuruçuların dönütleri nihayetinde ortaya çıkacaktır.

2.2. Üniversite Ombudsmanının Özellikleri

Üniversite ombudsmanının, önüne gelen şikâyet konularını çözmek ve sonuca bağlamak için, doğası gereği iletişim stratejisinin gelişmiş olması gerekmektedir. Buna bağlı olarak aktif dinleme, duyguları anlama, öfkeyi yatıştırma, tavsiye verme, yaratıcı problem çözme ve seçenekleri geliştirme, araştırma, gerçek bulguları elde etme, mekik diplomasisi gibi iyi bilinen tekniklere hakim olması gerekmektedir. Bu noktada tıpkı bir arabulucu gibi çalışmaktadır.³⁶ Nitekim Belçika'da ombudsmanlık kurumunun olmadığı dönemde kamu yönetiminin faaliyetlerine yönelik olarak arabuluculuk faaliyetleri mevcut idi³⁷.

Üniversitede görevli olan ombudsmanlar, taraflardan tamamen bağımsızdır. Fakat bağımsızlık, üniversite ombudsmanları için algılanan en büyük zorluklardan birisidir. Bağımsızlık, ombudsman otoritesinin temelini oluşturmaktadır. Keza ombudsmanlar hem tarafların hem de üniversitenin ombudsmanlığa güvenini sağlamakla görevli olduğundan bağımsızlığın varlığı varoluşsal bir unsurdur.³⁸ Ombudsmanlar, üst düzey memurdurlar ve hem atandıkları kurumdan hem de onu atayan kurumdan bağımsızdırlar.

2.3. Ombudsman Kararlarının Niteliği

Ombudsman tarafından verilen karar bağlayıcı nitelikte değil, tavsiye niteliğinde olmaktadır. Kararlarının tavsiye niteliğinde olması sebebiyle bağlayıcılık hususunda şüpheye düşülse de bu karar üniversiteye manevi bir baskı aracı olarak kullanılabilir ve ilgili üniversiteyi tercih edecekler de bu sonuçlara göre tercihlerini değiştirebileceklerdir.³⁹

³⁵ Naomi Creutzfeldt, (2016), "Trusting the middle-man: Impact and legitimacy of ombudsmen in Europe", Akt. Behrens, **a.g.m.**, s.10-11

³⁶ Tyler R. Harrison, (2004). "What is success in ombuds processes? Evaluation of a University Ombudsman" **Conflict Resolution Quarterly**, 21, 313-335., s.314-315

³⁷ Ramazan Şengül, (2021), "Belçika'da Federal Ombudsman", **Alanya Akademik Bakış**, Cilt:5, Sayı:1, ss.59-73, s.61

³⁸ Behrens, **a.g.m.**, s.10

³⁹ Behrens, **a.g.m.**, s.17-18

Üniversite ombudsmanı aksi kararlaştırılmak üzere, her akademik yıl için yıllık bir raporla faaliyetlerini üniversite senatosuna sunmaktadır. Ancak bu husus, ombudsmanın özerk ve tüm taraflardan bağımsız hareket ettiği gerçeğini değiştirmemektedir.⁴⁰ Keza yapılan işlem raporlamadan ibarettir ve bir sonraki faaliyet dönemlerinde üniversitenin geçmişte yaşanıp verilen tavsiye kararları çerçevesinde işlem yerine getirmesini sağlamaya yönelik elverişli bir araç olmasını sağlamaktadır.

2.4. Ombudsmana Başvuruda Sürecin Başlangıcı

Ombudsmanlığa başvuru hakkı serbesttir. Dava açmadan evvel ombudsmanlığa başvuru zorunluluğu söz konusu olmamaktadır. Başvurucu dilerse doğrudan üniversite ombudsmanına başvurabileceği gibi, bu yola başvurmayıp yargılama makamına da başvurabilecektir.

Üniversite ombudsmanı tarafların talebi üzerine süreci başlatabileceği gibi re'sen de harekete geçebilmektedir.

3. TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELER ALEYHİNE KDK'YE YAPILAN OMBUDSMANLIK BAŞVURULARI

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının gerçek kişilere tanıdığı haklar çerçevesinde, gerçek kişiler, temel insan haklarına sahiptir. Ancak gerçek kişilerin sahip oldukları haklar bunlarla sınırlı olmayıp nitelikli yaşama, bilgiye ulaşma, kendini yetiştirme ve öğrenme hakları da mevcuttur.⁴¹ Bunun yanında eğitim ve öğretim faaliyetleri sırasında öğrencilerin, akademik ve idari personelin birtakım sorumlulukları ve uygulama ile ilgili kurallara uyma zorunlulukları bulunmaktadır. Bu hakların kullanımı ve sorumlulukların yerine getirilmesi sırasında öğrenciler, akademik ve idari personel hak ihlalleri ile karşılaşabilmektedir.

KDK'nin kararları incelendiğinde, özellikle öğrenciler tarafından eğitim öğrenim gördükleri yükseköğretim kurumları aleyhine

⁴⁰ Alcover, a.g.m., s.277

⁴¹ <http://www.gsf.ankara.edu.tr/ogrenci-haklari-ve-sorumluluklari/> (E.T. 23.10.2020)

yoğun başvuru olduğu gözlenmektedir. Bu başvuruların çoğunlukla Yükseköğretim Kanunu ve bu konudaki ilgili yönetmeliklerle⁴² mevzuat hükümlerinden kaynaklanan ihtilaflardan olduğu ve kararların da bu mevzuat hükümleri kapsamında değerlendirmeler ile verildiği gözlenmektedir.⁴³ KDK'nin son yıllarda yükseköğrenim öğrencilerinin şikâyetleriyle ilgili verdiği kararların içeriği incelendiğinde ise yüksek lisans tezi kabul/ret işlemleri, yüksek lisans programı ilişik kesme işlemleri, ders muafiyet talebine dair işlemler, diploma verilmesi ve mezuniyet talebine dair işlemler, sınav puanına itiraz gibi işlemlerden kaynaklandığı görülmektedir.⁴⁴

Yine yükseköğretim kurumlarında akademik ve idari personel başvurularını ilgilendiren kararların konusunu ağırlıklı olarak mali ve sosyal haklar ile atama talepleri oluşturmaktadır.⁴⁵ Hem öğrenciler hem

⁴² Lisans ve Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği, Sınav Yönetmeliği, Yükseköğretim Kurumlarında Önlisans ve Lisans Düzeyindeki Programlar Arasında Geçiş, Çift Anadal, Yan Dal İle Kurumlar Arası Kredi Transferi Yapılması Esaslarına İlişkin Yönetmelik gibi.

⁴³ Bkz: yüksek lisans tezinin reddedilmesi ile ilişkisinin kesilmesine itirazı hakkında Başvuru No: 2019/18326 Karar Tarihi:01/04/2020; yüksek lisans programından ilişkisinin kesilmesine itiraz hakkında Başvuru No:2019/17913 Karar Tarihi:01/04/2020; başvuramın diplomasının verilmesi talebi hakkında Başvuru No:2019/17556 Karar Tarihi:01/04/2020; muafiyet talebinin değerlendirilmesi hakkında Başvuru No:2019/17432 Karar Tarihi:01/04/2020; başvuramın, yüksek lisans programından ilişkisinin kesilmesine itirazı hakkında Başvuru No:2019/17914 Karar Tarihi:03/04/2020; başvuramın mezuniyetinin sağlanarak tarafına diploma düzenlenmesi talebi hakkında Başvuru No:2019/17754 Karar Tarihi:16/03/2020; başvuramın, doktora programından kaydının silinmesine itirazı hakkında Başvuru No:2019/17000 Karar Tarihi:17/02/2020

⁴⁴ Bkz: Yatay geçiş başvurusunun kabul edilmesi talebi hakkında Başvuru No:2019/20210 Karar Tarihi: 01/04/2020; ders muafiyet talebi hakkında Başvuru No:2020/2584 Karar Tarihi:04/08/2020; mezuniyet talebinin AKTS kredisini tamamlamadığı gerekçesi ile reddedilmesine itirazı hakkında Başvuru No: 2019/19413 Karar Tarihi:08/04/2020; başvuramın ders muafiyeti talebi hakkında Başvuru No: 2019/18430 Karar Tarihi:09/03/2020; başvuramın, Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölüm Başkanlığı'nın onayını almaksızın, yaz döneminde Hacettepe Üniversitesi'nden aldığı iki dersin Kocaeli Üniversitesi'nin müfredatında bulunan aynı içerikli iki ders yerine sayılması ve transkriptine işlenmesi talebi hakkında Başvuru No:2019/16286 Karar Tarihi:11/03/2020; başvuramın, öğrenci disiplin cezalarına ilişkin tutulan sicillerle ilgili net düzenlemeler yapılması talebi hakkında Başvuru No: 2019/16150 Karar Tarihi:17/03/2020; İsteğe Bağlı Yabancı Dil Hazırlık Sınıfı için düzenlenen sınava katılmayan başvuramın, söz konusu sınıfa kaydının doğrudan/sınava girmeksizin yapılması, bu mümkün olmadığı takdirde kendisi için yeni bir seviye tespit sınavı düzenlenmesi, bu da mümkün olmadığı takdirde 2020-2021 eğitim-öğretim yılında İsteğe Bağlı Yabancı Dil Hazırlık Eğitimi için kendisine yeniden hak tanınması talepleri hakkında Başvuru No:2019/17155 Karar Tarihi:19/03/2020; başvuramın ders notunun yeniden değerlendirilmesi talebi hakkında Başvuru No:2019/14778 Karar Tarihi: 20/02/2020; başvuramın, mahkeme kararının uygulanması talebi hakkında Başvuru No:2020/1505 Karar Tarihi:22/04/2020; Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Lisans Programı öğrencisi olan başvuramın, alıp da başarısız olduğu, bu nedenle yeniden almak zorunda olduğu "zorunlu" ve "uygulamalı" dersler için "devam zorunluluğu" şartının uygulanmaması, diğer ifadeyle, bu derslerin sadece sınavlarına girmesinin yeterli kabul edilmesi talebi hakkında Başvuru No:2019/14648 Karar Tarihi:24/02/2020; başvuramın, Yüksek Lisans Programına kabul edilmemesine itirazı hakkında Başvuru No:2020/2387 Karar Tarihi:28/07/2020; başvuramın sınav puanına itirazı hakkında Başvuru No: 2020/4085 Karar Tarihi:29/07/2020

⁴⁵ Başvuramın meslek kodunun değiştirilmesi hakkında Başvuru No:2019/18116 Karar Tarihi: 01/04/2020; Başvuramın mali haklarının iadesi talebi hakkında Başvuru No:2019/17771 Karar Tarihi: 03/04/2020; Fazla çalışma ücreti hakkında Başvuru No:2019/20282 Karar Tarihi:06/03/2020; Ayn yönde bkz: Başvuru No : 2019/20279 Karar Tarihi : 06/03/2020;

de akademik ve idari personele ilişkin yalnızca 2020 yılında verilen ve çalışmamızda anılan kararlar bile göz önünde bulundurulduğunda yükseköğrenim alanında oluşturulacak yeni bir denetim birimi olarak üniversite ombudsmanlığı, üniversitelerin aldığı kararların denetimini yapacak yeni bir model meydana getirilebilecektir.

SONUÇ

Karşılaştırmalı hukuka bakıldığında üniversite ombudsmanlığı, kurumların kendileri tarafından kurulmakta ve ilgili yükseköğretim mevzuatı gereğince zorunlu olmaktadır.⁴⁶ Hâlihazırda ulusal çapta bir KDK'ye sahip olan ülkemizde özel amaçlı olarak kurulan ayrı bir üniversite ombudsmanlığı bulunmamaktadır. Ancak üniversite ombudsmanlığının ayrı bir zemine oturtularak, kendine has mevzuat düzenlenmesi ile varlık kazanması halinde üniversite içinde yaşanan uyuşmazlıklar yine kurum içinde ve daha hızlı ve pratik şekilde uzman ombudsmanlar tarafından çözümlenebilecektir. Hem başvuru maliyetinin olmaması hem de ulusal bir KDK'ye nazaran karar aşamasının daha süratli ve yerel çapta çözülebileceği öngörüsüyle her bir üniversitemizde kurulmasının yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Ancak üniversite ombudsmanlığı konusunda öğrencilerde, akademik ve idari personelde bilinç oluşturulması ve üniversite ombudsmanlığı kurumunun tüm bu kişilerin desteğini alması ile kurulacak sistemde; üniversite ombudsmanının, üzerinde baskı hissetmeyerek tarafsız ve bağımsız kararlar verebilmesinin sağlanması için Yükseköğretim Kurumu veya üniversitelerin bünyesi içinden değil,

Başvuru No : 2019/20249 Karar Tarihi : 06/03/2020; Başvuru No:2019/20489 Karar Tarihi:06/03/2020; Başvuru No : 2019/20157 Karar Tarihi : 06/03/2020; Başvuru No : 2019/20022 Karar Tarihi : 06/03/2020; 2828 sayılı Kanun kapsamında teknisyen unvanlı kadroya atanma talebi hakkında Başvuru No:2019/19050 Karar Tarihi:06/03/2020; Aynı yönde Başvuru No:2019/18179 Karar Tarihi:06/03/2020; Başvuramın Genel Sekreterlik birimine atanma ve kendisine uygulandığı ileri sürülen mobbingin sonlandırılması talebi hakkında Başvuru No:2019/15512 Karar Tarihi:06/03/2020; Tarafına uygulanan yaptırımın kaldırılması talebi hakkında Başvuru No:2019/15511 Karar Tarihi:06/03/2020; Mali ve sosyal haklar ile 2018 yılına ait yıllık iznin kullanılmasını talebi hakkında Başvuru No:2019/17642 Karar Tarihi:06/04/2020; Geçmişe dönük akademik teşvik ödeneğinden yararlanma talebi Başvuru No:2019/18727 Karar Tarihi:09/03/2020; 2828 sayılı Kanun kapsamında teknisyen unvanlı kadroya atanma talebi hakkında Başvuru No:2019/18636 Karar Tarihi:11/03/2020; Naklen atanma talebi hakkında Başvuru No:2020/11186 Karar Tarihi: 12/08/2020; Görevden uzaklaştırma kararına ilişkin bilgilerin silinmesi talebi hakkında Başvuru No:2019/17800 Karar Tarihi:20/02/2020; HİTAP kayıtlarının silinmesi talebi hakkında Başvuru No:2019/14377 Karar Tarihi:20/02/2020; Meslek kodu değişikliği talebi hakkında Başvuru No:2019/18005 Karar Tarihi:20/02/2020; Başvuramın staj ücreti talebi hakkında Başvuru No:2019/14123 Karar Tarihi: 29/01/2020; Başvuran, hakkında açılan soruşturma dosyasının tarafına iletilmesi talebi hakkında Başvuru No:2019/14589 Karar Tarihi:30/01/2020; Fazla çalışma ücreti kesintisi hakkında Başvuru No:2019/18893 Karar Tarihi:30/04/2020

⁴⁶ Leidenfrost, a.g.m., s. 9

kurum dışından oluşturulacak bir birim şeklinde örgütlenmesi şarttır. Aksi halde bu durum ombudsmanın tarafsız ve bağımsızlık özelliğine gölge düşürecek ve adil muameleye ilişkin taraflarda şüphe uyandırabilecektir.

Üniversitede yaşanabilecek uyuşmazlıklar çeşitli konularda olabilecektir. Örneğin ayrımcılık, puanlama, akademik ve idari personel ilişkilerinden kaynaklanan uyuşmazlıklar gibi. Bu sebeple her uyuşmazlıkta görev alan tek veya birden fazla ombudsman yerine, uyuşmazlık konularına göre tercihen uzmanlığı bulunan birden fazla farklı ombudsmanın görevli olması, uyuşmazlığın hızlı ve isabetli olarak çözümü için etkili olabilecektir. Böylece ombudsmana yapılacak şikâyetlerin ele alınması da, profesyonel bir hizmet haline gelecektir.

KAYNAKÇA

- ALCOVER, Carlos-Maria (2009). "Ombudsing in higher education: A Contingent model for mediation in university dispute resolution processes". *The Spanish J. of Psychology*, 1(1), 275-287
- ANKARA Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, <http://www.gsf.ankara.edu.tr/ogrenci-haklari-ve-sorumluluklari/> (E.T. 23.10.2020)
- BAUER, Frances (2000), "The practice of one Ombudsman". <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1007598421411> (E.T. 22.10.2020), *Negotiation Journal*, 16, 59-79
- BEHRENS, Rob (2017), "Being An Ombudsman In Higher Education", <http://www.enohe.net/wp-content/uploads/2017/06/Being-an-ombudsman.pdf> (E.T. 20.10.2020)
- CALIFORNIA Caucus of College and University Ombuds, <http://calcaucus.com/5/post/2013/11/canadian-and-us-ombuds-what-are-we-doing-and-why-are-we-doing-it.html> (E.T. 17.10.2020)
- CBC (2014), <http://www.cbc.ca/news/canada/montreal/a-look-back-at-montreal-s-race-related-1969-computer-riot-1.2538765>. (E.T. 17.10.2020)
- ÇELİKSOY, Emine ve Büşra Bayan (2020), "Genel ve Özel Amaçlı Ombudsmanlık Örnekleri: İngiltere ve Türkiye", **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, ss.92-103
- GÖZLER, Kemal ve Gürsel Kaplan (2020), **İdare Hukuku Dersleri**, Ekin Yayınları, Güncellenmiş 22. Baskı, Bursa
- HARRISON, Tyler R. (2004), "What is success in ombuds processes? Evaluation of a University Ombudsman" **Conflict Resolution Quarterly**, 21, 313-335
- KESTANE, Doğan (2006), "Çağdaş Bir Denetim Organizasyonu Olarak Ombudsmanlık (Kamu Denetçiliği)", **Maliye Dergisi**, Sayı 151, ss. 128-142
- KUTLU, Önder, Erhan Örselli ve Selçuk Kahraman (2018), "Türkiye'de Yerel Ombudsmanlığın Uygulanabilirliği: İtalya Yerel Ombudsmanlığı Üzerinden Bir Analiz", **Ombudsman Akademik**, Yıl:4 Sayı: 8, ISSN: 2148-256X, ss:15-38
- KÜÇÜKYILMAZ, Yaşar Orçun (2021), "Kamusal Bir Denetim Aktörü Olarak Ombudsman: Türkiye Örneği", https://www.researchgate.net/publication/349426700_

Kamusal_Bir_Denetim_Aktoru_Olarak_Ombudsman_Turkiye_Ornegi, (E.T. 02.06.2021), ss.361-378

LEIDENFROST, Josef (2013), "Ombudsmen in Higher Education: Helping the Single Student, Contributing to the Universities' Institutional Changes", <https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=34177>(E.T. 17.10.2020), ss. 8-10

SINGH, Aditi (2020), "Administrative Law Assignment On Concept Of Ombudsman", **BBA LLB.**

STUHMCKE, Anita (2001), "Grievance Handling In Australian Universities: The Case Of The University Ombudsman And The Dean Of Students", **Journal of Higher Education Policy and Management**, Cilt: 23, Sayı:2

ŞENGÜL, Ramazan (2021), "Belçika'da Federal Ombudsman", **Alanya Akademik Bakış**, Cilt:5, Sayı:1, ss.59-73

ŞAHİN, Engin ve Mehmet Şabaplı (2016), "Dünyada Ve 2010 Anayasa Değişikliği Sonrası Türkiye'de Genel Özellikleriyle Ombudsmanlık", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 9 Sayı: 42, ss.768-778

ZEMSKOVA, Ekaterina (2020), "The Legal Status of The Ombudsman", **Young Scientist**, Cilt:42, Sayı:332, ss.205-207

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU KARARLARI

Başvuru No:2020/11186 Karar Tarihi: 12/08/2020

Başvuru No:2020/2584 Karar Tarihi:04/08/2020

Başvuru No: 2020/4085 Karar Tarihi:29/07/2020

Başvuru No:2020/2387 Karar Tarihi:28/07/2020

Başvuru No:2019/18893 Karar Tarihi:30/04/2020

Başvuru No:2020/1505 Karar Tarihi:22/04/2020

Başvuru No: 2019/19413 Karar Tarihi:08/04/2020

Başvuru No:2019/17642 Karar Tarihi:06/04/2020

Başvuru No:2019/17914 Karar Tarihi:03/04/2020
Başvuru No:2019/17771 Karar Tarihi: 03/04/2020
Başvuru No:2019/20210 Karar Tarihi: 01/04/2020
Başvuru No: 2019/18326 Karar Tarihi:01/04/2020
Başvuru No:2019/18116 Karar Tarihi: 01/04/2020
Başvuru No:2019/17913 Karar Tarihi:01/04/2020
Başvuru No:2019/17556 Karar Tarihi:01/04/2020
Başvuru No:2019/17432 Karar Tarihi:01/04/2020
Başvuru No:2019/17155 Karar Tarihi:19/03/2020
Başvuru No: 2019/16150 Karar Tarihi:17/03/2020
Başvuru No:2019/17754 Karar Tarihi:16/03/2020
Başvuru No:2019/18636 Karar Tarihi:11/03/2020
Başvuru No:2019/16286 Karar Tarihi:11/03/2020
Başvuru No:2019/18727 Karar Tarihi:09/03/2020
Başvuru No: 2019/18430 Karar Tarihi:09/03/2020
Başvuru No:2019/20489 Karar Tarihi:06/03/2020
Başvuru No:2019/20282 Karar Tarihi:06/03/2020
Başvuru No : 2019/20279 Karar Tarihi : 06/03/2020
Başvuru No : 2019/20249 Karar Tarihi : 06/03/2020
Başvuru No : 2019/20157 Karar Tarihi : 06/03/2020
Başvuru No : 2019/20022 Karar Tarihi : 06/03/2020
Başvuru No:2019/19050 Karar Tarihi:06/03/2020
Başvuru No:2019/18179 Karar Tarihi:06/03/2020
Başvuru No:2019/15512 Karar Tarihi:06/03/2020
Başvuru No:2019/15511 Karar Tarihi:06/03/2020
Başvuru No:2019/14648 Karar Tarihi:24/02/2020

Başvuru No:2019/18005 Karar Tarihi:20/02/2020
Başvuru No:2019/17800 Karar Tarihi:20/02/2020
Başvuru No:2019/14778 Karar Tarihi: 20/02/2020
Başvuru No:2019/14377 Karar Tarihi:20/02/2020
Başvuru No:2019/17000 Karar Tarihi:17/02/2020
Başvuru No:2019/14589 Karar Tarihi:30/01/2020
Başvuru No:2019/14123 Karar Tarihi: 29/01/2020

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARININ KORUNMASINDA POLİSİN ROLÜ

The Role of Police at Protection of Human Rights In Turkey In the Light of
Judgements of Constitutional Court

Dr. Öğr. Üyesi Deniz ACARAY*

Geliş Tarihi: 16.03.2021 | Yayına Kabul Tarihi: 10.06.2021

Öz

İnsan haklarının korunmasına yönelik olarak ulusal ve uluslararası hukukta devletlere yüklenen önemli yükümlülükler vardır. Bu yükümlülüklerin en başta gelen sorumlusu yürütme organı olmakla birlikte; polisin, yürütme organının koruma ve ihlal etmeme yükümlülüğünü ifası bakımından çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Polisin bu kapsamda üstlendiği görev, kamu düzenin ve iç güvenliğin sağlanmasına çok hayati bir katkı sunarken; görev esnasında meydana gelen hak ihlalleri ve bu ihlallere yönelik tutulan istatistikler, her ülkenin olduğu gibi, Türkiye'nin de insan hakları gelişimine ilişkin uluslararası alandaki görünümünde stratejik değerde bir yer teşkil etmektedir. Bu çalışmada; insan haklarının korunmasında polisin görev ve yetki alanı mevzuat ve uygulama çerçevesinde ele alınmakta ve bu kapsamda Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurulara ilişkin kararlarında ortaya çıkan insan hakları ihlalleri tablosunda polisin rolünün 2012 yılından bu yana seyri incelenmekte olup literatüre ve uygulamaya katkı sunmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, polis, kamu düzeni, iç güvenlik, hak ihlalleri, bireysel başvuru.

Abstract

There are important obligations imposed on states in national and international law for the protection of human rights. Although the foremost responsible for these obligations is the executive body; The police have a very important role in terms of the execution of the obligation to protect and not violate. While the task undertaken by the police in this context makes a vital contribution to ensuring public order and internal security; human rights violations that occurred during the task and kept statistics for these violations, as in every country, in view of Turkey's human rights in the international arena regarding the development poses a place strategic value. In this study; The duty and jurisdiction of the police in the protection of human rights is handled within the framework of legislation and practice, and in this context, the course of the role of the police in the human rights violations table that has emerged in the decisions of the Constitutional Court on individual applications has been examined since 2012. In addition it is aimed to contribute to the literature and practice.

Keywords: Human rights, police, public order, internal security, violation of rights, individual application.

* Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Ceza Adaleti ABD Öğretim Üyesi, denizacaray@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-2675-9333.

GİRİŞ

İnsan aklının ürettiği bir düşünce, bir fikir (Kuçuradi, 2007: 70) olarak insan hakları, insanlığın bizatihi kendisinin yarattığı adaletsizliklere karşı binlerce yıllık bir mücadelenin adı olmakla birlikte, hukuk alanında varlığı modern devletin tarih sahnesine çıkmasıyla baş göstermiştir. 1648 tarihli Westphalia Antlaşması, modern devletin doğuşunu müjdelerken, bir taraftan devletin egemenlik alanını belirlemiş, diğer taraftan da devlet – hükümet ayrılığına işaret ederek, bu ayrılığın öbeğinden devletlerin insan haklarına ilişkin yükümlülüklerini güvenceye kavuşturan bir sistem olarak anayasal hükümet fikrinin gelişmesine zemin yaratmıştır. (Heywood, 2007: 126.)

Batı dünyasında sınıf mücadelelerinin bir ürünü olarak 1215 Magna Carta Libertatum ile, Doğu'da ise İslamiyet'in doğuşu ve yayılışıyla Batı'daki gelişiminin aksine evrensel bir değer olarak (Sadık, 2009: 170) ilk nüveleri görülen insan hakları; uluslararası hukukun gelişimine ön olarak ilk kez Fransız İnsan Ve Yurttaş Hakları Bildirisinde devletlerin yükümlülüklerini işaret etmeye başlamıştır. Ulusal bir metin olmasına rağmen kesin ilkeler benimsemesi nedeniyle (Civelek, 2011: 2) ve ifade gücü, üslubu, kullanılan ifadelerin daha evrensel oluşu ve o dönemde Fransızca'nın İngilizce'ye göre daha yaygın bir dil olması gibi sebeplerden dolayı (Kapani, 1993: 46.) Fransız Bildirisi, insan hak ve özgürlüklerinin çok uzun süre en doyurucu ifadesi sayılmış, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütlerin bünyesinde ilan edilen 20. yüzyıl insan hakları bildirilerine de temel oluşturmuştur. (Mumcu& Küzeci, 2007: 63.) Devlet iktidarına hukuki sınırlamalar getirilmesini sağlayan ilk somut gelişme olarak bu bildiri; insanların haklar bakımından özgür ve eşit doğduğu (1. madde), siyasal toplumun amacının insanın doğal ve zamanaşımına uğramayan haklarını korumak olduğu ve bu hakların özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmek olduğu (2. madde), egemenliğin halka ait olduğu (3. madde), suç ve cezaların kanuniliği, yasaların genel, soyut ve eşit olması (6. madde) gibi hükümleriyle bugün pek çok devletin anayasasında ve uluslararası sözleşmelerde güvenceye kavuşturulan temel hak ve özgürlüklerin kaynağı olma özelliğini korumaktadır. Özellikle Bildirininin 16. maddesi; "İnsan haklarının korunmadığı ve kuvvetler ayrılığının sağlanmadığı toplumlar asla bir anayasaya sahip değildir" hükmü ile bir devletin anayasasının en temel işlevini açıkça ortaya koymaktadır. (Caniklioğlu, 2010: 74.)

20. yüzyılda uluslararası hukukun gelişmesinde en önemli itici güç olan insan hakları, uluslararası sözleşmelerin varlık sebebi olarak artık devletlerin bir iç meselesi olmaktan çıkmış; dünya barışının tesisi için devletlerin en temel yükümlülüklerinin belirleyicisi olmuştur.¹ İnsan haklarının uluslararasılaşması olarak adlandırılan bu aşamanın peşinden insan haklarının araçsallaştırılması olarak ifade edilen başka bir olgu daha belirmiştir. Uluslararası yargı sistemi (özellikle Avrupa Konseyi bünyesinde AİHS'in bir denetim mekanizması olan AİHM) nezdindeki, hakkında en çok dava açılan ve mahkûmiyet kararı verilen ülkeler arasında yer almak, bu olgunun odağında yer alınmasına sebep olmaya başlamıştır.²

İnsan haklarının başta anayasa olmak üzere temel hukuk metinlerinde düzenlenerek güvenceye kavuşturulması ve bu güvencelerin hayata geçmesini sağlayan etkili bir yargı sisteminin işletilmesi, özgürlük- güvenlik dengesinin sağlanması bakımından ayrıca önemlidir. Bir devletin kendi egemenlik alanında iç güvenliğini sağlayabilmesi kamu düzenini tesis etmesine, egemenliğin bütünsel anlamda oluşturulması ise iç barışını korumasına bağlıdır. Bu ise, modern çağda demokratik hukuk devleti mekanizmalarının kurulmasını ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasını gerektirmektedir. Başta polis olmak üzere kolluk kuvvetleri, kamu düzeninin³ sağlanmasında en etkili görevi üstlenirken; polisin temel insan hakları güvencelerine uygun bir şekilde görev ifa etmesi, demokratik hukuk devleti anlayışının gerçekleşmesine ve iç barışın korunarak kamu düzeninin adaletli bir kamu düzeni olarak tesisine imkân yaratmaktadır. Nitekim devletlerin en temel varlık nedeni olarak kamu düzenini sağlama ve koruma işlevi (Şimşek, 2010: 2), günümüzde uluslararası alanda saygınlığını ve kendi güvenliğini sağlayabilmesi bakımından yeterli değildir. 'Adaletli' bir kamu düzeni ise, bir devletin

¹ Literatürde devletlerin insan haklarına ilişkin yükümlülükleri uluslararası hukuktan kaynaklanan tanıma, koruma - ihlal etmeme, yerine getirme ve geliştirme olarak dört temel boyutta ifade edilmektedir. (Kalabalık, 2009, s. 37.) Bununla birlikte; bu yükümlülükler, Yüksek Mahkeme kararlarından hareketle pozitif ve negatif olmak üzere iki ayrı açıdan da tasnif edilmektedir. Jellinek'in sınıflandırmasına yakın bir temelde ele alınan bu yükümlülüklerden; saygı gösterme, dokunmama, müdahaleden kaçınma gibileri negatif yükümlülükler olarak ifade edilirken; bazı hakların korunması ve gerçekleşmesi için devletlerin atması gereken adımlar, hayata geçmesi gereken politikalar, üretmesi gereken kamu hizmetleri de pozitif yükümlülükler olarak kabul edilmektedir. (Acaray, 2020: s. 22-23)

² İnsan haklarının gerçekleşmesinin bir amaç olmaktan çıkartılarak ulus devletler üzerinde bir baskı aracı haline getirilmesi olarak tanımlanan araçsallaştırma, günümüzde insan hakları gelişimine de gölge düşürmektedir. Özellikle AİHM nezdindeki insan hakları karnesi önemli oranda gündem yaratmakta, Türkiye'nin AB üyeliği gibi örnek gösterilebilecek pek çok durumda iç politikanın belirlenme sürecinde gerekçe teşkil edilmektedir. (Acaray, 2020, s.40)

³ Kamu düzeni; Anayasa Mahkemesi tarafından "toplumun huzur ve sükûnunun sağlanmasını, devletin ve devlet teşkilâtının korunmasını amaç alan her şeyi ifade eder. Bir başka deyimle toplumun her alandaki düzeninin temelini oluşturan bütün kuralları kapsar" şeklinde tanımlanmaktadır. (AYM, 1976/27 Esas, 1976/51 Karar sayılı, 22.11.1976 tarihli kararı.)

kamu düzenini ve güvenliğini sağlarken temel insan hakları yükümlülüklerine uymasını gerektirmektedir. Aksi takdirde o devlete “insan hakları getirilmesi” veya “demokrasi getirilmesi” gibi yukarıda da ifade edildiği şekilde insan haklarının araçsallaştırılmasına yol açan bir gelişmeye sebep olmaktadır. Dünyada insan unsuru bakımından etnik köken, dini inanç, siyasi ve felsefi düşünce farklılıklarına dayanan tarihsel derinlikte çeşitliliğe sahip heterojen (ayrışık, çok katmanlı, tabakalı) toplumları bulunan ancak demokratik devlet yapısını kurumsallaştıramayan pek çok küçük ve orta boy devletin egemenliğine müdahale edildiği en bilinen güncel gelişmelerdendir. Esasen bu konu her devletin insan unsurunun demokratik kültür gelişimi ile doğru orantılı olmakla birlikte; kurumsallaşmama ve güvenlik tehditlerinin artışına paralel olarak iç barışı bozacak derecede iktidar yarışlarının cereyan etmesi sadece iç güvenlik değil, aynı zamanda bir milli güvenlik tehlikesinin işaretidir. O nedenle devletler, kamu düzenini olağan dönem yönetim araçları ile sağlayamazlarsa, olağanüstü hal yönetim dönemlerine geçiş yapmak zorunda kalırlar. İşte bu olguların her biri polisin rolü bakımından ayrı ayrı önem arz eder.

Polis Akademisi'nin kamu erişimine açık genel ağ sayfasında Atatürk'ün Türk Polisine verdiği önem, Cumhuriyetin 10. kuruluş yıldönümünde yaşanan bir öğretici anı ile dikkatlere sunulmuştur.⁴ Bu ders ile Atatürk, kanımızca Türk Polisinin hem iç barışın hem de milli güvenliğin teminatı olduğunu dimağlara yerleştirmek istemiştir. Nitekim asker dış güvenlikten sorumlu olarak düşmana karşı tereddütsüz görev yapmakla, polis ise kamu düzeninin tesisinde vatandaşla karşı karşıya gelerek, bizzat vatandaşın güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Bu nedenle polisin görev ifa ederken sahip olduğu gücü hukuk sınırları içinde kullanması, Atatürk'ün ifadesiyle ‘kanun adamı’ olması iç barışın tesisi için hayati önemdedir. Polis ve polis amirlerinin bu minvalde eğitimi, hem göreve hazırlık aşamasında hem de görev süresince hizmet içi eğitimler eliyle nitelikli ve demokratik esaslara uygun olarak sürdürülmelidir. FETÖ/PDY terör örgütünün Türkiye’de tüm bürokratik kurumlara sızdığının anlaşılması üzerine, bu yapıyla

⁴ Çankaya köşkünde bir akşam toplantısı tertip eden Atatürk, davetlilerin huzurunda yaveri Harputlu Fikri'ye tüfeği doldurması ve tavana ateş etmesi emrini verir. Harputlu Fikri emri hiç tereddütsüz yerine getirir. Daha sonra, polisliğini takdir ettiği polis memuru Ragıp Efendi'ye yanına çağırıp ona da aynı emri verir. Emri alan Ragıp Efendi “Emriniz baş üstüne Paşam ama sebebini öğrenebilir miyim?” diye sorar ve bekler. Atatürk Ragıp Efendi'nin bu tavrı üzerine “Çıkabilirsin Ragıp Efendi” diyerek onu odadan çıkarır. Polis memuru Ragıp Efendi odayı terk ettikten sonra İçişleri Bakanına dönen Atatürk “Şükrü bey ilk gelen Harputlu Fikri'ye seni vurmasını söylesem vurur muydu?” diye sorar. Şükrü bey hiç tereddüt etmeden “Vururdu” diye cevap verir. Atatürk bunun üzerine “Ragıp Efendiye seni vurmasını söylesem vurur muydu?” diye sorar. Şükrü Bey “Vurmazdı paşam” diye cevap verir. (<https://www.pa.edu.tr/aturk-ve-turk-polisi.html>.)

mücadele edilmesi amacıyla Polis Akademisi de 2015 yılında başlayan bir dönüşüm yaşamış, eğitim sisteminden öğrenci alımına kadar daha demokratik ve çoğulcu bir model uygulamaya konulmuştur. (Çolak, 2017: 83) Eğitim sistemi ve öğrenci alımlarında gerçekleştirilen bu köklü değişiklik ile bürokratik vesayet sistemi altında çeşitli gruplaşmalara, ideolojik taassuba, toplumdan soyutlanmaya veya FETÖ gibi yasa dışı örgütlerin etkisi altına girmelerine engel olacak daha nitelikli bir eğitim verilmesi sağlanmıştır. (Çolak, 2017: s.1) 15 Temmuz 2016'da hain bir cesaret örneği sergilenerek gerçekleştirilen darbe girişiminin bastırılması ve geri püskürtülmesi sürecinde polisin aktif, organize ve güçlü bir performans sergileyebilmesi de bu farkındalık sayesinde mümkün olabilmektedir.

1961 Anayasası ile Türk Hukuk sisteminde yerini alan Anayasa Mahkemesi, 2012 yılından beri bireysel başvurulara ilişkin karar vermektedir. Bu kapsamda Anayasanın 148 / 3 hükmü gereğince; Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla herkes Anayasa Mahkemesine başvurabilmektedir. Anayasa Mahkemesi bireysel başvurulara ilişkin verdiği kararlar ile insan hakkı ihlali iddialarının ulusal hukuk sistemi içinde çözüme kavuşturulmasına katkı sunmaktadır. Anayasa Mahkemesi bu somut denetimler sayesinde, Türkiye'de yaşayan insanlarla doğrudan bir bağ kurarak, ülke ve dünya kamuoyuyla yeni ve verimli bir ilişki yaratmayı başarmıştır. (Göztepe, 2015: 17.) Polisin de görev ve yetki alanında sahip olduğu gücü kullanırken hukuk sınırları dışına çıktığı iddialarını bireysel başvurular neticesinde inceleyerek sonuçlandırmaktadır. Bu kararlar, tespit edilen ihlallerin varlığı bakımından üzücü olmakla beraber, polisin insan hakları ihlalleri ve sonuçları ile ilgili farkındalıklarının gelişmesi için çok önemli bir katkı sunmaktadır. Çalışmanın 2. bölümünde bu kararlar incelenmekte ve değerlendirilmektedir.

1. İNSAN HAKLARININ KORUNMASINA YÖNELİK POLİSİN GÖREV VE YETKİSİNİN ANAYASAL SINIRLARI VE TEMEL İLKELER

Çağımızda insan haklarının korunmasını sağlayan iki ana barışçıl yöntem vardır. İlki hukuk yoluyla, bir devletin iç hukuk sisteminde sağladığı hak arama mekanizmalarında ve uluslararası hukuktaki yükümlülükleri gereğince de uluslararası yargı kurumlarında gerçekleşir. İkincisi ise demokratik sistemlerde kamuoyu oluşturarak siyaset alanına girdi sağlamakla, siyasal katılım alanlarının

kullanılması sayesinde mümkün olur. Demokratik mekanizmaların çalışmadığı yerler ise o ülkelerin savaş halinde olmasından kaynaklanır.

Hukuk yoluyla insan haklarının korunması demokratik hukuk devleti mekanizmalarını gerekli kılar ki; bu da bir anayasal kuruluş meselesidir. Anayasal devlet (Gönenç, 2007: 155) olarak da adlandırılan bu hukuki koruma sistemi devletin üç ana işlevini yerine getiren üç gücünün (yasama, yürütme, yargı) kurumsal olarak dengeli ve etkin bir şekilde çalışmasını sağlayacak, Anayasamızın Başlangıç kısmında “medeni bir işbirliği ve işbölümü” olarak tanımlanan kuvvetler ayrılığının tesisi ile mümkündür. Modern çağda devletlerin sosyal devlet olma vasıflarının ön plana çıkması ile insan haklarının korunması ve gerçekleşmesi yönünde yürütme organlarından beklentiler artmış, bu beklenti artışı beraberinde yürütme organlarının insan ve ekonomik kaynak bakımından kapasitesini artırmış, bu kapasite artışı da beraberinde yürütme organlarının karar verme ve uygulama alanlarını genişletmiştir. Tarih boyu mutlak iktidar yapılarına karşı bir mücadele, halkın, temsilcilerine tanıdığı iktidarı kullanma yetkisini kontrol edebilmesi yönünde gelişen insan hakları hukuku, korunması ve gerçekleşmesi için bir taraftan iktidarların sınırlandırılmasını reçete ederken (Zabunoğlu, 1963: 24), diğer taraftan da güçlü yürütme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Kendi içinde bir paradoksa dönüşen bu tarihsel gelişim, hukuk sınırları içinde görev yapan bir güçlü yürütme tesis edilmesi ile çözüme kavuşabilecek iken, pratikte bunun gerçekleşmesi devletlerin ömürleri bakımından uzun olmasa da, insan ömrü bakımından kıymetli zamanların geçmesini gerektirmektedir. Güçlü yürütme kamu düzeninin sağlanması bakımından bir devletin iç barışı ya da iç güvenliği için ne kadar gerekli ise, bu gereklilik hayata geçtikçe yürütme organlarının şiddet potansiyeli ve diğer bir ifade ile insan haklarını ihlal etme kapasitesi de artmaktadır. Bu kapasitenin, güçlü yürütme ihtiyacının gereklerini yerine getirmesi engellenmeden kontrol edilebilmesi ve bu kontrolün hukuk yoluyla ve sürdürülebilir kılınması elzemdir. İşte bu kontrol mekanizmasının kurulması ve işlenmesi, polis görev ve yetki alanlarının tespit edilmesi ile büyük oranda örtüşmektedir (ilişkilidir).

Anayasal düzeyde tanınan ve güvenceye bağlanan temel hak ve hürriyetler, yukarıda da ifade edildiği üzere devletlerin özellikle yürütme organlarına belli yükümlülükler yükler. Bir diğer ifade ile vatandaşlar için hak olan, devletin ilgili organları bakımından yükümlülüktür. Bu yükümlülükler bazı haklar bakımın-

dan saygı duyma, müdahale etmeme olarak görünüm arz ederken, bazı haklar bakımından da gerekli koruma ve gerçekleştirme tedbirleri için yürütme organlarının belli bazı edimleri yerine getirmesini gerektirir. Öğretide, tarihsel gelişimleri bakımından birbirinden ayrılarak (negatif statü hakları, pozitif statü hakları gibi) ifade edilmekle birlikte günümüzde bu yükümlülükler her hak için aynı anda söz konusu olabilir. Polisin de bu kapsamda görev ve yetki alanı negatif ve pozitif yükümlülükler olarak iki farklı şekilde açıklanabilir. Bu açıklama, 1982 Anayasası'ndaki düzenleme esas alınarak, anayasal çerçevede şu şekilde sunulabilir:

1.1. Anayasanın 1. Kısımında Düzenlenerek Devletin Temel Teşkilatlanmasını Güvenceye Alan Eşitlik İlkesi:

Kavramsal ve tarihsel gelişimi bu çalışmanın kapsamını aşmakla beraber; bu başlık altında eşitlik ilkesi, Türkiye Devleti'nin, Anayasanın 1. kısmında düzenlenen kuruluş ilkeleri açısından ele alınıp değerlendirilmektedir. Anayasanın 1. maddesinde ifadesini bulan Cumhuriyet, ihdasi (kurucu – hukuki statü yaratıcı) nitelikte bir hüküm olarak Devletin, bir tüzel kişilik olarak insan unsurunun hukuki statüsünü - malikinin kim olduğunu ifade etmektedir. Esasa dair ihdasi nitelikteki bu hüküm, yine esasa dair 2. maddede açıklanarak, nitelikleri görünür kılınmakla beraber, 3. maddede de Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olduğu ve dilinin Türkçe olduğu, bayrağı, milli marşının ve başkentinin ifadesiyle de bir insan topluluğunu millet (devletli toplum) kılan kültür dinamiğini ortaya koymaktadır. Esasa dair ihdasi nitelikteki bu üç hükmü, izhari (açıklayıcı, belirginleştirici) kılan hüküm ise 6. maddedir. Buna göre egemenlik, milli egemenlik anlayışına uygun bir şekilde tesis edilmiştir. Dolayısıyla 1. maddede ifadesini bulan Cumhuriyetin diğer bir anlamı; milli devlettir.

Devletin varlık nedenini ya da ortaya çıkış gerekçesini açıklamak bakımından önem arz eden egemenlik, devletlerin kendiliklerinden sahip oldukları bir hak konumunda olmayıp, gücünü ve meşruiyetini insan unsurundan alan bir varlık olarak belirmesini ifade eder. Bu nedenle, temel bir onay ya da rıza söz konusu olup, bireylerin ya da halkın rızası; siyasi gücü, sadece zora dayanan, elindeki üstün gücü zorla kabul ettiren bir varlık olmaktan çıkararak, ona haklı bir iktidar ve otorite olma niteliği kazandırır. Toplumsal güvenliğin ve düzenin sağlanması amacıyla ortaya çıkan devlet, kargaşa ve anarşinin karşıtı olarak bu

şekilde meşruiyet kazanmaktadır. Güvenli bir yaşam sürülmesi, siyasi birlik ve yönetme olgusu ile düzenli bir otoriteyi gerekli kılmaktadır. Böylece egemenlik, yönetme yetkisine kaynaklık eden, nihai ve mutlak karar verme gücü olarak varlık kazanan bir olgudur. (Sunay, 2007: 29)⁵ İşte; 10. maddede düzenlenen eşitlik ilkesi, egemenlik ile ilişkisi bakımından da ayrıca önemli ve açıklanmaya muhtaçtır. Tarihsel gelişimi bakımından bir insan hakkı olarak kabul edilen eşitlik ilkesi; Anayasamızda temel hak ve hürriyetlerin düzenlendiği Anayasanın 2. kısmında değil, Devletin şekli, Cumhuriyetin nitelikleri gibi genel esasların düzenlendiği 1. kısımda yer almaktadır. Dolayısıyla eşitlik ilkesinin temel hak ve hürriyetlerin öznesi olmak bakımından değerinin yanı sıra Devletin temel kuruluş ilkeleri bakımından da ayrı bir değeri vardır. Bu değeri, malik olmanın konusu olan mülkiyet hakkı temelinde açıklığa kavuşturabiliriz. Medeni Hukukun bir alt disiplini olan Eşya Hukuku'nda "birlikte mülkiyet" iki farklı türde kendini gösterir: İştirak halinde mülkiyet ve müşterek mülkiyet. İştirak halinde mülkiyette pay sahipleri mülkiyetin konusu olan malda payları eşit olarak ve malın tamamından (bölmeden) hak sahibidirler. Bu mülkiyet çeşidi, pay sahipliğini birbirine eşit değerde, malın bölünmeden tamamının kullanılabilmesine imkân tanıyacak şekilde tesis ederken, borcun da tamamından sorumluluk esasını gerekli kılar. Bir diğer ifade ile mal bölünmez. Hak sahipliği, maliklerin sayısı artsa da azalsa da eşit değerde devam eder ve her bir pay sahibi borcun tamamından (müteselsilen) sorumludurlar. Müşterek mülkiyette ise, maliklerin paylarının ne kadar olduğu – oranları bellidir ve mülkiyet konusu malın bu paylar doğrultusunda bölünerek kullanımı mümkündür. Mülkiyetten doğan borçtan sorumluluk ise paylar oranındadır.

⁵ Halk egemenliği ile milli egemenlik anlayışına dair bir not: Birbirine çok benzediği izlenimi yaratan bu iki egemenlik anlayışı, özellikle egemenliğin temsili ve ayrı bir tüzel kişiliğinin olup olmaması bakımından birbirlerinden ayrılır. Halk egemenliği anlayışında, egemenlik bizzat yurttaşlar tarafından kullanılmalıdır. Çünkü halk iradesi temsil edilemeyeceği gibi, halk egemenliği de devredilemez. Egemenlik halka ait olduğundan, kendisini oluşturan bireylerden ayrı bir varlığı yoktur. Bireylerin iradelerinin toplamından oluşan genel irade, en fazla sayının yani çoğunluğun iradesidir. (Rousseau, 2010: 50-51) Bu egemenlik anlayışının maddi zorunluluktan kaynaklanan temsil ilişkisi yani vekillik, emredici vekâlet olarak kabul edilir. Kanunları hazırlayanlar halkın temsilcileri değil, memurlandır ve hiçbir şeye karar veremezler. Emredici vekâlette vekiller, milletin değil, kendilerini seçenlerin vekilidirler. Buna karşılık milli egemenlik anlayışında, millet bölünmez bir bütün olarak kendisini oluşturan bireylerden ayrı bir varlığa sahiptir. Halk belli bir dönemde yaşamakta olan bireyleri, millet ise geçmiş ve gelecek nesilleri kapsayan manevi bir varlıktır. Millet, yaşayanların yanı sıra ölmüş ve doğacak olanlardan oluşur. Mutlak iktidar yapılarının ve modern devletin tarihsel gelişimi açısından ele alındığında, egemenliğin kraldan alınıp, millete geçmesiyle, millet bu egemenliğini temsilcileri aracılığıyla kullanır. Temsilciler ile kurulan vekâlet ilişkisi ise emredici değil temsili vekâlet ilişkisidir. Temsilciler, bir bölgenin veya zümrenin vekili değil, bütün milletin temsilcileridir. Seçim çevresi, oylarıyla belirledikleri temsilcilerine bütün ülke için vekâlet verirler. Türkiye'de Kurtuluş Savaşı da milli egemenlik anlayışı temelinde verilmiş, bugüne kadar gelen milli egemenlik anlayışı devletin temel kuruluş ilkesi olarak tüm anayasalarda belirtilmiştir. Buna göre; TBMM üyeleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün milleti temsil ederler. (Teziç, 1991: 90-99) Bu açıklamaların ardından milli egemenlik ilkesinin hayata geçmesinin, temsilcilerin sadece çoğunluğun değil, milletin tamamının yararına ve beklentilerine göre hareket etmelerini gerektireceğinden, çoğunluk değil çoğulcu demokrasi anlayışına imkân yarattığı söylenebilir.

Herkes kendi payı oranında borçtan sorumlu tutulabilir. (Ertaş, 1995: 185-210) İşte milli egemenlik ile halk egemenliği arasındaki fark da müşterek mülkiyet ile iştirak halinde mülkiyet arasındaki fark gibidir. Anayasa koyucu, egemenliği yani devletin hukuken sahipliğini düzenlerken milli egemenlik anlayışını benimseyerek, eşitlik ilkesini de bu minvalde 1. kısımda düzenlemiştir. Buna göre Türk Milleti 2. kısımda belirtilen demokratik haklarını malik sıfatını haiz olarak kullanır. Kendine ait olanı yönetir. Ve bu malik olma vasfı; belli paylara ayrılabilen, mülkiyet konusu ülkenin de paylar oranında bölünebildiği bir mülkiyet anlayışı değil, Millet'in her bir ferdinin eşit haklara sahip olarak tamamında malik olduğunu gösteren bir anlayıştır. Ve tüm bu kazanımlar, Anayasanın Başlangıcının son cümlesinde ifade edildiği üzere demokrasiye aşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunmuştur.

Türk polisi, görev ve yetki alanına dair ilkesel bir öncül olarak eşitlik ilkesini, ilk evvel ve özüyle yukardaki anlamıyla benimsemelidir. Can, mal ve ırz güvenliğini sağlamakla yükümlü olduğu vatandaşların sadece insani değerlerden dolayı korunması söz konusu olan değil, aynı zamanda kendisinin de aynı vasıfla bir üyesi olduğu malik olan Millet'in can, mal ve ırz güvenliğini koruduğunu kabul etmelidir. Ve bu Millet'in her bir ferdi eşit değerde maliktir. Dolayısıyla, eşitlik ilkesinin ihlali sayılabilecek ayrımcılık yasağı burada kendisini göstermektedir. Eşitlik ilkesi, tüm diğer organların çalışmasında olduğu gibi, polisin görev ve yetki alanında da güvenliğin sağlanmasında ve bu kapsamda sunulacak kamu hizmetlerinde ayrımcılık yasağına uyularak gerçekleştirilebilir. Ayrımcılık yasağı, kendi içinde ayrıcalık (imtiyaz tanıma) yasağını da içerir ki; bunun tek istisnası 10. maddede dezavantajlı toplumsal kesimlerden kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özür-lülüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler olarak belirtilmektedir.

1.2. Anayasanın 13. Maddesi'nde Belirtilen Sınırlandırma İlkeleri

Olağan yönetim dönemlerinde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının dayanacağı kriterleri düzenleyen 13. madde, 2001 yılında uğradığı değişiklik sonrası temel güvence maddesine dönüşmüştür. (İnceoğlu, 2013: 23) Bu maddeye göre temel hak ve hürriyetler ancak özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum

düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz. Bu ölçütlerden Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygunluk, öze dokunma yasağı ve laik Cumhuriyetin gerekleri AİHS'de bulunan ölçütlerden değildir. Bununla birlikte AYM, bu üç kriteri demokratik toplumda gereklilik ve ölçülülük kriteri olarak bir arada değerlendirmektedir. AİHM de bazı kararlarında Sözleşme'nin ruhuna atıfta bulunarak içtihat geliştirmektedir. (İnceoğlu, 2013: 27, 46.)⁶

Anayasa Mahkemesi 13. maddede düzenlenen sınırlandırma ölçütlerini gerekçe olarak hükme esas kılarken, bu ölçütleri AİHM ile uyumlu olarak 3 başlık altında toplamaktadır: Meşru amaç, yasayla sınırlandırma, demokratik toplumda gereklilik ve ölçülülük. AYM, öze dokunma yasağı ile ölçülülük ilkesini birlikte ele alarak demokratik toplum gerekleri arasında saymaktadır. Anayasa Mahkemesi bu hususlara pek çok kararında yer vermekle birlikte, 2014'te aldığı bir kararında bu iki ölçüt ile ilgili yaklaşımını şu şekilde ifade etmektedir:

“Demokratik toplum düzeninin gerekleri ve ölçülülük ilkeleri, iki ayrı kriter olarak düzenlenmiş olmakla birlikte bu iki kriter arasında sıkı bir ilişki vardır. Temel hak ve özgürlüklere yönelik herhangi bir sınırlamanın başvurulabilecek en son çare ya da alınabilecek en son önlem olarak temel haklara en az müdahaleye imkân veren ölçülü bir sınırlama niteliğinde olup olmadığı incelenmesi gerekir.”⁷

Hukukun kendisi kadar eski ve devletin bütün faaliyetlerinde geçerli bir ilke olan ölçülülük ilkesi; esas uygulama alanı olan temel hak ve özgürlüklerin korunmasında kaçınılmaz olarak ortaya çıkan sınırlandırma ihtiyacı karşısında, “sınırlamanın sınırı”nı teşkil eder. (Metin, 2002: 20) Orantılılık ilkesini de içeren ölçülülük ile öze dokunma yasağı ilkesini demokratik toplum düzeni gerekleri ile birlikte ele aldığı kararında Yüksek Mahkeme şu şekilde ifade etmektedir:

“Çağdaş demokrasiler, temel hak ve özgürlüklerin en geniş ölçüde sağlanıp güvence altına alındığı rejimlerdir. Temel hak ve özgürlükleri büyük ölçüde kısıtlayan ve kullanılamaz hâle getiren sınırlamalar hakkın özüne dokunur. Temel hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamaların yalnız ölçüsü değil, koşulları, nedeni, yöntemi, kısıtlamaya karşı öngörülen kanun yolları gibi güvenceler demokratik toplum düzeni kavramı içinde değerlendirilmelidir. Bu nedenle, temel hak ve

⁶ Ayrıca AİHM örnek kararı için bkz: Hakansson and Sturesson v. Sweden, Appl. No111855/85, 21.02.1990, para.66.)

⁷ AYM'nin 2017/180 Esas, 2018/109 Karar sayılı, 06.12.2018 tarihli kararı.

özgürlükler, istisnai olarak ve özüne dokunmamak koşuluyla demokratik toplum düzeninin gerekleri için zorunlu olduğu ölçüde ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. / *Demokratik bir toplumda temel hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamanın, bu sınırlamayla güdülen amacın gerektirdiğinden fazla olması düşünülemez. Demokratik hukuk devletinde güdülen amaç ne olursa olsun, kısıtlamaların, bu rejimlere özgü olmayan yöntemlerle yapılmaması ve belli bir özgürlüğün kullanılmasını önemli ölçüde zorlaştıracak ya da ortadan kaldıracak düzeye vardırılmaması gerekir.*⁸

Yüksek Mahkeme, 2014'te aldığı bir kararında ölçülülük ilkesi için şu tespiti yapmaktadır:

“Anayasa Mahkemesinin kararlarına göre ölçülülük, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanma amaçları ile araç arasındaki ilişkiyi yansıtır. Ölçülülük denetimi, ulaşılmak istenen amaçtan yola çıkılarak bu amaca ulaşılmak için seçilen aracın denetlenmesidir.”⁹

Demokratik toplum gerekleri ile ilgili olarak genel yaklaşımı ise şu şekildedir:

“Anayasa’da belirtilen “demokrasi” kavramı, çağdaş ve özgürlükçü bir anlayışla yorumlanmalıdır. “Demokratik toplumda gereklilik” ölçütü, Anayasa’nın 13. maddesi ile Sözleşme’nin “demokratik toplum düzeninin gerekleri” ölçütünün bulunduğu 9., 10. ve 11. maddeleri arasındaki uyumu açıkça yansıtmaktadır. Bu itibarla, “demokratik toplumda gereklilik” ölçütü; çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik temelinde yorumlanmalıdır.”¹⁰

Bir başka kararında ise demokratik toplum gereklerine ilişkin açıklaması şu şekildedir:

“Temel hak ve özgürlüklere yönelik bir müdahalenin demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun kabul edilebilmesi için zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşılaması ve orantılı olması gerekir. ... Toplantı hakkı üzerindeki sınırlamanın kamu düzeninin korunması gibi demokratik bir toplumda zorlayıcı bir toplumsal ihtiyacın karşılanması amacıyla yönelik ve istisnai nitelikte olması gerekir. Müdahaleyi oluşturan tedbirin zo-

⁸ AYM'nin 2015/19 Esas, 2015/17 Karar sayılı, 18.02.2015 tarihli kararı.

⁹ AYM'nin B. No: 2012/990, 10.12.2014 tarihli kararı.

¹⁰ AYM'nin B. No: 2012/990, 10.12.2014 tarihli kararı.

runlu bir toplumsal ihtiyacı karşıladığının kabul edilebilmesi için amaca ulaşmaya elverişli olması, başvurulabilecek en son çare ve alınabilecek en hafif önlem olarak kendisini göstermesi gerekmektedir.”¹¹

Yüksek Mahkeme aynı kararında orantılılık ilkesi için de şu ifadeyi ortaya koymaktadır:

“Orantılılık ise sınırlamayla ulaşılmak istenen amaç ile başvuru sınırlama tedbiri arasında aşırı bir dengesizlik bulunmamasına işaret etmektedir. Kamu gücünü kullanan organların toplantılara ve gösteri yürüyüşlerine müdahale ederken toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasından kaynaklanan yarardan daha ağır basan, korunması gereken bir menfaatin ve kişiye yüklenen külfeti dengeleyici mekanizmaların varlığını somut olgulara dayanarak göstermeleri gerekir.”

Anayasa Mahkemesi'nin 13. maddedeki sınırlandırma sebeplerinden meşru amaç ile ilgili içtihadı, ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasına ilişkin meşru amacın ortaya koyulması bakımından yaptığı değerlendirme 2014'te aldığı kararında şu şekildedir:

“Tespit edilen müdahalenin, Anayasa'nın 26. maddesi anlamında meşru kabul edilebilmesi için, aynı maddenin ikinci fıkrasında belirtilen sınırlama nedenlerinden bir veya daha fazlasına dayanması ve hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin Anayasa'nın 13. maddesinde belirtilen güvencelere uygun olması gereklidir.”¹²

Anayasa Mahkemesi yerleşme özgürlüğü ile ilgili 2008 yılında verdiği bir iptal kararında; (milli güvenlik, yerleşme hürriyetinin düzenlendiği Anayasanın 23. maddesinde belirtilen bir sınırlandırma nedeni olmadığından) meşru amaç kriterini “Anayasa'nın ilgili maddesinde gösterilen sınırlama nedenlerine dayanılarak” olarak açıklayarak şöyle demiştir:

“Anayasa'da sınırlama nedenlerinin sayılarak belirlenmiş olması, yasa koyucunun bunlar dışında kalan bir nedenle yerleşme özgürlüğünün sınırlandırılması sonucunu doğuracak düzenlemeler yapamayacağını göstermektedir... ”¹³

¹¹ AYM'nin B. No: 2017/22700, 28.5.2019 tarihli kararı.

¹² AYM'nin B. No: 2012/990, 10.12.2014 tarihli kararı.

¹³ AYM'nin 2006/142 Esas, 2008/148 Karar sayılı, 24.09.2008 tarihli iptal kararı.

Anayasa Mahkemesi “kanun ile sınırlandırma” kriteri bakımından 2014’te aldığı bir kararında; hukuk devletinin en temel alt ilkelerinden biri olan belirlilik ilkesine gönderme yapmaktadır.

“Anayasa’nın 2. maddesinde yer alan hukuk devletinin temel ilkelerinden biri “belirlilik”tir. Bu ilkeye göre, yasal düzenlemelerin hem kişiler hem de idare yönünden herhangi bir duraksamaya ve kuşkuya yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılır ve uygulanabilir olması, ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu bir takım güvenceler içermesi gereklidir. Belirlilik ilkesi, hukuksal güvenlikle bağlantılı olup; birey, belirli bir kesinlik içinde, hangi somut eylem ve olguya hangi hukuksal yaptırımın veya sonucun bağlandığını, bunların kamu otoritesine hangi müdahale yetkisini doğurduğunu, kanundan öğrenebilme imkânına sahip olmalıdır. Birey, ancak bu durumda kendisine düşen yükümlülükleri öngörüp, davranışlarını düzenleyebilir. Hukuk güvenliği, kuralların öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de kanuni düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar.”¹⁴

Yüksek Mahkeme 2020’de verdiği bir kararında belirlilik ilkesi ile ilgili şöyle demiştir:

“Belirlilik ilkesi yalnızca yasal belirliliği değil daha geniş anlamda hukuki belirliliği de ifade etmektedir. Hukuki belirlilik ilkesinde asıl olan, bir hukuk normunun uygulanmasıyla ortaya çıkacak sonuçların o hukuk düzeninde öngörülebilir olmasıdır. Yasal düzenlemeye dayanılarak erişilebilir, bilinebilir ve öngörülebilir olması koşuluyla yargısal içtihatlar ile de hukuki belirlilik sağlanabilir. Asıl olan, muhtemel muhataplarının mevcut şartlar altında belirli bir işlemin ne tür sonuçlar doğurabileceğini öngörmelerini mümkün kılacak bir normun varlığıdır.”¹⁵

Kanunilik ilkesinin yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesi ile bağlantısını kurduğu güncel bir kararında ise Yüksek Mahkeme, şu yaklaşımı sergilemiştir:

Kural olarak Anayasa’da kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda genel ifadelerle yürütme organına düzenleme yapma yetkisi verilmesi, yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesine aykırılık oluşturmaktadır. Bu nedenle Anayasa’da temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması, ver-

¹⁴ AYM’nin B. No: 2012/990, 10.12.2014 tarihli kararı.

¹⁵ AYM’nin 2019/78 Esas, 2020/6 Karar sayılı, 23.01.2020 tarihli kararı.

gi ve benzeri mali yükümlülüklerin konması gibi münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda kanunun temel esasları, ilkeleri ve çerçeveyi belirlemiş olması gerekmektedir. Anayasa koyucunun açıkça kanunla düzenlenmesini öngördüğü konularda yasama organının temel kuralları belirledikten sonra uzmanlık ve idare tekniğine ilişkin hususları yürütmeye bırakması, yasama yetkisinin devri olarak yorumlanamaz.¹⁶

1.3. Anayasanın Diğer İlgili Maddelerinde Belirtilen Temel Sınırlandırma Ve İlkeler

3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu ve 2559 sayılı Polis Vazife Ve Salâhiyet Kanunu (PVSK) hükümleri gereğince; İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapan Emniyet Teşkilatı, Jandarma Genel Komutanlığına bağlı birimler ve diğer bütün zabıta teşkilatı ile istisnai durumlarda gerekli olması halinde ordu kuvvetleri kamu düzeninin ve güvenliğinin sağlanmasında asli görevli kurumlardır. Halkın can, mal, ırz güvenliği ile istirahatinin sağlanmasının amaçlandığı bu görev kapsamında kolluk kuvvetlerinin çok geniş sayılabilecek yetkileri bulunmaktadır. Bu yetkiler; PVSK'da yakalama, tutma, mukavemet edenleri def etme, üst arama, kimlik sorma, ifade alma, güvenlik tedbiri alma, delil tespit etme, fotoğraf ve parmak izi kaydı alma, toplumsal olaylara müdahale etme, durdurma, men etme, koruma, uzaklaştırma, idari para cezası kesme, zor ve silah kullanma ve istihbarat faaliyetleri kapsamında bilgi toplama, değerlendirme, telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişim veya internet bağlantı adresleriyle internet kaynakları arasındaki veri trafiği ile iletilen verileri tespit etme, dinleme, sinyal bilgileri değerlendirme ve kayda alma vb olarak yer almaktadır. Bu yetkiler aynı zamanda teknik olarak temel hak ve özgürlüklere müdahale ya da onları engelleme sayılabilecek yani hakları sınırlandırıcı mahiyette yetkilerdir. Kolluk kuvvetleri görev esnasında bu yetkilerini kullanmaları gerektiğinde, yukarıda değinildiği üzere Anayasanın 10. ve 13. maddelerindeki temel güvencelere uygun hareket etmek durumundadırlar. Bu temel güvence ilkelerinin yanı sıra aşağıda hak bazında açıklanacağı üzere bazı başka anayasal güvenceler de bulunmakta olup, Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvurularda özellikle bu hakların ihlal edildiği iddiaları yer almaktadır. Söz konusu haklar genel olarak Anayasanın 2. Kısmının 1. Bölümünde düzenlenen Kişi Hakları ve Ödevleri arasında yer alan haklardandır.

¹⁶ AYM'nin 2019/28 Esas, 2019/57 Karar sayılı, 26.06.2019 tarihli kararı.

Özellikle 17, 19, 20, 21, 22, 23 ve 34. maddelerdeki haklar polisin görev ve yetki alanında diğer haklara nazaran daha sıklıkla pozitif ve negatif yükümlülükleri bakımından dikkat etmesi gereken haklardır.

Polisin görev ve yetki alanını belirleyen en önemli anayasal haklardan biri Anayasanın 17. maddesinde düzenlenen kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı ile ilgili hükmüdür. 19. maddede de 17. madde hükmü ile yakından bağlantılı olarak kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı düzenlenmektedir. 1982 Anayasası'nın temel hak ve hürriyetlere ilişkin genel hükümlerinin ardından ilk güvenceye kavuşturulan haklar olarak dikkat çeken bu düzenlemeler AİHS'nin 2. maddesinde yaşam hakkı, 3. maddesinde işkence ve kötü muamele yasağı, 5. maddesinde de kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı olarak yer almaktadır. Bu haklar, ilgili maddelerde belirtilen istisnalar hariç olmak üzere mutlak haklar arasında sayılmazlar. Bir diğer ifadeyle sınırlandırılabilen haklardandır. Bu sınırlandırmalar ya da istisnalar anayasada belirtilenlerin dışında başka bir şekilde gerçekleşmemelidir. Aksi takdirde hukukun çizdiği sınırların dışında bir uygulama olarak hak ihlali kapsamında değerlendirilir. Örneğin; 17. maddedeki işkence ve kötü muamele yasağı polisin negatif yükümlülükleri arasında mutlak bir yasaktır. 17. maddenin 3. fıkrasında sayılan meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi .. gibi hallerde meydana gelen öldürme fiilleri, 17/1. fıkra hükmünde güvence altına alınan yaşam hakkı ile ilgili ihlal durumları oluşturmaz. Bunun dışında; 19. maddede, kişinin hürriyetinden yoksun bırakılmasının hukuk sınırları içinde sayılacağı haller sayılmıştır. Anayasa koyucu bu halleri tahdidi olarak belirlediğinden, bu haller dışında bir sebep nedeniyle kişinin hürriyetinden yoksun bırakılması hukuk karşısında kabul görmeyecektir. Aynı şekilde tutuklamanın sadece hâkim kararıyla olabileceğini, bunun istisnalarını da tahdidi olarak belirten anayasa koyucu; 19. maddede bu kapsamda hem negatif yükümlülükleri hem de pozitif yükümlülükleri belirlemiştir. 19/2. maddede sayılan haller dışında kimseyi hürriyetinden yoksun bırakmama polisin negatif yükümlülüklerinden, 19/4. madde uyarınca da yakalanan kişiye yakalama veya tutuklama sebeplerini ve haklarındaki iddiaları bildirilmek de pozitif yükümlülüklerindedir. Yine; 19. maddenin 5. fıkrası uyarınca en geç kırk sekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarmak pozitif yükümlülük, hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakmamak da negatif yükümlülük olarak yer almaktadır.

Özel hayatın gizliliği ve korunmasını güvence altına alan 20, 21 ve 22. maddeler de birlikte değerlendirilmeye müsaittir. Bu haklar AİHS'nin 8. maddesinde birlikte düzenlenmektedir. Bu haklarla ilgili olarak polisin negatif ve pozitif yükümlülükleri şu şekilde özetlenebilir: 20. maddenin 2. fıkrasındaki haller haricinde kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyasının aranmaması ve bunlara el konulamaması negatif yükümlülükler, yetkili merciin yazılı emri doğrultusunda arama ve el koyma eyleminin gerçekleştirilmesi halinde ise bu kararın yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulması pozitif yükümlülük kapsamındadır. 21. maddede de; usulüne göre verilmiş hâkim kararı veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça kimsenin konutuna girmemek, arama yapmamak ve buradaki eşyaya el koymamak negatif yükümlülüklerdir. 22. madde uyarınca da; usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça haberleşmenin engellenmemesi ve gizliliğine dokunulmaması negatif bir yükümlülüktür.

Anayasanın 23. maddesi ise yerleşme ve seyahat hürriyetlerinin sınırlandırma sebeplerini ayrı ayrı sayarak, bu hürriyetlerin ancak kanunla sınırlanabileceğini belirttiikten sonra; vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyetinin, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlanabileceğini ifade etmektedir. Bu hükümde vatandaşın yurt dışına çıkmasının engellenmesi soruşturma veya kovuşturmanın olması şartına bağlandığı için polis açısından bir negatif yükümlülüktür.

Anayasa Mahkemesi nezdinde gerçekleştirilen bireysel başvurularda polisin dahlinin en fazla olduğu ihlal iddialarından biri de 34. maddede düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkıdır. Bu hak AİHS'de 11. madde kapsamında örgütlenme özgürlüğü ve siyasi partiler ile birlikte düzenlenmektedir. Bu hakkın kullanılmasıyla ilgili olarak ayrı, özel bir kanunu bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi, 2911 sayılı Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu hakkında, 2017 ve 2020 yıllarında yaptığı norm denetimleri (itiraz başvuruları üzerine) neticesinde, bazı hükümleriyle ilgili olarak iptal kararları vermiştir.¹⁷ Anayasanın 34. maddesinde güvence altına alınan toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkı kapsamında; polisin negatif ve pozitif yükümlülükleri madde hükmünde açıkça belirtilmemektedir. Bu hakkın ancak millî güvenlik, kamu düze-

¹⁷ AYM, E.2014/101, K.2017/142, 28.09.2017 ve AYM, E.2020/12, K.2020/46, 10.09.2020 tarihli kararları.

ni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabileceği belirtmekle yetinilmektedir. Maddenin ilk fıkrasında toplantı ve gösteri yürüyüşü ile ilgili silahsız ve saldırısız, bir diğer ifadeyle barışçıl olma şartı getirildiğinden, mefhum- u muhalifinden hareketle denebilir ki; polis silahlı veya saldırılı yani barışçıl özellikleri bulunmayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahalede bulunabilir. Ancak bu müdahalesi Anayasanın 13. maddesinde ifade edilen ölçülülük, öze dokunma yasağı ve demokratik toplum gereklerine uygunluk kriterleri çerçevesinde olmalıdır. 13. maddenin olağan dönem güvencelerini düzenleyen bir madde olduğu dikkate alındığında, olağanüstü hal dönemlerinde temel hak ve hürriyetlerin kullanımının sınırlanabilmesinin Anayasa'nın 15. maddesi hükmü kapsamında olduğu hatırlanmalıdır. Örneğin; olağan dönemlerde herhangi bir izin şartına bağlanamayan toplantı ve gösteri yürüyüşleri¹⁸, olağanüstü hal dönemlerinde izin alma şartına bağlanabilir. Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru üzerine verdiği bir ihlal kararında olağanüstü hal dönemlerinde toplantı ve gösteri yürüyüşünün izne bağlanması ile ilgili şu hükümde bulunmuştur:

“Olağanüstü hâl döneminde izin sisteminin öngörülmesinin amacı, yetkililere kamu düzenini bozabilecek olayların engellenebilmesi ve gerekli tedbirlerin önceden alınabilmesi imkânını sağlamaktır. Yine olağanüstü hâl sürecinde izin alma yükümlülüğüne uyulması, idarenin tedbir alabilmesi için olağan dönemlere göre daha fazla önem arz etmektedir. Buna göre birbirinden bağımsız şekilde ancak aynı amaca yönelik uzun süren zincirleme bir eyleme girişen başvurucuların -olağanüstü hâl şartlarını gözetmek suretiyle her türlü toplantı ve gösteriyi izne bağlayan- Valilik Genelgesi'ne göre önceden izin almaları gerekmekte olup bunun olağanüstü hal dönemlerinde kamu düzeninin sağlanmasındaki önemi açıktır.”¹⁹

Anayasa Mahkemesi, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını ifade özgürlüğünün özel bir biçimi olarak kabul etmektedir. Bu doğrultuda Yüksek Mahkeme, ifade özgürlüğünün demokratik ve çoğulcu bir toplumdaki önemini, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı için de geçerli olduğunu ka-

¹⁸ Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, Anayasanın 34. Maddesi gereğince önceden izin alma şartına bağlı kılınmamakla birlikte, 2911 sayılı Kanunu'nun 10. Maddesinde düzenlenen bildirim usulüne tabidir. Bu bildirim, toplantının yapılmasından en az kırk sekiz saat önce toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu valilik veya kaymakamlığa verilir.

¹⁹ AYM'nin B. No: 2017/31774, 14.10.2020 tarihli kararı.

bul etmektedir. Yüksek Mahkeme'nin toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin barışçıl özelliğinin belirlenmesi ile ilgili olarak verdiği kararlardaki içtihadı şu şekildedir:

“Anayasa'nın 34. maddesi; fikirlerin silahsız ve saldırsız, başka bir ifade ile barışçıl bir şekilde ortaya konabilmesi için toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını güvence altına almıştır. Dolayısıyla toplantı hakkının amacı, şiddete başvurmeyen ve fikirlerini barışçıl bir şekilde ortaya koyan bireylerin haklarının korunmasıdır. Demokratik bir toplumda barışçıl yöntemlerle düzenin değiştirilmesini ve gerçekleştirilmesini savunan kişilere bu fikirlerini toplantı özgürlüğü ve diğer yasal araçlarla ifade edebilme imkânı sunulmalıdır. Şiddet kullanma niyetinde olan kişilerin katıldığı veya düzenlediği gösteriler barışçıl toplanma kavramı dışındadır. Dolayısıyla toplantı hakkının amacı, şiddete karışmayan ve fikirlerini barışçıl bir şekilde ortaya koyan bireylerin haklarının korunmasıdır.”²⁰

Anayasa Mahkemesi, hukuk sınırları dışına çıkan toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile ilgili olarak da müdahalenin orantılı olup olmadığı, demokratik toplum gereklerine uygun olup olmadığını denetlemektedir. Bu müdahalelerin, Anayasanın 13. maddesinde belirlenen kriterler çerçevesinde olması gerekmektedir. Zor kullanmanın yasal sınırları da 2559 sayılı PVSK'nın 16. maddesinde düzenlenmektedir. Söz konusu kanuna göre polis, görev esnasında direnişle karşılaştığında, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde, kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir.

2. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN BİREYSEL BAŞVURULARA İLİŞKİN KARARLARINDA POLİSİN YERİ (İstatistikler Ve Bazı Kararlardan Örnekler)

Anayasa Mahkemesi 2012 yılından itibaren kabul ettiği temel hak ve hürriyetlerin ihlal edildiğine ilişkin başvurular karşısında yaptığı incelemelerde yukarıda detaylarıyla açıklandığı üzere, 13. maddedeki anayasal kriterler doğrultusunda gerektiğinde ihlal kararları vermektedir. 2012 yılından 31.12.2020 tarihine kadar verilen kararlar ile ilgili olarak Yüksek Mahkeme tarafından kamuoyuyla paylaşılan istatistiklere göre; toplam 295.038 başvurudan 257.108'i sonuçlandırılmış, sonuçlandırılan bu başvuruların 14.765'i esastan incelenmek üzere kabul edilmiştir. Esastan incelenen 14765 karar arasında ise en az bir hakkın ihlal

²⁰ AYM'nin B.No: 2015/5365, 03.04.2019 tarihli kararı.

edildiğine dair 14027, hiç hak ihlalinin tespit edilmediğine dair ise 738 karar bulunmaktadır. (AYM Bireysel Başvuru İstatistikleri, 2020, www.anayasa.gov.tr)

İhlal kararlarının yer aldığı tablo incelendiğinde görülmektedir ki; 9039 adet ihlal kararı ile adil yargılanma hakkı %63,3 oranla, en fazla ihlal edilen haktır. Bu çalışma kapsamında polislin dâhil olduğu kararlar büyük bir çoğunlukla kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, kötü muamele yasağı ile toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlali iddiasına yönelik kararlardır. Bu doğrultuda incelendiğinde görülmektedir ki; 381 adet kötü muamele yasağı ihlali, 237 adet kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ihlali, 123 adet de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ihlali tespit edilmiş karar bulunmaktadır. Tüm bu ihlal kararlarının toplamı 741 olup, toplam ihlal kararları arasında yaklaşık % 5,3 oranında yer almaktadır. 2012-2019 yılı istatistiklerine göre 8369 adet ihlal kararları arasında bu üç ihlal kararlarının toplam sayısı 406 olup, ihlal kararlarına oranı % 4,85'tir. Aynı şekilde 2012-2018 yılları istatistiklerine bakıldığında bu sayının 7140 ihlal kararları arasında 233 olduğu ve % 3,26 yer teşkil ettiği görülmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin önceki yıllara yönelik istatistikleri kamuoyuyla paylaşılmadığı için son üç yıla dair yayınlanan istatistikler doğrultusunda yapılan bu değerlendirmede görülmektedir ki; polis müdahalesinin yer aldığı ihlal kararları toplam ihlaller arasında çok az bir yer ve oran teşkil etmekle beraber, yıl bazında son üç yılda artan oranda bir seyir izlediği görülmektedir.²¹

Tablo 1. Kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, kötü muamele yasağı ile toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlaline ilişkin İstatistikler²²

İhlal edilen Hak	2018	2019	2020
Kişi hürriyeti ve güvenliği	135	172	237
Kötü muamele yasağı	68	181	381
Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı	30	53	123
Toplam	233	406	741
İhlalin Toplam ihlal kararlarına oranı	%3,26	% 4,85	% 5,3

²¹ Anayasa Mahkemesinin kamuya açık genel ağ sayfasında, bireysel başvurulara ilişkin 8499 karar paylaşmakta olup, bu kararlar arasında ihlal ve ihlal olmadığı yönünde kararların yanı sıra kabul edilmezlik kararları da vardır. Seçme kararlarının kamuya paylaşıldığı anlaşılan bu listede "polis" kelimesinin yer aldığı karar sayısı 1085, "kolluk" kelimesinin yer aldığı karar sayısı 1089'dur. Bununla birlikte "polis müdahale" yazarak yapılan aramada 64 karar bulunmaktadır. Bu nedenle; kısıtlı erişim imkânı bulunan bu listede yapılan değerlendirmeler yukarıda isimleri yer alan hakların ihlal edildiğine dair kararlar bakımından yapılmıştır.

²² Bu tablo, AYM'nin 2018, 2019 ve 2020 yılı Bireysel Başvuru İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bireysel başvurularda genel olarak (tüm haklara ilişkin) her yıl gözle görülen bir artış (sayısal ve oransal) eğilimi dikkat çekmekle birlikte, 2020 yılı içinde sonuçlandırılan kararlardaki ihlal artışının diğer artışlara kıyasla çok fazla olduğu görülmektedir. Örneğin; 2018 yılında tespit edilen toplam 2221 hak ihlali (% 16) var iken, 2019 yılında tespit edilen toplam 1250 ihlal (%9) kararı ile önemli bir düşüş yaşanmış, ancak 2020 yılında ihlal sayısı 5690'a ulaşarak (%40) çok önemli bir artış göstermiştir. Anayasa Mahkemesi'nin yapılan başvuruları 1-3 yıl içinde sonuçlandırabildiği de göz önüne alındığında, bu artışın 2016-2018 yılları arasında yaşanan olağanüstü hal döneminin bir yansıması olduğu da düşünülmektedir.

Bir başka değinilmesi gereken husus ise şudur: Polis müdahalesinin hukuk dışı olduğu ve hak ihlali teşkil ettiği iddiasıyla yapılan başvurularda Yüksek Mahkemenin verdiği kararların bazıları hem usul, hem maddi yönden hak ihlaline ilişkin olup, bazıları ise sadece usul yönünden hak ihlali olduğu yönündedir. Bu durumda polis müdahalesi iddiasıyla yapılan başvurularda verilen hak ihlallerinin hakkın maddi yönden ihlal edildiğine ilişkin olan kararları polisin sebep olduğu ihlaller, usul yönünden ihlal edildiğine ilişkin kararları ise savcılığın etkili soruşturma yükümlülüğünü ihlal etmesinden kaynaklanan ihlallerdir. Dolayısıyla polis müdahalesinin sebep olduğu iddia edilen ihlal başvurularında verilen hak ihlallerinin tamamı gerçek anlamda polisin hukuk dışına çıktığı durumlar değildir. Yine de; vatandaşların her hangi bir sebeple polis müdahalelerinin hak ihlali oluşturduğu yönündeki başvurularının artış eğilimi göstermesi önemlidir ve bu artışın giderilmesinde çözüm olarak polislerin (amir ve memur sınıfın tamamının) bu yönde eğitimlerinin nitelikli ve belli süreklilikte olmasının etkili olacağı, bu eğitimlerin kapsamına AYM'nin ihlal kararlarının dâhil edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Örneğin; Anayasa Mahkemesinin bir gösteriye yapılan polis müdahalesi neticesinde yaralanma meydana gelmesi ve bu olaya ilişkin açılan ceza soruşturmasının etkili yürütülmemesi nedeniyle eziyet yasağının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvuruda oy birliğiyle ihlal tespit ettiği bir kararında;

Hakkın maddi yönden ihlaline ilişkin:

“ ... Belirtilmelidir ki Anayasa'nın 17. maddesi, bir yakalamayı gerçekleştirme için güç kullanımını yasaklamamaktadır. Ancak bu tür

bir güç, sadece kaçınılmaz ve asla aşırı olmamak kaydıyla kullanılabilir. Ayrıca kişinin kendi davranışından veya tutumundan dolayı fiziksel güce başvurmak kesinlikle zorunlu hâle gelmedikçe bu neviden fiiller, prensip olarak Anayasa'nın 17. maddesinde belirtilen yasağı ihlal edecektir... Sadece sınırları belli bazı durumlarda güvenlik güçleri tarafından fiziksel güce başvurulmasının kötü muamele olmadığı kabul edilebilmektedir. Bu kapsamda toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde yakalamayı gerektiren durumlarda ve gösteriye katılanların kendi tutumundan dolayı fiziksel güce başvurmak mümkündür. Ancak bu durumda dahi bu tür bir güce sadece kaçınılmaz hâllerde ve orantılı olmak koşuluyla başvurulabilir.”

“Soruşturma dosyasında yer alan deliller ve bu tespitler karşısında katıldığı gösteride polis müdahalesiyle darbedildiği anlaşılan başvuruçunun kendi davranışlarından dolayı fiziksel güce başvurulduğunu kabul etmenin mümkün olmaması karşısında güç kullanılmasının kaçınılmaz hâle geldiğinin kamu makamlarınca kanıtlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.”

Hakkın usul yönünden ihlaline ilişkin;

“Devletin kişinin maddi ve manevi varlığını koruma hakkı kapsamında sahip olduğu pozitif yükümlülüğünün usule ilişkin bir boyutu bulunmaktadır. Bu usul yükümlülüğü çerçevesinde devlet, her türlü fiziksel ve ruhsal saldırı olayının sorumlularının belirlenmesini ve gerekiyorsa cezalandırılmasını sağlayabilecek etkili resmi bir soruşturma yürütmek durumundadır. Bu tarz bir soruşturmanın temel amacı, söz konusu saldırıları önleyen hukukun etkin bir şekilde uygulanmasını güvenceye almak ve karıştıkları olaylarda kamu görevlilerinin ya da kurumlarının kendi sorumlulukları altında meydana gelen olaylar için hesap vermelerini sağlamaktır.”

“Toplumsal bir olaya yapılan müdahale sırasında olay yerinde görüntü kaydı yapan çok sayıda kamu görevlisi veya sivil kişi ile işyeri güvenlik kamerası bulunması güçlü bir olasılık iken Başsavcılık sadece MOBESE kayıtlarıyla sınırlı bir inceleme yapmıştır. Öte yandan görüntülere ilişkin bilirkişi raporunda gösteri alanında bulunan kişilerin maskeli olması nedeniyle şikâyetçilere ait dosyadaki fotoğraflarla görüntülerdeki kişilerin eşleştirilebilmesinin mümkün olmadığı belirtilmesine rağmen başvuruçuya söz konusu görüntüler izlettirilip yaralanmasına sebep olan eylemler ile eylemleri gerçekleştiren kolluk görevlilerini tespit etmesi

imkânı sağlanmamıştır. .. Başsavcılık tarafından dört yılı aşkın süredir sorumluların tespitinin yapılamamış olduğu, yaklaşık son üç yıldır soruşturmanın daimî aramada beklediği, bu süre içinde olayın faillerinin tespitine ilişkin esaslı bir işlem yapılmadığı dikkate alındığında soruşturmada uzun zamandır ilerleme kaydedilmediği kanaatine varılmıştır.” Demektedir. 23

Anayasa Mahkemesi'nin 2020 yılında, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ile kötü muamele yasağının usul boyutunun ihlal edildiği iddialarına ilişkin verdiği ihlal kararında hükme esas kıldığı gerekçeleri özetle şu şekildedir:

“ .. Başvurucunun .. katılmak istediği gösteri yürüyüşünün kamu görevlileri tarafından engellenmesi, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına müdahale teşkil ettiği ... 4/7/1934 tarihli ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu'nun 2. ve 16. maddelerinde yer alan düzenlemelerin kanunla sınırlama ölçütünü karşıladığı sonucuna varılmış ... Başvurucuya yürüyüş sırasında müdahale edilmesinin Anayasa'nın 34. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan sebeplerden kamu düzeninin korunmasına yönelik olduğu ve meşru bir amaç taşıdığı sonucuna varılmıştır..”

“Anayasa'nın 34. maddesinde düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, Anayasa'nın 25. ve 26. maddelerinde düzenlenen ifade özgürlüğünün özel bir biçimidir. İfade özgürlüğünün demokratik ve çoğulcu bir toplumdaki önemi, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı için de geçerlidir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı çoğulcu demokrasilerin gelişmesinde elzem olan farklı düşüncelerin ortaya çıkması, korunması ve yayılmasını güvence altına almaktadır... Barışçıl amaçlarla bir araya gelmiş kişilerin toplantı hakkını kullanırken kamu düzeni açısından tehlike oluşturmayan ve şiddet içermeyen davranışlarına devletin sabır ve hoşgörü göstermesi çoğulcu demokrasinin gereğidir.”

“Toplanan grubun gösteri yürüyüşünün barışçıl niteliğini bozan herhangi bir tutumu olduğu görüntülerden anlaşılmadığı gibi buna ilişkin olarak hazırlanan tutanakta da buna dair bir bilgi yer almamaktadır. Öte yandan kolluk görevlileri de beyanlarında yürüyüşün şiddet içerdiğini iddia etmemişlerdir. Sadece Yakalama Tutanağında başvurucunun

²³ AYM'nin B. No: 2018/1562, 15.12.2020 tarihli karar.

provokasyon yaptığı bilgisine yer verilmiştir. Buna karşılık, Yakalama Tutanağında belirtilen ve Savcılık tarafından kabul gören başvuru-
nun provokasyon içerikli davranışlarının neler olduğu Savcılık kararı-
nın gerekçesinde ve Yakalama Tutanağında da somutlaştırılmamıştır.”

“ .. başvuru hakkında yapılan ceza yargılaması sonucunda yargı ma-
kamları da başvuru katıldığı gösteri yürüyüşünün barışçıl oldu-
ğunu kabul ederek başvuru eylemlerinin suç olarak nitelendiril-
mesinin mümkün olmadığını değerlendirmişlerdir. Mahkeme kararının
gerekçesinde, başvuru aralarında bulunduğu sanıklar tarafın-
dan bizzat şiddete başvurulduğu veya sanıkların eylemi nedeniyle kamu
düzeninin bozulduğuna ilişkin delil bulunmadığı tespit edilmiş; barışçıl
yöntemlerle yapılan gösteriye katılmış olmalarının yasal düzenlemeye
göre izinsiz dahi olsa üst norm niteliğindeki Anayasa ve Avrupa İnsan
Hakları Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde suç oluşturmayacağı sonu-
cuna ulaşılmıştır.”

“Buna göre, barışçıl olduğu kabul edilen ve kamuya açık bir alanda
yapılan toplantı/gösteri yürüyüşünün doğrudan dağıtılması şeklindeki
müdahalenin Anayasa'nın 34. maddesiyle korunan hak yönünden de-
mokratik toplumda gerekliliği kamu makamlarınca izah edilememiştir.”

“ .. başvuru kolluk görevlilerince darbedildiği yönündeki iddiası,
devletin negatif yükümlülüğü kapsamında kaldığından kötü muame-
le yasağının maddi boyutu altında incelenmelidir.... Devletin pozitif
yükümlülüğü kapsamında bazen tek başına soruşturma yapılmamış
olması veya yeterli soruşturma yapılmamış olması da kötü muamele
teşkil edebilmektedir. Dolayısıyla şartlar ne olursa olsun yetkililer, resmi
şikâyet yapılır yapılmaz harekete geçmelidir. Şikâyet yapılmadığında bile
işkence veya kötü muamele olduğunu gösteren yeterli, kesin belirtiler ol-
duğunda soruşturma açılması sağlanmalıdır. Bu bağlamda soruşturma-
nın derhâl başlaması, bağımsız biçimde, kamu denetimine tabi olarak,
özenli ve süratli yürütülmesi ve bir bütün olarak etkili olması gerekir. ...
Buna karşın kimlikleri tespit edilen kolluk görevlilerinin savunmaları
Savcılık tarafından değil görev yaptıkları emniyet müdürlüklerindeki ça-
lışma arkadaşları olan başka polis memurları tarafından alınmıştır. Bu
durum, tarafsız şekilde yürütülmesi gereken soruşturma yükümlülüğü
bakımından dikkat çekici olduğu kadar maddi gerçeğe ulaşma açısin-
dan önemli delillerden biri olan şüpheli ifadelerinin özenle tespit edilmesi
gereğinin yerine getirilmesi hususunda şüphe uyandırmaktadır. Şüphe-

li polislerin benzer ifadelerle hukuka aykırı kuvvet kullanmadıklarını beyan ettikleri, ancak olayın oluş şekline dair somut ve ayrıntı içeren ifadelerinin tespit edilmediği gözlemlenmiştir. Ayrıca başvurunun -darbedildiği iddiası dışında- kötü muamele yasağı bakımından sorun oluşturabilecek olan saatlerce polis aracında kelepçeli ve temel ihtiyaçları giderilmeksizin bekletildiği iddiası dahi kolluk görevlilerine sorulmamış, bu sürecin nasıl işlediği kayıtlara geçmemiştir.”²⁴

Yukarıdaki kararlarda görüldüğü üzere; AYM, demokratik toplum gereklerine aykırılık ve demokratik toplumlarda barışçıl yürüyüşlerde /protestolarda gösterilmesi gereken sabır ve hoşgörünün gösterilmediği/ gösterilmiş ise bile bunun kamu makamlarınca ispat edilemediği nedeniyle toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlaline hükmetmiştir. Kötü muamele yasağının ihlaline ise usul boyutuyla karar vermiş, maddi yönden bir ihlal tespit edilememiştir. Usul boyutunun ihlaline, karardan anlaşıldığı üzere, gerekli soruşturma kapsamında savunma alma işleminin polislerin çalışma arkadaşları tarafından yapılması sebep olmuş, soruşturmanın bağımsızlığı ve tarafsızlığı için özen yükümlülüğünün yerine getirilmemesi kötü muamele yasağının ihlal edildiğine ilişkin bir karara yol açmıştır. İyi niyetle veya çalışma koşullarının ağırlığı, iş yoğunluğu .. gibi sebeplerle bu tür hatalara düşülmüş olması, ihlal kararlarının, olması gerekenin üstünde görünmesine de sebep olmaktadır.

SONUÇ

Yaklaşık 325.000 personeliyle gece gündüz, 7/24 çalışma esasıyla görev yapan Emniyet Teşkilatı; genel asayişin sağlanmasından kaçakçılıkla mücadeleye kadar, terör, trafik, siber suçlar, kadına yönelik ve aile içi şiddetle mücadele, hayvan hakları gibi pek çok alanda Türkiye’de iç güvenliğin sağlanmasında en etkili görev ifa etmektedir. Bu sayıya yaklaşık 190.000 jandarma personeli de ilave edildiğinde 500.000’i aşan bir sayıda personelin iç güvenliğin sağlanmasından sorumlu olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda kolluk kuvvetlerinin, vatandaşın devlet ile ilişkisinin kurulması ve güvenliği sağlama işlevi bakımından devlet algısının şekillenmesinde en önemli aktör olduğu söylenebilir. Bireyin güvenliğinin sağlanması ve bunun da ötesinde kendini güvende hissetmesi temel insan hakları ve hürriyetlerinin de korunmasını sağlayacağından, genel olarak kolluğun, özelde

²⁴ AYM’nin B. No: 2016/13964, 28.1.2020 tarihli kararı.

polis teşkilatının temel insan haklarının korunması bakımından devlete yüklenen yükümlülükleri bilmesi ve anayasal ve yasal çerçevede bu yükümlülüklere uygun bir şekilde görev yapması çok önemlidir.

Temel insan haklarının korunması yönündeki devlet yükümlülüklerinin polis bakımından anayasal çerçevede ele alındığı bu çalışmada, bu yükümlülüklerin hukuk sınırları içindeki görünümü Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurulara ilişkin ihlal kararlarında varlık kazanmaktadır. Yapılan incelemede görülmektedir ki; Türkiye'de en fazla ihlal edildiği tespit edilen hak, adil yargılanma hakkıdır. Polisin dahlinin olduğu – olmasının kuvvetle muhtemel olduğu ihlaller ise, kişi güvenliği hakkı, kötü muamele yasağı ile toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkıdır. Bu ihlaller de genel toplamın çok az bir yüzdesini (%5,3) oluşturmaktadır. Bununla beraber, son üç yıllık tablo bir artış eğilimi göstermektedir ki, bunun bir sebebinin 2016-2018 yılında yaşanan olağanüstü hal dönemi olduğu düşünülmektedir. Özgürlük – güvenlik dengesi bakımından ele alındığında, olağanüstü hal dönemlerinin yaşandığı ülkelerde bu yönde bir artışın gerçekleşmesi normal kabul edilebilecek bir durumdur. Ancak; polisin sebep olduğu hak ihlallerinin sayısal ve oransal açıdan azlığı, demokrasisi gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'de korunmalı ve daha da aşağı oranlarda gerçekleşmesi sağlanmalıdır. Bunun için polisin insan hakları alanında göreceği eğitimin nitelikli ve belli bir süreklilikte olması sağlanmalı, bu eğitimlerin kapsamına AYM'nin ihlal kararları dâhil edilerek bu yöndeki farkındalık yükseltilmelidir. Bu farkındalığı sayesinde polis, müdahale etmek durumunda kaldığı somut olayda yapıcı davranarak, hem kamu düzeninin tesisinde etkili olacak hem de hak ihlali oluşmasının önüne geçebilecektir. Kamu düzeni, polisin bu farkındalığı ve hassas tutumu sayesinde adaletli bir kamu düzeni olarak tesis edilebilecek, temel hak ve hürriyetler de adaletli bir kamu düzeni içinde ulaşılabilir, erişilebilir kılınıp, yeknesaklığı sağlanabilecektir. Demokratik hukuk devletlerinde iç güvenlik ve toplumsal barış bu sayede sağlanabilir ve sürdürülebilir kılınabilir.

KAYNAKÇA

- ACARAY, Deniz, İnsan Hakları, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 3. Baskı, 2020.
- ACARAY, Deniz, "21. Yüzyılda İnsan Hakları Ve Güvenlik", Farklı Açılımlarla İnsan Hakları Ve Güvenlik, (Özkaya, Ö. Ed.), Adalet Yayınevi. 1. Baskı, 2020.
- CANIKLIOĞLU, Meltem DİKMEN, Anayasal Devlette Meşruiyet, Yetkin Yayınları, 2010.
- CİVELEK, J. "1789 Fransız Bildirisi Ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni , 9 (1) , 1-9, 2011.
- ÇOLAK, Yılmaz, "Emniyet Teşkilatındaki Demokratik Dönüşüm: Polis Akademisi Örneği", Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 22, Sayı: 85, Kış 2017, ss. 77-83.
- ERTAŞ, Şeref, Eşya Hukuku, DEU Hukuk Fakültesi Yayınları, 1995.
- GÖNENÇ, Levent, "Siyasi İktidar Kavramı Bağlamında Anayasa Çalışmaları İçin Bir Kavramsal Çerçeve Önerisi", AÜFD, 2007, Cilt 56.
- GÖZTEPE, Ece, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuruya İlişkin İki Buçuk Yıllık İçtihadının Kısa Bir Değerlendirmesi", Anayasa Yargısı Dergisi, 2015, Cilt:31, Sayı: 1, 17-33.
- HEYWOOD, Andrew, Siyaset, Adres Yayınları, editör: Buğra KALKAN, Ekim, 2007.
- İNCEOĞLU, Sibel, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa içinde, Hak Ve Özgürlükleri Sınırlama Ve Güvence Rejimi,, Avrupa Konseyi, 1. Baskı, 2013.
- KALABALIK, Halil, İnsan Hakları Hukuku, Seçkin Yayınları, 2. Baskı, 2009.
- KAPANİ, Münci, Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara 1993.
- KUÇURADI İonna, İnsan Hakları Kavramları Ve Sorunları, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- METİN, Yüksel, Ölçülülük İlkesi, Seçkin Yayınları, 2002.
- MUMCU, Ahmet & KÜZECİ, Elif, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Turhan Kitabevi, 4.Baskı, 2007.
- ROUSSEAU, J.J., Toplum Sözleşmesi, Çev.Ahmat Şansılay, Anahtar Yayınları, Ekim 2010, I,VI.

- SADIK Khwaja Gulam, Bugünkü İslamda İnsan Hakları, İnsan Haklarının Felsefi Temelleri İçinde, Türkiye Felsefe Kurumu Yayını, 2009.
- SUNAY, Reyhan, Tartışılan Egemenlik, Yetkin Yayınları, 2007.
- ŞİMŞEK Altın Aslı, Genel Kamu Hukukunun Temel Kavramı Olarak Kamu Düzeni, Turhan Kitabevi, Ankara, 2012.
- TEZİÇ, Erdoğan, Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, 2. Baskı, 1991.
- ZABUNOĞLU, Yahya, (Bir Hukuk ve Siyasal Bilim Problemi Olarak) Devlet Kudretinin Sınırlandırılması), Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1963.
- AYM, 2006/35 Esas, 2007/48 Karar sayılı, 11.04.2007 tarihli kararı.
- AYM, 2006/142 Esas, 2008/148 Karar sayılı, 24.09.2008 tarihli Kararı.
- AYM'nin 2015/19 Esas, 2015/17 Karar sayılı, 18.02.2015 tarihli kararı.
- AYM'nin 2017/180 Esas, 2018/109 Karar sayılı, 06.12.2018 tarihli kararı.
- AYM'nin 2019/28 Esas, 2019/57 Karar sayılı, 26.06.2019 tarihli kararı.
- AYM'nin 2019/78 Esas, 2020/6 Karar sayılı, 23.01.2020 tarihli kararı.
- AYM, B. No: 2012/990, 10.12.2014 tarihli kararı.
- AYM, B. No: 2017/22700, 28.5.2019 tarihli kararı.
- AYM, B. No: 2015/5365, 3.4.2019 tarihli kararı.
- AYM, B. No: 2016/13964, 28.1.2020 tarihli kararı.
- AYM, B. No: 2017/31774, 14.10.2020 tarihli kararı.
- AYM, B. No: 2018/1562, 15.12.2020 tarihli kararı.
- https://www.anayasa.gov.tr/media/7192/bb_istatistik_2020-min.pdf. Erişim Tarihi: 20.01.2020.
- <https://www.pa.edu.tr/ataturk-ve-turk-polisi.html>. Erişim Tarihi: 20.01.2020.
- <https://www.egm.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 20.01.2020.
- <https://www.jandarma.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 20.01.2020.
- 1982 Anayasası.
- 3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu.
- 2559 sayılı Polis Vazife Ve Salâhiyet Kanunu.

İNSAN HAKLARININ DEĞİŞİME AÇIK KONUSU: DİJİTAL VATANDAŞLIK KAVRAMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

The Subject of Human Rights Open to Change: an Investigation on The
Concept of Digital Citizenship

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇATLI* - Salih KESKİN**

Geliş Tarihi: 04.05.2021 | Yayına Kabul Tarihi: 10.06.2021

Öz

Geleneksel vatandaşlığın tanımında kişi sadakat bağı ile devletine bağlanırken vergi verme gibi birtakım ödevleri yerine getirmesi gerekirken dijital vatandaşlıkta ise bireylerin vatandaşlık hak ve ödevlerini dijital platformda yerine getirmesi söz konusu olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında dijital vatandaşlığın, klasik vatandaşlığa göre çok farklı boyutları bulunan bir kavram olarak değerlendirilmelidir. Bu çalışmada klasik vatandaşlığın ortaya çıkışı, genel esasları ve hukuki boyutuna değindikten sonra dijital vatandaşlık ve -birçok farklı sınıflandırma içerisinden- dijital vatandaşlığın dokuz boyutuyla ilgili bilgiler çalışılacaktır. Dijital vatandaşlığın boyutlarında yaşanan sıkıntılarının çözümü için sonuç bölümünde önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, Dijital Vatandaşlık, İnsan Hakları, Geleneksel vatandaşlık

Abstract

In the definition of traditional citizenship, a person must fulfill some duties such as paying taxes while connecting to the state with a bond of loyalty, while digital citizenship means that individuals fulfill their citizenship rights and duties on a digital platform. From this point of view, digital citizenship should be considered as a concept that has many different dimensions compared to classical citizenship. In this study, after mentioning the emergence of classical citizenship, its general principles and legal dimension, information will be given about digital citizenship and- out of many different approaches- nine dimensions of digital citizenship. Suggestions will be made in the conclusion section, which is the last section, to solve the problems experienced in the dimensions of digital citizenship.

Keywords: Citizenship, Digital Citizenship, Human Rights, Traditional Citizenship

* Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, mehmet.catli@asbu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7998-8434

** Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Doktora Programı Öğrencisi, salihkeskin2004@hotmail.com, ORCID ID:0000-0001-7039-0831

GİRİŞ

İnsanoğlu, tarih sahnesine önce avcı- toplayıcı ilkel bir yaşam biçimi ile ortaya çıkmış, yerleşik yaşam tarzına ise tarım faaliyetine başlamasından sonra geçmiştir. Yerleşik yaşam koşulları beraberinde insan topluluklarının şehirleri ve akabinde devletleri kurmasına neden olmuştur. Bu süreç beraberinde bireyin kimliği, bireyin toplum içindeki statüsü ve rollerinde kaçınılmaz bir değişime neden olmuştur. Sonuç olarak artık birey, devletin kurucu unsuru olan milleti oluşturan bir öge anlamına gelen vatandaş ve yurttaş terimi ile tanımlanmaya başlamıştır. Çağdaş, gelişmiş toplumla beraber statü ve rolleri farklılaşan bireyler, vatandaş olarak üretmek, tüketmek, vergi vermek, çalışmak gibi sorumlulukları olan buna mukabil kendisine hukuki sınırlar içerisinde tanınan haklardan faydalanan kişiler haline dönüşmüştür. 19. Yüzyılda sanayi devrimiyle birlikte insanlık teknoloji anlamında çağ atlamış ve internetin kullanılmasıyla birlikte vatandaşlık kavramı dijital vatandaşlık şeklinde yeni bir kavram olarak tarih sahnesinde yerini almıştır¹.

Pandemi ile başlayan süreçte, dijitalleşme kavramı hayatın tüm alanlarında etkisini arttırmıştır. Dijitalleşme, insanların, toplumların ve devletlerin hayatını doğrudan etkileyen bir husus haline gelmiştir. Genelde hukuk, özelde ise bugünkü modern hukukun şekillenmesinde etkisi tartışmasız olan insan hakları kavramının dijitalleşmeden nasıl etkileneceğine dair tartışmalar, hukuk dünyasında önem kazanmaya başlamıştır. Bu çalışmanın amacı “vatandaşlık” bağlamında, günümüzde ve özellikle de gelecekte dijitalleşmenin geleneksel bir kavramı değişime/dönüşüme uğratması ve insan haklarına olası yansımaları değerlendirmektir.

1. VATANDAŞLIK KAVRAMI

Vatandaşlık, belirli bir devletle kişi arasındaki karşılıklı hak, görev ve yükümlülük ilişkilerini belirleyen hukuksal bağ olarak kabul edilmektedir². En kısa tanımla vatandaşlık, kişi ile devlet arasındaki aidiyet bağıdır. Bu bağ kişiyi devlete, devleti oluşturan milletine ait kılar. Bir devletin vatandaşlığına sahip olan

¹ Cem Çuhadar (2021). “Dijital Haklar ve Sorumluluklar”. (Ed. Adile Aşkım Kurt ve Ferhan Odabaşı). **Pandemi Döneminde Sinanan Dijital Vatandaşlık**. Ankara: Anı Yayıncılık, s. 223-224.

² Rona Aybay (2006), **Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, s.4

bireyler, o devletin hâkimiyetine girmekte ve devleti oluşturan milletin bir ferdi olarak bir arada yaşama kültürüne sahip olmaktadır. Kişiler vatandaşı olmadığı devletler tarafından yabancı olarak görülmektedir. Vatandaşlığa sahip olan kişiler kendi devletleri açısından başka devletlerin vatandaşlarından ve hiçbir devletin vatandaşı olmayan vatansızlardan farklı bir hukuki konuma sahiptir. Bu hukuki konumun bir gereği olarak kişilerin vatandaşı olduğu devlete karşı birçok hak ve ödevleri bulunmaktadır. Devlet, vatandaşı olduğu kişileri diğer devlet ve yabancılara karşı himayesinde muhafaza ederken bir yandan da bunun karşılığında vatandaşından birtakım sorumlulukları yerine getirmesini bekler. Bir kişinin vatandaşı olduğu devlete karşı en önemli sorumluluğu sadakat borcudur³.

Kişilerin hâkimiyetini kabul ettiği devlete bağlı olduklarının bir ifadesi olan vatandaşlık ile kişiler kendilerine toplumlar ve devletler arasında yer bulmaktadır. Bu sayede vatandaşlığı olan kişiler, diğer devlet vatandaşlarından (yabancılardan) ve vatansızlardan hukuki bir boyutta farklılaşmaktadır. Vatandaşlık milletlerarası hukuk alanında kişilere hukuki bir statü kazandırmakta, kişileri vatandaşı olduğu devlet tarafından yabancı devletlere ve yabancı kişilere karşı diplomatik koruma imkânına kavuşturmaktadır. Böylece bireyin hak ve menfaatleri uluslararası arenada ilgili devlet tarafından savunulabilmekte ve korunmaktadır⁴.

Devleti meydana getiren en önemli unsur olan insan topluluğu ile vatandaşı olduğu devlet ile arasındaki ilişkinin boyutu, hem devletin iç hukuku hem de uluslararası hukuk açısından çok önemlidir. Yani devlet ile vatandaşı arasındaki hukuki ilişkinin tespit edilmesi vatandaşın iç hukuk ve uluslararası hukuktaki pozisyonunun belirlenmesi bakımından önemlidir. Bu pozisyon devlet ve bireye hak ve ödevler yüklemektedir. Vatandaş korumasından faydalanacağı, hak talep edeceği ve kendisine hükmeden devleti bilmek isteyeceği gibi bunun karşılığında devlet de egemenliği altında bulunan ve kendisine bir takım hak ve ödevleri yükleyeceği insan topluluğunu bilmek ister. Bu bilme sayesinde devlet ve birey başka birey ve devletlerden hak iddiasında bulunamayacağı vergi ödevi, askerlik yapma yükümlülüğü, devletin kamu hizmetlerinde çalışma hakkı gibi hak ve talepleri vatandaşlık bağı sayesinde birbirlerinden talepte bulunmaya muktedir olabilmektedir⁵. Devletin iç hukuku açısından vatandaşlığın en önemli sonucu

³ B. Bahadır Erdem (2019), **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Beta Yayıncılık, 7. Baskı, İstanbul, s. 3-4.

⁴ Ergin Nomer (2019), **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Filiz Kitabevi, 26. Bası, İstanbul, s. 3-4.

⁵ Vahit Doğan (2019), **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Savaş Yayınevi, 16. Baskı, Ankara, s. 1.

bireyin anayasal hak ve özgürlüklere sahip olması iken vatandaşlığın uluslararası hukuku açısından önemi ise devletin vatandaşını ülke dışında koruyup kollayabilmesidir⁶.

Devletler egemenlik sahaları içerisinde yaşayan milletlerle olan vatandaşlık bağı, vatandaşlık kanunları gibi özel kanunlarla belirlemektedir. Vatandaşlık kanunları başka devletlerin vatandaşlık kanunları, uluslararası hukuktaki vatandaşlık hukukunu düzenleyen kurallar dikkate alınarak hazırlanmaktadır. Devletlerin vatandaşlık hukukunu düzenlemesi münhasır bir yetki olarak doktrin ve uluslararası hukukta kabul görmekte ve bu düzenleme ilgili devletin bir iç meselesi olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden uluslararası hukuktaki düzenlemelerde ülkelerin egemenlik haklarına müdahale edecek şekilde kaideler bulunmamaktadır. Vatandaşlık kanunlarının çıkarılması devletlerin her ne kadar münhasır bir yetkisi olarak kabul edilse de doğal olarak bu yetkinin de bir sınırı vardır. Bu sınır, vatandaşlığı düzenleyen yasal düzenlemelerin milletlerarası hukuka aykırı olmayacak şekilde belirlenmesidir⁷. Bu durum Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinin Vatandaşlığa İlişkin Genel İlkeler başlıklı II. Bölümün 3. maddesinin birinci ve ikinci fıkrasında;

“1. Her bir Devlet, kendi hukuku altında kimin vatandaşı olduğunu belirler.

2. Bu hukuk, vatandaşlık hakkındaki uygulanabilir olan uluslararası sözleşmelere, uluslararası örfe ve hukukun tanınmış genel ilkelerine uygun olduğu sürece, diğer Devletler tarafından kabul edilir.” şeklinde ifade edilmiştir⁸.

Vatandaşlık kavramı bir kara parçası üzerinde kişi topluluklarının bir hukuk düzeninde beraber yaşamasıyla meydana gelmiştir. Yani modern devlet anlayışıyla ortaya çıkmış bir kavram değildir. Bu yüzden tarihin eski devirlerinde vatandaşlık ile ilgili olaylar ve sorunlar günümüzde modern devletlerdeki vatandaşlık meseleleriyle birbirine benzer gibi gözükmektedir. Modern devletlerin kurulmasından çok öncesinde vatandaşlık, kişilere farklı adlar altında atfedilmiş olsa da kişilerin hangi ülkeye ait olduğunu belirlemede kullanılan bir kavram olmuştur⁹.

⁶ Işıl Özkan (2018). “Vatandaşlık Satılabilir Bir Şey Midir?”, *Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 55.

⁷ Doğan (2019), s. 3.

⁸ European Convention on Nationality, Çev. Alper Can Aykaç (2008), “Avrupa Vatandaşlığı Sözleşmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 77, s. 361.

⁹ Nomer (2019), s. 5.

Kişiler vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devletin vatandaşlığından çıkarak başka bir devletin vatandaşı olabilir. Bu açıdan bakıldığında vatandaşlık, kişilerin doğumdan ölüme kadar belli bir ülkenin vatandaşı olarak yaşamak zorunda oldukları bir kavram olarak algılanmamalıdır. Bir başka ifade ile vatandaşlık, kişilerin doğum yeri, doğum tarihi, anne ve babasının kim olduğu, hangi soydan geldiği gibi değiştirilemez bir özelliği olarak kabul edilmemelidir. Dolayısıyla vatandaşlık kişilerin hür iradeleriyle değiştirebileceği bir kimlik özelliğidir¹⁰. Devletlerin kimleri vatandaşı olarak kabul edeceği kendi egemenliğini ilgilendirirse de devletin egemenliği altında bulunan vatandaşlarının istediği ülke vatandaşlığına geçişini zorlaştıracak hükümler içermesi insan haklarına aykırılık olarak değerlendirilmelidir. Nitekim bu durumun insan hakları ihlali olduğu, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin¹¹ 15. maddesinin ikinci fıkrasında “Hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirmek hakkından mahrum edilemez.” şeklinde açıkça belirtilmiştir.

Uluslararası hukukta bireyler ve devlet arasında kurulan siyasi ve hukuki bağ olarak kabul gören vatandaşlık tanımı ülkemiz vatandaşlık hukukunca da benimsenmiştir¹². Dünya çapında 112 anayasanın incelendiği bir çalışmada etnik kökene dayalı vatandaşlığın tanımının yapıldığı anayasaların yok denecek kadar az olduğu tespit edilmiştir¹³. Bu tespitle etnik kökene dayalı vatandaşlık tanımının devletler nezdinde kabul gören bir durum olmadığı ortaya çıkmaktadır. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun tanımlar başlıklı 3. Maddesinde Türk vatandaşının tanımı “Türkiye Cumhuriyeti Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişiyi” şeklinde ifade edilmiştir. Bu tanımda vatandaşlık bağı ile kastedilen aslında Türkiye devletine hukuki ve siyasi açıdan sadakat bağı ile bağlanmış her bireyin Türk vatandaşı olarak kabul edileceğini anlamak gerekir. Nitekim bu durum Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 66. Maddesinin ilk fıkrasında “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.” şeklinde yinelenmiştir.

¹⁰ Nomer (2019), s. 4.

¹¹ TBMM (1949), İnsan Hakları Evrensel Beynamesi, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, Erişim Tarihi: 08.04.2021

¹² Gülin Güngör (2018), **Tabiiyet Hukuku Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler-Şeyler**, Yetkin Yayınları, 6. Bası, Ankara, s. 1-2

¹³ Levent Korkut (2015), “Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye’de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları”, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 26.

2. VATANDAŞLIK HUKUKUNUN GENEL ESASLARI

Devletler vatandaşlık ile ilgili yasal düzenlemeler yaparken egemenlik yetkisine dayanarak istediği şekilde yasalar çıkarabilmekte ancak bu yasaların uluslararası metinlerde yazılı kurallara uygun olması, devletlerin egemenlik yetkisinin sınırı olarak kabul edilmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesinin 15. maddesi ile ve Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinin 4. maddesi¹⁴ gibi uluslararası metinlere göre vatansızlığın önlenmesi amacıyla her insanın bir vatandaşlığı olmalı, her bireyin sadece bir vatandaşlığı olmalı, her birey vatandaşlığını özgür iradesiyle seçebilmeli ve değiştirebilmelidir¹⁵. Vatandaşlık hukukunun genel esaslarını belirleyen uluslararası metinlere devletlerin harfi harfine uyma mecburiyeti bulunmamakta olup devletlerin bu metinlere uyması tavsiye edilmektedir. Devletler vatandaşlıkla ilgili yasal düzenleme yaparken bazen kendi çıkarları doğrultusunda bazen de şartlar öyle gerektirdiği için yasa çıkardıkları ve bu nedenle devletlerin öneri niteliğindeki uluslararası metinleri ihlal ettikleri görülmektedir. Uluslararası metinlerde vatandaşlık hukukuna dair devletleri bağlayıcılığı bulunmayan kuralların yanında Uluslararası Adalet Divanı kararları ile tespit edilmiş “Vatandaşlığın Gerçekliği İlkesi” mevcuttur. Bu ilkenin devletler nezdinde pozitif geçerliliği bulunmaktadır. Bu ilke, devletlerin vatandaşlık hukuku alanında yasa çıkarırken vatandaşlık hukukunun temel esaslarına riayet etmelerine başka bir deyişle devletlerin egemenlik hakkına dayanarak çıkaracakları vatandaşlık yasalarının bireylerin temel hak ve özgürlüklerine zarar vermemelerini önleyecek şekilde çıkarmalarını sağlamaktadır. Bu ilkeye göre birden fazla vatandaşlığı bulunan bir kişinin vatandaşlığı hususunda herhangi bir ihtilafın çıkması durumunda kişinin hangi ülkenin toplumu ile daha çok kaynaşmışsa ve daha yoğun bir ilişkisi varsa kişi o ülkenin vatandaşı olarak tespit edilecektir¹⁶.

14. Madde – İlkeler

Her bir Taraf Devletin vatandaşlığına dair kuralları aşağıdaki ilkeleri temel alır.

- herkes vatandaşlık hakkına sahiptir;
- vatansızlıktan kaçınılmalıdır;
- hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığından mahrum edilemez;
- Bir Taraf Devlet vatandaşı ile yabancı arasında ne evlilik, ne evliliğin sona ermesi, ne de evlilik sırasında eşlerden birisinin vatandaşlığını değiştirmesi, kendiliğinden diğer eşin vatandaşlığına etki eder.

¹⁵ Nazlı Töre (2017). “Değişen Dünyada Vatandaşlık”, *Uyumsuzluk Mahkemesi Dergisi*, Sayı: 10, s. 570.

¹⁶ Vahit Doğan ve Hasan Odabaşı (2004), *Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Birinci Baskı, Ankara, s. 22.

Vatandaşlık hukukunun genel ilkelerinden biri olan herkesin bir vatandaşlığı olmalı ilkesi yeryüzünde kimsenin vatansız kalmaması amacını düstur edinmişken bu prensip farklı nedenlerle hayata geçirilememektedir. Bunun nedenlerinden birisi de devletlerin vatandaşlığın kazanılmasında kan veya toprak esaslarını katı bir şekilde uygulamasıdır. Bu uygulama vatansızlığa neden olmaktadır. Başka bir neden de evlenme durumunda meydana gelmektedir. Örneğin evlenmenin vatandaşlığa hiçbir etkisinin olmadığı bir ülke vatandaşıyla evlenen kadının evlenme dolayısıyla kocasının vatandaşlığını kazanamayacak olması ile kadının milli kanununa göre evlenme halinde vatandaşlığın düşeceği durumda evlenme nedeniyle evlenmeden önceki vatandaşlığını kaybetmesi halinde kadının vatansız kalması hâlidir. Vatandaşlığı kazanmayı katı bir şekilde uygulayan devletler yüzünden aile birliği kurulamamakta ve kadınlar vatansız kalabilmektedir¹⁷. Vatandaşlık hukukunun genel ilkelerinden bir diğeri olan bireyin sadece bir vatandaşlığı olması ilkesi başka bir ifadeyle birden fazla vatandaşlığa sahip olmanın engellenmesi bugünkü uluslararası hukukta geçerli bir prensip ya da amaç olarak görülmemektedir. Bugünkü devletlerin çoğunun vatandaşlık kanunlarında vatandaşlığın kazanılması için vatandaşlığa müracaat eden bireylere milli vatandaşlığını terk etmemeleri halinde vatandaşlığa alınmayacağı yönünde dayatmalar uygulanmamaktadır. İngiltere, Fransa, İtalya, Hollanda, İsviçre gibi Avrupa ülkeleri vatandaşlık kanunlarında, vatandaşlığın kazanılması için vatandaşlık talebinde bulunan bireylerin mevcut vatandaşlıklarını terk etmesi kuralını bir şart olmaktan çıkarmışlardır¹⁸.

3. VATANDAŞLIĞI KAZANMA TÜRLERİ

Bireylerin vatandaşlık statüsünü kazanması denilince akla ilk gelen hadise doğum sebebiyle vatandaşlığın kazanılması durumudur. Doğum olayı, kişilere iki şekilde vatandaşlığa sahip olma hakkı vermektedir. Birincisi, kişinin anne ve/veya babasının vatandaşlığını kazanması yani kan esasına dayalı başka bir deyişle soy esasına dayalı vatandaşlığı kazanma ikincisi ise devletin egemen olduğu kara parçası üzerinde doğmakla yani “toprak esasına” dayalı vatandaşlık kazanmadır. Bazen de devletler her iki esasa bağlı olarak da vatandaşlık verebilmektedir. Doğan bireye vatandaşlık hakkının tanınması hemen hemen tüm ülkelerin vatan-

¹⁷ Gülören Tekinalp (1973). “Tabiiyetin Genel İlkeleri ve 1964 Tarihli Türk Vatandaşlık Kanunu”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 38, Sayı: 1-4, s. 485-487.

¹⁸ Nomer (2019), s. 8.

daşlık kanunlarında vatandaşlık hakkının kazanılma yolu olarak düzenlenmiştir. Başka bir deyişle herhangi bir devletin vatandaşlığına sahip olan anne ve babadan doğan kişi anne ve/veya babasının sahip olduğu vatandaşlığa doğumla birlikte kendiliğinden geçmektedir.

Toprak esasına bağlı vatandaşlık kazanmada ise bireyin vatandaşlığa geçebilmesi için o ülkenin egemen olduğu kara parçası üzerinde doğması vatandaşlığa geçmesi için tek başına yeterli olmaktadır¹⁹. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 5. maddesinde Türk vatandaşlığının doğumla ya da sonradan kazanabileceğini hükme bağlamıştır. Aynı kanunun 6. maddesinde Türk vatandaşlığının soy bağına ve doğum yeri esasına göre doğum anında otomatik olarak kazanılacağından bahsetmektedir. 7. ve 8. maddelerde doğum yeri ve soy bağının hangi durumlarda vatandaşlığı kazanma hakkı verdiğine değinmektedir. Örneğin Türk vatandaşı anadan ve yabancı babadan evlilik birliği dışında doğan çocuk bile Türk vatandaşı olarak kabul edilecektir. 5901 sayılı kanunun 8. Maddesinin 2. fıkrasındaki Türkiye’de bulunmuş anne babası tespit edilemeyen uyruğu belli olmayan bu suretle de vatandaşlığı tespit edilemeyen çocuğun Türkiye’de doğmuş kabul edileceği düzenlemesi, vatansız kalmayı önlemede çok yerinde bir düzenlemedir.

Vatandaşlığın kazanma yollarından biri de bireyin iradesi ile talepte bulunduğu devletin bu irade beyanını kabul etmesi neticesinde başka bir deyişle birey ve devletin iradesinin örtüşerek kazanılan vatandaşlık türüdür. Devletler kendilerine vatandaşlığa geçiş için talepte bulunan yabancı vatandaşları hangi koşullarda vatandaşlığa alacağı noktasında egemenlik hakkının bir gereği olarak geniş takdir yetkisine sahip olup vatandaşlığa alınmaya ilişkin koşullar devletlerin vatandaşlık kanunlarında düzenlenmektedir. Bu çeşit vatandaşlığa kabul edilmenin aynı anlama gelen bir diğer ismi yetkili makam kararı ile sonradan kazanılan vatandaşlığa kabul edilmedir. Yetkili makam kararı ile vatandaşlığa kabul etmenin amaçlarından birisi yabancı kişinin topluma yararlı bir kişi olacağına düşünülmesi bir diğer nedeni ise yabancı kişinin topluma uyum sağlayıp sağlamayacağını tespit edilmesidir. Burada şu hususa değinmekte fayda vardır; yabancı kişi talepte bulunduğu ülkenin vatandaşlık kanununda yazılı tüm şartları taşısa bile ülkenin bu kişiyi vatandaşlığa kabul edip etmemede geniş takdir yetkisinin olmasıdır. Bu sebeple devletler, istediği yabancıyı va-

¹⁹ Erdem (2019), s. 8.

tandaşlığa kabul etmede, istemediğini reddetmede serbest bir şekilde hareket etmektedirler²⁰. Ancak bu serbestlik sınırsız değildir. Örneğin vatandaşlığa talepte bulunulan devlet, yabancıнын talebinin kabulünü yabancıнын talep anında var olan vatandaşlığını başka bir ifadeyle yabancıнын milli vatandaşlığını terk etmesi şartına bağlayamaz. Yabancıнын vatandaşlığını kazanmak istediği ülke ile karşılıklı olarak sadakat bağıını kurma yolundaki isteğini ortaya koyan fiiller, vatandaşlığın kazanılmasına sebep olacak açık irade beyanları olarak kabul edilebilir²¹. Türk vatandaşlık kanununun sonradan kazanılan vatandaşlık başlıklı 9. maddesi “Sonradan kazanılan Türk vatandaşlığı, yetkili makam kararı veya evlat edinilme ya da seçme hakkının kullanılması ile gerçekleşir.” şeklinde düzenlenmiştir. Bu madde hükmünde sonradan vatandaşlığın kazanılması; yetkili makam kararı, evlat edinilme ve seçme hakkının (iradenin) kullanılması olmak üzere üç biçimde gerçekleşmektedir. Aynı kanunun 10. maddesinde yabancıнын Türk vatandaşlığı için kanunda gerekli şartları taşısa bile son kararın yetkili makamlarda olduğu başka bir deyişle kanundaki şartları taşıyan yabancıнын vatandaşlığa geçiş talebini Türk devletinin kabul etmek mecburiyetinde olmadığı düzenlenerek hüküm altına alınmıştır.

Doğum olayı dışında yani sonradan vatandaşlığın kazanılması türlerinden birisi de evlilik sebebiyle vatandaşlığın elde edilmesi halidir. Vatandaşlık kazanımının bu çeşidinde kadın kocasının ya da koca eşinin vatandaşlığına geçmektedir²². Eşlerden özellikle kadına kocasının vatandaşlığına geçmesine imkân verilmesinin gayesi ailede ortak bir vatandaşlığı tesis etmek ve böylece aile birliğini sağlamaktır²³. 5901 sayılı kanunun 16. maddesinde Türk vatandaşı ile evlenmenin yabancıya otomatik olarak vatandaşlığı kazanamayacağını yabancıнын evlenme yoluyla vatandaşlığın kazanabilmesi için evliliğin en az 3 yıl sürmesi, Türk vatandaşlığına geçişinin milli güvenlik ve kamu düzeni açısından sakıncalı olmaması gibi koşulları taşıması gerekmektedir.

²⁰ Erdem (2019), s. 9.

²¹ Nomer (2019), s. 13.

²² Töre (2017), s. 581.

²³ Erdem (2019), s. 9.

4. DİJİTAL VATANDAŞLIK

Dijital vatandaşlığının tanımını yapmadan önce dijital kelimesinin anlamı ve kökeni hakkında bilgi vermekte fayda vardır. Dijital kelimesi; “sayısal, sayı ile ilgili, sayıya dayanan”, “Verileri bir ekran üzerinde elektronik olarak gösteren ya da verilerin bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterilmesi” anlamlarında kullanılmaktadır²⁴. Dijital kelimesinin kökeni ise Latinceye dayanmakta Latince de digit yani parmak anlamına gelmektedir. Ayrıca Romalılar sıfırdan dokuza kadar olan sayılar için digit sözcüğünü kullanmışlardır²⁵.

İnsanoğlunun var olduğu günden bugüne vatandaşlık kavramı sosyokültürel, siyasi, ekonomik ve bilimsel gelişmelerden etkilenmiştir. Bu etkilenme vatandaşlık kavramının toplumdaki topluma çağdan çağa farklı olarak algılanmasına neden olmuştur. Aktif, Pasif, Sivil, Liberal, Komünal, Küresel, Çokkültürlü, Anayasal, Kurumsal, Müzakereci, Kritik, Dijital ve Avrupa vatandaşlığı olmak üzere sıklıkla karşılaşılabilecek toplam 13 vatandaşlık çeşidi vardır²⁶. Bu çalışmada vatandaşlık çeşitlerinden sadece dijital vatandaşlık ile ilgili konulara değinilecektir.

Dijital vatandaşlık ile ilgili birçok tanım mevcuttur. Örneğin bir tanımda dijital vatandaşlık topluma çevrimiçi katılma yeteneği olarak ifade edilmektedir²⁷. Diğer bir tanımda ise dijital vatandaşlık dijital ortamı, yerinde, güvenilir ve güçlendirilmiş teknolojiyi sürekli gelişen kurallarına uygun olarak kullanmaktadır²⁸.

ISTE (International Society for Technology in Education) etkili ve verimli eğitim için gerekli olan standartları arasına dijital vatandaşlığı da eklemiş ve eğitimde dijital vatandaşlığı; güvenli çevrimiçi internet kullanımından ya da çevrimiçi internette yapılmaması gerekenler listesinden çok daha fazla şeyi kapsadığı

²⁴ TDK (2021), “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

²⁵ Meltem Eringmen Kanoğlu (2020), *Dijital Vatandaşlık Nedir?*, Çikolata Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, s. 1.

²⁶ İsmail Sari (2019). *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Öğretmenlere Uygulanan Seminer Ve Öğrencilere Yapılan Etkinliklerin Katkıları Bakımından Dijital Vatandaşlık Olgusu*, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, s. 19-27.

²⁷ Karen Mossberger, Caroline J.Tolbert ve Ramona S. McNeal (2008). “Digital citizenship: The Internet, society, and participation”, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England, p. 1. <http://kenanaonline.com/files/0096/96072/%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%88%D8%A7%D8%B7%D9%86%D8%A9%20%D8%A7-%D9%84%D8%B1%D9%82%D9%85%D9%8A%D8%A9%20-%20%D8%AB%D9%84%D8%A7%D8%AB%D8-A9%20%D9%81%D9%8A%20%D9%88%D8%A7%D8%AD%D8%AF.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.04.2021).

²⁸ Marty Park ve Mike Ribble (2021), “ISTE19: The Digital Citizenship Handbook for School Leaders”, <https://drive.google.com/file/d/1rQ0yso2RuHkKhr7KyZzkWg6W8Znx6wy/view> (Erişim Tarihi: 22.04.2021).

gibi bunun yanında insanlık tarihi ile teknolojinin kesiştiği yerde önemli etik sorularla mücadele edebilme, düşünceli olabilme ve empati yeteneğini kullanarak internet ortamından faydalanabilme şeklinde tanımlamaktadır. ISTE, dijital vatandaştan beklentilerini; teknolojiyi toplumu daha iyi hale getirme için kullanma, çevrimiçi internette iletişim kurulurken farklı inançları olanlara saygılı olma, teknolojiyi kamu yönetiminin başında olanlara sesinizi duyurmak ve kamu politikasını şekillendirme gayesi için kullanma, internet ortamında dolaşan çevrimiçi bilgi kaynaklarının güvenilirliğini tespit edebilme şeklinde sıralamaktadır²⁹.

Dijital vatandaşlığı başka bir tanımla ifade edecek olursak; “Dijital vatandaşlık bilgisayar, internet ve her türlü dijital iletişim aletini sorumlu bir şekilde kullanılarak tanıdıkları ya da tanımadıkları farklı bireylerle veya yapılarla (internet sitesi gibi) farklı çevrimiçi ortamlarda kurallara uyarak ve kendilerini koruyarak iletişimde bulunmaktır.”³⁰.

Farmer ise dijital vatandaşlığı duyarlı bir yurttaşın teknolojiyi güvenli, sorumlu, eleştirel, üretken bir şekilde kullanabilme yeteneği olarak tanımlamaktadır³¹. Bu tanımlara bakıldığında dijital vatandaşlığın klasik vatandaşlıktan çok farklı bir kavram olduğu ortaya çıkacaktır. Klasik vatandaşlıkta devlete aidiyet önemli bir yer tutarken dijital vatandaşlık dijital ortamın güvenli, yararlı, sorun çözücü, saygılı, üretken bir şekilde nasıl kullanılacağına odaklanmaktadır.

Ribble yüzlerce makale, kitap, blog, web sitesini inceledikten sonra dijital vatandaşlığı dokuz alt boyutta değerlendirmeye tabi tutmuştur. Bu dokuz boyut; Dijital Erişim, Dijital Ticaret, Dijital İletişim, Dijital Okuryazarlık, Dijital Etik, Dijital Hukuk, Dijital Haklar ve Sorumluluklar, Dijital Sağlık ve Dijital Güvenlikten oluşmaktadır³².

Dijitalleşme sadece teknolojiye ilgisi olanların yaşadığı bir olgu olmamış neredeyse toplumun her kesiminde yer almaya başlamış ve çok hızlı gelişerek hayatın

²⁹ ISTE (2021), “Digital Citizenship In Education”, <https://www.iste.org/areas-of-focus/digital-citizenship> (Erişim Tarihi: 21.04.2021).

³⁰ Erinçmen Kanoğlu (2020), s. 7.

³¹ Lesley Farmer (2010), Teaching Digital Citizenship, https://www.researchgate.net/publication/228403914_Teaching_Digital_Citizenship (Erişim Tarihi: 23.04.2021).

³² Mike Ribble (2011), Excerpted From Digital Citizenship in schools, Second Edition, p. 15. http://oped.educacion.uc.cl/website/images/sitio/formacion/estudios/marcos/ciudadania%20digital/Ribble_Shaaban_2011_Digital_Citizenship_in_Schools.pdf (Erişim Tarihi: 23.04.2021). Bknz: <https://www.digitalcitizenship.net/nine-elements.html> (Erişim Tarihi: 23.04.2021).

vazgeçilmezleri arasına girmiştir. Günümüzde oturduğumuz yerden internet ortamında internete bağlı elektronik bir cihazdan su ve ekmek gibi en temel ihtiyaçlarımızdan tutunda trafik cezası ödeme, kredi kartı ödeme, dava dosyası takip etme, kan tahlil sonuçlarını öğrenme, eğitimde sınav sonuçlarına bakma, dünya gündemini takip etme, dijital ortamda arkadaşlıklar kurma gibi daha birçok faaliyeti yapabilmekteyiz.

Bir gün yaşamsal faaliyetlerimizin tümünü dijital ortamda yapacağımız bir çağa doğru gidiyor gibiyiz. Dolayısıyla dijital vatandaşlığın çok önemli bir kavram olarak dikkatle irdelenmesi gerekmektedir. Yukarıda anlatılan dokuz boyutun ne manaya geldiği, özellikleri hakkında alt başlıklar halinde bilgi verilecek ve dijital vatandaşlık eğitimi ile ilgili gelişmeler değerlendirilecektir.

4.1. Dijital Okuryazarlık

Okuryazarlık okuma yazmadan farklı bir anlam taşımaktadır. Okuma yazma; alfabetik bir sistemle oluşturulmuş, zemine yazılmış harfler grubundan oluşmuş şifreleri çözme ve o alfabetik sisteme yönelik şifre oluşturma yeteneğinden meydana gelir³³. Okuryazarlık ise kişinin zemin üzerindeki harfleri okuması, algılaması, anlamlandırması ile başlayan bir süreci ifade eder³⁴. Başka bir tanımla okuryazarlık sosyal olarak oluşturulmuş iletişim ve temsil biçimlerini etkili bir şekilde kullanma ile ilgili yeterlilikler kazanmayı içerir³⁵. Bu tanımlara bakıldığında okuma yazma denilince alfabeleri okuyabilme yeteneği kastedilirken okuryazarlık denilince okuma yeteneğinin ötesinde ayrıca kişide bu harflerin oluşturduğu kelime gruplarının zihinde anlamlandırılması kastedilmekte ve kişilerin sosyal ilişkilerini en etkili şekilde kullanmaya imkân sağlayan bir araç olarak görülmesi gerektiği akla gelmektedir.

Dijital okuryazarlık ise dijital vatandaşın bilgisayar gibi elektronik ortamların sunabileceği birçok formattaki bilgiyi, veriyi değerlendirme ve entegre etme yeteneğidir³⁶. Ribble dijital okuryazarlığı; teknoloji ve onun kullanımına dair

³³ Mehmet Kurudaynoğlu ve Saif Tüzel (2010). "21. Yüzyıl Okuryazarlık Türleri, Değişen Metin Algısı ve Türkçe Eğitimi", **Türk-
lük Bilimi Araştırmaları**, Sayı: 28, s. 285.

³⁴ Firdevs Güneş (2019). "Okuryazarlık Yaklaşımları", **Sınırsız Eğitim ve Araştırma Dergisi**, Cilt: 4, S: 3, s. 226.

³⁵ Douglas Kellner (2000). "New Technologies/New Literacies: Reconstructing education for the new millennium", **Teaching
Education**, Vol. 11, No.3, 245-265. p. 249.

³⁶ Carolyn R. Pool (2021), A New Digital Literacy: A Conversation with Paul Gilster, [http://www.ascd.org/publications/
educational-leadership/nov97/vol55/num03/A-New-Digital-Literacy@-A-Conversation-with-Paul-Gilster.aspx](http://www.ascd.org/publications/educational-leadership/nov97/vol55/num03/A-New-Digital-Literacy@-A-Conversation-with-Paul-Gilster.aspx)

öğrenme ve öğretme süreci olarak tanımlamaktadır³⁷. Başka bir ifadeyle dijital okuryazarlık, sadece bilgisayar yazılımını kullanma becerisinden ya da dijital bir cihazı çalıştırma yeteneğinden çok daha fazlasını içerir. Dijital okuryazarlık, dijital kullanıcıların dijital ortamlarda etkili bir şekilde işlev görebilmesi için ihtiyaç duydukları çok çeşitli, karmaşık bilişsel, motor, sosyolojik ve duygusal becerileri içermektedir³⁸. Görüleceği üzere dijital okuryazarlığın tanımı üzerine literatürde çok farklı tanımlar yapılmaktadır. Dijital okuryazarlığı dijital ortamdan etkilenme sürecinin yaşanması için geçilmesi gereken ilk basamak olarak tarif edebiliriz.

Dijital okuryazar olmak için birtakım bilgi ve yeteneklere sahip olmak gerekmektedir. Örneğin dijital ortama erişim sağlayacak cihazın nasıl açılıp kapanacağından internet tarayıcılarının, arama motorlarının, e posta kullanımının, işletim sistemi ara yüzünün elemanlarının kullanımının, sosyal medya hesaplarının nasıl kullanılacağı gibi birçok dijital ortam elemanlarının aktif bir şekilde nasıl işlevselleştirileceğinin öğrenilmesi gerekmektedir. Bunun yanında internet ortamındaki bilgi kaynaklarının içeriğinin güvenilirliğini tespit etme, güvenli e alışverişinin nasıl yapılacağını öğrenme, internet dolandırıcılığından uzak kalma yöntemlerinin öğrenilmesi dijital okuryazarlığın öğrenilmesi gereken konuları arasında önemli bir yer almaktadır³⁹.

Dijital okuryazarlık kapsamında olan çok fazla okuryazarlık türleri vardır. Örneğin bir çalışmada dijital okuryazarlık kapsamında bilgi okuryazarlığı, eleştirel okuryazarlık, medya okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı türlerine değinilerek bu türlerin birbirleriyle benzer özellikler taşıdığından bahsedilmekte; ayrıca dijital okuryazarlığın bu türlerin en üst kümesi olduğu ve her kişinin mutlaka bu türlere yetkin bir birey olmasının zorunlu bir gereksinim ortaya çıkardığı vurgulanmaktadır⁴⁰.

(Erişim Tarihi: 23.04.2021).

³⁷ Ribble (2011), s. 26.

³⁸ Yoram Eshet-Alkalai (2004), Digital Literacy: A Conceptual Framework for Survival Skills in the Digital Era, **Journal of Multimedia and Hypermedia**, 13(1), s. 93.

³⁹ Ribble (2011), s. 27.

⁴⁰ Derya Orhan Göksun (2021). "Dijital Okuryazarlık". (Ed. Adile Aşkın Kurt ve Ferhan Odabaşı). **Pandemi Döneminde Sınanan Dijital Vatandaşlık**. Ankara: Am Yayıncılık, s. 1-26. Geleneksel okuryazarlık, işlevsel okuryazarlık, bilinclendirici okuryazarlık, çoklu ve çeşitli okuryazarlık, aile okuryazarlığı, bütünleşik okuryazarlık, durumsal okuryazarlık, yansıtıcı okuryazarlık gibi okuryazarlık türleri de mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Güneş, (2019), s. 232-239.

4.2. Dijital Ticaret

Ticaret kavramı “mal veya hizmetin satın alınması ve satılması” şeklinde ifade edilmektedir. Mal ve hizmetlerin internet ortamında alınıp satılmasıyla ticaret kavramı dijital bir dönüşüm geçirerek dijital ticaret (e ticaret) kavramı ortaya çıkmıştır⁴¹. Bu sürecin diğer bir ismi de elektronik ticarettir⁴². Dijital ticaretin kısa bir tanımla ifade etmek gerekirse; elektronik ortamda malların alınıp satılması şeklinde ifade edilebilir⁴³. Başka bir ifadeyle dijital ticaret “En az iki tarafın bulunduğu ve tarafların kendi gereksinimlerini karşılamak için dijital teknolojiler aracılığıyla ürün, mal ve hizmetleri belli değerler karşılığında değiş tokuş etme süreci şeklinde tanımlanabilir”⁴⁴.

TÜİK 2019 verilerine göre 2009 yılında nüfusun yaklaşık yüzde otuz sekizi internet kullanırken bu oran 2019’da yüzde 75,3’e kadar yükselmiştir. İnternet kullanımının yaygınlaşmasıyla dijital ticaret rakamlarında bir artış gözlemlenmiştir. TÜİK 2019 verilerine göre 2011 senesinde Türkiye nüfusunun %8,4 ü internet ortamından mal ve hizmet satın alırken bu oran 2019 yılı itibarıyla nüfusun %34,1’ine kadar çıkarak artış göstermiştir. Ticaret faaliyetlerinin internet ortamında kişilerin oturduğu yerden yapılabilecek kadar kolay olması, satıcı ve alıcının fiziksel birlikteliğinin mecburiyetinin olmaması yani zaman ve mekândan bağımsız bir şekilde yapılması ayrıca ticari şirketler açısından dijital ticaretin düşük maliyetlerle yapılabilmesi dijital ticaretin artışıdaki önemli etkenler olarak göze çarpmaktadır. Haliyle dijital ticaretin faydalarının yanında dolandırılma ya da kimlik ve kart bilgilerinin ele geçirilmesi gibi güvenlik endişelerinin var olması, kişilerin fiziki sosyal ortamlardan koparak internete bağımlı hale gelmesi ve çevrimiçi ortamın denetlenmesinde yaşanan sıkıntılar dijital ortamın zararlarına örnek teşkil eder⁴⁵. Dijital ticaretin zararlarını azaltmak için birtakım önlemler alınması zaruri görünmektedir. İyi bir dijital vatandaşın nasıl olması

⁴¹ Hıdır Karaduman (2011), **6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Dijital Vatandaşlığa Dayalı Etkinliklerin Öğrencilerin Dijital Ortamdaki Tutumlarına Etkisi Ve Öğrenme Öğretme Sürecine Yansımaları**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, s. 40.

⁴² Seyit Taşer (2019), **Sosyal Bilgiler Eğitiminde Öğretmenlere Uygulanan Seminer Ve Öğrencilere Yapılan Etkinliklerin Katkıları Bakımından Dijital Vatandaşlık Olgusu**, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, s. 41.

⁴³ Ribble (2011), s. 20.

⁴⁴ Mesut Türk (2021), “Dijital Ticaret”. (Ed. Adile Aşkın Kurt ve Ferhan Odabaşı). **Pandemi Döneminde Sınanan Dijital Vatandaşlık**. Ankara: Anı Yayıncılık, s. 108.

⁴⁵ Türk (2021), s. 108-111.

gerektiğinin İlkokuldan üniversiteye kadar olan eğitim sürecinde ders müfredatında yer alması öğrencilerin dijital ticaret hakkında eğitilmeleri, bilinçlendirilmesinin yanında yetişkinlerinde dijital ticaret konusunda eğitilmeleri önem arz etmektedir.⁴⁶

4.3. Dijital Etik

Türk Dil Kurumunun internet sayfasında etik “Çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴⁷ Etiğin amacı iyi ile kötüyü, yanlış ile doğruyu birbirinden ayırt ederek kişinin ahlaklı, erdemli ve saygın bir yaşam sürmesine yardımcı olmaktır.⁴⁸ Dijital etik ise elektronik ortamda yapılması herkesçe kabul edilmiş davranış ve prosedürlerdir.⁴⁹ Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere bireylerin sosyal ortamlarında ya da gündelik yaşamlarında dikkat etmesi gereken etik kurallara uyma sürecinin dijital ortamda da devam etmesi haline dijital etik diyebiliriz.

Dijital ortamlarda etik kavramının kullanımı, bilgisayarın yaşamımıza girmesinden sonra tartışılmaya başladığını görmekteyiz. Dolayısıyla bilgisayar etiği hakkında bilgi vermekte fayda vardır. Bilgisayar etiği, bilgisayar teknolojisinin doğası ve sosyal etkisinin analizi olmakla birlikte bu tip teknolojilerin etik kullanılmasına yönelik politikalar üretme arayışı ve çabası olarak da ifade edebiliriz⁵⁰. Bilgisayar etiği dışında web, e posta etiği gibi dijital etik çeşitlerinden de bahsedilmektedir.

İnternet iletişimde göz önüne alınması gereken etik kurallar netiket (Netiquette⁵¹) adıyla 1985’lerden itibaren anılmaya başlanmıştır⁵². Bahsi geçen bu etik çeşitleri bilişim etiğinin⁵³ alt kümeleridir. Dijital etik kavramı ise bilişim

⁴⁶ Taşer (2019), s. 42.

⁴⁷ TDK (2021).

⁴⁸ Şenay Ozan Leymun (2021). “Dijital Etik”. (Ed. Adile Aşkı Kurt ve Ferhan Odabaşı). **Pandemi Döneminde Sınanan Dijital Vatandaşlık**. Ankara: Am Yayıncılık, s. 174.

⁴⁹ Ribble (2011), s. 29.

⁵⁰ James H. Moor (1985), “What is Computer Ethics?”, *Metaphilosophy*, Vol: 16, No:4, p. 266. https://www.researchgate.net/publication/227591551_What_Is_Computer_Ethics (Erişim Tarihi: 24.04.2021).

⁵¹ “the set of rules about behaviour that is acceptable on the internet”, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/netiquette>, (Erişim Tarihi: 08.06.2021)

⁵² Gül Esra Atalay (2019). “Sanal Dünyanın Görgü Kuralları: Netiket”, **Medya Ve Kültürel Çalışmalar Dergisi**, Cilt:I, Sayı:II, s.7

⁵³ “Bilişim Etiği; Bilgi ve iletişim teknolojileri ile ilişkili olarak gerçekler, kavramsallaştırmalar, politikalar ve değerler arasındaki ilişkileri içine alan dinamik ve karmaşık bir çalışma alanıdır”, Ozan Leymun (2021), s. 176.

etiğini de kapsayacak şekilde bir anlamı içinde barındırmaktadır. Bu anlamda dijital etik, tüm dijital araçların (internet ağı, yazılım, dijital oyunlar, cep telefonu, bilgisayar, sabit taşınabilir hafıza birimleri gibi) kullanıcılar tarafından işletilirken uyulması gereken kurallar bütünüdür⁵⁴. Dijital etiğin alt boyutları; kişisel verilerin ihlali, bilginin doğruluğu, akademik usulsüzlük, intihal, fikri mülkiyet ihlalleri, erişilebilirlik ve ifade özgürlükleri şeklinde sıralanabilir⁵⁵.

4.4. Dijital İletişim

İletişim, iki ya da daha fazla kişinin bilgi birikimlerini, düşünce ve hayalleri ile duygularını anlaşılabilir bir yolla birbirlerine aktarma süreci olarak ifade edebiliriz⁵⁶. Görmeye (jest, mimik dudak hareketleri gibi), işitmeye (ıslık, şarkı, mırıldanma gibi), dokunmaya (el sıkılarak yapılan pazarlıklar yeminler, elle sırta vurmalar gibi) ve koklamaya (parfüm, çeşitli kokular gibi) dayalı iletişim türleri vardır⁵⁷. Dijital iletişim ise elektronik ortamda bilgi alışverişi yapmaktır⁵⁸. Dijital iletişim iki yönlü bir şekilde icra edilen bir iletişim faaliyetidir. Bunlardan birincisi kişilerin çevrimiçi ortamda sadece paylaşımda bulunarak faaliyete geçmeleri, ikincisi ise kişilerin karşılıklı olarak anlık mesajlaşmaları ve anlık görüntüyle çift yönlü olarak iletişim kurmalarıdır⁵⁹. Yaşadığımız döneme özellikle de pandemi dönemine bakıldığında dijitalleşmenin hayatımızdaki yerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. İnsanlar fiziki ortamlarda çoğunlukla yüz yüze kurdukları iletişim, pandemi döneminde Covid 19 salgınından dolayı kısmen kapanma ya da tam kapanma önlemleri nedeniyle dijital ortama taşınmıştır.

Etkili bir dijital iletişim için aşılması gereken toplam yedi adet engel vardır. Bunlar⁶⁰;

⁵⁴ Seçil Som Vural (2016), **Üniversite Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Dijital Vatandaşlık Göstergelerinin İncelenmesi**, Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, s. 17.

⁵⁵ Ozan Leymun (2021), s. 178.

⁵⁶ Besti Üstün (2005), "Çünkü İletişim Çokşeyi Değiştirir!", **Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 2, s. 88.

⁵⁷ Abdullah Öztürk (1999), "İletişim Sistemleri ve İletişim Teorisi", **Selçuk İletişim**, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 61.

⁵⁸ Ribble (2011), s. 23.

⁵⁹ Özge Mısırlı (2021), "Dijital İletişim". (Ed. Adile Aşkım Kurt ve Ferhan Odabaşı). **Pandemi Döneminde Sınanan Dijital Vatandaşlık**. Ankara: Anı Yayıncılık, s. 87.

⁶⁰ Lauren Girardin (2020), "The 7 Barriers To Digital Communication", <https://www.govloop.com/community/blog/7-barriers-digital-communication/> (Erişim Tarihi: 28.04.2021).

- Fiziksel engeller: çevrimiçi ortamda iletişime ayrılacak zamanın olmaması, insanların kullanmadıkları bir dijital platform üzerinde iletişim kurulmaya çalışılması ya da dijital iletişim araçlarının çalışmaması
- Duygusal ve Psikolojik Engeller: İletişimde karşınızdaki kişiye ulaşmanız yeterli olmamakta ayrıca mesajı alacak kişinin mesajın içeriğinin anlaşılması noktasında duygusal ve psikolojik olarak müsait olması ya da mesajı ileten kişinin moral durumunun dijital iletişimi etkilemesi,
- Kimlik Engelleri: Cinsiyet, ırk, cinsel yönelim, sosyal ve kültürel kimliklerin iletişimde yanlış anlaşılmalara ya da bu özelliklerin iletişimde çatışmaya dönüşmesi,
- Anlamsal Engeller: Dijital platformda kullanılan kelime ve emoji gibi sembollerin herkes tarafından farklı anlaşılması ya da farklı anlamlarda kullanılmasının iletişimi güçleştirmesi,
- Erişebilirlik Engelleri: Çevrimiçi ortamın görsel, işitsel, motor veya bilişsel engeller için de erişilebilir olması,
- Dikkat Engelleri: Kurulan dijital iletişimde hedef kitlenin ne kadar dikkatini verdiğinin tespit edilmesinin zorluğunun yanında hedef kitlenin dikkatini dağıtacak unsurların varlığıyla mücadele edilmesi,
- - Güvenirlilik Engelleri: Teknoloji şirketlerinin platformlarını denetleme ve kullanıcılarını koruma yeteneklerine olan güvenilirliklerini yitirmesi sonucu kişilerin çevrimiçi sohbetleri kullanmayı endişe verici bulmalarındır.

4.5. Dijital Sağlık

Dijital sağlık, kavram olarak basit görünse de dünya çapında her gün büyüyen ve gelişen bir sektördür. Tanım olarak dijital sağlık, teknolojiyi insanların sağlığını ve zindeliğini iyileştirmeye yardımcı olmak için kullanmaktır. Dijital sağlık terimi mobil sağlık uygulamalarından yapay zekaya, robotik bakıcılardan elektronik kayıtlara kadar her şeyi kapsayabilir⁶¹.

⁶¹ Jo Best (2019), "What Is Digital Health?", <https://www.zdnet.com/article/what-is-digital-health/> (Erişim Tarihi: 28.04.2021).

Dijital sağlığın, fiziksel ve ruhsal olarak şifa bulmak için dijital teknolojinin kullanılması şeklinde kısa bir tanımı yapılabilir⁶². WHO (World Health Organization), dijital sağlıkta küresel stratejinin amacını; üye devletlerin sağlık sistemlerini güçlendirmesi ve hastalarını güçlü bir şekilde iyileştirebilmesi için tüketicilerinin, sağlık uzmanlarının, endüstri ve sağlık hizmeti sağlayıcılarının dijital sağlık teknolojilerini bir an önce ve süratle uygulamaya koymalarını hedefe koymaktadır⁶³.

Dijital sağlıkla ilgili birçok kavram kullanılmaktadır: e-sağlık, tele sağlık, sağlık bilişimi. Pandemi ile başlayan süreçte daha fazla gündeme gelen bu kavramlar henüz herkes tarafından aynı manaya gelecek şekilde bir kavram birliği içerisinde kullanılmasa da⁶⁴ sağlık alanında yaşanan dijital değişim ve dönüşümü ifade eden kavramlar olarak düşünülmelidir.

4.6. Dijital Erişim

Dijital erişim bir toplumda yaşayan herkesin teknolojik imkanlardan faydalanma noktasında eşit fırsat ve haklara sahip olması şeklinde tanımlanabilir⁶⁵. Başka bir ifadeyle dijital erişim toplumun her kesiminin dijital teknolojiye katılımının sağlanması olarak da ifade edilmektedir⁶⁶. Toplumdaki her bireyin çevrimiçi ortamlara istediği anda ve yerde ulaşabilme imkanının olmadığı duruma dijital uçurum ya da dijital bölünme denmektedir⁶⁷. Dijital bölünme terimi 1990'ların ortasında bilgisayar ve internete erişimi olanlar ile olmayanlar arasındaki farkı tanımlamak için kullanılmıştır⁶⁸.

Van Dijk dijital erişim ile ilgili yaşanan sorunları psikolojik, malzeme, beceri ve kullanım erişimi engelleri şeklinde dört boyutta ele alıyor⁶⁹:

⁶² Ribble (2011), s. 38.

⁶³ WHO (2021), "Global Strategy On Digital Health 2020-2025", s. 5, https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/g54dhdaa2a9f352b0445bafbc79ca799dce4d_02adc66d-800b-4eb5-82d4-f0bc778a5a2c.pdf?sfvrsn=f112ede5_68 (Erişim Tarihi: 28.04.2021).

⁶⁴ Şükrü Anıl Toygar (2018), "E-Sağlık Uygulamaları", *Yasama Dergisi*, Sayı:37, s.103-107

⁶⁵ Som Vural (2016), s. 21.

⁶⁶ Ribble (2011), s. 16.

⁶⁷ Som Vural (2016), s. 21.

⁶⁸ Sara Bernard (2011), "Crossing the Digital Divide: Bridges and Barriers to Digital Inclusion", <https://www.edutopia.org/digital-divide-technology-access-inclusion> (Erişim Tarihi: 29.04.2021).

⁶⁹ Jan Van Dijk, Kenneth Hacker (2003), "The Digital Divide as a Complex and Dynamic Phenomenon", *The Information Society*, 19(4), s. 315-316., <https://ris.utwente.nl/ws/files/6466527/Dijk03digital.pdf> (Erişim Tarihi: 29.04.2021).

- Psikolojik erişim engelleri: Kişide dijital deneyim eksikliğinden dolayı bilgisayar fobisinin olması ve yeni teknolojileri öğrenme ve kullanmaya dönük merak ve isteğin bulunmaması olarak ifade edilebilir.
- Malzeme erişimi engeli: bireyde dijital iletişim kurmada kullanacağı bilgisayar, bilgisayar ağı, cep telefonu gibi materyallerin olmamasını vurgulamaktır.
- Beceri eksikliği engeli: Dijital platformun kolay kullanımı konusunda eksiklik ile yetersiz eğitim ile sosyal desteğin eksikliğinin kişide dijital yetersizliğin erişime engel olmasıdır.
- Kullanım erişimi engeli: önemli kullanım fırsatlarının olmamasıdır.

Türkiye’de bireylerin ekonomik durumları ve yaşadığı yerin konumu dijital erişime engellerin başında gelmektedir. Özellikle Türkiye’nin birçok köyünde internet hattı erişimi mümkün olmadığından kırsal kesimde yaşayanların dijital erişime ulaşması kent merkezlerinden daha zor olmaktadır. Kent merkezleri ve kırsal kesimde ekonomik durumu kötü olan ailelerin internete erişim sağlayacak bilgisayar, internet hattı gibi maddi olanakları alacak alım gücünün olmaması dijital erişim engeli olarak karşımıza çıkmaktadır⁷⁰.

4.7. Dijital Hak ve Sorumluluklar

Hak kavramı cümlede kullanıldığı yere göre birçok manaya gelebilen bir kavramdır. Hak “adalet”, “Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç”, “Dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk”, “Verilmiş emekten doğan manevi yetki”, “Pay” “emek karşılığı ücret” anlamlarında kullanılmaktadır⁷¹. Sorumluluk ise “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet” anlamına gelmektedir⁷². Bu tanımlar doğrultusunda dijital hak ve sorumlulukları, dijital platformu kullanan bireylerin hukukun sınırları içerisinde bu platformdan yararlanma ve kullanmaya yetkilerinin olması ile bu dijital faaliyetlerinin sonuçlarına katlanması ve hesabını verebilmesi olarak tanımlayabiliriz.

⁷⁰ Lütfü Öztürk (2005), “Türkiye’de Dijital Eşitsizlik: TÜBİTAK-BİLTEN Anketleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 24, ss. 111-132.

⁷¹ TDK (2021).

⁷² TDK (2021).

Dijital hak ve sorumluluk, dijital dünyada yaşayan herkes için genişletilmesi gerekli ihtiyaç ve özgürlükler olarak tanımlanmaktadır⁷³. Başka bir tanımla dijital hak ve sorumluluklar, teknolojiyi uygun ve kabul edilir bir şekilde kullanırken dijital teknolojinin her çeşidini kullanma hakkı ve özgürlüğüne sahip olmaktır. Dijital vatandaşların dijital hakları⁷⁴; ifade özgürlüğü hakkı, gizlilik hakkı, şahsi eserlere itibar hakkı, dijital erişim hakkı, kimlik hakkı şeklinde çeşitleri varken dijital sorumluluğun da; zorbalık, taciz, cinsel içerikli mesajlaşma veya kimlik hırsızlığını bildirme sorumluluğu, kaynak gösterme ve araştırma için kullanılan çalışmalardan alıntı yapma sorumluluğu, müzik, video ve diğer materyalleri hukuki sınırlar içinde meşru bir yolla indirme sorumluluğu, öğrencilerin teknoloji kullanımında beklentilerini biçimlendirme ve teknolojiyi nasıl kullanacaklarını öğretme sorumluluğu, dijital ortamda verileri ve bilgileri bilgisayar korsanlarından koruma sorumluluğu, çevrimiçi ortamda kimliğimizi herhangi bir yolla tahrif etmeme sorumluluğu şeklinde dijital vatandaşların uymaları gereken sorumluluk türleri vardır⁷⁵.

4.8. Dijital Güvenlik

Güvenliğin tanımı “Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” biçiminde yapılmaktadır⁷⁶. Bu tanım doğrultusunda dijital güvenliğin tanımı dijital vatandaşların çevrimiçi ya da çevrimdışı dijital platformları herhangi bir tehdit ya da zarar görme korkusu olmadan emniyetli bir şekilde kullanabilmesi olarak ifade edilebilir.

Sanal ortam kullanıcılarının dijital ortamı kendileri için zararsız hale getirmek için alması gereken önlemlere dijital güvenlik denmektedir. Nasıl ki yaşadığımız evde ailemizi ve eşyalarımızı korumak için evden çıkarken hırsızlara karşı evin kapılarını kilitliyorsak ya da yangına karşı eve duman dedektörü taktırarak yaşadığımız ortamı güvenli hale getirmek için önlemler alıyorsak, kişisel bilgi

⁷³ Ribble (2011), s. 35.

⁷⁴ Dijital vatandaşların internet kullanırken sahip olduğu temel haklar; “Özel hayatın gizliliğinin korunması hakkı”, “Kişilik haklarının ihlal edilmemesi hakkı”, “Kişisel verilerin korunması hakkı”, “İnternette düşüncenin ifade edilmesi hakkı”, “İnternet yoluyla yönetime katılma hakkı”, “İnternet üzerinden şikâyet hakkı”, “İnternette lekelenmeme hakkı” şeklinde sıralanabilir. Şahin Bayzan (2019), “Dijital Hak ve Sorumluluklarımız Nelerdir?”, <https://www.guvenliweb.org.tr/haber-detay/dijital-hak-ve-sorumluluklarimiz-nelerdir>, (Erişim Tarihi: 30.04.2021).

⁷⁵ Digital Rights and Responsibilities (2021), <https://sites.google.com/site/digitalcitizenshipdferris/digital-rights-and-responsibilities>, (Erişim Tarihi: 30.04.2021).

⁷⁶ TDK (2021).

deposu olarak kullandığımız kişisel bilgisayarımızı da güvenli hale getirmek zorundayız. Çünkü davetsiz teknoloji misafirleri evin kapısı yerine internet aracılığıyla size zarar verirler. Örneğin virüs koruması olmayan bilgisayar savunmasız olup güvenlik duvarı koruması olmadan 7/24 internete bağlı bilgisayar sinsi bir snooper'a (gizlice birisinin özel hayatını araştıran kimse) karşı savunmasızdır⁷⁷.

Çevrimiçi ortamda kişisel verilerin korunamaması dijital vatandaşların karşılaşılabileceği riskler arasında en önemli güvenlik riskleri arasında yer almaktadır⁷⁸. Türkiye'de kişisel verilerin korunması kapsamında başta özel hayatın gizliliği olmak üzere temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla yönelik olarak 7/4/2016 yılında resmî gazetede kişisel verilerin korunması kanunu yayınlanmıştır. Bu kanunda kişisel verinin "Kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgiyi" ifade eder, şeklinde tanımlı yapılmıştır. Kişisel verilerin güvenli olarak saklanabilmesi için⁷⁹;

Güçlü şifre belirleme: Dijital kullanıcının kullandığı internet tarayıcısındaki şifre özelliği olan internet adreslerinde ve bankaya internet aracılığıyla kullanılan şifrenin tahmin edilmesi zor rakam ve harf grubundan oluşması gibi.

Güvenlik yazılımların kullanılması: Zarar verici ve şüpheli görülen erişimin engellemesi amacıyla anti-casus, anti-virüs ve anti spam gibi yazılımsal programların kullanılması.

Güvenlik duvarının aktif hale getirilmesi: Dijital kullanıcıların internete erişim sağladıkları elektronik cihazlarında bulunan güvenlik duvarlarını aktif halde ve güncel halde bulundurması.

Dijital ortama erişimde güvenli bir internet tarayıcısının kullanılması.

Kullanılan dijital materyalin işletim sisteminin güncel tutulması gibi önlemlerin dijital dünyada dijital kullanıcıya kişisel verilerinin güvende kalmasını sağlayacak önlemler olarak değerlendirilmektedir.

⁷⁷ Ribble (2011), s. 40.

⁷⁸ Ozan Filiz (2021). "Dijital Güvenlik". (Ed. Adile Aşkın Kurt ve Ferhan Odabaşı). **Pandemi Döneminde Sınanan Dijital Vatandaşlık**. Ankara: Anı Yayıncılık, s. 139-140.

⁷⁹ Ozan Filiz (2021), s. 144-147.

4.9. Dijital Hukuk

Hukukun genel olarak kabul edilen tanımı “toplumda şahısların davranışlarını ve ilişkilerini düzenleyen ve uyulması devlet zoruna (yaptırıma) bağlanmış kuralların bir bütünüdür.” şeklinde yapılmaktadır⁸⁰. Dijital hukuk ise dijital vatandaşların çevrimiçi ortamdaki davranış ve eylemlerinden sorumlu olması biçiminde tarif edilebilir. İnternet sayesinde çevrimiçi ortamda çok çeşitli veriler göndermek, bulmak ve de indirmek çok kolaylaştı. Ancak dijital kullanıcılar internet ortamında bilgi paylaşıırken veya paylaşılan bilgilere erişirken genellikle neyin uygun, uygunsuz ve hatta yasadışı olduğunu düşünmezler⁸¹.

Yasadışı eylemler nasıl ki gerçek dünya da suç oluşturuyorsa internet ortamında da yasadışı eylemler suç oluşturmaktadır. İnternet dolandırıcılığı, virüs oluşturarak dijital kullanıcıların kişisel bilgilerini ele geçirme, telif haklarını ihlal etme gibi suçlar dijital ortamda çözülmesi gereken önemli sorunlar olarak baş göstermiştir. İnternet ortamında yaşanan bilişim suçları problemi her geçen gün artış gösterdiğinden bilişim suçlarını önlemeye yönelik önlemlerin etkili bir şekilde uygulanması önem arz etmektedir⁸².

Dijital hukuk kapsamında pandemi döneminde dijital ortamda yaşanan hukuki sorunlar; “korsan yazılım ve dijital ürün sorunu”, “kimlik hırsızlığı sorunu”, “çocuk pornografisi sorunu”, “kişisel verilerin kötüye kullanılması sorunu”, “trol sorunu ve dijital hakların ihlal edilmesi sorunu” şeklinde sıralanmaktadır⁸³.

Dijital hukuk, dijitalleşmede yaşanan gelişmeler sebebiyle, nesnelerin interneti, robotik, yapay zekâ gibi, anlamını ve kapsadığı alanı daha fazla arttırmaktadır. Geleneksel hukuk tanımında yer alan ‘toplumsal yaşayışı düzenleyen kurallar’ ölçütünün, dijitalleşme ile beraber bir dijital toplum oluştuğu düşünüldüğünde, günümüzde karşılık bulunduğunu değerlendirmek mümkündür.

⁸⁰ Nami Barlas ve Kemal Oğuzman (2016), **Medeni Hukuk**, Vedat Kitapçılık, 22. Bası, İstanbul, s. 2.

⁸¹ Ribble (2011), s. 31.

⁸² Sari (2019), s. 53.

⁸³ Ezgi Doğan (2021). “Dijital Hukuk”. (Ed. Adile Aşkın Kurt ve Ferhan Odabaşı). **Pandemi Döneminde Sınanan Dijital Vatandaşlık**. Ankara: Am Yayıncılık, s. 210-215.

4.10. Dijital Vatandaşlık Eğitimi

Geleneksel vatandaşlık eğitimi temelde milli eğitim yoluyla vatandaşlara kazandırılmaya çalışılan bir eğitimidir. Bu eğitim, okullarda başlar ve askerlik eğitimi ve üniversite dahil birçok aşamada gelişerek devam eder. Temelinde “iyi vatandaş olma”, “haklarını ve ödevlerini bilme” ana teması üzerine kurulu bu eğitimde, milli bir bilinç oluşturulması ve devlet yapısı içerisinde vatandaşların hak ve yükümlülüklerini bilmesi ve yeri geldiğinde hukuka uygun kullanması amaçlanmaktadır.

Dijital vatandaşlık ise -henüz yeni bir konu olmasına rağmen- devletler tarafından önemsenmesi sebebiyle eğitim programlarına alınmış ve bu konuda çalışmalar artan bir ivme ile devam etmektedir.

“Vatandaşlık eğitimi aynı zamanda geleceğin vatandaşlarını kendilerinden farklı kültürlerle etkileşim kurmaya ve sınırsız dünyayı algılamalarına hazırlamalıdır. Son yıllarda bu amaçlarla özellikle İngiltere ve ABD’deki sayısız okulda hatta üniversitede küresel vatandaşlıkla ilgili, programlar ve stratejiler geliştirilmiştir. İngiltere’de Oxfam tarafından geliştirilen küresel vatandaşlık programı zamanla Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda’yı da etkileyerek dünya çapında etkili olmaya başlamıştır⁸⁴.”

Dijital vatandaş, geleceğin vatandaşı olarak tasavvur edilmektedir. İnternetin sunduğu sınırsız zemin -internete erişilebilen her yer- dijital vatandaşın ülkesidir. Çok farklı kültürlerden insanlar, geleneksel vatandaşlıktan farklı olarak bir toprak parçası ile sınırlanmamıştır. Dijital vatandaş için beş ilke belirlenmiştir⁸⁵: Kişisel sorumluluk, küresel vatandaşlık, dijital vatandaşlık, fedakâr hizmet ve çevresel yönetim.

Lise öğrencileri için hazırlanan dijital vatandaşlık sözleşmesinde⁸⁶ şu unsurlar bulunmaktadır: Kendine Karşı Saygı, Kendine Karşı Sorumluluk, Başkalarına Karşı Saygı, Başkalarına Karşı Sorumluluk, Entelektüel Mülkiyet Haklarına Karşı Saygı, Entelektüel Mülkiyet Haklarına Karşı Sorumluluk.

⁸⁴ Berna Kaya ve Aytaç Kaya , “Teknoloji Çağında Öğretmen Adaylarının Küresel Vatandaşlık Algıları”, **Sakarya University Journal of Education**, Aralık 2012, s. 82-83

⁸⁵ <https://globaldigitalcitizen.org/digital-citizenship-school-program>, (Erişim Tarihi: 24.05.2021)

⁸⁶ Atakan Aydın, “Dijital Vatandaşlık”, **Türk Kütüphaneciliği**, Sayı 29, Yıl 2015, s. 142-146, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/807953>, Erişim Tarihi:24.05.2021

Dijital vatandaşlık bir sözleşme ilişkisi olarak kurulacaktır:

“Ben, bu sözleşmede yer alan dijital vatandaşlık ilkelerini takip edeceğime ve bu ilkelere uygun davranmadığım durumlarda yaptırımlarla karşılaşacağımı kabul ve beyan ederim.”

Devletlerin anayasal ve yasal düzenlemeler ile sınırlarını belirlediği vatandaşlık olgusu, dijitalleşmenin tüm alanlarda yaptığı etki gibi anayasal/yasal düzenleme alanından sözleşme ile kurulan bir ilişkiye dönüşmektedir.

Bugün geleneksel vatandaşlığın yerini doldurması zor görünen dijital vatandaşlığın, ilerleyen zamanlarda, geleneksel vatandaşlığın yanında değer kazanması ve hukuksal birtakım statülere kavuşturulması durumunda hukuki düzenlemelerin de değişebileceğini düşünmek gerekmektedir. Bu değişim, anayasa hukuksundan, insan hakları hukukuna kadar birçok alanı zorlayabilecek etkiye sahip olabilecektir. Özellikle insan haklarından faydalanmada münhasıran vatandaşlara tanınan hakların bir küresel vatandaş olarak dijital vatandaş da tanınması mümkün olabilecektir.

SONUÇ

İnsan Hakları hukukunun temel ilkelerinden biri, anayasal ve yasal düzenlemelerde yer alan temel hak ve hürriyetlerden yararlanmada/kullanmada vatandaşlar ile yabancılar arasında bir ayırım yapmış olmasıdır. Genel yaklaşım yabancılarla, vatandaşlardan daha az sayıda ve belli kategorilerde hakların sunulmuş olmasıdır. Dijitalleşme ile beraber yaşanan değişim ve dönüşüm yeryüzünde tüm insanları ve devletleri etkilemektedir. Bu dönüşümün yaşanacağı konulardan biri vatandaşlık kavramıdır. Her şeyin “sayısal” bir karşılığının olduğu dijital çağda ortaya çıkan dijital vatandaşlık kavramı, çalışmada değinilen geleneksel vatandaşlıktan çok daha farklıdır. Ülkesel özellik göstermeyen dijital vatandaşlık, tüm yerkürede geçerlidir. İnternete bağlanabiliyor olmak ve bir sözleşmeyi kabul etmek, bu vatandaşlığı kazanmanın ve kullanmanın tek şartı olarak gözükmektedir.

Geleneksel vatandaşlığı düzenleyen temel hukuki metinlere çalışmada değinildi. Özellikle uluslararası düzenlemelerin, insan haklarına yapılan vurgu sebebiyle devletlerin uymak zorunda oldukları da düşünüldüğünde, bir dijital

vatandaşlık hukuku oluşturmaya uygun hale geldiği düşünülmektedir. Vatandaşlığın gerçekliği ilkesinin getirdiği, kişinin hangi ülkenin toplumu ile daha çok kaynaştığı ve daha yoğun ilişkide olduğunun temel ölçüt alınması durumunda, dijital ortamdaki verilerle yeni bir vatandaşlık statüsü oluşturmak mümkün gözükmektedir. Salgın ile beraber hızlanan dijitalleşme durumu, vatandaşların kendi toplumunu oluşturan bireyler yerine dijital mecralarda daha yoğun bir ilişki durumu ortaya çıkarmıştır.

Teknik hukuki düzenlemelerle vatandaşlığın günümüz cari hukukunda hangi yöntemlerle kazanıldığına, çalışmada, kısaca yer verildi. Kişilere tanınan yetkili makam kararı ile ve kişinin seçme hakkını kullanarak vatandaş olabilmesi de dijital vatandaşlığa geçişte kullanılacak argümanlar olabileceği düşünülmektedir.

Geleneksel vatandaşlığın getirdiği aidiyet duygusu, ülkesellik, bir topluma ve devlete ait olma bilinci, dijital vatandaşlık ile farklı bir veçhe kazanmaktadır. Pandemi koşullarıyla beraber yoğunluk kazanan “bağlantılı olmak” durumu, dijital bireyin ortaya çıkmasını hızlandırmıştır. Dijital bireyin, bildiğimiz klasik bireyden farklı bir insan hakları konseptinin olmaması düşünülemez. Bu birey aynı zamanda dijital vatandaşlık kimliği ile de var olmak ve temel hak ve hürriyetlerden faydalanmak isteyecektir. Uluslararası metinlerle ortaya konulan insan hakları konseptinin/kurallarının, çoğunlukla devletlerin vatandaşlarına göre düzenledikleri-yerel dinamiklerle şekillenen- kurallar olmadığı da göz önüne alındığında dijital vatandaşlığın çok daha hızlı ve kabul edilebilir şekilde uygulamaya geçebileceği değerlendirilmektedir.

6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun 17.maddesinin 2.fıkrasına göre Kuruma yabancılar da başvuru yapabilmektedir. Dijital vatandaşlığın bildiğimiz manada bir vatandaşlık statüsü kazanması ile Kuruma yapılacak başvuruların hem nitelik anlamında hem de nicelik anlamında çok değişeceğini öngörmek mümkündür.

Yine dijital vatandaşlığın bir hukuki statüye kavuşması durumunda gerek insan hakları düzenlemelerinin gerek temel hak ve hürriyetlerin kökten değişeceğini ve devletlerin de bu değişimden payını alacağını söylemek keskin bir öngörü olmasa gerek.

KAYNAKÇA

- AYBAY, Rona (2006), **Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, s.4
- AYDIN, Atakan, "Dijital Vatandaşlık", **Türk Kütüphaneciliği**, Sayı 29, Yıl 2015, s. 142-146.
- BARLAS, Nami ve Kemal Oğuzman (2016). **Medeni Hukuk**, Vedat Kitapçılık, 22. Bası, İstanbul.
- BAYZAN, Şahin (2019), "Dijital Hak ve Sorumluluklarımız Nelerdir?", <https://www.guvenliweb.org.tr/haber-detay/dijital-hak-ve-sorumluluklarimiz-nelerdir>, (Erişim Tarihi: 30.04.2021).
- BERNARD, Sara (2011), "Crossing the Digital Divide: Bridges and Barriers to Digital Inclusion", <https://www.edutopia.org/digital-divide-technology-access-inclusion> (Erişim Tarihi: 29.04.2021).
- BEST, Jo (2019). "What Is Digital Health?", <https://www.zdnet.com/article/what-is-digital-health/> (Erişim Tarihi: 28.04.2021).
- ÇUHADAR, Cem (2021). "Dijital Haklar ve Sorumluluklar". (Ed. Adile Aşkım Kurt ve Ferhan Odabaşı). **Pandemi Döneminde Sınanan Dijital Vatandaşlık**. Ankara: Anı Yayıncılık, ss. 221-244.
- Digital Rights and Responsibilities (2021), <https://sites.google.com/site/digitalcitizenshipdferriis/digital-rights-and-responsibilities>, (Erişim Tarihi: 30.04.2021).
- DİJK, Jan Van, Kenneth Hacker (2003). "The Digital Divide as a Complex and Dynamic Phenomenon", **The Information Society**, 19(4):315-326, <https://ris.utwente.nl/ws/files/6466527/Dijk03digital.pdf> (Erişim Tarihi: 29.04.2021).

- DOĞAN, Ezgi (2021). "Dijital Hukuk". (Ed. Adile Aşkım Kurt ve Ferhan Odabaşı). **Pandemi Döneminde Sınanan Dijital Vatandaşlık**. Ankara: Anı Yayıncılık, ss. 203-220.
- DOĞAN, Vahit (2019). **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Savaş Yayınevi, 16. Baskı, Ankara.
- DOĞAN, Vahit ve Hasan Odabaşı (2004). **Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Birinci Baskı, Ankara.
- ERDEM, B. Bahadır (2019). **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Beta Yayıncılık, 7. Baskı, İstanbul.
- ERİNÇMEN KANOĞLU, Meltem (2020). **Dijital Vatandaşlık Nedir?**, Çikolata Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul.
- ESHET-ALKALAI, Yoram (2004). Digital Literacy: A Conceptual Framework for Survival Skills in the Digital Era, **Journal of Multimedia and Hypermedia**, 13(1): 93–106.
- European Convention on Nationality (1997), Çev. Alper Can Aykaç (2008). "Avrupa Vatandaşlığı Sözleşmesi", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 77, ss. 359-383.
- FARMER, Lesley (2010), Teaching Digital Citizenship, https://www.researchgate.net/publication/228403914_Teaching_Digital_Citizenship (Erişim Tarihi: 23.04.2021).
- FİLİZ, Ozan (2021). "Dijital Güvenlik". (Ed. Adile Aşkım Kurt ve Ferhan Odabaşı). **Pandemi Döneminde Sınanan Dijital Vatandaşlık**. Ankara: Anı Yayıncılık, ss. 135-171.
- GERİM, Giray (2017). "Çağdaş Yurttaşlığı Kavramak: Temel Yaklaşımlar, Yeni Boyutlar ve yeni Bir Yurttaşlık Çerçevesi", **Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferansları**, Sayı: 56, ss. 155-182.

GİRARDİN, Lauren (2020). "The 7 Barriers To Digital Communication", <https://www.govloop.com/community/blog/7-barriers-digital-communication/> (Erişim Tarihi: 28.04.2021).

GÖKSUN ORHAN, Derya (2021). "Dijital Okuryazarlık". (Ed. Adile Aşkım Kurt ve Ferhan Odabaşı). **Pandemi Döneminde Sınanan Dijital Vatandaşlık**. Ankara: Anı Yayıncılık, ss. 1-26.

GÜNEŞ, Firdevs (2019). "Okuryazarlık Yaklaşımları", **Sınırsız Eğitim ve Araştırma Dergisi**, Cilt: 4, S: 3, ss. 224-246.

GÜNGÖR, Gülin (2018). **Tabiiyet Hukuku Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler-Şeyler**, Yetkin Yayınları, 6. Bası, Ankara.

ISTE (2021). "Digital Citizenship In Education", <https://www.iste.org/areas-of-focus/digital-citizenship> (Erişim Tarihi: 21.04.2021).

KAYA, Berna ve KAYA, Aytaç, "**Teknoloji Çağında Öğretmen Adaylarının Küresel Vatandaşlık Algıları**", Sakarya University Journal of Education, Aralık 2012, s. 82-83

KELLNER, Douglas (2000). "New Technologies/New Literacies: Reconstructing Education For The New Millennium", **Teaching Education**, Vol. 11, No.3, p. 245-265.

KURUDAYIOĞLU, Mehmet ve Sait Tüzel (2010). "21. Yüzyıl Okuryazarlık Türleri, Değişen Metin Algısı ve Türkçe Eğitimi", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, Sayı: 28, ss. 283-298.

MCNEAL, Ramona S., Karen Mossberger ve Caroline J. Tolbert (2008). "Digital citizenship: The Internet, society, and participation", The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England.

MOOR, James H. (1985). "What is Computer Ethics?", **Metaphilosophy**, Vol: 16, No:4, p. 226-275. https://www.researchgate.net/publication/227591551_What_Is_Computer_Ethics (Erişim Tarihi: 24.04.2021).

NOMER, Ergin (2019). **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Filiz Kitabevi, 26. Bası, İstanbul.

KARADUMAN, Hıdır (2011). **6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Dijital Vatandaşlığa Dayalı Etkinliklerin Öğrencilerin Dijital Ortamdaki Tutumlarına Etkisi Ve Öğrenme Öğretme Sürecine Yansımaları**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

KORKUT, Levent (2015). "Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye'de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları", **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 5-42.

MARTY, Park ve Mike Ribble (2021). "ISTE19: The Digital Citizenship Handbook for School Leaders", <https://drive.google.com/file/d/1rQOyszo2RuHKkhr7KyZZkWg6W8Znx6wy/view> (Erişim Tarihi: 22.04.2021).

OZAN LEYMUN, Şenay (2021). "Dijital Etik". (Ed. Adile Aşkı Kurt ve Ferhan Odabaşı). **Pandemi Döneminde Sınanan Dijital Vatandaşlık**. Ankara: Anı Yayıncılık, ss. 173-202.

ÖZTÜRK, Abdullah (1999). "İletişim Sistemleri ve İletişim Teorisi", **Selçuk İletişim**, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 58-69.

ÖZTÜRK, Lütfü (2005). "Türkiye'de Dijital Eşitsizlik: TÜBİTAK-BİLTEN Anketleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 24, ss. 111-132.

POOL, Carolyn R. (2021). A New Digital Literacy: A Conversation with Paul Gilster, <http://www.ascd.org/publications/educational-leadership/nov97/vol55/num03/A-New-Digital-Literacy@-A-Conversation-with-Paul-Gilster.aspx> (Erişim Tarihi: 23.04.2021).

RİBBLE, Mike (2011). Excerpted From Digital Citizenship in schools, Second Edition, p. 15. http://oped.educacion.uc.cl/website/images/sitio/formacion/estudios/marcos/ciudadania%20digital/Ribble_Shaaban_2011_Digital_Citizenship_in_Schools.pdf (Erişim Tarihi: 23.04.2021).

- ÖZKAN, Işıl (2018). “Vatandaşlık Satılabilir Bir Şey Midir?”, **Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 53-78.
- SARİ, İsmail (2019). **Sosyal Bilgiler Eğitiminde Öğretmenlere Uygulanan Seminer Ve Öğrencilere Yapılan Etkinliklerin Katkıları Bakımından Dijital Vatandaşlık Olgusu**, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- SOM VURAL, Seçil (2016). **Üniversite Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Dijital Vatandaşlık Göstergelerinin İncelenmesi**, Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- TAŞER, Seyit (2019). **Sosyal Bilgiler Eğitiminde Öğretmenlere Uygulanan Seminer Ve Öğrencilere Yapılan Etkinliklerin Katkıları Bakımından Dijital Vatandaşlık Olgusu**, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- TDK (2021). “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.04.2021).
- TEKİNALP, Gülören (1973). “Tabiiyetin Genel İlkeleri ve 1964 Tarihli Türk Vatandaşlık Kanunu”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 38, Sayı: 1-4, ss. 483-497.
- TÖRE, Nazlı (2017). “Değişen Dünyada Vatandaşlık”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı: 10, ss. 553-595.
- TUĞCU, Bülent (2019). **Modern Vatandaşlık Anlayışına Bir Eleştiri: Feminist Vatandaşlık Kuramı**, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TÜRK, Mesut (2021). “Dijital Ticaret”. (Ed. Adile Aşkın Kurt ve Ferhan Odabaşı). **Pandemi Döneminde Sinanan Dijital Vatandaşlık**. Ankara: Anı Yayıncılık, ss. 107-133.

ÜSTÜN, Besti (2005). "Çünkü İletişim Çokşeyi Değiştirir!", **Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 2, ss. 88-94.

WHO (2021), "Global Strategy On Digital Health 2020-2025", s. 5, https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/g4dhdaa2a9f352b0445baf-bc79ca799dce4d_02adc66d-800b-4eb5-82d4-f0bc778a5a2c.pdf?sfvrsn=-f112ede5_68 (Erişim Tarihi: 28.04.2021).

KARAR ÖRNEKLERİ



TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU
(OMBUDSMANLIK)



SAYI : 2021/8237-S.21.13220

BAŞVURU NO : 2020/102886

KARAR TARİHİ : 31/05/2021

TAVSİYE KARARI

BAŞVURAN :
BAŞVURUYA KONU İDARE : SAMSUN SU VE KANALİZASYON İDARESİ GENEL
MÜDÜRLÜĞÜ

BAŞVURUNUN KONUSU : Şikayetçinin, engellilere sağlanan su bedeli indiriminden faydalanmaya ilişkin talebi hakkındadır.

BAŞVURU TARİHİ : 19/12/2020

I. BAŞVURANIN İDDİA VE TALEPLERİ

1. Şikayetçi, % 41 süreklili engelli raporu olduğunu, engellilere sağlanan su bedeli indiriminden faydalanmak için daha önce SASKİ'ye başvuru yaptığını ve bu indiriminden 2 sene boyunca faydalandığını, ancak yakın zamanda kendisine uygulanan su bedeli indiriminin kaldırıldığını, ilgili idareye giderek bu durumun nedenini sorduğunda "Büyükşehir Belediye Başkanlığının talimatıyla kaldırıldığı" şeklinde tarafına bilgi verildiğini, konuyla ilgili CİMER başvurusundan da bir sonuç alamadığını, 2 seneye yakın faydalandırıldığı indirimden şimdi haksız yere faydalandırılmadığını, diğer bazı büyükşehir belediyelerindeki engellilerin söz konusu indirimden faydalandığı halde kendisinin bu indirimden faydalanamadığını, kendisinin ve eşinin çalışmaması nedeniyle engelli maaşıyla geçinmeye çalıştıkları için yeni tarifenin kendileri için mağduriyet oluşturduğunu iddia ederek, daha önce faydalandığı engellilere sağlanan su bedeli indiriminden tekrar faydalanabilmesi için gerekli işlemlerin yapılmasını talep etmektedir.

II. İDARELERİN BAŞVURUYA İLİŞKİN AÇIKLAMALARI

2. Samsun Su ve Kanalizasyon Genel Müdürlüğünün 20/01/2021 tarihli ve 804.01-986 sayılı yazısı ve eklerinde özetle;

2.1. Yaptıkları inceleme sonucunda; şikayetçiye, hem 6360 sayılı Kanunun Geçici 1 inci maddesinin 29 uncu fıkrasındaki (Ek fıkra: 20/8/2016-6745/73 md.) hükümden kaynaklanan %50 oranında su bedeli indirimi uygulandığı hem de SASKİ Genel Müdürlüğü Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliğinin 9 uncu maddesinin 4 üncü fıkrası gereğince %50 oranında engellilere sağlanan su bedeli indirimi uygulandığı hususlarının tespit edildiği, 29/01/2020 tarihli 1 nolu Genel Kurur Kararı ile Sayıştay'dan görüş alınarak hazırlanmış olan Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliğinde değişikliğe gidildiği, yürürlükte bulunan

söz konusu Yönetmeliğin 9 uncu maddesinin 5 inci fıkrasına "Bir indirimden istifade eden abone ikinci indirimden istifade edemez" hükmünün bulunduğu, bu hükmün yürürlüğe girmesinden sonra şikâyetçiye sağlanan indirimlerden birinin (engellilere sağlanan su bedeli indiriminin) iptal edildiği, bu kapsamda geriye dönük herhangi bir işlem yapılmadığı hususları belirtilmiştir.

III. İLGİLİ MEVZUAT

3. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının, Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı" başlıklı 74 üncü maddesinde; "Vatandaşlar... kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir... Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.",

"Kanun önünde eşitlik" kenar başlıklı 10 uncu maddesinde; "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. ... Çocuklar, yaşlılar, özürsüzlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz. ... Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.",

"Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler" kenar başlıklı 61 inci maddesinde; "Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, **malül** ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yarasız bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, Devletçe korunur, Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.",

"Devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları" kenar başlıklı 65 inci maddesinde; "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.",

4. Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin "Yeterli Yaşam Standardı ve Sosyal Koruma" başlıklı 28 inci maddesinde; "1. Taraf Devletler, engellilerin yiyecek, giysi ve barınma dahil kendileri ve aileleri için yeterli yaşam standardı hakkını ve yaşam koşullarının sürekli olarak iyileştirilmesi hakkını tanır. Taraf Devletler bu hakkın engelli olmaları nedeniyle ayrımcılığa uğramaksızın tanınmasını temin etmek için gerekli adımları atar. 2. Taraf Devletler engellilerin sosyal korunma ve engelliliğe dayalı ayrımcılığa uğramadan bu haktan yararlanma hakkını tanır ve aşağıda belirtilen tedbirler dahil olmak üzere bahse konu hakkın tanınmasını temin etmek ve geliştirmek için gerekli adımları atar: a. Engellilerin temiz su hizmetlerine, uygun ve bedeli ödenebilir hizmetlere eşit erişimlerini sağlamak ve engellilerin ihtiyaçlarına ilişkin araç gereç ve diğer yardımlara erişimlerini temin etmek; b. Özellikle engelli kadın ve kızlar ve engelli yaşlılar dahil olmak üzere, engellilerin sosyal koruma programlarına ve yoksulluk azaltıcı programlara erişimini sağlamak; c. Yoksulluk koşullarında yaşayan engellilerin ve ailelerinin uygun eğitim, danışmanlık, mali yardım ve süreli bakım dahil engelliliğe ilişkin harcamalarında devlet yardımına erişimini sağlamak;...",

5. 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun "Kurumun görevi" başlıklı 5 inci maddesinde; "Kurum, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlidir.",

6. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunun “Ayrımcılık” başlıklı 4/A maddesinde; “... Engellilerin hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmasını sağlamaya yönelik alınacak özel tedbirler ayrımcılık olarak değerlendirilemez.”,

7. 5393 sayılı Belediye Kanununun “Belediyenin görev ve sorumlulukları” başlıklı 14 üncü maddesinde; “Belediye, mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla; ... Hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, belediyenin mali durumu ve hizmetin ivediliği dikkate alınarak belirlenir. Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanır. ...”,

8. 6360 sayılı On Dört İilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun Geçici 1 inci maddesinin 29 uncu fıkrasında; “(Ek fıkra: 20/8/2016-6745/73 md.) Bu Kanuna göre tüzet kişiliği kaldırılarak tek mahalleye dönüştürülen beldelerde içme ve kullanma suları için alınacak ücret 31/12/2022 tarihine kadar (bu tarih dâhil) en düşük tarifenin %50’sini geçmeyecek şekilde belirlenir.”,

9. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun “Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumlulukları” başlıklı 7 inci maddesinde; “... v) Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ...”,

10. 2560 sayılı İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun, “Gelirler” başlıklı 13 üncü maddesinde; “İSKİ’nin gelirleri aşağıdaki kaynaklardan sağlanır: a) Su satışı ve kullanılmış suların uzaklaştırılmasına karşılık, tarifesine göre abonelerden alınacak ücretler, ...”, “Tarife tespit esasları” başlıklı 23 üncü maddesinde; “Su satışı, kanalizasyon tesisi bulunan yerlerdeki kullanılmış suların uzaklaştırılması, septik çukurların boşaltılması giderleri için ayrı tarifeler yapılır. Bu tarifelerin tespitinde, yönetim ve işletme giderleri ile, amortismanları doğrudan gider yazılan (aktifleştirilmeyen) yenileme, ıslah ve tevsi masrafla ve (...) bir kar oranı esas alınır. Tarifelerin tespiti ile tahsilatla ilgili usul ve esaslar bir yönetmelik ile belirlenir.”, Ek 5 inci maddesinde; “Bu Kanun diğer büyükşehir belediyelerinde de uygulanır.”,

11. SASKİ Genel Müdürlüğü Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliğinin,

11.1. “Tarife tespit esasları” başlıklı 5 inci maddesinde; “(1) Tarifelerin tespitinde aşağıda belirtilen esaslara uyulur: a) Tarifenin belirlenmesinde, üretilen ve kayıplar düşüldükten sonra tüketileceği öngörülen ölçülebilir su satış miktarı ana unsur olarak esas alınır. b) Toplam sistem maliyetleri tarifelere yansıtılır. ...”,

11.2. “Abone grupları” başlıklı 8 inci maddesinde; “(1) Uygulanacak tarifeler itibariyle abone grupları aşağıda belirtilmiştir. a) Mesken aboneleri: 1) Barınma gayesi ile oturlan yerlerde içme ve kullanma amaçlı su tüketen ve/veya atıksu üreten, 2) Ticari gayesi olmayan ortak kullanım alanları ile bahçe ve çevre sulaması için su kullanan, 3) İlgili mevzuatına göre mesken tarifesi uygulanması gereken, abonelerdir. ...”,

11.3. “Tarife uygulamasına ve diğer uygulamalara ilişkin hususlar” başlıklı 9 uncu maddesinde; “... (2) 08/01/2002 tarih ve 4736 sayılı Kamu Kurum Ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal Ve Hizmet Tarifeleri

İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 1'inci maddesinde ve diğer kanunlarda belirtilen istisnalar dışında, İdarece üretilen mal ve hizmet bedellerinde işletmecilik gereği yapılması gereken ticari indirimler hariç herhangi bir kişi veya kuruma ücretsiz veya indirimli tarife uygulanamaz. (3) 24/02/1968 tarih ve 1005 sayılı İstiklal Madalyası Verilmiş Bulunanlara Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkında Kanunun 2'nci maddesinin birinci fıkrası ile Ek 1'inci maddesi uyarınca vatani hizmet tertibinden aylık bağlananlar ile malul gazi olarak aylık bağlanmış olanların ve şehit dul ve yetimi sıfatıyla aylık veya gelir bağlanmış bulunanların müstakil sayaç takılı olan meskenlerde kullandıkları su ve atıksu bedellerinde %50 den aşağı olmamak üzere Genel Kurulda belirlenen oranda indirim uygulanır. (4) Bakanlar Kurulu'nun 08/01/2002 tarih ve 2002/3654 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmetlerden Ücretsiz veya İndirimli Olarak Faydalanacakların Tespitine İlişkin Karar uyarınca **özürlülerin, %40 ve üzerinde engelli olduğunu belgeleyen** ve ikamet ettikleri, müstakil sayaç takılı olan yalnızca bir adet meskende 7/24 kullandıkları su ve atıksu bedellerinde %50 den aşağı olmamak üzere Genel Kurulda belirlenen oranda indirim uygulanır. (5) Bir indirimden istifade eden abone ikinci bir indirimden istifade edemez. ...”

11.4. “Su satışı ve atıksu tarifesi” başlıklı 10 uncu maddesinde; “(1) Su satışı ve atıksu tarifesi aşağıdaki unsurlar dikkate alınarak tespit edilir; a) Yönetim ve işletme giderleri: ... b) Amortismanlar: ... c) Aktifleştirilmeyen yenileme, ıslah ve tevsi masrafları: ... d) Kârlılık Oranı: Yönetim ve işletme giderlerinin, amortisman tutarlarının, aktifleştirilmeyen yenileme, ıslah ve tevsi masrafları toplamının % 10 undan az olmamak üzere Genel Kurul tarafından 2560 sayılı Kanunun 23 üncü maddesine uygun olarak belirlenecek oranda kâr ilave edilir.”

11.5. “Tarifelerin onaylı ilanı” başlıklı 50 inci maddesinde; “(1) Yönetim Kurulu'nca teklif edilen tarifeler, Genel Kurulun onayına sunulur. Genel Kurul kararında onaylanan tarifelerin yürürlük tarihi belirtilmiş ise belirtilen tarihten, belirtilmemiş ise Genel Kurulca onay tarihinden itibaren uygulanmaya başlanır ve uygun araçlarla halka duyurulur.”

12. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 11/05/1980 tarihinde kabul edilen İdari Takdir Yetkisinin Kullanılmasına İlişkin R(80)2 Sayılı Tavsiye Kararının “Tavsiye Kararına Ek Takdir Yetkisinin Kullanılmasında Uygulanacak Temel İlkeler” bölümünde, “Takdir yetkisini kullanan bir idari makam; (1) Yetkinin verilmiş amacından başka amaç güdemez. (2) Yalnızca olaya ilişkin öğeleri hesaba katarak nesnellığe ve tarafsızlığa uyar. (3) Hakkaniyete uymayan ayırıcılığı önleyerek yasa önünde eşitlik ilkesini gözetir. (4) İşlemin amacıyla, kişilerin hakları, özgürlükleri veya menfaatleri üzerindeki olumsuz etkileri arasında uygun bir denge sağlar. (5) İşlemi, her somut olaya göre belirlenen makul bir süre içinde yapar. (6) Genel idari ilkeleri tutarlı bir şekilde uygular ve aynı zamanda her olayın özelliklerini göz önünde tutar.”

13. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Komitenin İyi İdare Konusunda Üye Devletlere CM/Rec(2007)7 sayılı Tavsiye Kararı'nın ekindeki İyi İdare Yasası'nda; “İdare yasaya uygun faaliyette bulunur. Takdir yetkisini kullandığında da keyfi kararlar alamaz... Yetkilerini ve işleyiş yöntemlerini düzenleyen kendi iç düzen kurallarına uygun davranır... İdare eşitlik ilkesine uyar... Yalnızca ilgili verileri dikkate alarak nesnel biçimde davranır... İdare takdir yetkisi kullandığında, kararının özel kişilerin hak ve çıkarları üzerindeki her türlü olumsuz etkisi ile takip edilen amaç arasında uygun bir denge kurar. Alınan

hiç bir önlem aşırı olmamalıdır. ... İdare hukuki kesinlik ilkesine uygun faaliyette bulunur..." düzenlemelerine yer verilmiştir.

IV. KAMU DENETÇİSİ FATMA BENLİ YALÇIN'IN KAMU BAŞDENETÇİSİ'NE ÖNERİSİ

14. Şikayetçiyle aynı durumda bulunan engellilerin, SASKİ Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliğinin 9 uncu maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan engellilere sağlanan su bedeli indiriminden faydalanabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapması hususunda **Samsun Su ve Kanalizasyon İdaresi'ne Tavsiye'de bulunulması yönünde hazırlanan Tavsiye Karar Önerisi Kamu Başdenetçisi'ne sunulmuştur.**

V. DEĞERLENDİRME VE GEREKÇE

A. Hukuka ve Hakkaniyete Uygunluk Yönünden Değerlendirme

15. Şikayetçi, % 41 sürekli engelli raporu olduğunu, engellilere sağlanan su bedeli indiriminden 2 sene boyunca faydalandığını, ancak yakın zamanda kendisine uygulanan bu indirimin kaldırdığını, kendisinin ve eşinin çalışmaması nedeniyle engelli maaşıyla geçinmeye çalıştıkları için yeni tarifenin kendileri için mağduriyet oluşturduğunu iddia ederek, daha önce faydalandığı engellilere sağlanan su bedeli indiriminden tekrar faydalanabilmesi için gerekli işlemlerin yapılmasını talep etmektedir.

16. İlgili İdare, şikayetçinin daha önce, hem 6360 sayılı Kanun Geçici 1 inci maddesinin 29 uncu fıkrasındaki hükümden kaynaklanan %50 oranında su bedeli indiriminden hem de SASKİ Genel Müdürlüğü Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliğinin 9 uncu maddesinin 4 üncü fıkrası gereğince engellilere sağlanan %50 oranındaki su bedeli indiriminden faydalandığı, 29/01/2020 tarihli 1 nolu Genel Kurur Kararı ile Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliğinde değişikliğe gidildiği, söz konusu Yönetmeliğin 9 uncu maddesinin 5 inci fıkrasında "*Bir indirimden istifade eden abone ikinci indirimden istifade edemez.*" hüküm bulunduğu, bu hükmün yürürlüğe girmesinden sonra şikayetçiye sağlanan iki indirimlerden birinin (engellilere sağlanan su bedeli indiriminin) iptal edildiği hususlarını belirtmiştir.

17. 6360 sayılı Kanun Geçici 1 inci maddesinin 29 uncu fıkrasında; bu Kanuna göre tüzel kişiliği kaldırılarak tek mahalleye dönüştürülen beldelerde, içme ve kullanma suları için alınacak ücretin 31/12/2022 tarihine kadar (bu tarih dâhil) en düşük tarifenin %50'sini geçmeyecek şekilde belirleneceği hüküm altına alınmıştır. Söz konusu indirim bahsi geçen Kanunun Amir hükmünden kaynaklanmakta olup, İdarece, bu hüküm kapsamında kalan (ilgili Kanuna göre beldeden mahalleye dönüştürülen yer sınırları içinde ikamet eden) şikayetçiye % 50 oranında su bedeli indirimi yapıldığı anlaşılmıştır. Bu nedenle, somut olayda, bu Kanunun uygulanmasından kaynaklanan bir ihtilaf bulunmamaktadır. Öte yandan şikayetçi, kendisine, bu indirimle beraber ilgili İdarenin Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği uyarınca engelli bireylere tanınan %50 oranındaki su bedeli indiriminin de uygulanmasını talep etmektedir.

18. Engelli bireyler, toplum içerisinde vücut fonksiyonlarından kaynaklanan sorunları sebebiyle sürekli sorunlarla karşılaşan özellikli gruplar olarak tanımlanabilir. Günlük hayatın her anında normal bireyler için çok kolay olan durumlar engelli bireyler için ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Ev, eğitim, çalışma ve sosyal hayatın her alanında engelleri sebebiyle normal insanların gerisinde hayata başlayan engelliler için istihdam imkânlarından yararlanamaması ya da yetersiz yararlanması sebebiyle ekonomik sıkıntıları da

olabilmektedir. Özellikle son yıllarda sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak bahsedilen dezavantajların ortadan kaldırılması amacıyla engelli bireyler “özel tedbirlerle” ya da diğer adıyla “pozitif ayrımcılık” uygulamalarıyla desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda Anayasanın 10 uncu maddesine göre engellilere yapılan ayrıcalıkların eşitlik ilkesine aykırı olmayacaktır. Yine 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 4/A maddesinin üçüncü fıkrasında “Engellilerin hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmasını sağlamaya yönelik alınacak özel tedbirler ayrımcılık olarak değerlendirilemez” hükmüne yer verilmiştir. Anayasanın 61 inci maddesi ile de Devletin, engellilerin korunmaları ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirler alacağı ve bu amaçlarla gerekli teşkilatı ve tesisleri kuracağı veya kurulmasını sağlayacağı hüküm altına alınmıştır. Tarafı olduğumuz BM Engelli Hakları Sözleşmesi ve ilgili diğer mevzuatımız uyarınca da engelli bireylerin “yaşam koşullarının sürekli olarak iyileştirilmesi” ilkesi benimsenmiştir.

19. Engellilere yönelik olarak Belediyeler bünyesinde gerçekleştirilen çeşitli hizmetler ile toplum hayatına uyum sağlama hususunda önemli sosyal projeler hayata geçirilmektedir. 5393 sayılı Belediye Kanununun 14 üncü maddesinde hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırasının belediyenin mali durumu ve hizmetin ivediliği dikkate alınarak belirleneceği, belediye hizmetlerinin sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Büyükşehir belediyelerinin görevlerini düzenleyen 5216 sayılı Kanunun 7 inci maddesinin (v) bendinde; “Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ...” hükmü yer almaktadır.

20. Görüldüğü üzere, 5393 ve 5216 sayılı Kanunlar ile bireylerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal sorunlarının çözülmesi konularında belediyelere oldukça önemli ve geniş bir yelpazede yetki ve görev verilmiştir. Bu yasal dayanak, belediyelerin “sosyal belediye” yönlerini güçlendiren önemli bir araçtır. Yasal çerçevesiyle böylesine görev, yetki ve sorumluluğu üstlenen yerel yönetimler içinde, bu hizmetleri yoğun olarak büyükşehir belediyeleri bünyelerinde görmek, konunun sadece yasal çerçeveye değil hem mali anlamda hem de konuya verilen önemle de ilişkili olduğunu akla getirmektedir.

21. Engellilere yönelik olarak su bedeli indirimi yapılması yönünde kanuni bir zorunluluk olmamasına rağmen, SASKİ tarafından, sosyal hizmet kapsamında, engelli bireylere %50 oranında su bedeli indirimi uygulamasının hayata geçirildiği ve SASKİ Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliğinin 9 uncu maddesinin 4 üncü fıkrasında konuyla ilgili düzenleme yapıldığı anlaşılmıştır.

22. Buna karşın şikâyetçi, engelli bireylere tanınan su bedeli indirimine İdarece son verildiğini iddia etmektedir. İlgili İdarenin, Genel Kurul kararıyla kabul edilen Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliğinin 9 uncu maddesinin 5 inci fıkrasındaki “Bir indirimden istifade eden abone ikinci indirimden istifade edemez” şeklindeki hüküm nedeniyle, şikâyetçinin, 6360 sayılı Kanun Geçici 1 inci maddesinin 29 uncu fıkrasındaki indirimden faydalandığı için, ikinci bir indirim olan engelli bireylere sağlanan su bedeli indiriminden faydalanmadığı anlaşılmaktadır. Başvuruya konu uyumsuzluğun kaynağı ilgili idarenin çıkardığı Yönetmelik hükmü olduğu için, öncelikle ilgili İdarenin su tarifelerini belirleme usulüne ilişkin mevzuat hükümlerinin ortaya konulması gerekmektedir.

23. 2560 sayılı Kanunun 23 üncü maddesinde; su satışı için ayrı bir tarife yapılacağı, bu tarifelerin tespitinde; yönetim ve işletme giderleri ile amortismanları doğrudan gider yazılan (aktifleştirilmeyen) yenileme, ıslah ve tevsi masrafları ve bir kar oranı esas alınacağı, tarifelerin tespitiyle ilgili usul ve esasların bir yönetmelikle belirleneceği hususları hüküm altına alınmıştır. Söz konusu Kanun hükümleri doğrultusunda, ilgili İdare tarafından SASKİ Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği hazırlandığı tespit

edilmiştir. 2560 sayılı Kanunda tarife belirleme usulü hakkında bir hüküm bulunmaması ve tarifelerin tespitiyle ilgili usul ve esasların bir yönetmelikle belirleneceği hüküm altına alınması sebebiyle, su tarifelerinin SASKİ Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliğinde yer alan hükümler kapsamında ilgili İdare tarafından belirlenmesi gerekmektedir.

24. Söz konusu Yönetmeliğin 9 uncu maddesi; tarife uygulamasına ve diğer uygulamalara ilişkin hususları, 50 inci maddesi ise; Yönetim Kurulu'nca teklif edilen tarifelerin, Genel Kurulun onayına sunulacağı ve Genel Kurulun onayıyla da tarifenin yürürlüğe gireceği hususlarını hüküm altına almıştır. Bu kapsamda, SASKİ Genel Kurulunun su tarifelerini belirlemede takdir yetkisi olduğu anlaşılmıştır.

25. Bu doğrultuda; SASKİ Genel Kurulu, konuyla ilgili takdir yetkisini kullanmak suretiyle, 29/01/2020 tarihli 1 nolu Genel Kurur Kararı ile Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliğinde değişikliğe gittiği anlaşılmıştır. Yürürlükte bulunan söz konusu Yönetmeliğin 9 uncu maddesinin 5 inci fıkrasına "*Bir indirimden istifade eden abone ikinci indirimden istifade edemez*" hükmü bulunduğu tespit edilmiştir. Söz konusu düzenleme idarenin takdir yetkisi kapsamında yaptığı bir düzenleme olduğu için; bu kapsamda, idarelerin takdir yetkisi konusunun değerlendirilmesi gerekmektedir.

26. İdari işlemler tesis edilirken idarenin kullandığı yetki bağlı yetki ve takdir yetkisi şeklindedir. İdari işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve maksat unsurlarının tümünün hukuk kuralları tarafından önceden belirlenerek, idareye belli yönde hareket etme hususunda bir tercih hakkı tanınmıyorsa veya idareye belli bir tasarrufta bulunması kesin olarak emredilmişse bağlı yetki, idarenin nerede ve nasıl bir tasarrufta bulunacağına hukuk kuralları ile önceden kesin bir şekilde belirlenmediği durumlarda ise idarenin takdir yetkisi söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda takdir yetkisi, idarenin belli şart ve durumların meydana gelmesi halinde belli bir kararı alıp almamak veya kanunda öngörülen değişik çözümler arasında bir seçim yapmak konusunda tanınan bir serbestiye ya da belirli bir konuda karar alabilmek için hangi şart ve durumların ortaya çıkması gerektiğini tespit etmek imkânına sahip olması olarak tanımlanabilir.

27. İdareye belli konularda takdir yetkisinin tanınması idarenin görevlerinin niteliği gereği zorunludur. Ancak, idareye belli konularda takdir yetkisinin tanınması, idarenin keyfi olarak hareket edebileceği anlamına da gelmez. Bu doğrultuda, **idare, takdir yetkisini kullanırken vasanın kovduğu sınırlar içinde kalmalı, eşitlik ilkesine önem vermeli, bu yetkivi kamu vararı için kullanmalı, vasanın öngördüğü amaçtan başka ve da kamu vararı dışında bir amaç için kullanamamalı ve bu yetkivi gerekli olarak kullanmalıdır** (Bkz. Prof. Dr. Şeref Gözübüyük, "Yönetim Hukuku", Eylül/1991 s.204). Ayrıca, İdare takdir yetkisini kanunun çizdiği sınırlar içinde yani kanuna uygun olarak kullanılmalıdır. Takdir yetkisini, "Eşitlik", "Sosyal Devlet", "Hukuk Devleti", "Ölçülülük", "Çevrenin korunması", "Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti" gibi Anayasal ilke ve kurallara uygun olarak kullanılmalıdır (Cemil Kaya, İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi, 1. Baskı, Ekim 2011). Nitekim, Danıştay 11. Dairesinin 08/04/2003 tarihli ve E:200/8963, K:2003/1623 sayılı kararında; "*...idareye takdir yetkisi tanınmış ise de, bu yetki mutlak ve sınırsız bir yetki olmayıp, anılan yetkinin objektif olarak eşit bir şekilde, ... kullanılması gerekmektedir.*" açıklamasını yaparak, **takdir hakkının ayrımsız ve eşitlik ilkesine uygun kullanılması** gerektiği belirtmiştir.

28. Söz konusu yargı kararları ile benzer içtihatlar uyarınca konu değerlendirildiğinde; idarece kullanılan **takdir yetkisinin, bir önceki paragrafta belirtilen hususlar dikkate alınarak kullanılıp kullanılmadığı hususunun ortaya konulması gerekmektedir. Bu kapsamda, şikayetçi, engelli olmasına rağmen**

engellilere sağlanan su bedeli indiriminden faydalanmadığını iddia ettiğinden, bu durumun, eşitlik ilkesi ne aykırı olup olmadığı hususunun öncelikle değerlendirilmesi gerekmektedir.

29. Anayasa Mahkemesinin 28.2.2013 tarih ve 2012/134 E. 2013/34 K. sayılı kararında; “Anayasa’nın 10. maddesinde belirtilen “kanun önünde eşitlik ilkesi” hukuksal durumları aynı olanlar için söz konusudur. Bu ilke ile eylemler değil, hukuksal eşitlik öngörülmüştür. Eşitlik ilkesinin amacı, **aynı durumda bulunan kişilerin kanunlar karşısında aynı işleme bağlı tutulmalarını sağlamak, ayırım yapılmasını ve ayrıcalık tanınmasını önlemektir.** Bu ilkeyle, aynı durumda bulunan kimi kişi ve topluluklara ayrı kurallar uygulanarak kanun karşısında eşitliğin ihlali yasaklanmıştır. Kanun önünde eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı tutulacağı anlamına gelmez. Durumlarındaki özellikler, kimi kişiler ya da topluluklar için değişik kuralları ve uygulamaları gerektirebilir. Aynı hukuksal durumlar aynı, ayrı hukuksal durumlar farklı kurallara bağlı tutulursa Anayasa’da öngörülen eşitlik ilkesi zedelenmez.” açıklamasına yer verilmiştir.

30. Söz konusu Anayasa Mahkemesi kararı doğrultusunda; ilgili Yönetmelik hükmü değerlendirildiğinde; şikâyetçiye, her ne kadar 6360 sayılı Kanun Geçici 1 inci maddesinin 29 uncu fıkrasındaki hüküm kapsamında su bedeli indirimi yapılmış ise de; bu indirimin, bu Kanun hükmü nedeniyle kendisine indirim sağlanan kişiler ile başvuruları eşit durumu getirmektedir. Öte taraftan, başvuran, engellilik durumu mevcut olmasına rağmen SASKİ Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliğinin 9 uncu maddesinin 5 inci fıkrasındaki hüküm gereği, yine aynı maddenin 4 üncü fıkrasında yer alan engelli su bedeli indiriminden faydalanamamaktadır. Bir başka deyişle başvuran, engellilik durumu nedeniyle diğer engelli bireylerle aynı hukuksal durumda bulunmasına rağmen diğer engelli bireyler gibi su bedeli indiriminden faydalanamamaktadır. **Buna göre, başvuran, engelli su bedeli indiriminden faydalanma yönünden, diğer engelli bireyle eşit durumda değildir. Bu durum, ilgili idarenin takdir yetkisini kullanarak çıkardığı ve başvuranın engelli bireylere sağlanan indiriminden faydalanmasını engelleyen Yönetmelik maddesindeki hükmün, eşitlik ilkesine ve ölçülülük ilkesine aykırı olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.** Kaldı ki İdarenin daha önceki uygulamasında; şikâyetçiye, her iki indirimin (hem 6360 sayılı Kanun Geçici 1 inci maddesinin 29 uncu fıkrası hükmünden kaynaklanan %50 oranında su bedeli indiriminin ve hem de engellilere sağlanan %50 oranındaki su bedeli indiriminin) sağlandığı hususu da bir gerçektir.

31. Şikâyetçinin iddiaları, İdarenin açıklamaları, ilgili mevzuat hükümleri, konuyla ilgili yargı kararları ile tüm dosya kapsamındaki bilgi ve belgeler birlikte değerlendirildiğinde; SASKİ Genel Kurulu tarafından kabul edilen SASKİ Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliğinin 9 uncu maddesinin 5 inci fıkrasındaki “Bir indirimden istifade eden abone ikinci indirimden istifade edemez” şeklindeki hükmün, başvuranın, engellilere sağlanan su bedeli indiriminden faydalanmamasına neden olduğu, bu nedenle, söz konusu düzenlemenin, eşitlik ilkesine, ölçülülük ilkesine ve hakkaniyete uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca söz konusu düzenlemenin, Anayasanın 61 inci maddeleri ve uluslararası sözleşmelerle ile ortaya konulan ilkeler bakımından engellilere desteklemeye dönük sosyal devlet anlayışına uygun düşmediği kanaatine varılmıştır.

B. İyi Yönetim İlkeleri Yönünden Değerlendirme

32. İyi yönetim ilkelerine, 28/03/2013 tarihli ve 28601 mükerrer sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin "İyi yönetim ilkeleri" başlıklı 6 ncı maddesinde yer verilmiştir. Bu ilkelere göre yapılan değerlendirmede, başvurana idarece verilen cevabi yazıda hangi sürede hangi mercilere başvurabileceği bilgisinin verilmediği görülmüş olup, ilgili İdarenin "Karara karşı başvuru yollarının gösterilmesi" ilkesine uymadığı tespit edilmiştir. İdarenin bundan sonra bahse konu ilkelere uygun davranması önerilmektedir.

VI. HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN AÇIKLAMA

33. 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu’nun 21 inci maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, bu Kararın idareye tebliğ tarihinden itibaren 30 gün içinde idare tarafından herhangi bir eylem ya da işlem tesis edilmezse (varsa) dava açma süresinden kalan süre işlemeye devam edecek olup ilgili İdarenin işlemine karşı Samsun İdare Mahkemesi’nde yargı yolu açıktır.

VII. KARAR

Yukarıda açıklanan gerekçe ve dosyanın kapsamına göre, **BAŞVURUNUN KABULUNE;**

Şikayetçiyle aynı durumda bulunan engellilerin, SASKİ Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliğinin 9 uncu maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan engellilere sağlanan su bedeli indiriminden faydalanabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapması hususunda **SAMSUN SU VE KANALİZASYON İDARESİNE TAVSİYEDE BULUNULMASINA,**

6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun 20 nci maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca, **SAMSUN SU VE KANALİZASYON İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ** tarafından bu karar üzerine tesis edilecek işlemin otuz gün içinde Kurumumuza bildirilmesinin zorunlu olduğuna,

Kararın ŞİKÂyetçiye ve SAMSUN SU VE KANALİZASYON İDARESİNE tebliğ edilmesine,

Türkiye Cumhuriyeti Kamu Başdenetçisince karar verildi.

Şeref MALKOÇ
Kamu Başdenetçisi



TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU
(OMBUDSMANLIK)



SAYI : 2021/7958-S.21.12758

BAŞVURU NO : 2020/101386

KARAR TARİHİ : 24/05/2021

KISMEN TAVSİYE KISMEN RET KARARI

BAŞVURAN :
BAŞVURUYA KONU İDARE : ADALET BAKANLIĞI

BAŞVURUNUN KONUSU : Rize L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda hükümlü olarak barındırılan vejetaryen olan başvuranın protein ihtiyacının cezaevi koşullarında karşılanmadığı, bir kısım eşyaların kullanımına izin verilmeyerek, Ceza İnfaz Kurumu Emanet Eşya Biriminde muhafaza altına alındığı ve bir kısım dilekçelerinin işleme alınmadığı şikayetlerine havidir.

BAŞVURU TARİHİ : 24/11/2020

I. BAŞVURANIN İDDİA VE TALEPLERİ

1. Rize L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda hükümlü olarak barındırılmakta olan başvuran, 09/03/2020 tarih ve: 2020/4559 no'lu başvurusunda Kurum'a kabulü esnasında yanında getirdiği el radyosu ve kulaklığı, saç kurutma makinesi, kısa ve küt uçlu meyve bıçağı, metal tabak ve elektrikli ısıtıcı eşyalarına el konularak, eşyaların Ceza İnfaz Kurumu Emanet Eşya Biriminde muhafaza altına alındığını, vejetaryen beslenmeye uygun menü isteminin idare tarafından karşılanmadığını beyan ederek şikayete konu eşyaların tarafına teslimi ile vejetaryen beslenmeye uygun menü sağlanması istemlerinde bulunmuş, başvuru hakkında Kurumumuz 2020/4609-S.20.7386 sayı ile "gönderme kararı" verilmiş, karar üzerine Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne tesis edilen 08/06/2020 tarih ve E. 4792/73492 sayılı cevabi yazının Kurumumuz ve başvuran tarafından tebellüğ edildiği anlaşılmıştır. Başvuran Kurumumuz gönderme kararı üzerine Kurum idaresi tarafından vejetaryen beslenmeye uygun menü sağlanmaya başlanmış olduğunu ancak menünün protein ihtiyacının karşılanması bakımından yetersiz olduğunu, bunun yanı sıra halen eşyaların kullanımına izin verilmediğini ve Kurumumuza hitaben yazdığı ek dilekçenin kaybedilmeye çalışıldığını beyan ederek vejetaryen beslenmeye uygun ve besin değerleri bakımından yeterli menü sağlanması ile eşyaların kullanımına izin verilmesi istemleri ile Kurumumuza tekrar başvuruda bulunmuştur.

II. İDARENİN BAŞVURUYA İLİŞKİN AÇIKLAMALARI

2. Şikâyet başvurusunun çözüme kavuşturulması amacıyla Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü'nden, 03/12/2020 tarih ve S.20.97282 sayılı yazımız ile bilgi ve belge talep edilmiş, Genel Müdürlüğün 11/02/2021 tarihli cevabi yazısında;

2.1. Adı geçenin anılan Kuruma giriş yaptığı 26.12.2019 tarihinden bugüne kadar Kurum kantininden radyo satın almadığı ve kurum kantininde kulaklık satışının yapılmadığı, teslim alınan ve ekte sunulan eşya alındı listesi incelendiğinde, şikâyete konu olan 4 adet radyo, elektrikli ocak, saç kurutma makinesi ve diğer eşyaların anılan Kurum kantininden değil daha önceki kurum kantinlerinden ya da kargo yolu ile dışarıdan temin edildiği, 02.03.2020 tarihli Kurumunuza hitaben yazdığı dilekçesinde 4 adet radyodan bir tanesini Ankara 2 No'lu F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumundan aldığını beyan ettiği, anılan Kurum İdare ve Gözlem Kurulunun 10.01.2019 tarihli ve 2019/89 sayılı kararında yer alan "FM band özelliği bulunan kulaklıklı küçük el radyosunun sadece kantinden temin etmek koşulu ile bulundurulabilmesine, koli yoluyla gelen radyo veya nakil yoluyla gelen hükümlülerin getirdiği radyonun FM yayını dışında frekansı olan (orta ve uzun dalga) ve dışa ses veren hiçbir radyonun Kuruma alınmaması" kararı gereğince adı geçenin üzerinde bulunan radyoların nakil yolu ile kuruma getirilmesi ve FM yayını dışında frekanslarının olması göz önünde bulundurularak hükümlü adına emanet eşya deposuna alındığı,

2.2. Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmelik'in 9 uncu maddesinde yer alan, "Koşuş, oda ve eklentilerinde, kantinden temin edilmek koşuluyla, bir adet otuzyedü ekran televizyon ile elektrikli su ısıtıcısı, saç kurutma makinesi ve büro tipi buzdolabı ile kurumun bulunduğu coğrafi bölgenin iklim koşulları dikkate alınarak, her koşuş veya odada bir adet vantilatör bulundurulmasına izin verilebilir. Ayrıca her hükümlü, kurum kantininden satın almak kaydıyla bir adet kulaklıklı küçük elradyosu bulundurulabilir." hükmü gereğince her koşuşta, birer adet elektrikli ısıtıcı, saç kurutma makinesi ve vantilatör bulundurulabildiği ancak adı geçenin barındırıldığı koşuşta bahse konu eşyanın yukarıda açıklanan mevzuat hükümleri uyarınca izin verilen sayıda mevcut olması, elektrikli ısıtıcının ise yönetmelikte yer almaması nedenleriyle ilgili eşyanın hükümlü adına kayıt edilerek emanet eşya deposuna alındığı,

2.3. Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmelik'in 6 ncı maddesinde yer alan, "Koşuş, oda ve eklentilerinde, her hükümlü için kantinden temin edilmek şartıyla bir adet uç kısmı sivri olmayan on santimetre uzunluğunda bıçak, plastik veya yumuşak metalden imal edilmiş çatal, yemek ve çay kaşığı, 0.50 mm. kalınlığında iki adet metal yemek tabağı ve ikişer adet cam su bardağı ile çay bardağı ve tabağı bulundurulabilir." hükmü ve anılan Kurum İdare ve Gözlem Kurulunun 24.11.2017 tarihli ve 2017/3881 sayılı kararında yer alan, "Koşuşlarda her 10 hükümlü/tutukluya 1, 20 hükümlü/tutukluya 2, 30 ve üstü hükümlü/tutukluya 3 meyve bıçağının kantinden temin edilmesinin sağlanmasına" maddesi göz önünde bulundurularak koşuşlarda kişi sayısına göre bıçak temininin sağlandığı, fazla bıçakların ise sahipleri adına emanet eşya deposuna alındığı, bundan dolayı ilgiliye ait bıçak ve metal tabakların yine ilgili adına emanete alındığı, ayrıca anılan Kurumda metal tabak yerine melamin tabak kullanıldığı,

2.4. Bazı hükümlü ve tutukluların Kurumda veya daha önce kalmış olduğu ceza infaz kurumlarının kantininden almış oldukları başka marka radyolarında kısa veya uzun dalga band özellikleri olduğu tespit edildiği, bu tür özellikli radyoların örgütsel haberleşme aracı olarak kullanmaları nedeniyle güvenlik gerekçesiyle toplatılarak emanet eşya deposuna alınabildiği, radyoları alınan hükümlü ve tutuklulara kurum kantininden yalnızca FM bant özellikli radyo alabileceklerinin bildirildiği, hükümlü ve tutuklulara radyo satışının yapılmasına engel bir durumun bulunmadığı,

2.5. Kurum kantininde sadece FM bandı özelliği bulunan radyoların satışının yapıldığı, AM, SW, MW, LW bandı olan radyoların satışının yapılmadığı

2.6. Kulaklık satışının ise kulaklık kablolarının birbirine bağlanarak koşuşlar arasında iletişim amacıyla kullanılmasının tespit edilmesi nedeni ile son bir yıldır satışının yapılmadığı, saç kurutma makinesinin Kurum aracılığıyla temin edilebileceği, kısa ve küt uçlu bıçak satışının kurum gözetiminde koşuşlardaki kişi sayısına göre yapıldığı, metal tabak satışının olmadığı, bunun yerine melamin tabak satışının yapıldığı, elektrikli ısıtıcı satışının ise yapılmadığı,

2.7. Tutuklu/hükümlülerin resmî mercilere denetime tabi olmaksızın ileti gönderebildiği, bahse konu ceza infaz kurumunda bulunan tüm hükümlü ve tutukluların yazmış olduğu dilekçelerin göndermek istedikleri yere gerekli kontrollerin yapılmasının ardından ivedilikle gönderildiği, talepte bulunmaları halinde dilekçelerinin gönderildiğine dair dilekçe çıkış numaralarının verildiği,

2.8. Bu kapsamda, adı geçenin 02.03.2020 tarihinde, şikâyetleri hususunda yazdığı dilekçesinin 03.03.2020 tarihli ve 2020/8444 sayılı yazı ile Kurumunuza, 19.03.2020 tarihinde yazdığı dilekçesinin 2020/10733 sayılı yazı ile Adalet Bakanlığına, 02.06.2020 tarihinde Kalkandere Cumhuriyet Başsavcılığına hitaben yazdığı şikâyet dilekçesinin de 2020/17322 sayılı yazı ile çıkış işleminin yapıldığı, ilgilinin yine aynı şikâyetlerini içeren 09.11.2020 tarihli dilekçesinin 2020/32457 sayılı yazı ile Kurumunuza, 09.11.2020 tarihli dilekçesinin 2020/32462 sayılı yazı ile Rize Sulh Ceza Hâkimliğine, 06.11.2020 tarihli dilekçesinin 2020/32105 sayılı üst yazı ile TBMM Dilekçe Komisyonuna, 28.09.2020 tarihli dilekçesinin 2020/27832 sayılı üst yazı ile Kalkandere Cumhuriyet Başsavcılığına, 08.07.2020 tarihli dilekçesinin 2020/20551 sayılı üst yazı ile Kalkandere Cumhuriyet Başsavcılığına gönderildiği, aynı içerikli şikâyetleri dışında 26.12.2019 tarihinden bu yana 45 dilekçesinin anılan Kurum tarafından işleme alınarak ilgili kurumlara sevkinin sağlandığı ancak 30.03.2020 tarihli Sulh Ceza Hâkimliğine ya da Kurumunuza hitaben yazdığı herhangi bir dilekçesine kayıtlarda rastlanılmadığı,

2.9. Ceza infaz kurumlarında hükümlü ve tutuklulara dağıtımı yapılan yemeklerin günlük kalori miktarının Sağlık Bakanlığı ve Bakanlığımız tarafından birlikte kararlaştırıldığı, söz konusu kalori miktarını teminen ceza infaz kurumlarının günlük asgari beslenme ihtiyacının belirlendiği, bu kapsamda 26/05/2005 tarihli ve 25978 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Hükümlü ve Tutuklular ile Ceza İnfaz Kurumu Personelinin İaşe Yönetmeliği'nin 4 ve 5'inci maddesi uyarınca günlük iaşe bedeli 13.03.2020 tarihli Bakan Olur'u ile 13.03.2020 tarihinden itibaren uygulanmak üzere; hükümlü ve tutuklular ile görevi başında bulunan personel için 8,50 TL'den 10,00 TL'ye, ceza infaz kurumlarında barındırılan çocuk hükümlü ve tutuklular için 12,00 TL'den 18,00 TL'ye, kurumda annesiyle birlikte kalan çocuklar ile süit emziren hükümlü ve tutuklu anneler ve hamileler için 12,00 TL'den 18,00 TL'ye yükseltildiği,

2.10. 5275 sayılı Kanun'un "Hükümlünün Beslenmesi" kenar başlıklı 72 nci maddesinde de düzenlendiği gibi hükümlü ve tutuklulara; kalori esasına göre, sağlıklı ve güçlü kalması için nitelik ve nicelik olarak besleyici, sağlık koşullarına uygun, makul çeşitlilikte, yaş, sağlık, çalıştığı işin özelliği, dinî ve kültürel gerekleri göz önünde tutularak besin verildiği ve içme suyu sağlandığı,

2.11. Hükümlü ve tutuklular ile kurum personelinin doğru ve sağlıklı beslenmesi amacıyla yemeklerin uzmanlar tarafından hazırlandığı, inancı gereği veya vegan, vejetaryen, diyet yemek gibi özel durumu olan hükümlü ve tutukluların beslenmesi ile ilgili de düzenlemelerin yapıldığı,

2.12. Bu kapsamda, anılan Kurum tabibinin tavsiyesi ve diyet uzmanının önerisiyle adı geçen et, tavuk ve balık yemediği için haftada 2 defa haşlanmış yumurta verilmesinin uygun görüldüğü, çiğ sebze, kepekli ekme, kabuklu şekilde meyve ve haftada 2-3 tabak kuru baklagil yemesinin önerildiği, diyetisyenin önerilerinde kültür mantarı bulunmadığı fakat anılan Kurumda sebze kültür mantarı yemeğinin de belli aralıklarla yapılarak adı geçene verildiği,

2.13. Ayrıca, adı geçen kurumda verilen yemek hususunda daha önce barındırıldığı ceza infaz kurumlarında da şikâyetlerinin bulunduğu, bu hususta Kırıkkale İnfaz Hâkimliğinin 24.08.2011 tarihli ve 2011/192 karar sayılı kararı ile "hükümlü ve tutuklular ile ceza infaz kurumları personelinin işe yönetmeliği uyarınca, vejetaryen olmayan hükümlülere verilen yemeklerin karşılığı olarak işe bedeli kadar domates, haşlanmış patates, biber, yoğurt vb. yemek verilmesine" karar verildiği, anılan Kurum tarafından yapılan uygulamanın bu karar doğrultusunda gerçekleştirildiği,

Bilgilerinin verildiği ve cevabi yazı ekinde vejetaryen beslenen hükümlülere ait haftalık işe yemek listesini içerir belgenin yer aldığı görülmüştür.

3. Şikâyet başvurusunun çözüme kavuşturulması amacıyla Ankara Şehir Hastanesi Başhekimliği'nden 02/04/2021 tarih, S.21.8703 sayılı yazımız ile bilgi ve belge talep edilmiş olup, adı geçen Başhekimlik cevabi yazısında;

3.1. Vejetaryenliğin, bitkisel kaynaklı besinlerin ağırlıklı olarak tüketilmesini içeren bir beslenme tarzı olduğunu, vejetaryen bireylerin bitkisel besinleri tüketirken et, kümes hayvanları, balık, yumurta, süt, peynir, peynir, yoğurt gibi hayvansal besinleri az miktarda ya da hiç tüketmedikleri, vejetaryen diyetin, besin türlerindeki sınırlamalara göre farklılık gösterdiği,

3.2. Ceza İnfaz Kurumu tarafından başvurana sağlanan yemek listesinde bulunan yiyeceklerin porsiyon miktarlarının, yemeklerin içine giren malzeme, öğünlerde verilen ekme ve çay ile kullanılan günlük şeker miktarının yer almadığı, başvuru sahibinin yaş, boy, fiziksel aktivite durumu, genetik yapıya göre enerji ve besin öğeleri gereksinimlerinin de bilinmediği, bu bakımdan Türkiye Beslenme Rehberi (TÜBER 2015) içerisinde yer alan "Beslenme Ölümlerinin, Eşleştirilen Cinsiyet, Yaş, ve Fiziksel Aktivite Grupları İçin Yeterliliğin Değerlendirilmesi Tablosu" esas alınarak yapılan hesaplamalar sonucu tutuklu ve hükümlü yetişkin erkekler için enerji gereksiniminin günlük 2250 kcal, protein gereksiniminin ise günlük alınan enerjinin yaklaşık %15-20 (85 gr- 112 gr) sini karşılayacak şekilde önerildiği, ekte yer alan yemek listesinin sağladığı günlük enerji ve besin öğelerinin hesaplanabilmesi için listede bulunan yiyeceklerin

porsiyon miktarlarının, yemeklerin içine giren malzeme, öğünlerde verilen ekmele ve çay ile kullanılan günlük şeker miktarlarının net olarak bilinmesinin gerektiği, yazıda bu bilgilere yer verilmediğinden, enerji ve besin öğelerinin hesaplanmasında Hastanede kullanılan porsiyon miktarları ve yemek reçetelerinden faydalandığı, öğünlerde ekmele 50 gr olarak hesaba katıldığı ve yemek listesinde çay görülmendiğinden oradan şeker miktarlarının hesaplamalara dahil edilmediği,

3.3. Hesaplamalar sonucu ekte yer alan yemek listesinin sağladığı enerjinin ortalama 2600 kcal, protein miktarının ise ortalama 84 gr olarak tespit edildiği, yapılan değerlendirme sonucunda ekte yer alan yemek listesinin Başvuru sahibinin günlük enerji ve protein ihtiyacını karşılamakla birlikte, protein miktarının alt sınırdaki olduğunun görüldüğü, bu sebeple menünün protein yönünden desteklenmesinin önerildiği,

3.4. Besinlerin her birinde farklı özelliklere ve vücut çalışmasında farklı işlevi olan değişik türde besin öğeleri bulunduğu, yeterli ve dengeli beslenme için bu besin öğelerinin günlük belirli oranlarda alınması gerektiği, besin çeşitliliği yeterli, dengeli beslenme ve sağlığın temeli olduğu, bu sebeple menü planlamalarında besin çeşitliliğine önem verilerek, yemek tekrarlarından kaçınılması gerektiği, bu yaklaşımın vejetaryen tutuklu ve hükümlülerin menü planlamalarında da göz önünde bulundurulması gerektiği,

3.5. Kahvaltı menüsünde temel yiyecekler olan süt, peynir, yumurta yer alması, çeşitliliği sağlamak için peynir (beyaz, kaşar, süzme, labne v.b.), zeytin (siyah, yeşil), tereyağ, reçel (vişne, gül, kayısı, çilek v.b.) , bal, tahin, pekmez, yumurta (haşlama, omlet, patates omleti, sebze omlet v.b.) değişik türlerde verilmesi gerektiği, mevsimine uygun olarak biber, salatalık v.b. sebzeler de yer alması,

3.6. Öğle ve akşam menülerinde ana yemek olarak kurubaklagil yemekleri (etsiz kurufasulye, nohut, barbunya, yeşil mercimek v.b.), kurubaklagillerle yapılmış etsiz köfteler (mercimek köfte, falafel, v.b.), bulgurla yapılmış etsiz köfteler (fellah köfte v.b.) ve yumurtalı sebze yemeklerine (menemen, yumurtalı ıspanak, yumurtalı pırasa) ağırlık verilmesi, çorba olarak süt, yoğurt, yumurta ile zenginleştirilmiş çorbalar (mantar çorba, yayla çorba, sebze çorba, domates çorba v.b.) ve kurubaklagil ile tahıl ürünleri karıştırılarak hazırlanmış çorbaların (ezogelin çorba, mercimek çorba, erişteleli yeşil mercimek çorba v.b.) yer alması önerildiği, beyazlaştırılmış tahıl ürünleri yerine saflaştırılmamış tahıl ürünleri tercih edilmesi, süt ve süt ürünlerinden (süt, yoğurt, ayran v.b) günlük 1-3 porsiyon kullanılması, yeterli ve dengeli beslenme için günde en az 5 porsiyon sebze-meyve verilmesi,

3.7. Birçok vejetaryenin beslenmesindeki en önemli sorunun diyetlerinin yeterli miktarda veya kalitede protein içermemesi olduğu, ayrıca vejetaryenliğin çeşidine bağlı olarak bu bireylerde bazı vitamin (D Vitamini, riboflavin, B12 vitamini ve minerallerin (kalsiyum, demir, çinko, selenyum, iyot) yetersiz alımı açısından yüksek risk altında oldukları, yumurta ise en ekonomik ve kaliteli protein kaynağı olmasının yanısıra riboflavin, folik asit, B12, A, D, E vitaminleri ile fosfor, demir ve kalsiyum minerallerinin önemli bir kaynağı olduğu, vejetaryen beslenme şeklini seçen bireylerde tanı konulan herhangi bir sağlık sorunu (safra kesesi, kalp-damar, yumurta alerjisi v.b) bulunmuyorsa, günlük beslenme programlarına 1-2 adet yumurta eklenmesi önerildiği,

3.8. Sebzelerin birleşiminin önemli bir kısmı su olduğundan günlük enerji ve protein gereksiniminin karşılanmasına katkısının çok az olduğu, semizotu, ıspanak, mantar, yer elması, taze börülce, brüksel lahanası, brokoli, taze bakla, enginarın protein içeriği diğer sebzelerle karşılaştırıldığında daha yüksek olduğu, başvuru sahibinin menü planlaması yapılırken bu durumun göz önünde bulundurulabileceği fakat vejetaryen beslenmede günlük kültür mantarının eklenmesinin zorunlu olmadığı,

3.9. Menünün kısaca toplu beslenme sistemlerinde servis edilen yemek listesi olarak tanımlandığı, her kurumda olduğu gibi ceza infaz kurumlarında da yemek hizmetleri yürütülürken uygulanması gereken yönetmelikler ve bu yönetmeliklere göre hazırlanan yemek hizmetleri teknik şartnamesi, günlük iâşe miktarları olduğu, menü planlamalarının bu yönetmelikler doğrultusunda ceza infaz kurumunun koşulları ile hükümlü ve tutuklulara ilişkin birçok faktör göz önünde bulundurularak yapılması gerektiği,

Bilgilerinin verildiği görülmüştür.

III. İLGİLİ MEVZUAT

4. 18/10/1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının “Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması” başlıklı 13. maddesi; *“Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”*,

4.1. “Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı” başlıklı 17. Maddesi; *“Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.*

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.”

4.2. “Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti” başlıklı 26. Maddesi; *“Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet Resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.”*

4.3. “Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı” başlıklı 74. Maddesi; *“Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir.*

2)Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu gecikmeksizin, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.”

3) Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.

(4) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.” Hükümlerine amirdir.

5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin “Yaşam hakkı” başlıklı 1. Maddesi; “Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.” Düzenlemesini içermektedir.

5.1. “İfade özgürlüğü” başlıklı 10. Maddesi ; “1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.” Düzenlemesini içermektedir.

6. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 6. Maddesi; “Her insanın doğuştan gelen yaşama hakkı vardır. Bu hak yasalarla korunacaktır. Hiç kimsenin yaşamı keyfi olarak elinden alınamaz” düzenlemesini içermektedir.

7. 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun “Kurumun görevi” başlıklı 5. maddesi;

“(1) Kurum, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlidir. (2) Ancak; a) Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler ile resen imzaladığı kararlar ve emirler, b) Yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemler, c) Yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin kararlar, ç) Türk Silahlı Kuvvetlerinin sırf askeri nitelikteki faaliyetleri, Kurumun görev alanı dışındadır.” hükmüne amirdir.

8. 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun “Hapis cezalarının infazında gözetilecek ilkeler” kenar başlıklı 6. Maddesi;

“(1) Hapis cezalarının infaz rejimi, aşağıda gösterilen temel ilkelere dayalı olarak düzenlenir:

a) Hükümlüler ceza infaz kurumlarında güvenli bir biçimde ve kaçmalarını önleyecek tedbirler alınarak düzen, güvenlik ve disiplin çerçevesinde tutulurlar.

b) Ceza infaz kurumlarında hükümlülerin düzenli bir yaşam sürdürmeleri sağlanır. Hürriyeti bağlayıcı cezanın zorunlu kıldığı hürriyetten yoksunluk, insan onuruna saygının korunmasını sağlayan maddi ve manevî koşullar altında çektirilir. Hükümlülerin, Anayasada yer alan diğer hakları, infazın temel amaçları saklı kalmak üzere, bu Kanunda öngörülen kurallar uyarınca kısıtlanabilir.

c) Cezanın infazında hükümlünün iyileştirilmesi hususunda mümkün olan araç ve olanaklar kullanılır. Hükümlünün kanun, tüzük ve yönetmeliklerle tanınmış haklarının dokunulmazlığını sağlamak üzere cezanın infazında ve iyileştirme çabalarında kanunilik ve hukuka uygunluk ilkeleri esas alınır.

d) İyileştirmeye gereksinimleri olmadığı saptanan hükümlülere ilişkin infaz rejiminde, bu hükümlülerin kişilikleriyle orantılı bireyselleştirilmiş programlara yer verilmesine özen gösterilir ve bu hususlar yönetmeliklerde düzenlenir.

e) Cezanın infazında adalet esaslarına uygun hareket edilir. Bu maksatla ceza infaz kurumları kanun, tüzük ve yönetmeliklerin verdiği yetkilere dayanarak nitelikli elemanlarca denetlenir.

f) Ceza infaz kurumlarında hükümlülerin yaşam hakları ile beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbirin alınması zorunludur.

g) Hükümlünün infazın amacına uygun olarak kanun, tüzük ve yönetmeliklerin belirttiği hükümlere uyması zorunludur.

h) Kanunlarda gösterilen tutum, davranış ve eylemler ile kurum düzenini ihlâl edenler hakkında Kanunda belirtilen disiplin cezaları uygulanır. Cezalara, Kanunda belirtilen merciler, sürelerine uygun olarak hükmederler. Cezalara karşı savunma ve itirazlar da Kanunun gösterdiği mercilere yapılır."

8.1. "Oda ve eklentilerinde bulundurulabilecek kişisel eşyalar" başlıklı 35inci maddesi; "(1) Kapalı ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin oda ve eklentilerinde bulundurabilecekleri veya bulunduramayacakları kişisel eşya, gıda, tıbbi malzeme ve diğer ihtiyaç maddeleri yönetmelikle düzenlenir."

8.2. "Hükümlünün radyo, televizyon yayınları ile internet olanaklarından yararlanma hakkı" başlıklı 67. Maddesi:

"(1) Hükümlü, ceza infaz kurumlarında merkezî yayın sistemi bulunduğu takdirde bu sisteme bağlı olarak radyo ve televizyon yayınlarını izleme hakkına sahiptir.

(2) Merkezî yayın sistemi bulunmayan kurumlarda, yararlı olmayan yayınların izlenmesini ve dinlenmesini engelleyecek önlemler alınmak suretiyle bağımsız anten kullanılarak televizyon ve radyo izlenmesine ve dinlenmesine izin verilir. Bu cihazlar, bedeli kendisi tarafından ödemek koşuluyla hükümlü adına kurumca satın alınır. Her ne biçimde olursa olsun dışardan gelenler tarafından getirilen radyo, televizyon ve bilgisayarlar kuruma alınmaz.

(3) Kapalı ve açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitim evlerinde ancak, eğitim ve iyileştirme programları çerçevesinde kurum yönetimince belirlenen yerlerde görsel ve işitsel eğitim araç ve gereçlerinin kullanımına izin verilebilir. Eğitim ve iyileştirme programları gerekli kıldığı takdirde denetim altında internette yararlanılabilir. Hükümlü, odasında bilgisayar bulunduramaz. Ancak, Adalet Bakanlığının uygun görmesi hâlinde eğitim ve kültürel amaçlı olarak bilgisayarın ceza infaz kurumuna alınmasına izin verilebilir.

(4) Bu haklar, tehlikeli hâlde bulunan veya örgüt mensubu hükümlüler bakımından kısıtlanabilir."

8.3. "Hükümlünün beslenmesi" başlıklı 72. Maddesi;

“(1) Hükümlüye Adalet ve Sağlık Bakanlıklarınca birlikte belirlenecek kalori esasına göre, sağlıklı ve güçlü kalması için nitelik ve nicelik olarak besleyici, sağlık koşullarına uygun, makul çeşitlilikte, yaş, sağlık, çalıştığı işin özelliği, dinî ve kültürel gerekleri göz önünde tutularak besin verilir ve içme suyu sağlanır.

(2) Hükümlü, kendisine verilen günlük besin ve ihtiyaç maddeleri dışındaki ihtiyaçlarını kurum kantininden sağlayabilir. Kantini bulunmayan kurumlarda, bu maddeler, idarenin izin ve kontrolü altında dışarıdan sağlanabilir.

(3) Hasta hükümlüye, kurum hekiminin belirleyeceği besinler verilir.”

Hükümlerine amirdir.

9. 3071 Sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun “Dilekçe hakkı” başlıklı 3. Maddesi; “Türk vatandaşları kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve yetkili makamlara yazı ile başvurma hakkına sahiptirler.” Hükümüne amirdir.

10. 17/06/2005 tarih ve 25848 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmelik “Yeme ve içmede kullanılan araç ve gereçler” başlıklı 6ncı maddesi; “Koğuş, oda ve eklentilerinde, her hükümlü için kantinden temin edilmek şartıyla bir adet uç kısmı sivri olmayan on santimetre uzunluğunda bıçak, plastik veya yumuşak metalden imal edilmiş çatal, yemek ve çay kaşığı, 0.50 mm. kalınlığında iki adet metal yemek tabağı ve ikişer adet cam su bardağı ile çay bardağı ve tabağı bulundurulabilir.”

10.1. “Elektrikli eşyalar” başlıklı 9uncu maddesi; “ Koğuş, oda ve eklentilerinde, kantinden temin edilmek koşuluyla, bir adet otuzyedî ekran televizyon ile elektrikli su ısıtıcısı, saç kurutma makinesi ve büro tipi buzdolabı ile kurumun bulunduğu coğrafi bölgenin iklim koşulları dikkate alınarak, her koğuş veya odada bir adet vantilatör bulundurulmasına izin verilebilir. Ayrıca her hükümlü, kurum kantininden satın almak kaydıyla bir adet kulaklıklıklı küçük el radyosu bulundurabilir.

Oda sistemine geçmemiş ceza infaz kurumlarında, koğuşların durumuna göre, bir adet büyük ekranlı televizyon ile buzdolabı bulundurulmasına izin verilebilir.

Aydınlatma dışındaki elektrik giderleri hükümlü tarafından karşılanır.” Düzenlemelerini içermektedir.

11. 26/05/2005 tarihli ve 25978 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Hükümlü ve Tutuklular ile Ceza İnfaz Kurumu Personelinin İşe Yönetmeliği’nin “Devlet tarafından işe edilecek kişiler” başlıklı 4. Maddesi;

“Hükümlü ve tutuklular ile ceza infaz kurumlarında görevi başında bulunan personel, 14/6/1930 tarihli ve 1721 sayılı Kanununun 2 nci, eğitim merkezlerinde eğitim görenler, 29/7/2002 tarihli ve 4769 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutuklular Personeli Eğitim Merkezleri Kanununun 14 üncü maddeleri gereğince işe edilir.”,

11.1. “Günlük işe miktarı” başlıklı 5. Maddesi; “Günlük işe miktarı, Sağlık Bakanlığı ile birlikte belirlenen günlük kalori ihtiyacı ve bütçe imkânları da değerlendirilerek saptanan tutardır.”,

11.2. “İaşe miktarlarının öğünlere dağıtımı” başlıklı 6. Maddesi; “Yönetmeliğe göre iaşe edilenlerin günlük gıdası, Yönetmeliğin 5 inci maddesindeki iaşe miktarı, çeşit ve gramajı üzerinden üç öğün olarak verilir. Öğünlerin gramaj ve kalori miktarları 5 inci maddeye göre belirlenmiş esaslara bağlı kalınarak kurum müdürlüklerince tespit edilir.”,

11.3. “Hastaların iaşe edilmesi” başlıklı 9. Maddesi; “(Değişik:RG-28/3/2012-28247) “Hasta hükümlü ve tutukluya, diyetisyen veya hekimlerin belirleyeceği besinler verilir.

İnancı gereği veya vegan, vejeteryan türü özel bir beslenme şekline sahip hükümlü ve tutukluların talepleri, iaşe miktarı ile sınırlı kalmak üzere karşılanır.

Eğitim merkezlerinde de bu uygulama yapılır.” Düzenlemelerini içermektedir.

12. 29/3/2020 tarih ve 31083 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik “Hükümlünün kişisel eşyasının korunması” başlıklı 59uncu maddesi “(1) Hükümlünün beraberinde getirmiş olduğu eşya ve elbiseler temizlendikten sonra bir paket yapılır ve ambar memuruna teslim edilir. Ambar memuru, gelen eşyaya ilişkin gerekli kayıt işlemlerine yapar ve buna ilişkin kaydın bir örneği hükümlüye verilir, birisi eşya paketi üzerine iliştilir, diğeri de kurum kayıtlarında muhafaza edilir.”,

12.1. “Hükümlünün beslenmesi” başlıklı 65. Maddesi;

“(1) Hükümlülerin beslenmesinde, 5275 sayılı Kanununun 72 nci maddesinde belirtilen hükümler uygulanır.

(2) Hükümlülerin beslenmesine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikte gösterilir.”

12.2. “Hükümlünün radyo, televizyon yayınları ile internet olanaklarından yararlanma hakkı” başlıklı 75inci maddesi:

“(1) Hükümlü, kurumlarda merkezi yayın sistemi bulunduğu takdirde bu sisteme bağlı olarak radyo ve televizyon yayınlarını izleme hakkına sahiptir.

(2) Merkezi yayın sistemi bulunmayan kurumlarda, yararlı olmayan yayınların izlenmesini ve dinlenmesini engelleyecek önlemler alınmak suretiyle bağımsız anten kullanılarak televizyon ve radyo izlenmesine ve dinlenmesine izin verilir. Bu cihazlar, bedeli kendisi tarafından ödenmek koşuluyla hükümlü adına kurumca satın alınır. Her ne biçimde olursa olsun dışardan gelenler tarafından getirilen radyo, televizyon ve bilgisayarlar kuruma alınmaz.

(3) Kapalı ve açık kurumlar ile çocuk eğitimevlerinde ancak eğitim ve iyileştirme programları çerçevesinde kurum yönetimince belirlenen yerlerde görsel ve işitsel eğitim araç ve gereçlerinin kullanımına izin verilebilir. Eğitim ve iyileştirme programları gerekli kıldığı takdirde denetim altında internetten yararlanılabilir. Hükümlü, odasında bilgisayar bulunduramaz. Ancak Bakanlığın uygun görmesi hâlinde eğitim ve kültürel amaçlı olarak bilgisayarın kuruma alınmasına izin verilebilir.

(4) Bu haklar, idare ve gözlem kurulu kararı ile tehlikeli hükümlü oldukları saptananlar veya örgüt mensubu hükümlüler bakımından kısıtlanabilir.

(5) İşlediği suçun nitelik ve işleniş biçimi göz önüne alındığında, toplum için ciddi bir tehlike oluşturan, kurumdaki tutum ve davranışlarıyla, suç işlemek amacıyla kurulan silahlı örgütün yöneticiliğini yapmaya devam eden, bu konuda herhangi bir yöntemle, kurum içi veya dışındaki kişilere talimat veya mesaj veren hükümlülerin, idare ve gözlem kurulu kararıyla televizyon yayınlarını izlemesine ve bilgisayar ile internetten yararlanmasına izin verilmez.”

12.3. “Oda ve eklentilerinde bulundurulabilecek kişisel eşyalar” başlıklı 80inci maddesi : “(1) Kapalı kurumlarda bulunan hükümlülerin oda ve eklentilerinde bulundurulabilecekleri veya bulunduramayacakları kişisel eşya, gıda, tıbbi malzeme ve diğer ihtiyaç maddeleri Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.” Düzenlemelerini içermektedir.

13. 01/06/2020 tarihinde yayımlanan 172 No’lu Ceza İnfaz Kurumlarında Barındırılanların Uluslararası Standartlarda İnsan Hakları Merkezli Sağlık Erişimi ve Tedavileri, Tedavi Nedeniyle Nakiller, Ceza Tehir İşlemleri konulu Genelgenin; “Yemeklerin Hazırlanması, Dağıtımı ve Diyet Yemek Uygulamaları İle Kantinde Satılan Gıdaların Denetimi” başlıklı 4. Bölümü “Yemeklerin Hazırlanması ve Dağıtımı B. Diyet Yemek Uygulamaları” başlıklı maddesi;

“ 1. Geçici ve sürekli, özel bir beslenme programı uygulanması gereken başta çölyak, diyabet ve sindirim sistemi rahatsızlıkları gibi kronik ve metabolizma hastalıkları uzman hekim raporu ile belgelenen tutuklu ve hükümlülere buna uygun besinler verilecektir.

2. İnancı gereği, veya vegan, vejetaryen türü özel bir beslenme şekline sahip hükümlü ve tutukluların talepleri kapsamındaki besinler iştah miktarı ile sınırlı kalmak üzere karşılanacaktır.

...”

Düzenlemelerini içermektedir.

14. 11/1/2006 tarihli Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında Rec (2006) 2 Sayılı Tavsiye Kararı’nın (Avrupa Cezaevi Kuralları) “Beslenme” başlıklı bölümü;“1. Mahpuslara, yaşlarını, sağlıklarını, fiziki koşullarını, dinlerini, kültürlerini ve çalıştıkları işin özelliğini hesaba katan besleyici gıdalar temin edilmelidir.

2. Asgari enerji ve protein miktarı da dâhil olmak üzere besleyici bir gıdanın gerekleri ulusal mevzuatta düzenlenmelidir.

3. Yiyecekler hijyenik olarak hazırlanmalı ve dağıtılmalıdır.

4. Mahpuslara makul aralıklarla günde üç öğün yemek verilmelidir.

5. Mahpuslar temiz içme suyuna her zaman ulaşabilmelidir.

6. Pratisyen hekim veya nitelikli bir hemşire tıbbi sebeplerle özel bir mahpusun beslenmesinde değişiklik yapmalıdır.” ,

14.1. “Dış Dünya ile İlişki başlıklı bölümü” ; “24.10. Belirli bir dava kapsamında, adli bir merci tarafından, belirli bir süre için konulan özel bir yasaklanma olmadıkça mahpusların gazete, dergi ve diğer yayınları okumalarına ve bunlara abone olmalarına, radyo ve televizyon yayınlarından yararlanmalarına ve böylece toplum hayatındaki gelişmelerden düzenli olarak bilgi edinmelerine izin verilmelidir. “

14.2. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında REC (2006) 2 Sayılı Tavsiye Kararına Ek “Temel İlkeler” başlıklı 3. Maddesi; “Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere getirilen kısıtlamalar, asgari gereklilikte ve haklarında hükmedilen kararın meşru amacıyla orantılı olmalıdır.”;

15. Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Nelson Mandela Kuralları) ‘nın 42. maddesi;

“Beslenme, içme suyu, açık havaya erişim ve fiziksel egzersiz, kişisel hijyen, sağlık hizmeti ve yeterli kişisel alan ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere bu kurallarda belirtilen genel yaşam koşulları istisnasız tüm mahpuslara uygulanır.” düzenlemelerini içermektedir.

IV. KAMU DENETÇİSİ YAHYA AKMAN'IN KAMU BAŞDENETÇİSİ'NE ÖNERİSİ

16. İlgili mevzuat ve tüm dosya kapsamı birlikte değerlendirildiğinde, başvuru konusuna ilişkin “ Kısmi Tavsiye Kısmi Ret Karar Önerisi” Kamu Başdenetçisi'ne sunulmuştur.

V. DEĞERLENDİRME VE GEREKÇE

A. Hukuka, Hakkaniyete ve İnsan Haklarına Uygunluk Yönünden Değerlendirme

17. Rize L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda hükümlü olarak barındırılmakta olan başvuran, vejetaryen beslendiğini, kendisine sağlanan yemek listesi içeriğinde yer alan besinlerden yeterli protein alamadığını, Kuruma kabulü esnasında yanında bulunan bir kısım eşyaların kullanımına izin verilmeyerek, Ceza İnfaz Kurumu Emanet Eşya Biriminde muhafaza altına alınmasına karar verildiğini ve Kurumumuza hitaben yazdığı ek şikayet dilekçesinin işleme alınmadığını beyan ederek Kurumumuza başvuruda bulunmaktadır.

18. Başvuranın vejetaryen beslendiği, et ve türevlerinden oluşan besin maddelerinden hiçbirini yiyemediğinden protein ihtiyacını yeterli düzeyde karşılayamadığı iddiasına ilişkin olarak;

18.1. Anayasa'nın 17 inci, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2 inci ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 6 ncı maddesi ile koruma altına alınan, en temel ve vazgeçilmez haklardan olan yaşama hakkı; yaşama yönelik tehlike ve risklere karşı kamusal otoriteler tarafından korunma hakkını da içermektedir.

18.2. Uluslararası sözleşmeler ve tavsiye kararları ile sağlık ve beslenmeye dair belirtilen genel yaşam koşullarının istisnasız tüm mahpuslara uygulanması ile mahpuslara asgari enerji ve protein miktarı da dahil olmak üzere besleyici gıdanın temininin gerekliliği vurgulanmıştır.

18.3. Cezaevinde tutulmanın pratik gerekleri çerçevesinde mahkumların sağlık ve esenlikleri gibi hususların yeterli bir şekilde güvence altına alınmasının gerekliliği doğrultusunda; hükümlü ve tutukluların sağlığını göz önünde bulundurmak suretiyle cezaevlerinde uygun beslenmenin sağlanmasının da Anayasa'nın 17. maddesi kapsamında kamu otoritelerinin pozitif bir yükümlülüğü olduğu, AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları ile kabul edilmektedir (*AİHM, Moisejevs/Litvanya, B. No: 64846/01, 15/6/2006, AYM, Şehmus Özsubaşı, B.No: 2013/2582, 3/3/2016*).

18.4. Tutuklu ve hükümlülerin uygun beslenmesini sağlamak hususundaki pozitif yükümlülüğü kapsamında devletin; himayesi altındaki hükümlü ve tutukluların verimli ve etkin şekilde işe etmesi ile sağlıklı ve dengeli beslenmelerinin, beden ve sağlık durumlarının korunmasını temin etmesi gereklidir. Nitekim 5275 sayılı Kanun'un 72. Maddesi ve Hükümlü ve Tutuklular ile Ceza İnfaz Kurumları Personelinin İşe Yönetmeliği'nin 4, 5 ve 6. maddelerinin hükümlü ve tutukluların beslenmesi kapsamında ilgili kamu otoritelerine pozitif yükümlülük yüklediği açıktır.

18.5. Başvuru konusu olaya ilişkin olarak başvuran, et ve türevlerinden oluşan besin maddelerinden hiçbirini yemediğini, cezaevi idaresi tarafından sağlanan yemek listesinin protein ihtiyacını yeterli düzeyde karşılayamadığı gerekçesi ile kendisine listeye kültür mantarı, yumurta gibi proteinden zengin besinlerin eklenmesi isteminde bulunmaktadır.

18.6. Vejetaryenlik ya da etyemezlik, bitkisel kaynaklı besinlerin ağırlıklı olarak tüketilmesini içeren, et, kümes hayvanları, balık, yumurta, süt, peynir, yoğurt gibi hayvansal besinleri az miktarda ya da hiç tüketilmediği bir beslenme tarzıdır.

18.7. 5275 sayılı Kanun'un 72. maddesinin 1 numaralı fıkrasında hükümlü ve tutukluların beslenmesinde dinî ve kültürel gereklerin göz önünde bulundurularak hükümlü ve tutuklulara besin verileceği hükmüne bağlanmıştır. Bunun da ötesinde Yönetmelik'in 9. Maddesinde ve 172 No'lu Genelgenin 4. Bölümünde açık bir şekilde vejetaryen türü özel bir beslenme şekline sahip hükümlü ve tutukluların taleplerinin karşılanacağı ancak bu kapsamdaki yükümlülüklerin işe miktarı ile sınırlı olduğu belirtilmiştir.

18.8. Başvuranın barındırdığı Rize L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda vejetaryenler için özel bir menü çıkarılmaktadır. Başvuran da başvuru dilekçesinde kendisine ayrı bir menü verildiğini kabul etmiş ancak menü içeriğinin protein bakımından yeterli olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte başvuran, protein yetersizliğinden kaynaklanan bir sağlık sıkıntısından da bahsetmemiştir.

18.9. Cezaevi idaresi tarafından sunulan 15/09/2020 – 12/12/2020 tarih aralığına ait vejetaryen yemek listesinde yer alan öğünlerin yeterli ve dengeli olup olmadığının değerlendirilmesi için listenin bir örneği Ankara Şehir Hastanesi'ne gönderilmiş, hastane diyetisyeni tarafından yapılan değerlendirmede; yemek listesinin sağladığı enerjinin ortalama 2600 kcal, protein miktarının ise ortalama 84 gr olarak tespit edildiği, yapılan değerlendirme sonucunda ekte yer alan yemek listesinin başvuru sahibinin günlük enerji

ve protein ihtiyacını karşılamakla birlikte, günlük alınması gereken protein miktarının alt sınırda olduğunun görüldüğü, ayrıca besin çeşitliliğinin yeterli, dengeli beslenme ve sağlığın temeli olduğu, bu sebeple menünün protein yönünden desteklenmesi ile menü planlamalarında besin çeşitliliğine önem verilerek, yemek tekrarlarından kaçınılması gerektiği, bu yaklaşımın vejetaryen tutuklu ve hükümlülerin menü planlamalarında da göz önünde bulundurulmasının önerildiği görülmüştür.

18.10. Yukarıdan bu yana yapılan açıklamalar kapsamında sonuç olarak; mevzuat ile açık bir şekilde vejetaryen türü özel bir beslenme şekline sahip hükümlü ve tutukluların taleplerinin karşılanacağı öngörülmüş ancak taleplerin iaae miktarı ile sınırlı olarak karşılanacağı belirlenmiştir. Başvuranın barındırıldığı cezaevi idaresi tarafından da mevzuat dahilinde işlem yapılarak vejetaryen türü beslenmeyi benimsemiş tutuklu ve hükümlülere özel yemek listesi oluşturulduğu görülmüştür. Başvuranın şikayetleri ise yemek listesinin protein bakımından yetersiz ve dengesiz olduğu noktasındadır. Dosya içeriğine alınan, başvurana sağlanan yemek listesi porsiyon miktarları yer almadığından Hastanede kullanılan porsiyon miktarları ve yemek reçeteleri baz alınarak yapılan değerlendirme neticesinde, başvurana sağlanan yemek listesinin başvuru sahibinin günlük enerji ve protein ihtiyacını karşıladığı ancak protein miktarının alt sınırda olduğu, bu sebeple menünün protein yönünden desteklenmesi ile menü planlamalarında besin çeşitliliğine önem verilmesinin önerildiği görülmüştür. 5275 Sayılı Yasa 72. Maddesi ile Ceza infaz kurumu idaresi tutuklu ve hükümlülere yeterli ve dengeli bir beslenme hizmeti sunmakla yükümlü kılınmış, bu yükümlülük Sağlık Bakanlığı ile birlikte belirlenen günlük kalori ihtiyacı ve bütçe imkânları da değerlendirilerek saptanan Günlük iaae miktarı ile sınırlı tutulmuştur. Bunun yanında hükümlü, kendisine verilen günlük besin ve ihtiyaç maddeleri dışındaki ihtiyaçlarını kurum kantininden sağlayabilme, kantini bulunmayan kurumlarda ise idarenin izin ve kontrolü altında dışarıdan sağlanması isteminde bulunabilme haklarına da sahiptir. Dosya içeriğinde başvuranın protein yetersizliği nedeniyle sağlık sıkıntıları yaşadığına dair bir iddiası ve buna dair herhangi bir somut veri de mevcut değildir. Başvuranın barındırıldığı Ceza İnfaz Kurumu tarafından başvurana vejetaryen beslenmeye özel yemek listesi oluşturulmuş ve liste günlük enerji ve protein ihtiyacını karşılamakta olup bu bakımdan idarenin işlemleri mevzuata uyarlıdır. Dosya içeriğine alınan uzman görüşünde başvurana sağlanan menünün protein miktarının yeterli olmakla birlikte alt sınırda olduğu değerlendirilmiştir. Bu bakımdan mer'ii mevzuat ve iaae miktarı ile sınırlı olmak kaydı ile, idare tarafından, vejetaryen tutuklu ve hükümlülerin menü planlamalarında yemek listesinin protein yönünden desteklenmesi ile besin çeşitliliğine önem verilmesi yaklaşımının göz önünde bulundurulmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir.

19. Başvuranın Kurum'a kabulü esasında yanında getirdiği el radyosu ve kulaklığı, saç kurutma makinesi, kısa ve küt uçlu meyve bıçağı, metal tabak ve elektrikli ısıtıcı eşyalarının Yönetmelik kapsamında bulundurulabilecek eşyalardan olmadığı gerekçesi ile Ceza İnfaz Kurumu Emanet Eşya Biriminde muhafaza altına alındığı ve kullanımına verilmediği iddiasına ilişkin olarak;

19.1. Hükümlü ve tutuklular, Anayasa'nın 19. maddesi kapsamında kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkından hukuka uygun olarak mahrum bırakılabilirken genel olarak Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ortak alanı kapsamında kalan temel hak ve hürriyetlerin tamamına kural olarak sahiptirler. AİHM de aynı şekilde hükümlü ve tutukluların Sözleşme'de yer alan temel hak ve hürriyetlerin tamamına kural olarak sahip olduğunu pek çok kararında yinelemiştir (Hirst/Birleşik Krallık (No. 2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005). Bununla birlikte ceza infaz kurumunda tutulmanın kaçınılmaz sonucu olarak suçun önlenmesi

ve disiplinin sağlanması gibi ceza infaz kurumunda güvenliğin temin edilmesine yönelik kabul edilebilir, makul gerekliliklerin olması durumunda sahip olunan haklar sınırlanabilir. (Silver ve diğerleri/Birleşik Krallık, B. No: 5947/72, 25/3/1983).

19.2. Ceza infaz kurumlarında tutulmanın kaçınılmaz sonucu olarak kamu düzeninin korunmasına ve suç işlenmesinin önlenmesine yönelik kabul edilebilir makul gerekliliklerin olması durumunda hükümlü ve tutukluların sahip oldukları haklar sınırlandırılabilir (*Turan Günana*, B. No: 2013/3550, 19/11 /2014, § 35).

19.3. Ceza infaz kurumlarında barındırılan hükümlü ve tutukluların radyo dinleme hakları ve hakkın nasıl kullanılacağı ise 5275 sayılı Kanun'un 67. maddesinin (1) ve (2) numaralı gösterilmiş, 5275 sayılı Kanun'un 35. maddesi gereğince hükümlü ve tutukluların oda ve eklentilerinde bulundurabilecekleri eşya ve maddelerin Yönetmelik'te düzenleneceği kuralı getirilmiş, bu çerçevede bulundurulacak eşyaların sayısı, niteliği, hacmi ve bunların temin edilme şekilleri açıklığa kavuşturulmuştur.

19.4. Yönetmelik ilgili düzenlemelerine göre her hükümlünün ceza infaz kurum kantinden temin edilmek şartıyla bir adet uç kısmı sivri olmayan on santimetre uzunluğunda bıçak, 0.50 mm. kalınlığında iki adet metal yemek tabağı bir adet kulaklıklıklı küçük el radyosu bulundurabilme ve kullanabilmeleri mümkün olabilmektedir. Hükümlülerin barındırıldıkları koğuş, oda ve eklentilerinde ise kantinden temin edilmek koşuluyla, bir adet elektrikli su ısıtıcısı, saç kurutma makinesi ve büro tipi buzdolabı ile kurumun bulunduğu coğrafi bölgenin iklim koşulları dikkate alınarak, her koğuş veya odada bir adet vantilatör bulundurulmasına izin verilebilmektedir.

19.5. Başvuranın barındırıldığı Ceza İnfaz Kurumu İdare ve Gözlem Kurulu kararıyla Ceza İnfaz Kurumunun koşullarında kişi sayısına göre bıçak temininin sağlandığı, fazla bıçakların ise sahipleri adına emanet eşya deposunda muhafaza edildiği, ayrıca anılan Kurumda metal tabak yerine melamin tabak kullanılması şeklinde sınırlama getirilmiş olduğu anlaşılmıştır. Yönetmelik uyarınca her koğuşta, birer adet elektrikli ısıtıcı, saç kurutma makinesi bulundurulabildiği ancak adı geçen barındırıldığı koğuşta su ısıtıcısı ve saç kurutma makinasının mevzuat ile izin verilen sayıda mevcut olduğu ve elektrikli ısıtıcının ise yönetmelikte oda ve eklentilerde bulundurulabilecek eşyalar arasında düzenlenmediği, bu bakımdan kullanımına izin verilmeyerek, başvurana ait bu eşyaların emanet eşya deposunda muhafaza edilmekte olduğu belirlenmiştir. Kurum kantininde sadece FM bant özellikli radyo cihazlarının satılmasına izin verildiği, başvuranın şikayete konu radyoyu kantinden temin etmediği, daha önce barındırılan Kurumlardan temin edilmiş yahut Kuruma kabul esnasında yanında getirilmiş olan kısa ve uzun dalga bant özelliği belirlenen radyoların örgütsel haberleşme aracı olarak kullanmaları dolayısıyla güvenlik nedeniyle kullanımına izin verilmeyerek emanet eşya deposunda muhafaza edildiği anlaşılmıştır.

19.6. Somut olayda şikayete konu Ceza İnfaz Kurumunda Eşya Yönetmeliği'nin 6. maddesine istinaden İdare ve Gözlem Kurulunca hükümlü ve tutukluların yeme ve içmede kullanılan araç ve gereçlerine kısıtlama getirilmiş olup müdahalenin kanuni dayanağı bulunmaktadır. İdare ve Gözlem Kurulu kararı doğrultusunda, koğuşlarda her 10 hükümlü/tutukluya 1, 20 hükümlü/tutukluya 2, 30 ve üstü hükümlü/tutukluya 3 meyve bıçağının, kantinden temin edilmek şartı ile kullanımına izin verildiği dolayısı

ile bıçak kullanımının tamamen kaldırılmadığı, belirli bir sayı ile sınırlandırıldığı ve metal tabak yerine melamin tabak kullanıldığı, başvuranın barındırıldığı koğuştta su ısıtıcısı ve saç kurutma makinasının ise mevzuat dahilinde izin verilen sayıda mevcut olduğu ve elektrikli ısıtıcının ise mevzuat dahilinde kullanımı ve bulundurulmasının mümkün olmadığı, anılan Kurumda yasak yayınlar kapsamında terör örgütü propagandası yapılmasının önüne geçilmesi için yukarıda yer verilen düzenlemeler ışığında her türlü radyonun değil sadece kısa ve uzun dalga özelliği taşıyan radyoların bulundurulması ve dinlenmesinin yasaklanmış olduğu, 5275 Sayılı Kanun 67. Maddesi (4) numaralı fıkrasına göre radyo olanaklarından yararlanma hakkının tehlikeli hâlde bulunan veya örgüt mensubu hükümlüler bakımından kısıtlanabileceği, Ceza İnfaz Kurumunun düzeni ve güvenliği açısından bu tedbirin gerekli olduğu, kulaklık satışının ise kulaklık kablolarının birbirine bağlanarak koğuştlar arasında iletişim amacıyla kullanılmasının tespit edilmesi dolayısı ile güvenlik nedeni ile satışının yapılmadığı, bu bakımdan da başvurana ait eşyaların emanete alındığı, anlaşılmıştır.

19.7. Yukarıdan bu yana yapılan açıklamalar ışığında sonuç olarak; bahse konu tedbirlerin, 5275 Sayılı Kanun ile Eşya Yönetmeliği ilgili hükümleri dahilinde alındığı, Ceza infaz kurumlarında düzenin ve güvenliğin sağlanması için koğuşt, oda ve eklentilerinde bulundurulacak eşyalara karşı daha hassas olunması gerektiği, Ceza İnfaz Kurumunun asayışı ve güvenliğinin sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi, disiplinin ve dolayısıyla kamu düzeninin sürdürülmesi bakımından ceza infaz kurumunda bulunmanın bir sonucu olarak hürriyeti bağlayıcı tedbir gereğince katlanması mümkün ve muhtemel tedbirler olduğu, kaldı ki bahse konu eşyaların kullanımının tamamen kısıtlanmadığı, mevzuat ve güvenlik tedbirleri dahilinde belirlenen sayıda koğuşt içerisinde kullanımına izin verildiği, yine başvuran tarafından kurum kantininden kısa ve uzun dalga yayın yapma özelliği taşımayan radyo satın alması ve kullanımının da mümkün olduğu bu bakımdan da müdahalenin gerekli ve ölçülü olduğu değerlendirilmiştir.

20. Başvuranın Kurumumuza hitaben yazdığı 30.03.2020 tarihli ek dilekçenin kaybedilmeye çalışıldığı, bu konuda Sulh Ceza Hâkimliğine şikâyetle bulunduğu iddiasına ilişkin olarak;

20.1. Anayasa' da herkesin, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkı ile kişisel veya kamusal konularla ilgili dilek ve şikâyetlerini yalnız veya başkaları ile birlikte yargı organı dışındaki resmi kuruluşlara sunabilme hakkına da sahip olduğu düzenlenmiş, 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 68'inci maddesi gereğince, hükümlü ve tutukluların resmi mercilere gönderdikleri mektupların denetime tabi tutulmayacağına yer verilerek, TCK 121. Maddesinde kişinin belli bir hakkı kullanmak için yetkili kamu makamlarına verdiği dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi "Dilekçe Hakkının Kullanılmasının Engellenmesi" suçu olarak tanımlanarak, hak arama özgürlüğünün kullanılması güvence altına alınmıştır.

20.2. Açıklananlar ışığında, Ceza İnfaz Kurum İdarelerince tutuklu/hükümlüler tarafından verilen dilekçelerin akıbetleri hakkında bilgi verilmesi, gönderilen kayıtların evrak kayıt numarası veya barkod numaraların ilgilileri ile paylaşılması ve anayasal hakların önüne geçecek hak ihlallerine sebebiyet verecek uygulamalara mahal verilmemesi ile Anayasal haklardan olan dilekçe ve yasal yollara başvurma hakkının korunmasının sağlanması esas olmalıdır.

20.3. Somut olaya bakıldığında; ilgili idarenin cevabi yazısında hükümlü ve tutukluların resmi mercilere denetime tabi olmaksızın iletilebileceği, bahse konu ceza infaz kurumunda bulunan tüm hükümlü ve tutukluların yazmış olduğu dilekçelerin göndermek istedikleri yere gerekli kontrollerin yapılmasının ardından ivedilikle gönderildiği, talepte bulunmaları halinde dilekçelerinin gönderildiğine dair dilekçe çıkış numaralarının verildiğinin belirtildiği, aksini kanıtlar somut bir veri de bulunmadığı, başvuranın 26.12.2019 tarihinden bu yana Kurumumuza hitaben yazdığı şikayet başvurularına konu 7 adet dilekçe de dahil olmak üzere yargı mercileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarına hitaben yazdığı 45 adet dilekçenin anılan Kurum tarafından işleme alınarak ilgili kurumlara sevkinin sağlandığı ancak UYAP dosyasının tetkikinde, belirtilen tarihte Sulh Ceza Hakimliği ve Kurumumuza hitaben yazmış olduğu ek bir dilekçesinin bulunmadığı bilgisine yer verildiği görülmekle, dilekçelerin ilgili Kurum ve Kuruluşlara iletilmediği yolunda başvuruda bulunanın soyut iddiası dışında, şüpheden uzak, somut ve inandırıcı herhangi bir delil bulunmadığı bu kapsamda idarenin dilekçe ve yasal yollara başvurma hakkının korunması ve sağlanması adına üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirdiği, iş ve işlemlerinde hukuka ve hakkaniyete aykırılık bulunmadığı değerlendirilmiştir.

B. İyi Yönetim İlkeleri Yönünden Değerlendirme

21. İyi yönetim ilkelerine 28/03/2013 tarihli ve 28601 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 6 ncı maddesinde yer verilmiş olup, söz konusu ilkeler yönünden yapılan değerlendirme neticesinde Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkiefevleri Genel Müdürlüğü tarafından kanunlara uygunluk, ölçülülük, eşitlik, tarafsızlık, dürüstlük, nezaket, şeffaflık, bilgi edinme hakkı ilkelerine uygun davranıldığı ancak makul sürede karar verme ve kararın geciktirilmeksizin bildirilmesi ilkelerine uygun davranılmadığı anlaşılmakla, idareden bundan sonra bu ilkelere de uygun davranması beklenmektedir.

VI. HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN YASAL MEVZUAT

22. 14/06/2012 tarihli ve 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun 17 nci maddesinin sekizinci fıkrasına göre Kamu Denetçiliği Kurumuna dava açma süresi içinde yapılan başvuru, işlemeye başlamış olan dava açma süresini durdurmakta olup, anılan Kanunun 21 inci maddenin birinci fıkrası uyarınca başvurunun Kurum tarafından reddilmesi hâlinde, (varsa) durmuş olan dava açma süresi gerekçeli ret kararının ilgiliye tebliğinden itibaren kaldığı yerden işlemeye başlar, 21 inci maddenin ikinci fıkrası uyarınca ise tavsiye kararı üzerine otuz gün içinde herhangi bir işlem tesis edilmez veya eylemde bulunulmaz ise (varsa) durmuş olan dava açma süresi kaldığı yerden işlemeye devam edecek olup ilgili İdarenin işlemine karşı **Rize İnfaz Hakimliği** nezdinde yargı yolu açıktır.

VII. KARAR

Yukarıda açıklanan gerekçelerle; **BAŞVURUNUN KISMEN KABULÜ KISMEN REDDİNE,**

Başvuranın barındırdığı Rize L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurum'u tarafından tesis edilen işlemlerde hukuka ve hakkaniyete aykırılık tespit edilmediğinden, Emanet Eşya Biriminde başvuran adına muhafaza altına alınmış olan eşyaların kullanımına tahsis edilmesi isteminin **REDDİNE,**

Başvuranın barındırıldığı Rize L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurum'u tarafından sağlanan vejetaryen menü içeriğinin günlük enerji ve protein miktarını karşılamakla birlikte, protein miktarının alt sınırdaki olduğu görüldüğünden, mer'i mevzuat ve iaişe miktarı ile sınırlı olmak kaydı ile, idare tarafından, vejetaryen tutuklu ve hükümlülerin menü planlamalarında menü içeriklerinin protein yönünden desteklenmesi ile besin çeşitliliğine önem verilmesi hususunda **ADALET BAKANLIĞI'NA TAVSİYEDE BULUNULMASINA,**

6328 sayılı Kanununun 20 nci maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca, bu karar üzerine tesis edilecek işlemin veya eylemin 30 (otuz) gün içinde Kurumumuza bildirilmesinin zorunlu olduğuna;

Kararın, Başvurana ve Adalet Bakanlığı'na tebliğine;

Türkiye Cumhuriyeti Kamu Başdenetçisi'nce karar verildi.

Şeref MALKOÇ
Kamu Başdenetçisi

**OMBUDSMAN
AKADEMİK DERGİSİ
YAYIN KURALLARI**

ETİK KURALLAR

1. Sosyal bilimler dahil olmak üzere tüm bilim dallarında yapılan araştırmalar için ve etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için ayrı ayrı etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.
2. Makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine uyulduğuna dair ifadeye yer verilmelidir.
3. Ulusal ve uluslararası standartlara atıf yaparak, dergide ve/veya web sayfasında etik ilkeler ayrı başlık altında belirtilmelidir. Örneğin; dergilere gönderilen bilimsel yazılarda, ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) tavsiyeleri ile COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için Uluslararası Standartları dikkate alınmalıdır.
4. Etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca makale ilk/son sayfasında yer verilmelidir. Olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formunun imzalatıldığına dair bilgiye makalede yer verilmesi gereklidir.
5. Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine riayet edilmesi gerekmektedir.

OMBUDSMAN AKADEMİK DERGİSİNİN AMAÇ VE KAPSAMI

Kamu Denetçiliği Kurumu; hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan haklarına saygının geliştirilmesi ve ayrıca halka karşı sorumluluk anlayışı temelinde bağımsız ve tarafsız bir şekilde yürüttüğü inceleme ve araştırmalar sayesinde, çok kısa süre içerisinde kamu vicdanının güçlü bir sesi olmayı başarmıştır. Bu sayede Kurumumuz, hem bireyler hem de kamu idaresi için bir fırsat oluşturmakta, kamu vicdanı ile uyuşmayan konularda idare ile vatandaş arasında uzlaşma sağlanmasına katkıda bulunmakta, iyi yönetim ilkelerine dayalı çağdaş bir yönetim anlayışının ülkemizde de yerleşmesine hizmet etmektedir. Aynı zamanda, vatandaşların doğrudan ve ücretsiz bir şekilde sıkıntılarını iletip adalet arayabilecekleri ve yönetime iştirak etmelerine imkân sağlayacak bir kamu mercii görevi üstlenmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumumuzun varlığı, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi açısından çok önemli bir güvencedir. Vatandaşlar açısından bir güvence olduğu kadar; idare açısından da demokrasi ve hukukun yerleşmesine öncülük eden rehber niteliğinde bir kurumdur. Tarihsel olarak Türk devlet geleneğimizin dayandığı temeli oluşturan ve “insanı ya-şat ki devlet ya-şasın” ifadesi ile anlam kazanan “hak”, “hukuk”, “adalet” ve “vicdan” kavramlarının, idari işleyişte yerleştiğine işaret eden güçlü bir kanıttır. Bir başka ifade ile ülkemizde, demokratik hukuk devleti ilkesinin işlerlik kazandığının somut bir göstergesidir. Ayrıca devletimizin kendine güvendiği ve kendini halkın denetimine açtığı anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda, vatandaşların haklarını arayıp, sorumluluklarının bilincine varmalarını ifade eden “haklar kültürünün” gelişmesine imkân veren, demokrasi tarihimizin çok önemli milat noktasını oluşturmaktadır.

Kurumumuza şikâyet başvurusunda bulunan vatandaşlar yanında medya, kamu idareleri, sivil toplum örgütleri, uluslararası kurum ve kuruluşlar gibi paydaşlarımızın değerlendirmeleri, çalışmalarımız hakkında kıymetli geri bildirimler sunarak bizleri sürekli değişim ve gelişim içerisinde tutmaktadır. Bu çerçevede, akademik camianın geçmiş tecrübelerden alınan dersler ışığında gelecek hakkındaki tarafsız öngörülerini içeren çalışmaları, güncel gelişmelerin takip edilmesinde bizlere yol göstermektedir. Ombudsmanlığın teorik arka planıyla pratikteki uygulamalarını bir araya getirerek teorinin ayaklarının yere basması, pratiğin ise evrensel ilkelerle zenginleşmesini sağlamak gerekliliği, akademik çevrelere Ombudsmanlığı icra edenin bakış açısının yansıtılması fikrini doğurmuş ve elinizdeki dergi bu noktadan hareketle hazırlanmıştır.

Dergimize; siyasal bilgiler, kamu yönetimi, hukuk, coğrafya, tarih, iletişim, ekonomi, işletme, bilişim, sosyoloji, şehir bölge planlama vb. sosyal, beşeri, idari bilimler ve yönetim alanında araştırma, derleme, olgu sunumu, çeviri vb. türünde gönderilen her türlü özgün yayın kabul edilmektedir.

OMBUDSMAN AKADEMİK YAYIN İLKELERİ

1. Ombudsman Dergisi; Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda 2 sayı çıkarılan, bilimsel ve akademik düzeyde araştırma ve makalelerin yayımlandığı hakemli ve süreli bir dergidir. Makalelerin tam metinleri TÜBİTAK ULAKBİM İndeksinde Sosyal ve Beşeri Bilimler Veritabanının da taranmaktadır.
2. Dergide yayınlanacak makalelerin dil ve anlatımı bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır. Çalışma, iyi tanımlanmış bir problematiğe dayanmalı ve başlıklar bu problematikle uyumlu olmalıdır. Yararlanılan kaynaklar, çalışmanın kapsamını yansıtacak zenginlik ve yeterlikte olmalıdır.
3. Gönderilecek makaleler, daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Bu konudaki sorumluluk yazara aittir.
4. Derginin yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Yazı başlığı/title, anahtar kelimeler/keywords ve öz/abstract bütün makalelerde Türkçe ve İngilizce olarak bulunmak zorundadır. Çeviri yazılar, çevirisi yapılan özgün metin ile birlikte gönderilmelidir.
5. Makalenin girişinde 100 -150 kelime Türkçe ve İngilizce özet bulunmalı, özeti alt kısmında çalışmanın alanını tanımlayabilecek nitelikte Türkçe ve İngilizce anahtar kelimelere (en az 3 en fazla 5 kelime) yer verilmelidir.
6. Türkçe makalelerin yazımında Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğü veya <http://www.tdk.org.tr> adresi esas alınmalı, ayrıca yazılar dilbilgisi kurallarına (imla, noktalama, açıklık, anlaşılabilirlik vs.) ve dergi yayın ilkeleri ve yazım kurallarına göre düzenlenmiş olmalıdır.
7. Yayımlanmak üzere gönderilen makaleler, Editör ile Yayın Kurulu tarafından dergi "Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları"na ve kamu yayıncılığına uygunluğu açısından incelenir. Yayın Kurulu yazıyı bilimsel yönden değerlendirmek üzere hakeme veya düzeltilmek üzere yazara geri göndermek, yazının biçiminde düzeltme yapmak, kısaltmak, ulusal, uluslararası yayın veya etik kurallara uymayanları yayımlamamak yetkisine sahiptir.
8. Dergimiz, kör hakemlik ilkeleri çerçevesinde yayın yapmaktadır. Yayın Kurulunun ön değerlendirmesinden geçen makaleler incelenmek üzere

en az iki hakeme gönderilir. İki hakemden olumlu değerlendirme alan makaleler yayımlanır. Hakem değerlendirme sonuçlarından biri olumlu diğeri olumsuz ise, makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Editör tarafından gerekli görülmesi halinde makaleler tekrar değerlendirilebilir.

9. Hakem değerlendirmeleri olumlu bulunduğu halde, makale sayısının fazla olması nedeniyle yayımlanmayan makaleler bir sonraki sayıda yayımlanmak üzere editör tarafından değerlendirilir. Yabancı dildeki çalışmaların yayınlanması Editör Kurulunun kararına bağlıdır. Yayın ilkelere uygun olmayan makaleler hakem değerlendirme sürecine alınmayabilir.
10. Dergide yayımlanan makalelerdeki görüşler Kamu Denetçiliği Kurumunun ve Ombudsman Akademik Dergisinin görüşleri değildir. Tüm makalelerde ileri sürülen görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.
11. Yayımlanan makalelerin basılı ve dijital tüm yayın hakları Kamu Denetçiliği Kurumu ve Ombudsman Akademik Dergisine geçer ve bu makaleler hiçbir nedenle yazara geri verilmez. Derginin ismi olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz. Dergide yayımlanan makalelerin her hakkı saklıdır. Yayımlanmayan makaleler ise yazarın talep etmesi halinde editör tarafından değerlendirilerek iade edilebilir.
12. Dergiye gönderilen çalışmaların Araştırma ve Yayın Etiğine uygunluğuna dikkat edilmektedir. ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) tavsiyeleri ile COPE (Committee on Publication Ethics)'nin Editör ve Yazarlar için Uluslararası Standartlara uygunluk aranmaktadır.
13. Dergide yayımlanan makalelerin yazarlarına ve hakemlerine 23/01/2007 tarihli ve 26412 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Ödenecek Telif ve İşlenme Ücretleri Hakkında Yönetmelik" hükümleri uyarınca telif ve inceleme ücreti ödenir.
14. Ödemenin yapılabilmesi için; yazarlar ve makale değerlendiren hakemler "Telif ve Tercüme Eser Temliknamesi ve Merkezi Yönetim Harcama Belgeleri Yönetmeliğinin ekinde yer alan Harcama Pusulasını" ıslak imzalı olarak "Kamu Denetçiliği Kurumu, Kavaklıdere Mah. Zeytin dalı Caddesi, No:4 Çankaya/ANKARA" adresine posta ile göndermek zorundadırlar.
15. Yazışma adresi: Kamu Denetçiliği Kurumu, Kavaklıdere Mah. Zeytin dalı Caddesi, No:4 Çankaya/ANKARA. E-mail: dergi@ombudsman.gov.tr

OMBUDSMAN AKADEMİK YAZIM KURALLARI

1. Makaleler, "Microsoft Office Word" programında A4 boyutunda hazırlanmalıdır.
2. Dergimize yayımlanmak üzere gönderilen makalelerin, tablolar, şekiller ve kaynakça dâhil olmak üzere toplam 8.000 kelimeyi geçmemesi gerekmektedir. Geçmesi halinde ise Editörler Kurulu tarafından değerlendirilecektir.
3. Sayfa düzeni; Sol: 3,5 cm, Sağ: 2,5 cm, Üst: 3 cm ve Alt: 3 cm olmalıdır.
4. Makaleler, 12 punto ve "Times New Roman" yazı tipi ile 1 satır arası kullanılarak yazılmalıdır. Paragraflar aralık öncesi ve sonrası "6 nk" olmalıdır. Yazımda, virgül ve noktalardan sonra bir karakter ara verilmelidir.
5. Yazının ilk sayfasında yazar isimlerinden sonra özetler başlık dahil 10 punto ile "Times New Roman" yazı tipi ile yazılmalıdır. Başlıklar kalın punto ile yazılmalıdır.
6. Paragraflarda başlangıç girintisi "ilk satır" ve 1,25 cm; paragraf girintisi sağ ve sol "0"cm olmalıdır. Paragraflar arasında ilave boş satır bırakılmayacaktır. Diğer düzenlemeler dergi editörleri tarafından yapılacaktır.
7. Yazarın unvanı ile ad ve soyadı, makale başlığının sağ altında belirtilmelidir. Aynı sayfanın dipnotlar için ayrılan kesim çizgisinin altında ise yazarın görev yeri gösterilmelidir.
8. Şekil ve tablolara metin içinde yer verilmelidir. Şekil adı, şeklin altında; tablo başlığı, tablonun üzerinde yer almalıdır. Şekil ve tablo numaraları 1, 2, 3, ... şeklinde olmalıdır.
9. Makalede ana konu ve alt konular 1., 1.1., 1.1.1., 1.1.2., 1.1.2.1. gibi ondalıklı şekilde numaralandırılmalıdır. Ana konuların adlarının bütün harfleri büyük ve kalın yazılmalı, alt konuların ise, sadece baş harfleri büyük ve kalın yazılmalıdır.

ATIFLAR

10. **Atıflar, metin içerisinde bağlaç yöntemi veya dipnot yöntemi kullanılarak yapılabilir.** Açıklama notları ise, sayfa altında dipnot şeklinde (8 punto ile) ifade edilmelidir.

Metin içerisindeki atıflar; yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı ve sayfa numarası şeklinde yapılmalıdır. Yazar adı yoksa kurum adı yazar yerine kullanılmalıdır. Örnek;

- Tek yazarlı yayınlarda atıf: (Öğüt, 2009: 68).
- İki yazarlı yayınlarda atıf: (Öğüt ve Zerenler, 2006: 28).
- Üç ve daha çok yazarlı yayınlarda atıf: (Şahin, vd., 2007:14).
- Birden fazla kaynağa atıf: (İsbir, 2008: 66; Eken, 2005: 36)
- Kaynağın tamamı için atıf: (Eryılmaz, 2005)
- Yazar adı olmayan kaynaklar için atıf: (TODAİE, 2003: 45).

Dipnot yöntemi kullanılarak yapılan atıflar; (10 punto ile) yazar(lar)ın adı-soyadı ve parantez içerisinde kaynağın yılı, kaynağın tam adı, yayın evi, baskı sayısı, basıldığı il, alıntı yapılan sayfa numara(ları) şeklinde olmalıdır.

Tek yazarlı yayınlarda atıf: Adem Öğüt (2009), **Bilgi Çağında Yönetim**, Nobel Yayın Dağıtım, 4. Baskı, Ankara, s.25.

İki yazarlı yayınlarda atıf: Durmuş Acar ve Nilüfer Tetik (2008), **Genel Muhasebe**, Detay Yayıncılık, Ankara, s.38-39.

Üç yazarlı yayınlarda atıf: Ali, Şahin, Erdal Bayrakçı ve Erhan Örselli (2011), **Dünyada ve Türkiye’de E-Devlet**, Çizgi Kitabevi, 1. Baskı, Konya, s.115-119.

Dört ve daha fazla yazarlı yayınlarda atıf: Ali, Şahin vd. (2011), **Dünyada ve Türkiye’de E-Devlet**, Çizgi Kitabevi, 1. Baskı, Konya, s.115-119.

Yazar adı olmayan kaynaklar için atıf: TODAİE (1965), **İdari Reform ve Reorganizasyon Hakkında Ön Rapor**, TODAİE Yayınları, Ankara, s. 224.

Çeviri Kitaplar: Paul Imbert (1981), **Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri** (Türkiye'nin Meseleleri), Çev. Adnan Cemgil, Ergin Yayıncılık, İstanbul, s.84.

Dergiler: Ali Şahin (2005). "Kültürel Niteliklerimizin Türk Yönetmel Değerlerine Etkisi ve Japon Z Teorisiyle Karşılaştırılması", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Baran Ofset, Cilt: 7, Sayı:1, s.28.

Gazeteler: Türker Alkan (2002). "Seçilmişler ve Atanmışlar", Radikal Gazetesi, 30 Mart, par.5.

Tezler: Ali Şahin (2003). Türk Kamu ve Özel Kesim Yöneticilerinin Motivasyon Durumu, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s.132.

11. Yapılacak atıf bir internet sitesinden alınmışsa ve atfın yazarı belirli ise sürekli yayınlardakine benzer şekilde atıf yapılır. İnternette indirilen kaynak için tarih verilmemişse ilgili dosyaya erişim tarihi kaynağın yılı olarak kullanılır. Eğer atfın yazarı belli değilse parantez içerisinde internet sitesinin kurumu ve erişim yılı yazılmalıdır.

Örnek;

İnternet sitesinde yer alan, yazar adı ve yayın yılı belli olan yazıdan atıf: (Ortaylı, 2002)

İnternet sitesinde yer alan, yazar adı ve yayın yılı belli olmayan yazıdan atıf: (Rekabet Kurumu, 2008).

Dipnot kullanımlarında ise;

İlber Ortaylı (2007), "İmparatorluğun En Uzun Yılı", <http://www.akintarih.com/turktarihi/osmanli/enuzunyuzuil.html> (Erişim Tarihi: 04.02.2007), par.11.

UYAP (2007), "UYAP Projesi", <http://www.uyap.gov.tr/genelbilgi/genel.html> (Erişim Tarihi: 04.04.2007), s.3.

MAKALE GÖNDERME VE YAYIMLANMA SÜRECİ

1. Dergide yayımlanması istenen yazılar dergipark üzerinden gönderilir. **<http://dergipark.gov.tr/>** adresinden **"Ombudsman Akademik" dergisi üzerinden makale gönderimi yapılır.** Bundan sonraki süreçlerde **dergipark** üzerinden takip edilir.
2. Gönderilecek nüshaya, makalenin adı, yazarın adı ve varsa akademik unvanı, görevi ve bağlı olduğu kuruluşu, adresi, telefonu, e-postası, ve <https://orcid.org/> adresinden alınacak olan ORCID ID numarasını (eğer daha önce alınmış ise mevcut ID numarasını) içeren bir dış ka-pak sayfası eklenmelidir.
3. Editörler Kurulu tarafından ön değerlendirmesi yapılan makaleler uygun bulunması halinde dış kapak sayfası çıkarıldıktan sonra Hakem Kurulu'ndan konuyla ilgili iki hakeme gönderilecektir. Bu nedenle çalışmanın ilk sayfasında yazar adına yer verilmeden sadece makale adı yazılmalıdır. Ayrıca çalışma, ihtiyaç duyulması halinde üçüncü bir hake-me de gönderilebilir. Gönderilen yazıların kime ait olduğu konusunda hakemlere, hakemlerin kimlikleri konusunda da yazarlara bilgi verilmez.
4. Hakemlerden gelen değerlendirme raporları doğrultusunda makalenin yayımlanmasına, yazardan düzeltme istenmesine ya da makalenin geri çevrilmesine karar verilecektir. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltmenin en geç 1 ay içinde yapılarak dergimize ulaştırılması gerekmektedir.
5. Hakem süreçleri başarı ile sonuçlanan ve yayın portföyüne alınan yazılar Editörler Kurulu'nun belirlediği sıraya göre yayımlanır.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU ÖRNEK KARARLARININ YAYIMLANMA GEREKÇESİ VE USULÜ

Dergimizin her sayısında, bilimsel çalışmaların ardından Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından verilen örnek kararlar da eklenebilir. Örnek kararların dergiye eklenmesinin gerekçeleri şunlardır.

1. Kamu Denetçiliği Kurumu kararlarının özellikle akademik camiada tanıtımını yapmak, verilen kararlarımız hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamak.
2. “Ombudsman Akademik” hakemli dergisinin hayata geçirilmesinde de önemli bir neden olan, Kamu Denetçiliği Kurumunun yasal görevi yanında verdiği kararlara ilişkin bilimsel çalışmalar üretilebilmesi konusunda akademisyenlere fikir vermek.
3. Dostane çözüm kararlarından örnekler konularak Kurumuzun uzlaşma yolu ile karar çözme yeteneği hakkında bilgilendirme yapmak.

Ayrıca örnek kararlar seçilirken dikkat edilen hususlar şunlardır

1. En az iki tane Kamu Başdenetçisinin imzası ile yayımlanan tavsiye veya ret kararı örneği ile kamu denetçilerinin imzası ile yayımlanan birer tane dostane çözüm kararı konulabilir.
2. Kararlar seçilirken toplumun genelini ilgilendiren veya basın yayın organları tarafından takip edilenler öncelikli olarak ele alınabilir.

